

*W siedemdziesięciolecie
Wyższego seminarium Duchownego
W Łodzi*

ŁÓDZKIE STUDIA TEOLOGICZNE

1

1992

rocznik

Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi

ZESPÓŁ REDAKCYJNY
biskup Adam Lepa (redaktor naczelny)
ks. Andrzej Perzyński, ks. Ireneusz Pękalski, ks. Sławomir Szczyrba

Adres Redakcji: 90-457 Łódź, ul. św. Stanisława 14; tel. 36-01-52, fax 3616 96

Za zezwoleniem władzy duchownej

Redaktor Wydawnictwa
Maria Barbara Libiszowska

ARCHIDIECEZJALNE WYDAWNICTWO ŁÓDZKIE
90-458 Łódź, ul. ks. I. Skorupki 3 tel. (0-42) 636-04-81

PRZEDMOWA ARCYBISKUPA ŁÓDZKIEGO

Aktywność uczelni w dużej mierze wyraża się w' dorobku naukowym jej wykładowców. Toteż publikowane książki i rozprawy spełniają zasadniczą rolę w pracy naukowej profesora i jego szkoły. Każdy zatem nowy periodyk naukowy poszerza możliwości publikowania, a w rękach czytelnika staje się kolejnym przewodnikiem w jego osobistych lekturach i w naukowych poszukiwaniach. Wyrażam więc głęboką satysfakcję, iż ukazuje się pierwszy w dziejach Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi periodyk poświęcony zagadnieniom teologii, filozofii i kultury chrześcijańskiej, będący przede wszystkim do dyspozycji profesorów tej Uczelni.

„Łódzkie Studia Teologiczne” to z pewnością trwale upamiętnienie 70. rocznicy Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi, obchodzonej w 1991 roku, a jednocześnie żywa inspiracja do wzmożonej pracy naukowej, która znajdzie swój pełny wyraz w nowych publikacjach jego wykładowców.

Redakcji „Łódzkich Studiów Teologicznych” oraz gronu współpracowników życzę jak najlepszych edycji tego rocznika oraz takich dalszych przedsięwzięć, które przyczynią się do pogłębienia dyscyplin teologicznych i filozoficznych w środowisku łódzkim.

Ufam, że każdy z kolejnych numerów rocznika będzie czytelnym znakiem aktywności naukowej najstarszej uczelni Łodzi i wymownym zaproszeniem do współpracy z innymi środowiskami naukowymi. Dla duszpasterzy zaś Archidiecezji Łódzkiej stanie się cenną pomocą w ich codziennej posłudze.

Na nowy i wspólny trud redakcyjno-edytorski serdecznie błogosławię.

† *Władysław Ziółek*
Arcybiskup Łódzki

Łódź, 20 września 1992 r.

OD REDAKCJI

Oddajemy do rąk Czytelnika pierwszy tom „Łódzkich Studiów Teologicznych”. Są one periodykiem naukowym Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi. Stanowią zatem wspólne forum ogłaszania drukiem prac przygotowanych przez wykładowców tej Uczelni, jej absolwentów oraz tych autorów, którzy na kartach nowego rocznika zechcą swoją twórczością zaistnieć.

„Łódzkie Studia Teologiczne” są pierwszym tego rodzaju tytułem w historii Kościoła łódzkiego i w dziejach prasy łódzkiej. Stanowią więc od dawna oczekiwaną odpowiedź na liczne postulaty łódzkiego środowiska teologicznego, na którego dynamiczny rozwój składa się zarówno działalność kilku uczelni teologicznych, jak i wzrastająca stale liczba świeckich studentów teologii.

Periodyk nasz otwiera swoje łamy dla szeroko pojętych zagadnień z dziedziny teologii, filozofii, kultury chrześcijańskiej, a także dla teorii i praktyki duszpasterstwa. Ze zrozumiałych powodów w bliskim polu widzenia redakcji będą się znajdować również te zjawiska i problemy, którymi żyje na co dzień Kościół łódzki, ponieważ stanowią one m.in. odbicie specyfiki aglomeracji łódzkiej oraz regionów sąsiednich.

Zamysł wydawania „Łódzkich Studiów Teologicznych” od dawna funkcjonujący w świadomości wielu profesorów wyrażony został już w postaci zobowiązującego postulat w związku z obchodami 70. rocznicy Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi (1921–1991). Nowa inicjatywa wydawnicza miała być trwałą formą upamiętnienia przeżywanego jubileuszu. Kontekst ten wyjaśnia też dostatecznie samą problematykę podjętą w prezentowanym obecnie pierwszym tomie rocznika. Dotyczy ona wyłącznie łódzkiego Seminarium Duchownego – jego bogatego „wczoraj” oraz tych najważniejszych spraw, które składają się na jego wielowarstwowe „dziś”. Dlatego w części zawierającej artykuły zamieszczono teksty, które ukazują pełny obraz dziejów Seminarium, jego problemy aktualne oraz najnowsze przedsięwzięcia naukowe i wychowawcze.

W drugiej części tomu znalazły się noty biograficzne profesorów i wykładowców łódzkiego Seminarium Duchownego, którzy prowadzili zajęcia w roku jubileuszowym, tj. jeszcze przed upływem roku akademickiego 1990/91. Do biografów pracowników dydaktyczno-naukowych Uczelni dołączono wykaz ich publikacji, które dotychczas zostały ogłoszone drukiem. Siedemdziesięciolecie uczelni teologicznej, działającej w stosunkowo młodej diecezji, jest wystarczającą racją, aby ocalić od zapomnienia aktywność naukową tych wszystkich, którzy w imieniu swojego Biskupa i we współdziałaniu z nim, zatroskani są o wszechstronne przygotowanie młodych kandydatów do kapłaństwa i podejmują różnora-

kie starania, aby Seminarium Duchowne jako „serce” Kościoła łódzkiego, mogło bić zawsze głośnym i miarowym rytmem (por. DFK 5).

W „Łódzkich Studiach Teologicznych” przewiduje się także zamieszczanie recenzji najnowszych publikacji z dziedziny teologii i filozofii. Rocznik jest periodykiem seminaryjnym, toteż prowadzić będzie systematycznie kronikę najważniejszych wydarzeń z życia Uczelni:

Należy żywić przekonanie, że oddawany dziś do dyspozycji Czytelnika pierwszy tom „Łódzkich Studiów Teologicznych” przyjęty zostanie z życzliwością i spełni pokładane w nim nadzieje.

biskup Adam Lupa
Redaktor Naczelny
„Łódzkich Studiów Teologicznych”

ks. STANISŁAW GRAD

WYŻSZE SEMINARIUM DUCHOWNE W ŁODZI
W LATACH 1921–1940

U progu Drugiej Rzeczypospolitej powstała jako pierwsza w Odrodzonej Polsce diecezja łódzka. Papież Benedykt XV 19 grudnia 1920 r. bullą *Christi Domini...* powołał ją do życia. Nowo powstała diecezja liczyła ponad pół miliona wiernych, w której pracowało zaledwie 125 kapłanów¹. Gdy odliczy się kapłanów, wyłączonych z pracy duszpasterskiej z powodu choroby lub podeszłego wieku, to trzeba, zauważyć, że na jednego kapłana przypadało około 5 tys. wiernych. Brak odpowiedniej liczby kapłanów był jednym z głównych problemów, które z całą ostrością zarysowały się w nowo powstałej diecezji.

Przed pierwszym biskupem łódzkim, którym został 11 kwietnia 1921 r. ksiądz prałat Wincenty Tymieniecki, stało do zrealizowania wiele ogromnych zadań. Zaistniała konieczność powołania do życia wielu instytucji niezbędnych do istnienia diecezji, takich jak: Kuria Biskupia, Sąd Biskupi oraz Seminarium Duchowne. Z urygowaniem wymienionych instytucji, wiązała się konieczność znalezienia, dla nich odpowiednich pomieszczeń oraz delegowania do pracy w niej pewnej liczby kapłanów, których trzeba było wyłączyć z pracy duszpasterskiej. Brak kapłanów oraz bardzo trudna sytuacja materialna to główne przeszkody, jakie miał pokonać pierwszy Biskup Łódzki. Sytuacja była tym trudniejsza, że biskup W. Tymieniecki przystępował do organizacji życia w diecezji wkrótce po zakończeniu działań wojennych wśród ogromnych zniszczeń, które jeszcze bardziej zubożyły biedne społeczeństwo Łodzi i regionu łódzkiego. Bez odpowiedniej liczby kapłanów diecezja nie może funkcjonować, dlatego też problem powołania do życia własnego Seminarium Duchownego stał się jednym z naczelnych i pierwszorzędných zadań. Dał temu wyraz biskup Tymieniecki w jednej ze swych pierwszych odezwo do duchowieństwa, gdzie z wielkim naciskiem podkreślił konieczność powołania do życia zakładu naukowo-wychowawczego przygotowującego nowe zastępy kapłanów do pracy w diecezji².

¹ ks. K. G a b r y e l, *Powstanie diecezji łódzkiej*, WdŁ, 1971, 1-2, s. 68.

² ks. K. G a b r y e l, *Historia Seminarium Duchownego w Łodzi*, WdŁ, 1972, 1, s. 11.

Wkrótce po nominacji biskup Tymieniecki poczynił starania u władz miasta mające na celu pozyskanie odpowiedniego budynku, w którym mogłoby znaleźć pomieszczenie Seminarium Duchowne. Pasterz diecezji był świadom faktu, że rząd polski, zabiegając o utworzenie diecezji łódzkiej zobowiązał się do wyposażenia jej w odpowiednie gmachy, konieczne do jej funkcjonowania. Odpowiednie przyrzeczenie złożył rząd ówczesnemu nuncjuszowi Stolicy Apostolskiej w Warszawie Achillesowi Rattiemu³, dlatego Biskup nie przewidywał żadnych większych trudności w pozyskaniu odpowiednich pomieszczeń.

Zabiegi biskupa Tymienieckiego skoncentrowały się wokół budynku przy ul. Placowej 14, w którym mieścił się Szpital św. Aleksandra. Lokalizacja była wprost idealna, budynek znajdował się w pobliżu katedry, jak również mającego powstać gmachu Kurii Biskupiej i, rezydencji biskupów łódzkich, jednak stan budynku pozostawiał wiele do życzenia. Wybudowany w 1843 r., jednopiętrowy, zbyt mały aby sprostać nowym zadaniom i pomieścić całe Seminarium Duchowne, oprócz tego był tak zdewastowany, że wymagał kapitalnego remontu. Jednak sprawa odpowiedniej lokalizacji zwyciężyła i wokół tego obiektu skoncentrowały się, wszystkie starania i zabiegi władzy diecezjalnej, uwieńczone powodzeniem⁴.

Do szybkiego przejęcia budynku przyczynił się fakt; że budynek dotychczasowego szpitala ze względów sanitarno-higienicznych nie nadawał się na pomieszczenia szpitalne. Na wniosek komisji lekarskiej przy Wydziale Zdrowotności Publicznej magistrat miasta Łodzi: zdecydował o przeniesieniu szpitala do budynku przy ul. Aleksandrowskiej 115, a dotychczasowy budynek szpitalny wraz z przyległym placem postanowił 22 kwietnia 1921 r. oddać do dyspozycji diecezji. Zgodnie z decyzją, w połowie lipca Szpital św. Aleksandra został przeniesiony do nowych pomieszczeń⁵.

Opróżniony budynek poszpitalny wymagał kapitalnego remontu i adaptacji gmachu do nowych potrzeb. Do prac remontowo-adaptacyjnych przystąpiono natychmiast po opuszczeniu budynku przez dotychczasowego użytkownika.

W trakcie trwania prac remontowych 9 sierpnia 1921 r. biskup Wincenty Tymieniecki wydał dekret erygujący Seminarium Duchowne w Łodzi.

Oto jego treść⁶:

Wincenty Tymieniecki z Bożego zmiłowania i łaski Stolicy Apostolskiej Biskup Łódzki, prałat domowy Jego Świątobliwości. Czytającym to pismo błogosławieństwo w Panu.

Ojciec Święty Benedykt XV bullą z dnia 10 grudnia 1920 roku erygował diecezję łódzką. My przeto niniejszym dekretem erygujemy i ustanawiamy oraz ogłaszamy jako ustanawiane i erygowane Seminarium diecezjalne pod patronatem św. Stanisława

³ T. G r a l i ń s k i, *Seminarium Duchowne w Łodzi. Szkic historyczny z lat 1921-1948*, WDL, 1948, 5, s. 122.

⁴ ks. K. G a b r y e l, *Historia Seminarium...*, s. 11

⁵ ks. T. G r a l i ń s k i, *op. cit.*, s. 123

⁶ WDL, 1972, 1, s. 2-3

Kostki, w którym to Seminarium kandydaci do kapłaństwa będą wychowywani i kształceni w pobożności i nauce oraz będą przygotowani do wzniosłych przyszłych zadań.

Aby zaś Seminarium nasze wydało jak najobfitsze owoce, polecamy je opiece Bożej i wstawiennictwu Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej.

Za zgodność, których itd.

Dan w Łodzi, dnia 9 sierpnia RP 1921.

† Wincenty, bp

W kilkanaście dni później 25 sierpnia odbył się egzamin wstępny dla kandydatów do Seminarium. Egzamin obejmował 3 przedmioty: język polski, historię i język łaciński.

10 września 1921 r. rozpoczął się pierwszy rok akademicki łódzkiego Seminarium. Studia rozpoczęło 63 alumnów. Oprócz alumnów I roku do nowo powstałego seminarium zostali przyjęci na pozostałe lata studiów alumni pochodzący z Łodzi i regionu łódzkiego, którzy dotychczas studiowali w innych seminariach.

W pierwszych latach istnienia Seminarium z powodu dotkliwego braku księży zaprogramowano czteroletni okres studiów dla kandydatów, którzy zgłosili się po maturze. W tym czasie przyjmowano również kandydatów po szóstej klasie gimnazjum, ale byli oni przyjmowani najpierw na dwa lata przygotowawcze, a dopiero później odbywali czteroletnie studia seminaryjne⁷.

Warunki nauki w Seminarium były niezwykle trudne, w niewielkim jednopiętrowym budynku liczącym zaledwie 7 sal i kilka pokoi musiały się zmieścić mieszkania dla rektora, wicerektora i ojca duchownego oraz pomieszczenia dla alumnów, tzn.: sale wykładowe, refektarz, biblioteka i sypialnie kleryckie. Kaplica seminaryjna mieści się w dawnej kostnicy szpitalnej, był to budynek bez komina, pozbawiony ogrzewania nawet w najbardziej mroźne dni roku⁸.

Wkrótce po erekcji Seminarium, biskup Tymieniecki przystąpił do rozbudowy dotychczasowego budynku, aby uczynić bardziej znośne warunki pracy. Już w 1922 r. dobudowano od strony północnej jednopiętrowe skrzydło, a w 1925 r. rozpoczęto gruntowną rozbudowę gmachu seminaryjnego, nadbudowano drugie i trzecie piętro oraz przebudowano część frontową istniejącego budynku. Kiedy zasadnicze prace były ukończone, 3 października 1926 r. odbyło się uroczyste poświęcenie gmachu Seminarium, dokonane przez metropolitę warszawskiego kardynała Aleksandra Kakowskiego. Ostateczne prace zakończono w 1927 r. O wielkości przedsięwzięcia świadczy fakt, że kubatura dobudowanej i nadbudowanej części budynku wynosiła 7850 m³, podczas gdy kubatura przyjętego po szpitalu budynku wynosiła zaledwie 5800 m³⁹. Rozbudowany gmach mógł wreszcie sprostać potrzebom życia seminaryjnego. Z czasem gmach otrzymał elewację, a za

⁷ ks. K. Graliński, *op. cit.*, s. 126

⁸ ks. S. Lesiewicz, *Wspomnienia z pobytu w seminarium*. WDL, 1972, I, s. 14.

⁹ Protokół komisji z 3 czerwca 1927, ADŁ, bez sygn.

rządów diecezją biskupa Włodzimierza Jasińskiego dobudowano do istniejącego budynku trzypiętrowe skrzydło od strony ogrodu.

Dzieło rozbudowy gmachu seminaryjnego dokonane wspólnym wysiłkiem Biskupa, duchowieństwa i wiernych było wielkim osiągnięciem wspólnoty diecezjalnej, zważywszy, że również wzniesiono gmach przy ul. Skorupki 1, w którym znalazła pomieszczenie rezydencja biskupia, Kuria Biskupia i Sąd Biskupi.

Aktem erekcyjnym i otwarciem Seminarium diecezja, łódzka wkroczyła na drogę rozwoju, któremu godnie patronował nieustrudzony budowniczy i organizator – pierwszy biskup łódzki Wincenty Tymieniecki¹⁰. Jednak na tej drodze Biskup i cała wspólnota diecezjalna musieli pokonać wiele przeszkód.

Wspomniane przeszkody płynęły z niewyjaśnionej do końca, jak się później okazało, sprawy własności budynku. Mimo że Ministerstwo Robót Publicznych pismem z 10 czerwca 1921 r. poleciło Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych w Łodzi przekazać nieruchomość po Szpitalu św. Aleksandra przy ul. Placowej 14 w bezterminową i bezpłatną używalność Biskupa Łódzkiego, biskup Tymieniecki, przejmując wspomnianą nieruchomość, zwracał się do wszystkich zainteresowanych instytucji, w tym również do Sejmiku Łódzkiego i takową zgodę od nich otrzymał, to jednak w momencie kiedy budynek seminaryjny został wyremontowany i zajęcia seminaryjne odbywały się normalnie, Sejmik Łódzki zgłosił pretensję do tytułu własności¹¹.

Wprawdzie Prokuratura Generalna 25 października 1922 r. orzekła, że roszczenia Sejmiku Łódzkiego są bezpodstawne, gdyż nieruchomość byłego szpitala nie jest własnością Sejmiku, ale stanowi własność państwa polskiego, mimo to Sejmik Łódzki metodą faktów dokonanych chciał wejść w posiadanie wspomnianej posesji. Co więcej, udało mu się uzyskać zgodę Ministerstwa Robót Publicznych na wydzierżawienie placu o powierzchni 4780 m² wykrojonego z nieruchomości seminaryjnej przeznaczonego pod budowę biurowców¹².

Biskup poczuł się oszukany, diecezja poniosła wiele nakładów i kosztów w niwelację terenu. Ponadto sam budynek, bez przyległego terenu, bez ogrodu, boiska nie mógł spełniać właściwej roli. Biskup apelował do zainteresowanych instytucji, apelował do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, niestety starania biskupa Tymienieckiego nie odniosły skutku¹³.

W chwili gdy egzystencja Seminarium została poważnie zagrożona, sprawa zaczęła przybierać pomyślny obrót dla diecezji. Wydział Powiatowy nie mógł się wywiązać z warunków umowy, nie przystąpił w oznaczonym czasie do budowy wspomnianych gmachów, nie przystąpił również w terminie przedłużonym, dlatego zrezygnował z prośby o dalsze przedłużenie terminu rozpoczęcia budo-

¹⁰ ks. T. G a l i ń s k i, *op. cit.*, 127.

¹¹ Tamże, s. 124.

¹² Tamże

¹³ Pismo biskupa Tymienieckiego do MSW w Warszawie z 17 kwietnia 1925 r., ADŁ, bez sygn.

wy, a tym samym zrezygnował z dzierżawy wspomnianego placu. W tej sytuacji Okręgowa Dyrekcja w Łodzi wystąpiła do Ministerstwa Robót Publicznych o rozwiązanie umowy 15 maja 1924 r.¹⁴

Mając na uwadze przykre doświadczenia, biskup Tymieniecki rozpoczął pertraktacje z Rządem o kupno omawianej nieruchomości. Starania trwały do czerwca 1930 r. i zakończono je podpisaniem umowy na kupno wspomnianej nieruchomości za kwotę 240 480 zł.

Diecezja wpłaciła gotówką 25% całej sumy, czyli 60 120 zł, resztę zobowiązała się spłacać do skarbu państwa w 24 ratach, rozłożonych na 12 lat. Raty miano wpłacać w odstępach półrocznych 1 kwietnia i 1 października po 7515 zł¹⁵.

Decyzję o kupnie wspomnianej nieruchomości podjął Biskup w niezwykle trudnej sytuacji finansowej. Były to lata wielkiego kryzysu, bezrobocia. Jak trudna, wręcz dramatyczna była sytuacja finansowa, świadczy fakt, że diecezji nie stać było nawet na wpłacenie wstępnej 25-procentowej sumy, ani nawet jej części. Niezwykłej odwadze i wytrwałości biskupa Tymienieckiego należy przypisać fakt, że wpłata wstępnej sumy 60 120 zł została dokonana. Biskup wystarał się o długoterminową pożyczkę w wysokości 40 tys. zł, następnie zwracał się do różnych instytucji i osób prywatnych o pomoc i takową pomoc otrzymywał. Z pomocą w zebraniu tej wstępnej sumy licznie pospieszyli kapłani.

Ostateczne spłacenie rat zakończono za pontyfikatu biskupa Włodzimierza Jasińskiego. Biskup Jasiński podjął bardzo brzemienne, a zarazem szczęśliwą decyzję, aby spłat nie rozciągać na dalsze lata jak przewidywała umowa, ale żeby dokonać spłaty całej zaległej sumy. Dlatego 14 września 1938 r. na niecały rok przed wybuchem II wojny światowej wpłacono pozostałą do zapłacenia sumę w wysokości 60 120 zł¹⁶. Po 17 latach od przejścia, gmach seminaryjny wraz z przylegającym terenem stał się własnością diecezji, co miało ogromne znaczenie w powojennej rzeczywistości i w staraniach o jego odzyskanie.

Każdy biskup ordynariusz z mocy przysługującego mu prawa wykonuje zwierzchnią władzę nad Seminarium. Pierwszy Biskup Łódzki, organizator od podstaw życia w diecezji, troszczył się nie tylko, aby stworzyć odpowiednie warunki materialne, ale przede wszystkim dbał o odpowiednią formację duchową i intelektualną. Przez odpowiedni dobór rektorów, ojców duchownych oraz profesorów starał się zapewnić należyty poziom w utworzonej przez siebie uczelni. Żywo interesował się sprawami Seminarium, bywał na egzaminach, interesował się działalnością organizacji kleryckich. Dążył do tego, aby mieć bezpośredni kontakt z alumnami. W czasie rozbudowy gmachu seminaryjnego, alumni ostatniego roku przez okres wakacji pomagali przy pracach budowlanych. Mieszka-li wówczas w domu biskupim. Przez dwa miesiące przebywali z Biskupem pod

¹⁴ Pismo Wojewody łódzkiego do MRP z 19 czerwca 1926, ADŁ, bez sygn.

¹⁵ K. Florczak, *Dzieje Wyższego Seminarium diecezji łódzkiej do roku 1939*, s. 45 (maszynopis).

¹⁶ Tamże, s. 46.

jednym dachem, zasiadali razem z nim do posiłków, byli z nim na modlitwie, mieli możliwość na co dzień go obserwować. Osobowość Biskupa Tymienieckiego odegrała niemałą rolę w procesie wychowania przyszłych kapłanów. Zwłaszcza ci, którzy codziennie z nim współdziałali, przekonali się, że jest to Wielki Biskup, wspaniały organizator, dobry człowiek o gorącym i ojcowskim sercu¹⁷.

Biskup stwarzał wiele sytuacji, aby lepiej poznać swych przyszłych kapłanów, zabierał diakonów na wizytacje pasterskie. Droga i wspólny pobyt w wizytowanej parafii stwarzały okazję do bliższego poznania. Również wspólne śniadania Biskupa z alumnami, służącymi mu codziennie do mszy świętej, dawały okazję do lepszego poznania swych przyszłych współpracowników¹⁸.

W trosce o lepsze poznanie alumnów przez przełożonych, a także aby zapewnić odpowiednią kondycję fizyczną przyszłych kapłanów, biskup podjął inicjatywę budowy domu wypoczynkowego w Szczawinie, gdzie alumni spędzali pod okiem przełożonych ferie i wakacje¹⁹.

Wiele wysiłku włożył pierwszy ordynariusz w powiększenie biblioteki, będącej niezbędnym zapleczem normalnego przebiegu studiów. Bardzo skromne zasoby biblioteczne w 1921 r., osiągnęły w 1939 r. imponującą liczbę 30 tys. tomów: Ten ostateczny rezultat był niewątpliwie zasługą, obydwu ordynariuszy biskupa W. Tymienieckiego (1921–1934) i biskupa W. Jasińskiego (1934–1946), a także przełożonych Seminarium i całego grona profesorskiego²⁰.

Po nagłej śmierci biskupa W. Tymienieckiego w sierpniu 1934 r., Stolica Apostolska w listopadzie tegoż roku mianowała biskupem łódzkim dotychczasowego biskupa sandomierskiego, byłego rektora Seminarium Duchownego w Łodzi biskupa Włodzimierza Jasińskiego.

Biskup Jasiński, podobnie jak jego wielki poprzednik, żywo interesował się sprawami Seminarium, otaczał je troskliwą opieką. W celu unormowania działalności wspomnianej uczelni, wydał wiele dokumentów, które regulowały jej życie i działalność. 1 czerwca 1938 r. wydał Statut²¹, a 18 sierpnia tegoż roku regulamin seminaryjny²². Wydał również kilka statutów, które regulowały działalność poszczególnych organizacji kleryckich, jak statut Sodalicii Mariańskiej w 1936 r., statut Koła Misyjnego w 1937 r. W trosce o powołania kapłańskie wydał statut Stowarzyszenia Ministrantów Diecezji Łódzkiej²³.

Biskup Jasiński poświęcał wiele uwagi sprawom materialnym w Seminarium. Z jego inicjatywy dobudowano do istniejącego gmachu skrzydło od strony ogrodu, gdzie znalazły pomieszczenia kuchnia, mieszkania sióstr pracujących w Seminarium, a także duża aula przeznaczona na zebrania duchowieństwa i różne

¹⁷ ks. S. Lesiewicz, *op. cit.*, s. 16

¹⁸ Relacja ustna ks. A. Woronieckiego

¹⁹ *Relatio super statu Seminarii Lodzensis* (1925-1927), ADŁ, bez sygn.

²⁰ ks. K. Gabriel, *Historia Seminarium...*, s. 12.

²¹ *Statut Wyższego Seminarium Duchownego*; WDŁ, 1938, 6, s. 208 ns.

²² *Regulamin dla alumnów Wyższego Seminarium Duchownego*, WDŁ, 1938, 9, s. 279 ns.

²³ Ks. K. Dąbrowski, *Arcybiskup Włodzimierz Jasiński 1873-1965*, Łódź, 1990, s. 82

uroczystości seminaryjne. Założono również centralne ogrzewanie w części gmachu, a cały gmach otrzymał elewację.

Dużą uwagę przykładał biskup Jasiński, podobnie jak jego poprzednik, do bezpośrednich kontaktów z alumnami. Czas ferii świątecznych spędzał z alumnami w Szczawinie. Również ostatnie wakacje przed wybuchem wojny spędził w Szczawinie²⁴.

Wspólną cechą pierwszych dwu łódzkich ordynariuszy była troska o podnoszenie poziomu intelektualnego oraz moralnego alumnów przez przygotowanie odpowiedniej kadry profesorów. W tym celu wysyłali zdolnych alumnów i młodych księży na studia specjalistyczne. Uwieńczeniem tych długich wysiłków było uzyskanie przez Seminarium łódzkie praw wyższej uczelni. W 1938 r. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przyznało łódzkiemu Seminarium pełne prawa, jakie uzyskały wyższe uczelnie w Polsce²⁵.

Na oblicze łódzkiego Seminarium w omawianym okresie oprócz biskupów ordynariuszy mieli wpływ czterej kolejni rektorzy. Każdorazowy rektor mianowany przez Ordynariusza był bezpośrednim przełożonym oraz kierownikiem pod względem wychowawczym, naukowym oraz administracyjno-gospodarczym²⁶. Był pierwszym przełożonym i pod jego kierunkiem inni przełożeni pełnili swe funkcje. Rektor był odpowiedzialny za całość pracy wychowawczej. W omawianym okresie łódzkim Seminarium kierowali następujący rektorzy²⁷:

- ks. Jan Krajewski 1921–1926,
- ks. Włodzimierz Jasiński 1926–1930,
- ks. Ferdynand Jacobi 1930–1932,
- ks. Józef Dzioba 1932–1940.

W pracy wychowawczej wspomagali rektorów wicerektorzy, chociaż kodeks prawa kanonicznego o nich nie wspominał, urząd ten istniał w wielu Seminarium Duchownych. W łódzkim Seminarium urząd wicerektora istniał od początków jego istnienia. W omawianym okresie było sześciu wicerektorów²⁸:

- ks. Romuald Brzeziński 1921–1922,
- ks. Zygmunt Gajewicz 1922–1923,
- ks. Tomasz Wiczorek 1923–1927,
- ks. Leon Rychter 1927–1930,
- ks. Jan Źdżarski 1930–1934,
- ks. Stanisław Szydłowski 1934–1940.

W pracy wychowawczej wspomagali rektorów i wicerektorów prefekci. W pierwszych latach istnienia w łódzkim Seminarium nie było takiego urzędu, również nie było urzędu prefekta w latach 1927–1930.

²⁴ ks. T. K o w a ł c z y k, *Wspomnienie z pobytu w Seminarium*, WDL, 1972, 1, s. 17. ks. K. Gabryel, *Historia Seminarium...*, s. 11-12

²⁵ ks. K. G a b r y e l, *Historia Seminarium...*, s. 11-12

²⁶ KPK, Kan. 1358.

²⁷ ks. K. G a b r y e l, *Historia Seminarium...*, s. 12

²⁸ K. F l o r c z a k, *op. cit.*, s. 79.

W omawianym okresie prefektami byli²⁹:

- ks. Leon Rychter 1925–1927,
- ks. Kazimierz Skoczylas 1930–1936,
- ks. Zygmunt Skowroński 1936–1940.

Według statutu seminaryjnego prefekt miał czuwać nad karnością i przebiegiem studiów w Seminarium³⁰.

W Seminarium oprócz wymienionych urzędów istniała potrzeba innego jeżeli tak można nazwać, urzędu – ojca duchownego. Podobnie jak do formacji intelektualnej potrzebni byli profesorowie, tak do formacji wewnętrznej, duchowej niezbędny był ojciec duchowny. Powaga urzędu wymagała, żeby urząd ten pełnił kapłan wielkiego doświadczenia, oddany całkowicie i wyłącznie sprawie Seminarium. Mieszkał stale w seminarium, był kierownikiem życia duchowego alumnów, był również opiekunem religijnym organizacji kleryckich. W omawianym okresie pracowało w łódzkim Seminarium pięciu ojców duchownych, z tym, że jeden z nich ks. Ludwik Ziętek pracował dwukrotnie. Oto oni³¹:

- ks. Ferdynand Jacobi 1921–1922,
- ks. Wincenty Burakowski 1922–1931,
- ks. Ludwik Ziętek 1931–1933,
- ks. Jan Fondaliński 1933–1935,
- ks. Ludwik Ziętek 1935–1937,
- ks. Kazimierz Skoczylas 1937–1940.

Aby Seminarium mogło spełniać postawione przed nim zadania winno dysponować odpowiednią kadrą profesorską, której zadaniem była formacja intelektualna przyszłych kapłanów. W chwili erygowania Seminarium biskup Tymieniecki miał trudności z utworzeniem odpowiedniej kadry profesorskiej. Brak było w diecezji kapłanów z odpowiednim specjalistycznym wykształceniem. Dlatego Biskup powoływał na stanowiska profesorów kapłanów swiatłych, gorliwych, oddanych sprawie wychowania, ale najczęściej z wykształceniem teologicznym ogólnym, bez określonej specjalizacji. Byli to przeważnie absolwenci Akademii Duchownej w Petersburgu³².

W pierwszym roku istnienia Seminarium kadrę profesorską tworzyło dziesięć osób. Byli to następujący księża:

- ks. Jan Krajewski – rektor Seminarium, wykładał teologię pastoralną, teologię moralną, praktyczną i obrzędy liturgiczne,
- ks. Romuald Brzeziński, wicerektor – biblistykę i archeologię biblijną,
- ks. Ferdynand Jacobi, ojciec duchowny – zasady liturgicznego śpiewu i teologię ascetyczną,
- o. Kazimierz Mika TJ – teologię dogmatyczną oraz filozofię,

²⁹ Tamże, s. 80.

³⁰ Statut, § 10.

³¹ K. Florczak, *op. cit.*, s. 80.

³² Relacja ustna ks. A. Woronieckiego

- ks. Jan Bączek – prawo kanoniczne i teologię moralną,
- ks. Józef Dzioba – teologię fundamentalną, historię Kościoła i historię powszechną,
- ks. Teofil Wojdas – grekę i łacinę,
- ks. Ryszard Malinowski – liturgikę,
- ks. Antoni Kuczyński – wykłady praktyczne z ceremonii,
- ks. Stefan Jerin – patrologię, homiletykę, socjologię oraz historię literatury³³.

Pierwszy Biskup Łódzki był świadom braku pełnej obsady profesorskiej. Dlatego też gorliwie szukał kandydatów na profesorów wśród kapłanów z innych diecezji i wśród kapłanów zakonnych. Niejednokrotnie takich kandydatów znajdował i za zgodą ich samych oraz ich przełożonych sprowadzał do diecezji.

Wśród profesorów przybyłych spoza diecezji wymienić należy: ks. Wiktora Potemę, który przybył ze Śląska w 1923 r., wykładał filozofię i grekę, również w tymże 1923 r. rozpoczął wykłady ks. Mateusz Marzotko – dobry dogmatyk, uczył również łaciny, zmarł przedwcześnie w 1928 r. w wieku czterdziestu kilku lat. Ksiądz Mikołaj Biernacki z diecezji warszawskiej wykładał biblistykę. Ksiądz Józef Jasiewicz z diecezji mohylowskiej wykładał filozofię. Wśród profesorów łódzkiego Seminarium byli także zakonnicy. Po wspomnianym już o. Kazimierzu Mice przejął wykłady o. Ludwik Rudnicki TJ, kapłan z tego samego zakonu, ks. Stanisław Łukaszewski, salezjanin od 1928 r. uczył zasad śpiewu liturgicznego, ks. Teodor Olszówka – misjonarz, był dyrektorem bursy³⁴.

Po włączeniu części diecezji wrocławskiej do diecezji łódzkiej kadra profesorska powiększyła się o ks. Włodzimierza Jasińskiego, rektora; ks. Stanisława Szydłowskiego, późniejszego wicerektora. W 1927 r. podjął wykłady z teologii ascetycznej i patrologii biskup Kazimierz Tomczak. Z czasem do grona profesorskiego weszli wychowankowie łódzkiego Seminarium, którzy po odbyciu studiów specjalistycznych w kraju lub za granicą wracali do diecezji. W 1939 r. wśród grona profesorskiego dziesięciu było wychowankami łódzkiego Seminarium. Z grona profesorskiego, które rozpoczynało pracę w 1921 r. pozostał tylko jeden – ks. Józef Dzioba, ówczesny rektor.

Przez pierwsze sześć lat istnienia Seminarium studia dla młodzieży po maturze trwały cztery lata. Z uwagi na duże braki kapłanów zorganizowano dwuletnie studium przygotowawcze, dla kandydatów którzy ukończyli sześć klas gimnazjum, a ze względu na trudne warunki materialne nie mogli ukończyć gimnazjum i uzyskać matury³⁵. Studium przygotowawcze funkcjonowało do 1927 r., od tego roku studia w łódzkim Seminarium trwały pięć lat i przyjmowano tylko kandydatów po maturze³⁶.

³³ K. Florczak, *op. cit.*, s. 82.

³⁴ Relacja ustna ks. Antoniego Woronieckiego

³⁵ ks. T. Galiński, *op. cit.*, s. 126

³⁶ Tamże, s. 144.

W pierwszych latach istnienia Seminarium warunki lokalowe nie pozwalały na przyjęcie większej liczby kandydatów. Z czasem, kiedy warunki lokalowe poprawiły się, wzrastała liczba alumnów. Najwięcej alumnów – 127, było w Seminarium w roku akademickim 1929/30.

Liczba alumnów przy końcu każdego roku akademickiego i liczba wyświęconych³⁷.

Rok akademicki	Liczba alumnów	Wyświęceni
1921/22	57	4
1922/23	68	5
1923/24	81	11
1924/25	93	8
1925/26	101	15
1926/27	106	15
1927/28	109	9
1928/29	119	10
1929/30	129	33
1930/31	109	25
1931/32	113	19
1932/33	82	8
1933/34	88	15
1934/35	87	10
1935/36	81	12
1936/37	68	16
1937/38	49	15
1938/39	39	12
1939/40	37	–

Liczba wyświęconych kapłanów, którym wojna przeszkodziła w dokończeniu studiów teologicznych w łódzkim Seminarium, a którzy dokonali tego w innych seminariach wynosiła 10 osób.

Większość alumnów łódzkiego Seminarium pochodziła ze środowisk wiejskich i małomiasteczkowych. Alumni pochodzący z Łodzi i regionu łódzkiego wywodzili się przeważnie ze środowisk robotniczych.

Znaczną część społeczności kleryckiej stanowili przybysze z innych diecezji. W latach dwudziestych obserwujemy wzrost powołań kapłańskich. Było to niewątpliwą zasługą biskupa Tymienieckiego który mobilizował kapłanów i zachęcał do szczególnej troski, gdy chodzi o duszpasterstwo dzieci i młodzieży³⁸.

Dla młodzieży, której nie stać było na ukończenie gimnazjum biskup Tymieniecki w 1928 r. zorganizował bursę na II piętrze domu biskupiego. Początkowo byli w bursie uczniowie z VII i VII klasy gimnazjum. W późniejszych latach bursę

³⁷ K. Florczak, *op. cit.*, s. 88

³⁸ List pasterski z 27 stycznia 1931 r., ADŁ, bez sygn.

poszerzono o uczniów kl. VI, a w 1933 r. o uczniów klasy IV i V. W 1930 r. bursę przeniesiono do gmachu seminaryjnego. Bursa w 1934 r. została zamknięta przez biskupa Wincentego Tymienieckiego, ponieważ w późniejszym okresie nie spełniała swej roli³⁹.

W ostatnim okresie zarządzania diecezją przez biskupa Tymienieckiego liczba powołań obniżyła się. Znacznie spadła liczba alumnów w drugiej połowie lat trzydziestych pod rządami biskupa Włodzimierza Jasińskiego. Niekorzystna sytuacja była spowodowana ogólnym spadkiem liczby powołań, a także niezbyt szczęśliwym zarządzeniem biskupa Jasińskiego, które ograniczyło liczbę przyjętych kandydatów na pierwszy rok⁴⁰.

Biskup W. Jasiński zrobił jednak dla Seminarium bardzo wiele: rozbudowa gmachu seminaryjnego, unormowanie sytuacji prawnej przez wydanie odpowiednich dekretów, spłacenie całej należności za przejęty gmach seminaryjny i uzyskanie prawa własności, a przede wszystkim energiczne starania zakończone sukcesem o uzyskanie przez Seminarium praw wyższej uczelni.

Wybuch wojny we wrześniu 1939 r. był ciosem dla całej diecezji, a szczególnie dla Seminarium. 25 listopada 1939 r. Niemcy usunęli z gmachu profesorów i alumnów, zagrabilili całe mienie ruchome, a nawet rzeczy osobiste. Seminarium zostało przeniesione do Szczawina. W Szczawinie Seminarium kontynuowało swoją działalność do lutego 1940 r. 28 lutego gestapo położyło kres działalności Seminarium. Alumni po spisaniu personaliów zostali skierowani do domów rodzinnych, wielu z nich po pewnym czasie zostało aresztowanych i osadzonych w więzieniu. Profesorowie, chociaż chwilowo nie zostali aresztowani, w olbrzymiej większości zostali aresztowani w czasie masowych represji w październiku 1941 r. Zostali osadzeni w obozach koncentracyjnych, a wielu z nich poniosło śmierć. W obozie koncentracyjnym w Dachau zginął wicerektor ks. Stanisław Szydłowski, ojciec duchowny ks. Kazimierz Skoczylas oraz profesorowie ks. Władysław Grzelak (senior), ks. Władysław Grzelak (junior), ks. Adam Nebelski i ks. Zygmunt Muszyński, w Dachau również zginął były profesor łódzkiego Seminarium ks. Eugeniusz Miller. W Oświęcimiu zginął ks. Ferdynand Jacobi, były rektor Seminarium⁴¹.

28 lutego 1940 r. hitlerowcy położyli kres łódzkiemu Seminarium. Zamknął się pierwszy okres jego działalności, stanowiący chlubną kartę w dziejach tej uczelni i całej diecezji.

³⁹ List biskupa Jasińskiego do Kongregacji ds. Seminariów i Studiów Uniwersyteckich z 4 sierpnia 1938 r., ADŁ, bez sygn.

⁴⁰ Relacja ustna ks. A. Woronieckiego

⁴¹ ks. K. G a b r y e l, *Historia Seminarium...*, s. 13

MAREK BUDZIAREK

„GLORIA VICTIS”

MARTYROLOGIA WYKŁADOWCÓW ŁÓDZKIEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO PODCZAS OKUPACJI HITLEROWSKIEJ 1939–1945

Tytuł zaczerpnięty z dzieła Elizy Orzeszkowej oddaje charakter cichego bohaterstwa, niezawinionego cierpienia i bezprzykładnej śmierci w imię najwyższych imponderabiliów polskich. Umieszczono je również na tablicy, którą w październiku 1980 r. poświęcono w kaplicy Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi. Absolwenci łódzkiego Seminarium upamiętnili na niej swoich profesorów, którzy w latach ostatniej wojny światowej oddali swe życie za Boga, Honor i Ojczyznę. W marmurze wyryte siedem nazwisk wykładowców zamordowanych przez hitlerowców w obozach koncentracyjnych. Po głębszej analizie problemu, okazuje się jednak, że ofiar prześladowań nazistów było więcej. Nadto zagadnienie eksterminacji bezpośredniej i pośredniej tych osób z biegiem lat nabiera coraz bardziej jasnego obrazu przyczyn i następstw tak brutalnej akcji okupacyjnej administracji III Rzeszy Niemieckiej.

Znamiennym rysem kilkunastu lat funkcjonowania łódzkiego Seminarium Duchownego w dwudziestoleciu międzywojennym była ogromna otwartość społeczności akademickiej na wszechstronne wykształcenie teologiczne. Władze kościelne młodej diecezji łódzkiej kładły wyjątkowy nacisk na szybkie i rzetelne wychowanie odpowiedniej kadry naukowej. Biskupi łódzcy Wincenty Tymieniecki, Włodzimierz Jasiński (uprzednio rektor Seminarium w latach 1926–1930) i sufragan łódzki biskup Kazimierz Tomczak (bodaj najsławniejszy teolog łódzki w skali ogólnopolskiej) oraz rektorzy Seminarium, zwłaszcza ks. Ferdynand Jacobi (1930–1932) i ks. Józef Dzioba (1932–1940), stwarzali alumnom, a następnie młodym kapłanom odpowiednie warunki do uzupełniania wiedzy teologicznej i kontynuowania studiów w uniwersytetach polskich i zagranicznych¹. Kilkudziestęciu z nich w latach 1928–1939 studiowało przede wszystkim na Wydziale Teologicznym, Filozoficznym i Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Warszawskiego²,

¹ Z. Cz os n y k o w s k i, *Biskup Wincenty Tymieniecki (1871–1934)*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, pod red. B. B e j z e, t. 4, Warszawa 1970, s. 284–286; M. B u d z i a r e k, *Łódzkie Seminarium Duchowne podczas okupacji hitlerowskiej*, „Chrześcijanin w Świecie”, 1977, 52; s. 67; A. Z i ó ł k o w s k a, *Diecezja łódzka i jej biskupi w świetle dokumentów*, Łódź 1987, s. 14–15

² W latach 1932–1939 doktoraty z teologii otrzymali m.in.: Kazimierz Bałczewski, Antoni Kaczewiak, Henryk Rybus, Zygmunt Skowroński, a Antoni Woroniecki z prawa kanonicznego. Z kolei absolwentami Uniwersytetu Warszawskiego z tytułami magistrów teologii byli m.in. Jan Burzyński,

a także Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego³, Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie⁴, Papieskiego Uniwersytetu Gregorianum w Rzymie⁵, Katolickiego Uniwersytetu w Strasburgu⁶, Fryburgu Szwajcarskim⁷, Innsbrucku⁸, Lowanium⁹ i College de France¹⁰. Młodzi naukowcy z dyplomami najlepszych uczelni polskich oraz zagranicznych wydatnie wspierali istniejącą już kadrę naukową seminarium, której członkowie stopnie naukowe zdobywali jeszcze w Akademii Duchownej w Petersburgu przed I wojną światową.

Młode środowisko naukowców skupione wokół kilku wspaniałych wykładowców, którzy uzyskali doktoraty, licencjaty i magisteria polskich oraz zagranicznych uniwersytetów było najsilniejszym, najaktywniejszym i najprężniejszym środowiskiem intelektualnym Łodzi okresu międzywojennego. Ich oddziaływanie w Kościele i miejscowym społeczeństwie było widoczne. Dlatego presja okupanta hitlerowskiego na duchowieństwo była bardzo silna już w pierwszych miesiącach wojny. Ludzi tworzących to środowisko starano się wyeliminować z życia publicznego. Reprezentowali bowiem wysoki poziom intelektualny, a jako duchowni mieli ogromny wpływ na łódzką społeczność. Na konferencji odbytej w Łodzi 31 października 1939 r. z udziałem m.in. ministra propagandy III Rzeszy dr Josepha Goebbelsa, a dotyczącej polityki kulturalnej wobec Polaków, generalny gubernator Hans Frank powiedział jednoznacznie: „[...] seminaria duchowne [...] zostaną bezwarunkowo zamknięte, gdyż są one jedynie. inkubatorami nienawiści do Niemców”¹¹. Wypowiedź była przesadzona, rozpoczęcie zaś eksterminacji inteligencji polskiej, do której w pierwszym rządzie zaliczono duchownych, była okrutną rzeczywistością.

W memoriale Erharda Wetzla i Gerharda Hechta (z Urzędu do Spraw Polityki Rasowej NSDAP) z 25 listopada 1939 r., omawiającym kwestie możliwości zniesienia lub niezwłocznego wysiedlenia ludności polskiej z terenów wcielonych do Rzeszy hitlerowskiej, bliżej sprecyzowano pojęcie inteligencji polskiej. Zaliczono do niej „[...] przede wszystkim polskich księży, nauczycieli (łącznie z nauczycielami

Franciszek Pabjańczyk. Filozofię ukończył Maksymilian Skarbek, a prawo kanoniczne Stefan Stępień.

³ W latach 1930–1939 doktoraty z teologii otrzymali m.in: Edmund Bielicki, Michał Klepacz, magisterium z prawa kanonicznego Henryk Błaszczuk.

⁴ Magisteria z teologii otrzymali Jan Fondaliński i Jan Ostrowski.

⁵ Tytuł doktora prawa kanonicznego w 1932 r. uzyskał Zdzisław Heidrich, teologii – Henryk Rogowski w 1933 r., filozofii – Ludwik Ziętek w 1928 r.

⁶ Licencjatem wydziału teologicznego tegoż Uniwersytetu w 1927 r. został Jan Żdzarski.

⁷ Kazimierz Tomczak studiował na fryburskiej uczelni.

⁸ Jan Szychowski w 1939 r. ukończył studia w Instytucie Filozofii tamtejszego uniwersytetu z tytułem doktora filozofii.

⁹ W 1933 r. kandydatem nauk pedagogicznych i psychologicznych był Jan Fondaliński, a licencjatem nauk społecznych i teologicznych tego uniwersytetu był Jan Ostrowski.

¹⁰ Studia teologiczne w tej uczelni ukończył Jan Warczak. Według *Spisu duchowieństwa i parafii diecezji łódzkiej* z 1939 r. 19 kapłanów studiowało w: Warszawie (15), Lublinie (3) i Innsbrucku (1).

¹¹ *Okupacja i ruch oporu w „Dzienniku” Hansa Franka. 1939–1945*, t. 1, 1939–1942, wyd. 2, Warszawa 1972, dok. 1, s. 82.

mi szkół wyższych), lekarzy, dentystów, weterynarzy, oficerów, wyższych urzędników, wielkich kupców, wielkich właścicieli ziemskich, pisarzy, redaktorów, jak również wszystkie osoby, które otrzymały wyższe lub średnie wykształcenie”¹². Umieszczenie duchowieństwa na pierwszym miejscu tegoż dokumentu nie było oczywiście przypadkowe. Wpływało ono z ogólnie przyjętej polityki kościelnej władz nazistowskich połączonej nierozdzielnie z polityką narodowościową, jak również włączenia eksterminacji, duchowieństwa katolickiego w ramy szeroko pojętej eksterminacji inteligencji polskiej. Postępowanie władz niemieckich wobec duchowieństwa polskiego wynikało z poglądu nazistów na rolę i znaczenie Kościoła w historii narodu i państwa polskiego. Ponadto w grę wchodziły również względy ideologiczne i czynniki natury narodowościowej. Namiestnik III Rzeszy i Gauleiter Kraju Warty Artur Greiser o tych problemach wyrażał się w następujący sposób: „Jest rzeczą jasną, że w historii narodu polskiego obok wielkiej własności i arystokracji, w pierwszym rzędzie katolicki, polski kler występował jako główny motor nienawiści oraz nieprzejednanej woli w kierunku wyrzucania nas, Niemców. Przy działaniu godnym naszej walki narodowościowej nie może nam przyświecać zatem inny cel poza uświadomieniem sobie tego faktu i wzięcia go pod uwagę przy kształtowaniu stosunków na tym terenie”¹³.

Oczywiście duchowieństwo łódzkie nie знаło bliżej założeń polityki narodowościowej okupanta hitlerowskiego ani jego podejścia do spraw kościelnych, a tym bardziej nie mogło przewidzieć brutalnych metod sprawowania władzy na okupowanym obszarze. Łudzono się, że ludność cywilna nie będzie włączana do akcji wojenno-okupacyjnych, a instytucjom pozwole się na ograniczone funkcjonowanie. Z tych też powodów – po pierwszym zamieszczeniu spowodowanym wybuchem wojny i zawieszeniu działalności dydaktycznej – w październiku 1939 r. około 30 alumnów i kilkunastu wykładowców rozpoczęło normalną pracę seminaryjną. Czuwał nad tym działaniem rektor ks. Józef Dzioba. Wspierał go w tym działaniu wicerektor ks. dr Stanisław Szydłowski. Ojciec duchowny ks. dr Kazimierz Skoczylas – wspomagany przez spowiedników ks. Wincentego Burakowskiego, ks. Feliksa Kąkolewskiego i ks. Hipolita Pyszyńskiego – w odpowiedni sposób sprawował pieczę nad stroną duchową wszystkich kleryków. Pozostali wykładowcy – ks. dr Henryk Folwarski, ks. mgr Władysław Grzelak (sen.), ks. mgr Władysław Grzelak (jun.), ks. dr Ferdynand Jacobi, ks. dr Antoni Kaczewiak, ks. mgr Zygmunt Muszyński, ks. dr Adam Nebelski, ks. dr Henryk Rybus, ks. dr Leon Rychter, ks. dr Zygmunt Skowroński, ks. dr Jan Warczak, ks. lic. Jan Źdzarski oraz biskup dr Kazimierz Tomczak – z większymi lub mniejszymi perturbacjami prowadzili zajęcia dydaktyczne.

Jednakże wieści napływające z miasta już w początkach listopada nie mogły napawać optymizmem. Nastąpiła bowiem pierwsza fala masowych aresztowań przedstawicieli łódzkiej inteligencji. Organa policji hitlerowskiej – centralnie

¹² Tamże, dok. 28 A, s. 133.

¹³ *Proces Artura Greisera przed Najwyższym Trybunałem Narodowym*, Warszawa 1946, s. 148. Por. M. Budziaręk, *Katedra przy Adolf Hitlerstrasse. Z dziejów Kościoła katolickiego w Łodzi 1939–1945*, Warszawa 1984, s.89–90.

kierowane przez Główny Urząd Bezpieczeństwa Rzeszy w Berlinie – tuż przed 11 listopada 1939 r. aresztowały na terenie województwa łódzkiego około 1500 osób, w tym 50 duchownych diecezjalnych i zakonnych. Wśród nich znaleźli się także ks. Feliks Kąkolewski (spowiednik), ks. Zygmunt Muszyński (wykładowca) oraz sufragan łódzki biskup Kazimierz Tomczak. Wszystkich umieszczono w więzieniu na Radogoszczu, gdzie przebywali do stycznia 1940 r. Zwolniono ich z nakazem natychmiastowego opuszczenia granic III Rzeszy i udania się do Generalnego Gubernatorstwa. Żaden z wymienionych profesorów tego nakazu jednak nie wypełnił, mimo wcześniejszego wyrażenia zgody na piśmie. Za zgodą ordynariusza łódzkiego biskupa Włodzimierza Jasińskiego objęli odpowiednie placówki duszpasterskie będące w granicach III Rzeszy Niemieckiej¹⁴.

W dwa tygodnie po pierwszych masowych aresztowaniach, w niedzielę, 26 listopada 1939 r., bez wcześniejszego uprzedzenia, funkcjonariusze łódzkiego gestapo pojawili się u rektora ks. Józefa Dzioby z nakazem opuszczenia w ciągu dziesięciu godzin pomieszczeń seminaryjnych przez wszystkie osoby tam przebywające. Co prawda termin eksmisji Seminarium przesunięto na dwa dalsze dni, to jednak niewiele można było uratować z mienia ruchomego. Nie pomogły interwencje ks. dr Leona Rychtera i ks. Romana Gradolewskiego – cały gmach seminaryjny przejął natychmiast Hitler-Jugend, a klerycy i wykładowcy zmuszeni byli przenieść się do majątku biskupiego w Szczawinie koło Zgierza. Seminarium łódzkie, jako jedyne seminarium katolickie na obszarach znajdujących się w Reichsgau Posen kontynuowało zajęcia dydaktyczne¹⁵.

Wykłady wznowiono na początku grudnia 1939 r. Udział w nich wzięło 19 kleryków z czterech kursów. Zajęcia z prawa kanonicznego prowadził ks. Józef Dzioba, teologię moralną wyładał ks. dr Leon Rychter, dogmatykę i apologetykę ks. dr Zygmunt Skowroński, homiletykę ks. dr Jan Warczak, wicerektor ks. dr Stanisław Szydłowski – zajęcia z Pisma Świętego. W Szczawinie przebywali ponadto ks. mgr Władysław Grzelak, który nauczał filozofii, ks. dr Henryk Folwarski oraz ojciec duchowny ks. dr Kazimierz Skoczylas. W Łodzi pozostali ks. Jan Żdzarski (kanclerz Kurii Biskupiej) i ks. mgr Władysław Grzelak (sen.) pracujący przy kościele katedralnym¹⁶.

¹⁴ Archiwum Państwowe w Łodzi. Zbiór druków i pism ulotnych, 515. Liste der Radogosch befindlichen Geistlichen, 485; Archiwum Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi. Akta w sprawie Artura Greisera, 585 (1), s. 37–40; Archiwum Kurii Biskupiej w Łodzi. Dziennik Podawczy, t. 2 (1940), poz. 83. Por. M. Cygański, *Z dziejów okupacji hitlerowskiej w Łodzi*, Łódź 1965, s. 57–60; M. Budziarek, *Kapłani na Radogoszczu*, WTK, 26 VI 1978, nr 9, tenże, „Kirchenpolitik” Artura Greisera i jej realizacja wobec wyznań religijnych, [w:] *Łódź w planach eksterminacyjnych okupanta hitlerowskiego 1939–1945*, Łódź 1986, s. 74; tenże, *Historyczny raptularz. Szkice z dziejów Kościoła w Polsce i nie tylko...*, Wrocław 1991, s. 212.

¹⁵ M. Budziarek, *Łódzkie Seminarium...*, s. 68–69; tenże, *Katedra przy Adolf Hitlerstrasse...*, s. 59–61; K. Śmigiel, *Z dziejów wielkopolskich seminariów duchownych w latach 1939 do 1945*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 1973, 20, z. 4, s. 77–81.

¹⁶ Relacje księży: W. Banaszkiewicz, Z. Skowrońskiego, J. Dratwy i M. Konradego (w zbiorach autora). Por. M. Budziarek, *Zarząd i organizacja diecezji łódzkiej 1939–1945*, [w:] *Materiały i*

Nauka i życie seminaryjne w Szczawinie nie trwało jednak długo. Rankiem 28 lutego 1940 r. przed budynki biskupie zajęły samochody policyjne. Cały teren został otoczony przez policję, a funkcjonariusze gestapo spisywali personalia wykładowców i alumnów. Po przeprowadzeniu rewizji w pokojach prywatnych, oznajmiono decyzję władz niemieckich o zamknięciu Seminarium. Osoby opuszczające Szczawin mogły zabrać ze sobą jedynie rzeczy osobiste. Łódzkie Seminarium Duchowne musiało przerwać pracę na pięć lat¹⁷.

Całkowite i ostateczne zlikwidowanie Seminarium spowodowało oddelegowanie jego wykładowców do pracy duszpasterskiej. Ksiądz dr Leon Rychter duszpasterzował w łódzkiej parafii Podwyższenia Świętego Krzyża, ks. dr Adam Nebelski – w parafii Matki Boskiej Zwycięskiej, ks. mgr Władysław Grzelak (jun.) – w parafii zgierskiej, a ks. dr Jan Warczak został mianowany administratorem parafii św. Jana Chrzyciela na Nowym Żłotnie w Łodzi. Pozostali otrzymali nominacje biskupa ordynariusza Włodzimierza Jasińskiego na administratorów w parafiach diecezji łódzkiej będących w granicach III Rzeszy: ks. dr Zygmunt Skowroński – w parafii Buczek, ks. dr Kazimierz Skoczylas – w parafii Żeronie (od 10 lipca 1940 r. – w parafii Stryków), ks. dr Stanisław Szydłowski – w parafii Żeronie, ks. mgr Zygmunt Muszyński – w parafii Siedlec (od 25 czerwca 1940 r. – w parafii Góra św. Małgorzaty)¹⁸.

Prześladowania profesorów Seminarium nie ustały jednak. W toku drugiej fali aresztowań, które przeprowadzono na początku wiosny 1940 r., zatrzymano w centralnym obozie przesiedleńczym przy ul. Łąkowej w Łodzi ośmiu kapłanów. Wśród nich znalazł się spowiednik zwyczajny ks. kan. Wincenty Burakawski, ks. Adam Nebelski oraz ks. Jan Żdżarski. W wyniku natychmiastowej interwencji biskupa Włodzimierza Jasińskiego i ks. Romana Gradolewskiego wszystkich zatrzymanych wypuszczono¹⁹.

Rok 1941 był brzemienny w swych tragicznych skutkach. Zaczęło się w marcu 1941 r., kiedy to w ręce gestapo wpadła tajna drukarnia podziemnego pisma „Pochodnia”. Aresztowano wówczas ks. dr Jana Warczaka oraz będących z nim w bliskich kontaktach księży z parafii św. Anny w Łodzi – ks. dr Ferdynanda Jacobiego, ks. Teofila Milczarskiego i ks. Wacława Bielińskiego. Zatrzymanych osadzono w więzieniu gestapo przy ul. Sterlinga w Łodzi. Po trwającym kilka tygodni śledztwie wszystkich kapłanów przewieziono do obozów koncentracyjnych: ks. Wacław Bieliński i ks. dr Ferdynand Jacobi znaleźli się w Oświęcimiu,

studia, pod red. F. Stopniaka, z. 3, Warszawa 1978, s. 296–297. *Kościół katolicki na ziemiach Polski w czasie II wojny światowej*, t. 7.

¹⁷ M. Budzianek, *Zarząd i organizacja...*, s. 298–299; tenże, *Łódzkie Seminarium...*, s. 70; tenże, *Katedra przy Adolf Hitlerstrasse...*, s. 61–63.

¹⁸ Archiwum Kurii Biskupiej w Łodzi. Dziennik Podawczy, t 2 (1940), poz. 484, 1364; tamże, Akta personalne, 291.

¹⁹ Tamże. Dziennik Podawczy, t. 2 (1940), poz. 1154, Archiwum Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi. Akta w sprawie karnej prowadzonej przeciw Gradolewskiemu Romanowi i Hoszyckiemu Alojzemu, III k–281/49; relacje ks. Romana Gradolewskiego (w zbiorach autora).

gdzie ponieśli śmierć męczeńską (pierwszy 20 sierpnia 1941 r., drugi w 5 dni później); ks. dr Jan Warczak i ks. Teofil Milczarski – po pobycie w różnych obozach – szczęśliwie w 1945 r. doczekali wyzwolenia w obozie koncentracyjnym w Dachau²⁰.

W pierwszej dekadzie maja 1941 r. okupacyjne władze hitlerowskie przystąpiły do likwidacji ordynariatu łódzkiego. 6 maja biskupa ordynariusza Włodzimierza Jasińskiego, jego sufragana, biskupa Kazimierza Tomczaka oraz siedmiu innych duchownych (w tym spowiednika seminaryjnego – ks. Wincentego Burakowskiego) przewieziono z Łodzi do Szczawina koło Zgierza. Stąd wywieziono ich do Biecha w Generalnym Gubernatorstwie i tam w klasztorze ojców reformatów internowano. Wśród internowanych kapłanów znalazł się także ks. Jan Źdzarski – wykładowca łódzkiego Seminarium²¹.

W połowie lipca 1941 r. – pod zarzutem sabotowania zarządzeń policyjnych – policja bezpieczeństwa aresztowała ks. mgr Franciszka Pabjańczyka ze Zgierza. Początkowo przebywał on w więzieniach łódzkich, na początku października 1941 r. został przewieziony do obozu koncentracyjnego w Buchenwaldzie. W dwa miesiące później znalazł się za drutami obozu w Dachau²².

Podczas największej akcji eksterminacyjnej duchowieństwa katolickiego – jaką władze hitlerowskie przeprowadziły pomiędzy 5 a 7 października 1941 r., kiedy to gestapo aresztowało 560 księży diecezjalnych i zakonnych z całego obszaru Kraju Warty – uwięziono 175 duchownych diecezji łódzkiej. Wszystkich aresztowanych osadzono w obozie przejściowym w Konstantynowie Łódzkim. Wśród tam przetrzymywanych znaleźli się także profesorowie łódzkiego Seminarium: ks. mgr Władysław Grzelak (sen.), ks. mgr Władysław Grzelak (jun.), ks. dr Antoni Kaczewiak, ks. mgr Zygmunt Muszyński, ks. dr Adam Nebelski, spowiednik ks. kan. Hipolit Pyszyński, ks. dr Henryk Rybus, ks. dr Kazimierz Skoczylas, ks. dr Zygmunt Skowroński i ks. dr Stanisław Szydłowski. Po trzech tygodniach przetrzymywania ich w fatalnych warunkach 28 października 1941 r. wszystkich księży przewieziono w grupach 25-osobowych – na stację Łódź–Karolew. Tu po załadowaniu do wagonów osobowych cały skład skierowano w stronę Kutna. W dwa dni później dotarł on do obozu koncentracyjnego w Dachau. Dwóch młodych wiekiem, w pełni sił fizycznych duchownych – ks. dr Antoni Kaczewiak i ks. dr

²⁰ Archiwum Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Polsce. SO Łdz. 122. Por. J. Sziling, *Polityka okupanta hitlerowskiego wobec Kościoła katolickiego 1939–1945*. Tzw. Okręgi Rzeszy: Gdańsk – Prusy Zachodnie, Kraj Warty, Regencja Katowicka, Poznań 1970, s. 266–267; ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, z. 2, Warszawa 1977, s. 231, 245, 265; M. Budziarek, *Zbrodnie gestapo na duchowieństwie Łodzi i okolic*, [w:] *Działalność gestapo w Łodzi*, Łódź 1984, s. 88–89.

²¹ M. Budziarek, *Internowanie biskupów łódzkich*, „Ład”, 5 IX 1982, nr 22; tenże, *Historyczny raptularz*, s. 216–225.

²² M. Skarbek, *Udział diecezji łódzkiej w martyrologium Kościoła i Polski w czasie okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, b.d.w., s. 10 (masz. w Archiwum Kurii Biskupiej w Łodzi). Por. M. Budziarek, *Zarząd i organizacja...*, s. 312; tenże, *Zbrodnie gestapo...*, s. 89; ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *op. cit.*, s. 248.

Henryk Rybus – zbiegło z tego tragicznego transportu. Pierwszy wyskoczył z pociągu zaraz po opuszczeniu Łodzi, drugi kanałami uciekł z obozu w Konstantynowie Łódzkim²³.

Warunki panujące w obozie Dachau, a zwłaszcza ciężka praca fizyczna, fatalne warunki higieniczne, słabe wyżywienie sprzyjały eksterminacji przebywających tam duchownych. Zgony wszystkich profesorów łódzkiego Seminarium nastąpiły po kilku miesiącach pobytu w Dachau. Nie wytrzymali psychicznie i fizycznie koszmaru obozowego. Pierwszy zmarł spowiednik Seminarium ks. Hipolit Pyszyński (11 maja 1942 r.), ks. dr Kazimierz Skoczylas zakończył życie w niecały miesiąc później (9 czerwca 1942 r.). Pięciu innych zostało zagazowanych w trakcie tzw. transportów inwalidów, jakie przeprowadzono latem i jesienią 1942 r. – ks. mgr Zygmunt Muszyński (18 maja), ks. dr Stanisław Szydłowski (28 maja), ks. mgr Władysław Grzelak (jun.) (30 września) i ks. mgr Władysław Grzelak (sen.) (12 października). Tylko jeden spośród kadry naukowej łódzkiej uczelni duchownej oraz jeden jej spowiednik przeżyli obóz w Dachau i zostali wyzwoleni w kwietniu 1945 r. przez żołnierzy Armii Amerykańskiej. Tymi szczęśliwcami byli: ks. dr Zygmunt Skowroński oraz ks. kan. Feliks Kąkolewski (aresztowany 29 lipca 1943 r. i przewieziony do Dachau 5 listopada 1943 r.)²⁴.

Zamknięcie na pięć lat Seminarium Duchownego w Łodzi, aresztowanie, internowanie, uwięzienie, w końcu zamordowanie blisko połowy całej przedwojennej kadry naukowej, spowodowało ogromne perturbacje w życiu całego Kościoła katolickiego w Łodzi i diecezji. W okresie trwającej wojny i okupacji hitlerowskiej pozbawiony został nowych kapłanów. W czasie zaś powojennym brakowało i duszpasterzy, i wykładowców, którzy mogliby szybko uzupełnić poniesione, tragiczne straty. Jeśli dołączy się do tego wyjątkowo złe warunki, jakie stworzono Kościołowi katolickiemu w socjalistycznej Polsce, to hekatomba spowodowana przez nazistów hitlerowskich była ogromna. przez długie lata powojenne Kościół łódzki nie mógł wyrównać okupacyjnych niedoborów kadry naukowej w czym antykościelna postawa zsowietyzowanego aparatu państwa polskiego wydatnie pomogła.

²³ Archiwum Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi. Sprawozdanie z przebiegu śledztw dotyczących zbrodni popełnionych przez hitlerowców w obozie przesiedleńczym w Konstantynowie Łódzkim 1940–1945, DS 61(57); relacje księży A. Kaczewiaka, H. Rybusa (w zbiorach autora). Por. L. Bujacz, *Jasne promienie w Dachau. Na podstawie własnych przeżyć*, Łódź 1946, s. 7–37; Z. Franczewski, *W Dachau*, WdŁ, 1948, nr 11, s. 281–282; J. Sziling, *op. cit.*, s. 219; ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *op. cit.*, s. 132–208; M. Budziarek, *Geneza, przebieg i następstwa masowych aresztowań duchownych katolickich 5–7 października 1941 roku*, [w:] *Martyrologia duchowieństwa polskiego 1939–1956*, pod red. B. Bejze i A. Galińskiego, Łódź 1992, s. 34–57.

²⁴ *Die Geistlichen in Dachau sowie in anderen Konzentrationslagern und in Gefängnissen*, Hrsg. Weinler, Mödling 1971, s. 71; ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *op. cit.* Uwaga dotycząca ks. Zygmunta Skowrońskiego i ks. Feliksa Kąkolewskiego odnosi się do tych kapłanów, którzy pracą swoją związani byli z Wyższym Seminarium Duchownym w chwili jego zamknięcia przez okupanta.

KS. ANTONI WORONIECKI

WYŻSZE SEMINARIUM DUCHOWNE W ŁODZI PO PRZERWIE OKUPACYJNEJ 1945–1947

Okres okupacji hitlerowskiej należy do najbardziej ponurych kart historii Kościoła łódzkiego. W wyniku bezpardonowej polityki władz okupacyjnych przestały funkcjonować podstawowe instytucje diecezjalne – wśród nich Wyższe Seminarium Duchowne. Pasterz diecezji, przebywając na wygnaniu, tylko w ograniczony sposób mógł wpływać na duszpasterskie i religijne życie własnej diecezji. Od listopada 1944 do lutego 1945 r. biskup Włodzimierz Jasiński mieszkał w Piotrkowie Tryb., gdzie zajmował mieszkanie na plebanii u ks. proboszcza Wertyńskiego, dziekana piotrkowskiego. Tam też 16 stycznia obchodził swoje imieniny. Zbliżający się front stwarzał nadzieję na powrót do diecezjalnej stolicy i podjęcie trudu odbudowy tego, co zniszczył okupant.

W lutym 1945 r. do Piotrkowa Tryb. przyjechała z Łodzi delegacja księży na czele z ks. kanonikiem Orłowskim. Biskup Jasiński zdecydował się powrócić do Łodzi. Dom biskupi nie nadawał się w tym czasie do zamieszkania. Wymagał gruntownego remontu. Dlatego też Biskup zamieszkał w Szpitalu św. Rodziny, w którym zajmował dwa skromne pomieszczenia – sypialnię i pokój dla interesantów. Zniszczeniu uległa nie tylko rezydencja biskupa, ale również wiele innych budowli kościelnych, m.in. plebania katedralna zrujnowana przez naloty bombowe wojsk radzieckich. Zdewastowany został też gmach Wyższego Seminarium Duchownego. Jego remont chwilowo był nierealny ze względu na brak jakichkolwiek funduszy. Okoliczność ta spowodowała przyjęcie przez biskupa Jasińskiego propozycji złożonej przez przedstawicieli władz państwowych, a dotyczącej wypożyczenia na 3 miesiące gmachu seminaryjnego w zamian za jego wyremontowanie. W wypożyczonym budynku odbywać się miał kurs dla funkcjonariuszy MO. Umowa, jak się wydawało, była korzystna. Niebawem jednak władze poprosiły o przedłużenie okresu zajmowania gmachu o kolejne 3 miesiące. Biskup Jasiński bardzo niechętnie zgodził się na przesunięcie terminu zwrotu budynku.

Należy zaznaczyć, że w wyniku umowy zawartej przez biskupa Wincentego Tymienieckiego z wojewodą łódzkim 23 czerwca 1930 r. gmach seminaryjny zakupiony został przez diecezję za sumę 240 480 zł wypłacanych ratalnie Skarbowi Państwa. Po objęciu rządów diecezji przez biskupa Jasińskiego cała należ-

na kwota została spłacona. Okazało się to zbawienne w nowych okolicznościach powojennej rzeczywistości. Spłacenie wszelkich należności z tytułu zakupu nieruchomości zajmowanej przez Seminarium wytrącało bowiem z rąk władz państwowych pretekst do jej przetrzymywania. Wydłużający się pobyt szkolących się w gmachu seminaryjnym funkcjonariuszy MO pozbawiony więc był wszelkich podstaw prawnych. W tej sytuacji rekonstruowane po wojnie Seminarium miało jedynie prowizoryczne warunki.

Zadanie odbudowy uczelni seminaryjnej biskup Jasiński powierzył ks. dr Antoniemu Woronieckiemu, który w lutym 1945 r. otrzymał polecenie przyjazdu z Piotrkowa Tryb. do Łodzi. Objął zrazu funkcję wikariusza w parafii pw. Podwyższenia Świętego Krzyża, gdzie zajął się zorganizowaniem kancelarii parafialnej. Latem 1945 r. otrzymał nominację na wicerektora Seminarium, pełniącego jednocześnie obowiązki rektora.

1 września 1945 r. nastąpiła inauguracja roku akademickiego. Naukę rozpoczęło 6 alumnów kursu pierwszego, który powiększył się w drugim semestrze do 10 osób. Wykłady odbywały się w dwóch domach Kurii Biskupiej przy ul. Skorupki 5 i 1a. Warunki były bardzo prowizoryczne. Tymczasowe pomieszczenia seminaryjne stanowiły: mała kaplica, małe sale wykładowe, 4 kleryckie pokoiki, niewielki refektarz i zaplecze kuchenne. Warunki te uniemożliwiały normalne funkcjonowanie uczelni. Gmach seminaryjny przy ul. Stanisława 14 zajmowany był nadal przez szkołę funkcjonariuszy MO. Władze milicji nie zabiegały nawet o przedłużenie okresu wypożyczania budynku. Być może sytuacja ta stała się jedną z przyczyn rezygnacji biskupa Jasińskiego z funkcji ordynariusza diecezji.

Działania mające na celu zwrot zajmowanej bezprawnie nieruchomości podjął następca biskupa Jasińskiego – biskup Michał Klepacz. Prowadzenie rozmów z władzami zlecił ks. A. Woronieckiemu, który wielokrotnie jeździł do Warszawy na spotkania z komendantem MO, gen. Franciszkiem Józwiakiem, ps. „Witold”.

Wizyty te były niezwykle trudne, ich procedura zaś bardzo złożona. Od interesantów wymagano zdeponowania dowodu osobistego w jednym budynku, w którym otrzymali oni przepustki upoważniające do wejścia do drugiego budynku, gdzie dość długo oczekiwano na przyjęcie przez gen. Józwiaka. Pierwsza rozmowa z gen. „Witoldem” była lakoniczna. Na pytanie ks. Woronieckiego dotyczące terminu zwrotu gmachu, odpowiedział, iż po skończonym kursie posesja będzie oddana do dyspozycji diecezji. Gdy minęły jednak kolejne 3 miesiące przewidziane na cykl kursu szkoleniowego milicjantów, władze MO nadal przetrzymywały budynek, rozpoczynając następny cykl kursowy. Ksiądz Woroniecki kilkakrotnie jeszcze jeździł do Warszawy, aby przeprowadzić rozmowy z gen. Józwiakiem. Ich przebieg i rezultaty były podobne do pierwszego spotkania. W tej sytuacji wice-rektor łódzkiego Seminarium poprosił biskupa Klepacza, aby następne spotkania z komendantem MO odbyły się w obecności świadka, którym z polecenia Ordynariusza został ks. dr Kazimierz Bałczewski. Nie zmieniło to jednak przebiegu i

skutków rozmów odbywanych z gen. „Witoldem”. Zbywał on swoich rozmówców solennymi zapewnieniami zwrócenia zajmowanego gmachu. W wyniku stanowczych nalegań ks. Woronieckiego, gen. Józwiak odesłał swoich gości do komendanta szkoły dla funkcjonariuszy MO w Łodzi, mjr. Gołąbka, któremu rzekomo miał przekazać zlecenie dotyczące omawianej sprawy. Gdy obydwaj duchowni udali się do wskazanego oficera milicji, ten wyraził zdziwienie, stwierdzając, że nic mu nie wiadomo o jakimkolwiek zleceniu. W tej sytuacji księża Woroniecki i Bałczewski ponownie złożyli wizytę gen. Józwiakowi, który i tym razem zapewnił ich o przekazaniu pełnomocnictw mjrowi Gołąbkowi. Przebieg ponownej rozmowy z mjrem Gołąbką był podobny do ich pierwszego spotkania.

Księża Woroniecki i Bałczewski postanowili jeszcze raz przeprowadzić negocjacje z gen. Józwiakiem, który w mocnych słowach podkreślił, że zlecenie dotyczące gmachu seminaryjnego przekazał mjrowi Gołąbkowi. Ksiądz Woroniecki stanowczo poprosił o pisemną deklarację zwrócenia zatrzymanego bezprawnie budynku po zakończeniu kursu szkoleniowego. Ostatecznie, Generał zgodził się na wystawienie takiej deklaracji. Pismo to przekazane zostało przez ks. Woronieckiego biskupowi Klepaczowi, który podjął się sfinalizowania sprawy przejęcia nieruchomości seminaryjnej.

Gdy władze szkoły funkcjonariuszy MO dowiedziały się o takim obrocie sprawy, rozpoczęły dewastowanie zajmowanego budynku. Sytuację skomplikowała interwencja ks. dr Witolda Pietkuna, który w przeprowadzonej na własną rękę rozmowie z jednym z przełożonych szkoły milicyjnej, zagroził, iż jeśli gmach nie zostanie przekazany prawowitemu właścicielowi, to w niedługim czasie oblegany będzie przez kościelne procesje z całej Łodzi. Interwencja ta spowodowała przedłużenie okresu zajmowania gmachu do zimy 1947 r. Jednocześnie z upoważnienia biskupa Klepacza sprawę zwrotu posesji prowadził w Warszawie poseł Konstanty Łubieński.

Ostatecznie starania te zakończyły się pomyślnie. 23 grudnia 1947 r. w przeddzień wigilii Bożego Narodzenia, nastąpiło urzędowe przekazanie gmachu. W tym samym dniu komisja na czele z ks. Józefem Dziobą i ks. A. Woronieckim dokonała oględzin budynku. Okazało się, że był on doszczętnie zdewastowany i wymagał gruntownego remontu. W celu zdobycia środków finansowych umożliwiających podjęcie prac remontowych biskup Klepacz zarządził pobór specjalnego podatku od księży diecezjalnych. Zebrane fundusze pozwoliły w bardzo szybkim tempie przeprowadzić niezbędne prace renowacyjne. W lutym 1948 r. część gmachu była już odnowiona.

Z racji odzyskania budynku odbyła się 2 lutego 1948 r. w auli tegoż budynku uroczysta akademii. Biskup Klepacz nadał jej duży rozgłos. Zaproszeni zostali przedstawiciele władz państwowych z wojewodą łódzkim na czele. Obecni byli prezydent miasta i obaj wiceprezydenci, przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej, przedstawiciel Kuratorium, rektorzy i profesorowie szkół wyższych, przed-

stawiciele Urzędu Wojewódzkiego, Komendy Miasta, Wojska Polskiego, Milicji Obywatelskiej, Starostwa, przedstawiciele środowisk naukowych, artystycznych i literackich. W uroczystości udział wzięli ordynariusz Michał Klepacz, biskup sufragan Kazimierz Tomczak, Kapituła Katedralna, liczne duchowieństwo świeckie i zakonne.

Przeniesienie Seminarium z prowizorycznie zajmowanych budynków przy ul. ks. Skorupki do odzyskanego gmachu przy ul. św. Stanisława 14 nastąpiło 22 lutego, przeniesienie zaś kaplicy seminaryjnej 2 marca 1948 r. Normalne funkcjonowanie uczelni było jednak nadal utrudnione z powodu braku podstawowego wyposażenia. Pamiętać należy o ogromnych stratach poniesionych przez Seminarium podczas wojny. W trakcie przejmowania budynku seminaryjnego przez władze hitlerowskie w listopadzie 1939 r. zaginęło bezpowrotnie 30 tys. tomów bibliotecznych, całe mienie ruchome rektora i profesorów. Dzięki ofiarności duchownych i świeckich ofiarodawców możliwe było jednak powolne gromadzenie niezbędnego sprzętu i pomocy naukowych. Organy do kaplicy seminaryjnej zakupili ks. kanonik dr Ludwik Ziętek i ks. proboszcz Kazimierz Gadzinowski. Dzięki ofiarności stolarni S. Sobańskiego w Łodzi oraz ks. kanonika Franciszka Gwoździckiego wyposażono kaplicę w drewniane ławki dla alumnów. Biblioteka uzupełniała się nowymi nabytkami pochodzącymi od osób duchownych i świeckich. Podkreślenia wymaga postawa wykładowcy Politechniki Łódzkiej, prof. Żurka, który przez 30 lat systematycznie zasilał kasę seminaryjną swoimi okazałymi ofiarami pieniężnymi. Dzięki zapobiegliwości proboszcza parafii pw. Przemienienia Pańskiego – ks. Bielickiego, odpowiedzialnego za gospodarczo-finansową kondycję rozwijającej się uczelni, stopniowo powiększało się jej wyposażenie w niezbędne środki i pomoce naukowe. Seminarium mogło w coraz pełniejszy sposób realizować swoje zadania wychowawcze i dydaktyczne.

Kierownictwo uczelni znajdowało się w gestii zarządu, w skład którego wchodził w początkowym okresie funkcjonowania Seminarium: ks. dr A. Woroniecki i ks. dr K. Bałczewski. W lutym 1947 r. ks. Woroniecki otrzymał nominację na stanowisko rektora, które do tej pory pozostawało nieobsadzone, ks. Bałczewski pełnił natomiast funkcję ojca duchowego. W 1946 r. zarząd powiększył się. Przybyły właśnie z obozu koncentracyjnego ks. Skowroński objął funkcję prefekta Seminarium. W skład kadry profesorskiej wchodził ponadto: ks. dr Henryk Folwarski (historia Kościoła), ks. dr Bolesław Radomski (filozofia), ks. dr Emil Weber (nauki biblijne), Bolesław Ulas (muzyka), ks. kan. Jan Źdżarski (lektorat języka łacińskiego). Po wyjeździe ks. Radomskiego w 1946 r. na Katolicki Uniwersytet Lubelski, gdzie objął stanowisko dziekana Wydziału Teologicznego, wykłady z przedmiotów filozoficznych oraz z teologii dogmatycznej prowadził ks. dr Witold Pietkun. Edukację muzyczną alumnów po odejściu B. Ulasa w 1947 r., który był jednocześnie organistą w parafii katedralnej, przyjęli prof. Franciszek Wesołowski, późniejszy prorektor Akademii Muzycznej w Łodzi oraz ks. Paciej.

Odnowiony gmach WSD stał się ważnym diecezjalnym ośrodkiem życia religijno-oświatowo-kulturalnego. W jego murach odbywały się liczne uroczystości o charakterze religijnym, naukowym i kulturalnym. Na uwagę zasługuje praktyka pierwszopiątkowych adoracji kapłanów diecezji łódzkiej. Seminarium było organizatorem różnorodnych imprez oświatowych. W jego auli odbywały się doroczne akademie tomistyczne (w okresie powojennym pierwsza odbyła się 14 marca 1948 r.) występy artystyczne, koncerty (np. koncert wokalny-muzyczny Związku Niewidomych – 24 kwietnia 1949 r.) Gmach przy ul. św. Stanisława 14 był miejscem obrad pierwszego po wojnie Synodu Diecezjalnego w 1948 r.

Pierwsze lata trudnego okresu powojennego zaowocowały więc dzięki wysiłkom całej wspólnoty diecezjalnej przywróceniem Wyższemu Seminarium Duchownemu rangi centrum duchowego, intelektualnego i oświatowo-kulturalnego diecezji. Seminarium zostało po przerwie wojennej nie tylko odtworzone, ale nabrało też nowego rozmachu.

KS. KAZIMIERZ DĄBROWSKI

WYŻSZE SEMINARIUM DUCHOWNE W ŁODZI W LATACH 1945–1991

1. SYTUACJA POLITYCZNO-KOŚCIELNA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

II wojna światowa w olbrzymim stopniu przyczyniła się do zdewastowania życia religijnego w diecezji łódzkiej. Uniemożliwiona została na kilka lat działalność Kurii Biskupiej i Seminarium Duchownego, a jego alumnów rozproszono. Jedna trzecia duchowieństwa diecezji łódzkiej zginęła w obozach koncentracyjnych. Niemalże wszystkie kościoły położone w tzw. „Kraju Warty” zostały przez hitlerowców obrabowane i zamienione na magazyny. Natomiast, po zakończeniu II wojny światowej, program rządowy zmierzał do laicyzacji życia i do zwalczania wpływów Kościoła, czego dowodem mogą być ustawy o świeckich programach nauczania w szkołach podstawowych i średnich, czy też okólnik ministra oświaty o nauczaniu religii w szkołach na podstawie zgody rodziców (1945–1946).

W okresie rządów komunistycznych, zwłaszcza zaś w „epoce Gomułki”, zastosowano w Polsce liczne działania mające charakter represyjny w stosunku do seminariów duchownych. Spotkały one również łódzkie Seminarium Duchowne, a wyrażały się w takich posunięciach władz, jak np. powoływaniu alumnów do służby wojskowej, konfiskacie „zakazanych” dzieł w bibliotece seminaryjnej, likwidacji pewnych struktur funkcjonujących w uczelni (np. „Bratnia Pomoc”, „Sodaliczka Mariańska”), przeprowadzaniu „wizytacji” wykładów, stosowaniu niedopuszczalnej presji wobec alumnów ze strony Służby Bezpieczeństwa itp.¹

Zaistniała po II wojnie światowej sytuacja w kraju spowodowana zniszczeniami wojennymi, jak i przeobrażeniami politycznymi, zwiększyła trudności w działaniu łódzkiego Seminarium. Budynek seminaryjny przy ul. św. Stanisława 14 został zajęty przez szkołę oficerską MO. Zgromadzone przed wojną zbiory biblioteki seminaryjnej, liczące 30 tys. tomów, zostały zniszczone przez hitlerowców w listopadzie 1939 r.

Mimo tych trudności Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi 1 września 1945 r. rozpoczęło swą działalność. Liczyło ono początkowo 6 alumnów i

¹ Alumni seminariów duchownych w Polsce byli praktycznie studentami drugiej kategorii, pozbawiono ich bowiem tych praw, które przysługiwały słuchaczom szkół państwowych. Kto wstępował do Seminarium Duchownego automatycznie pozbawiony był np. zniżki na koleje czy tramwaje, a nawet tracił prawo do tzw. dodatku rodzinnego, który przysługiwał ojcu (względnie matce).

3 profesorów i mieściło się w lokalu diecezjalnym przy ul. ks. Skorupki 5. W następnym roku liczba kleryków znacznie wzrosła (w marcu 1946 r. przyjęto kolejnych kandydatów), dlatego ordynariusz łódzki biskup Włodzimierz Jasiński przeznaczył na ten cel dom kapitulny przy ul. ks. Skorupki 1a. Ze względu na ciężkie warunki materialne, z jakimi borykało się Seminarium, ordynariusz łódzki zarządził zbiórkę ofiar pieniężnych w parafiach na utrzymanie uczelni. Prowadzenia kuchni seminaryjnej podjęły się siostry służebniczki starowiejskie.

Zajęty przez MO budynek seminaryjny przy ul. św. Stanisława 14 udało się odzyskać dzięki staraniom biskupa Michała Klepacza 23 grudnia 1947 r. Przekazanie gmachu uczczono uroczystą akademią 2 lutego 1948 r. Po odzyskaniu gmachu, a w nim kaplicy zostały wznowione w łódzkim Seminarium adoracje kapłańskie, co było nawiązaniem do okresu międzywojennego.

1 września 1947 r. zostało otwarte Niższe Seminarium Duchowne, grupujące młodzież licealną. Uczniowie zamieszkiwali w pomieszczeniach seminaryjnych, uczęszczając zarazem do gimnazjów łódzkich (istniało ono do czerwca 1957 r.). Pierwszym dyrektorem był ks. Kazimierz Bałczewski, a drugim ks. Stanisław Pniewski. Przez pewien czas Niższe Seminarium miało swoją siedzibę w Arturówku.

2. ZARZĄD SEMINARIUM. GRONO PROFESORSKIE

Początkowo Seminarium Duchowne w Łodzi kierowało się statutem i regulaminem, które zostały ogłoszone przez biskupa Jasińskiego w 1938 r. Później w latach siedemdziesiątych, zmiany regulaminu dokonał biskup Józef Rozwadowski, dostosowując działalność uczelni do wskazań Soboru Watykańskiego II.

Seminarium łódzkie cieszyło się zawsze wielką troską i żywym zainteresowaniem poszczególnych biskupów rządców diecezji:

- biskupa W. Jasińskiego (1945–1946),
- biskupa M. Klepacza (1946–1967),
- biskupa J. Kulika (1967–1968),
- biskupa J. Rozwadowskiego (1968–1986),
- biskupa W. Ziółka (od 1986).

Funkcję rektorów łódzkiego Seminarium w latach 1945–1991 pełnili:

- biskup Włodzimierz Jasiński (1 września 1945–19 lutego 1947),
- ks. Antoni Woroniecki (19 lutego 1947–6 sierpnia 1976),
- ks. Kazimierz Gabryel (6 sierpnia 1976–1 sierpnia 1979),
- ks. Eugeniusz Szewc (1 sierpnia 1979–8 października 1981),
- ks. Stanisław Grad (8 października 1981–16 sierpnia 1988),
- biskup Adam Lepa (od 18 sierpnia 1988).

Wicerektorami byli:

- ks. Antoni Woroniecki (1945–1947),
- ks. Zygmunt Skowroński (1947–1984),

- ks. Kazimierz Bałczewski (1959–1964),
- ks. Lech Stachowiak (1968–1969),
- ks. Kazimierz Gabryel (1969–1976),
- ks. Karol Szumacher (1976–1979),
- ks. Kazimierz Gawroński (1984–1986),
- ks. Marian Kołodziejczak (1986–1990),
- ks. Ireneusz Pękalski (od 1987).

Obowiązki ojców duchownych sprawowali:

- ks. Kazimierz Bałczewski (1945–1947),
- ks. Jan Fondaliński (1947–1951),
- ks. Julian Dratwa (1951–1958),
- ks. Zbigniew Żaboklicki (1958–1961),
- ks. Julian Rykała SDB (1961–1965),
- ks. Józef Naruszewicz (1965–1969),
- ks. Jerzy Świątek (1969–1982),
- ks. Marian Wiewiórowski (1982–1986),
- ks. Marian Bańbuła CM (1986–1988),
- ks. Jerzy Świątek (od 1988),
- ks. Aleksander Janeczek SDB (od 1990).

Prefektami seminaryjnymi byli²:

- ks. Stefan Michalak (1952–1956),
- ks. Kazimierz Bałczewski (1956–1958),
- ks. Lech Stachowiak (1958–1968),
- ks. Karol Szumacher (1968–1976),
- ks. Andrzej Świątczak (1976–1979),
- ks. Wiesław Dura (1979–1981),
- ks. Jan Kuruc (1981–1982),
- ks. Kazimierz Gawroński (1981–1984),
- ks. Marian Kołodziejczak (1982–1986),
- ks. Paweł Zieliński (1984–1988),
- ks. Sławomir Szczyrba (od 1988),
- ks. Andrzej Perzyński (od 1990).

Na stanowisku prokuratorów seminaryjnych pracowali:

- ks. Edmund Bielicki (1945–1958),
- ks. Józef Płoszaj (1952–1982),
- ks. Józef Fiutkowski (1958–1959),
- ks. Wiktor Dudziński (1960–1966),
- ks. Jan Kuruc (od 1981),
- ks. Ryszard Twardowski (1982–1986),
- ks. Józef Janiec (1986–1988),

² W wykazie nie uwzględniono prefektów niższego seminarium; byli nimi: ks. Pniewski i ks. K. Barczewski.

- ks. Henryk Kowaliński (od 1986),
- ks. Zdzisław Banul (od 1990).

W latach 1950–1991 grono profesorskie Seminarium Duchownego liczyło od 15 do 30 kapłanów i kilka osób świeckich, które prowadziły głównie lektoraty lub przedmioty pomocnicze, takie jak: medycyna pastoralna, fonetyka. Od chwili powołania filii ATK w Łodzi, niektórzy profesorowie WSD są jednocześnie wykładowcami również tej uczelni. O wysokim poziomie kształcenia w łódzkim Seminarium może świadczyć i to, że niektórzy profesorowie WSD byli jednocześnie wykładowcami ATK czy KUL (biskup Bohdan Bejze, ks. Henryk Rybus, ks. Tadeusz Sikorski, ks. Lech Stachowiak, ks. Szczepan Ślaga).

Od 1970 r. profesorowie WSD w Łodzi spotykali się co miesiąc w domu biskupa ordynariusza na tzw. „wieczorach naukowych”, których celem była wspólna dyskusja wokół problemów filozoficznych i teologicznych. Ponadto pod koniec roku seminaryjnego odbywał się dzień skupienia księży profesorów. Dni skupienia odbywały się najczęściej w Łagiewnikach w klasztorze ojców franciszkanów, a obecnie przeważnie w gmachu łódzkiego Seminarium.

3. GŁÓWNE RYSY FORMACJI INTELEKTUALNEJ I DUCHOWEJ ALUMNÓW

Sobór Watykański II w swoich uchwałach położył nacisk na formację alumnów seminarium (Por. Dekret o formacji kapłańskiej). Biskup Michał Klepacz, ordynariusz łódzki, był m.in. członkiem Komisji Soborowej do Spraw Seminariów, Studiów i Szkół Katolickich. Jako uczestnik sesji soborowych po przyjeździe z Rzymu dzielił się soborowymi przeżyciami podczas zorganizowanych z tej okazji posiedzeń. Oprócz Biskupa Ordynariusza atmosferę soborową przybliżali księża profesorowie Seminarium, którzy studiowali w Rzymie w czasie obrad; szczególnie jednak przybliżył ją biskup Bohdan Bejze, który wydał 50 pozycji książkowych dotyczących Soboru, m.in. serię W nurcie zagadnień posoborowych. O realizację uchwał soborowych zabiegał także biskup Jan Kulik; w czasie kiedy był wikariuszem kapitulnym odznaczył się zarówno olbrzymią troską o sprawy gospodarcze Seminarium, jak i o wcielanie uchwał soborowych w formacji kandydatów do kapłaństwa.

Liczbę alumnów w łódzkim Seminarium może zobrazować następująca statystyka:

- 1946/47 – 6 alumnów
- 1956/57 – 108 alumnów
- 1966/67 – 65 alumnów
- 1976/77 – 75 alumnów
- 1986/87 – 135 alumnów

Ze względu na zmniejszenie się liczby kapłanów w wyniku II wojny światowej, w latach 1945–1956 studia seminaryjne trwały 5 lat. Od 1957 r. zostały przedłużone do 6 lat. Ze względu na olbrzymie zapotrzebowanie na kapłanów w die-

cezji łódzkiej, biskup Józef Rozwadowski zdecydował się na skrócenie VI roku studiów i święcenia kapłańskie w semestrze zimowym (w latach 1982–1986).

Biskup Rozwadowski w trosce o wzrost powołań kapłańskich w diecezji łódzkiej zarządził, by obchodzono oprócz wielkanocnego tygodnia modlitw o powołania (mającego charakter ogólnokościelny), także Diecezjalny Tydzień Powołań. W organizowanie Diecezjalnego Tygodnia Powołań, obchodzonego najczęściej w drugiej połowie listopada, zaangażowani byli alumni seminarium, którzy przeprowadzali katechezy powołaniowe w wielu parafiach diecezji łódzkiej, a ponadto młodzież męska spotykała się z alumunami w gmachu seminaryjnym. Spotkania uzupełniał program słowno-muzyczny, nabożeństwo oraz rozmowy indywidualne z klerykami.

Dodać należy, że 8 grudnia 1977 r. utworzono Diecezjalny Ośrodek Powołań, którego centrala znajduje się w łódzkim Seminarium.

Od 1947 r. istniała w Seminarium „Bratnia Pomoc Alumnów”. Jej działalność została zawieszona w latach 1953–1957 w następstwie zarządzenia władz PRL. Miała ona następujące agendy: kulturalno-rozrywkową, wydawniczą, fotograficzną, artystyczno-dekoratorską.

Ważną rolę w kształtowaniu życia duchowego alumnów Seminarium odegrała Sodaliczka Mariańska powołana już przed II wojną światową. Kierowała się ona statutem, który w 1936 r. ogłosił biskup Jasiński. Podobnie jak Bratnia Pomoc Alumnów, również inne organizacje religijne musiały zawiesić swoją działalność w latach 1953–1957.

Już w 1938 r. biskup Jasiński wydał regulamin, w którym zalecał alumnom uczestnictwo w seminariach naukowych. Do przepisów tych stosowano się w pracy dydaktycznej uczelni również po II wojnie światowej. W czasie 5-letniego toku studiów alumni kursów III–V byli obowiązani uczestniczyć w jednym seminarium naukowym (apologetyczno-dogmatycznym, filozoficznym, teologii moralnej) lub należeć do Koła Homiletycznego, natomiast w 6-letnim toku studiów na seminarium naukowe mieli uczęszczać alumni kursów III–V. Były to następujące seminaria: apologetyczne, biblijne, teologii dogmatycznej, teologii moralnej, liturgiczne, historii Kościoła, filozoficzne, psychologiczne, nauk społecznych, teologii pastoralnej i prawa kanonicznego.

We wrześniu 1957 r. przedłużono studia seminaryjne do 6 lat. Powiększono wtedy zajęcia o następujące przedmioty: historia kultury religijnej, język francuski, język grecki i język hebrajski. Biskup Michał Klepacz, ordynariusz łódzki, posyłał utalentowanych alumnów na studia zagraniczne, np. Władysława Ziółka (obecnego arcybiskupa łódzkiego), Bogdana Dziwosza (obecnego profesora WSD), Lecha Stachowiaka (profesora KUL-u i WSD). Od 1976 r. absolwent seminarium łódzkiego mógł uzyskać stopień magistra teologii na KUL-u. Natomiast od 1 października 1988 r., kiedy to utworzono Punkt Konsultacyjny ATK w Łodzi, każdy alumn po ukończeniu studiów seminaryjnych otrzymuje stopień magistra teologii.

W trosce o odpowiednie przygotowanie alumnów do pracy kapłańskiej, biskup Rozwadowski wprowadził pod koniec lat sześćdziesiątych w łódzkim Seminarium 5-tygodniową praktykę duszpasterską alumnów VI roku. Po kilku latach nastąpiło poszerzenie praktyk duszpasterskich do 2 miesięcy. Wprowadzono także rozmowy indywidualne biskupa z wszystkimi alumnami Seminarium.

W Seminarium działały również różne koła zainteresowań: maryjne, misyjne, trzeźwościowe, ekumeniczne. Na początku lat osiemdziesiątych powstał teatr klerycki.

Klerycy brali udział w przygotowaniu Tygodni Kultury Chrześcijańskiej, które rozpoczęto organizować w diecezji łódzkiej od 1979 r. (w początkowej fazie Tygodnie Kultury odbywały się w auli Seminarium).

Organizowano także w auli Seminarium okolicznościowe akademie: maryjną (związaną z uroczystością Niepokalanego Poczęcia NMP), ku czci św. Tomasza – patrona uczelni katolickich, ku czci św. Stanisława Kostki – patrona Seminarium łódzkiego.

Organizowano również akademie z okazji ważniejszych rocznic religijnych lub wielkich wydarzeń kościelnych, np. powitalna akademia po powrocie Prymasa Stefana Wyszyńskiego z więzienia – 6 listopada 1956 r., czy też połączona z przyjazdem do Łodzi dawnego ordynariusza arcybiskupa Włodzimierza Jasińskiego – 4 października 1956 r.

Z okazji jubileuszu 50-lecia Seminarium Duchownego w Łodzi zorganizowano uroczystą akademię 14 listopada 1971 r., a ponadto reaktywowano w gmachu seminaryjnym Muzeum Diecezjalne, które w 1940 r. przerwało działalność podczas okupacji hitlerowskiej.

Ponadto uroczystą akademią inaugurowano rok akademicki, który od 1969 r. kończył się uroczystą mszą świętą koncelebrowaną pod przewodnictwem biskupa ordynariusza, z udziałem przełożonych i profesorów Seminarium.

4. SEMINARIUM DUCHOWNE W ŁODZI MIEJSCEM WIELKICH UROCZYSTOŚCI RELIGIJNYCH

Seminarium duchowne jest sercem każdej diecezji i dlatego żyje jej sprawami.

Z gościnności łódzkiego Seminarium korzystano z okazji wielkich uroczystości diecezjalnych, takich jak: synody diecezjalne (I Synod – 22 i 23 czerwca 1948 r., II Synod – 27 czerwca 1958 r.), uroczystości milenijne, przeżywane w diecezji w 1967 r., 50-lecie diecezji (grudzień 1970 r.) – z tej ostatniej racji w auli WSD odbyła się uroczysta akademia. W łódzkim Seminarium odbywały się też ogólnopolskie spotkania i zjazdy, które organizowała diecezja łódzka: pracowników duszpasterstwa rodzin i diecezjalnych duszpasterzy mężczyzn (1970–1976), profesorów i wykładowców historii Kościoła (kwiecień 1969 r.), ojców duchownych seminariów (wrzesień 1969 r.), duszpasterzy liturgicznej Służby Ołtarza (kwiecień 1970 r.), zjazd poświęcony problematyce inwalidztwa (październik

1973 r.), sympozjum moralistów (wrzesień 1973 r.), konferencja rektorów seminariów diecezjalnych i zakonnych (wrzesień 1988 r.), 26 Sympozjum Biblistów Polskich (wrzesień 1988 r.) i ostatnio Konferencja Plenarna Episkopatu Polski (czerwiec 1991 r.).

Seminarium Duchowne w Łodzi żywo zaangażowało się w różne akcje kościelne organizowane w diecezji łódzkiej. Szczególne piętno wycisnęły takie wydarzenia religijne, jak: peregrynacja kopii obrazu jasnogórskiego w diecezji łódzkiej (7 lipca – 15 grudnia 1974 r.), pielgrzymki papieskie do Polski, a zwłaszcza III pielgrzymka papieska połączona z Krajowym Kongresem Eucharystycznym i odwiedzinami Łodzi przez Namiestnika Chrystusowego¹³ 13 czerwca 1987 r., Diecezjalny Kongres Eucharystyczny (2–12 czerwca 1988 r.) oraz obchodzone od 1989 r. Diecezjalne Święto Eucharystii.

Z okazji Roku Maryjnego obchodzonego w całym Kościele katolickim zorganizowano w łódzkim Seminarium Duchownym 1–14 czerwca 1988 r. wystawę filatelistyczną pt. *Mater Christi* (wystawiono 45 tys. znaczków). Wystawa nawiązywała także do wizyt papieskich w Polsce oraz do 10-lecia pontyfikatu Namiestnika Chrystusowego. Również w gmachu WSD w Łodzi zorganizowano ekspozycję monet i medali związaną z osobą Papieża i obchodami 10-lecia jego pontyfikatu. Organizatorem był łódzki oddział Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego, a protektorem – rektor Seminarium, biskup Adam Lepa.

Ponadto w auli seminaryjnej odbywały się zjazdy duchowieństwa i rekolekcje kapłańskie.

Niewątpliwie na ożywienie działalności łódzkiego Seminarium wpłynęły powołane przez biskupa ordynariusza Władysława Ziółka placówki diecezjalne, takie jak: Instytut Teologiczny (1987), Klub Inteligencji Katolickiej (1988), Wydawnictwo Diecezjalne (1986), Księgarnia Diecezjalna (1986).

5. TROSKA O MATERIALNĄ STRONĘ SEMINARIUM ROZBUDOWA GMACHU SEMINARIUM

Głównym źródłem utrzymania łódzkiego Seminarium była ofiarność diecezjan. Oprócz corocznej zbiórki pieniężnej na cmentarzach w uroczystość Wszystkich Świętych na Seminarium, składane były dary w naturze, głównie w parafiach wiejskich. Ponadto w kościołach diecezji na rzecz Seminarium zbierano tacę w uroczystość Bożego Narodzenia. Z inicjatywy biskupa J. Rozwadowskiego przystąpiono w 1982 r. do rozbudowy gmachu Seminarium. Oprócz wspomnianych składek, na rozbudowę Seminarium przeznaczono tacę ze wszystkich parafii diecezji zbieraną w I lub II niedzielę czerwca. Dobudowano trzypiętrowe skrzydło od strony południowej, w którym znalazły się, oprócz mieszkań księży profesorów i pokoi kleryckich, sale wykładowe, sala konferencyjna, sala gimnastyczna, biblioteka seminaryjna i nowoczesna czytelnia.

Obecnie dalsza rozbudowa Seminarium prowadzona jest pod nadzorem obecnego rektora biskupa Adama Lepy. Rozbudowano i zmodernizowano refektarz seminaryjny. Zbudowano nowy parkan wzdłuż ul. św. Stanisława. Przygotowywane są prace nad budową nowego oratorium, które będzie miejscem modlitwy dla najmłodszych alumnów i podejmie niektóre funkcje w ramach dydaktyki liturgicznej i homiletycznej. Podjęto starania o dalszy rozwój biblioteki. Prowadzone są w związku z tym prace nad pełną komputeryzacją zbiorów bibliotecznych. W 1990 r. zaprowadzono dział plakatu religijnego. W 1991 r. założono pracownię komputerową, w której składa się m.in. znaczną część prac magisterskich pisanych przez alumnów.

W wyniku kilkuletnich starań arcybiskupa Władysława Ziółka obecnie odbywa studia specjalistyczne w uniwersytetach Włoch i Francji najliczniejsza grupa kapłanów, którzy w przyszłości podejmą pracę dydaktyczno-naukową w łódzkim Seminarium Duchownym.

Zgodnie z oczekiwaniami Stolicy Świętej Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi stało się również miejscem prowadzonej systematycznie stałej formacji kapłanów archidiecezji łódzkiej.

BIBLIOGRAFIA

1. Źródła archiwalne

Kronika alumnów Wyższego Seminarium Duchownego z lat 1946–1990
Relacje rektorów WSD w Łodzi: ks. Antoniego Woronieckiego, ks. Kazimierza Gabryela, ks. Eugeniusza Szewca, ks. Stanisława Grada, bpa Adama Lepy

2. Źródła drukowane

Diecezja łódzka. Struktura terytorialno-administracyjna i duchowieństwo, red. ks. J. Wiktorowski, Łódź 1973, Łódź 1980.
Diecezja łódzka. Terytorium, organizacja, duchowieństwo, red. bp B. Bejze, Łódź 1987.
Jaworski S. ks., *Wspomnienie z pobytu w Seminarium*, WdŁ, 1972, nr 1, s. 19–21.
Spis duchowieństwa i parafii diecezji łódzkiej, Łódź 1946–1966.
„Wiadomości Diecezjalne Łódzkie” 1946–1991.

3. Opracowania

Gabryel K. ks., *Historia Seminarium Duchownego w Łodzi*, WdŁ, 1972, 46, nr 1, s. 10–14.
Graliński T. ks., *Seminarium Duchowne w Łodzi. Szkic historyczny z lat 1921–1948*, WdŁ, 1948, 5, s. 121–127; nr 6, s. 140–147.
Skowroński, Z. ks., *Powołania kapłańskie w diecezji łódzkiej (1945–1970)*, WdŁ, 1972, 1, s. 22–25.

KS. IRENEUSZ PĘKAŁSKI

KANONICZNO-CYWILNY STATUS WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W ŁODZI

UWAGI WSTĘPNE

Kościół w niedawnej przeszłości wypowiadał się wielokrotnie za utrzymaniem sprawdzonej w ciągu wieków praktyki, zgodnie z którą przygotowanie kandydatów do kapłaństwa odbywa się w specjalnie do tego celu powołanej instytucji zwanej seminarium duchownym. Kościół uznał ją nawet za instytucję konieczną do formacji przyszłych kapłanów, choć wymagającą dokonywania weń pewnych zmian, jakie postulują aktualne okoliczności, w których Kościół spełnia swe posłannictwo¹.

Powyższe stwierdzenia znajdują potwierdzenie w Dyrektorium Kongregacji Biskupów *Ecclesiae imago* z 22 lutego 1973 r.², które seminaria duchowne uznaje za najważniejszą instytucję diecezjalną³. Dlatego też, mając na uwadze fakt, że warunkuje ona w istotnym stopniu trwałość oraz różnorodność kapłańskiego posługiwania, zachęca się biskupów do otaczania seminarium najbardziej „gorliwą i ustawiczną troską”⁴. W tym zakresie Dyrektorium *Ecclesiae imago* zobowiązuje pasterzy kościołów partykularnych do pilnego wprowadzania w życie norm wydanych odnośnie do seminariów przez Sobór Watykański II oraz Stolicę Apostolską⁵.

Do najważniejszych ustaw kościelnych aktualnie obowiązującego prawa powszechnego, które regulują wszystkie sprawy dotyczące struktury organizacyjnej oraz różnorodnej formacji alumnów, należy zaliczyć Kodeks Jana Pawła II, promulgowany w 1983 r. oraz *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*

¹ Dekret *Optatam totius*, nr 4, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, deklaracje*, red. S. Jaworski, Poznań 1986, s. 449. Por. także Jan Paweł II, *Posynodalna Adhortacja Apostolska „Pastores dabo Vobis”* z 25 marca 1992 r., nr 60, *L’Osservatore Romano*, wydanie polskie, 1992, 13, 3–4, s. 46.

² *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, (dalej PPK), wyd. E. Szafronowski, t. VI, z. 1, nr 10374–11035.

³ Dyrektorium Kongregacji Biskupów dotyczące pasterskiej posługi biskupów *Ecclesiae imago* (dalej – EI), nr 191, [w:] PPK, t. VI, z. 1, nr 10917.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże.

wydaną przez Kongregację Wychowania Katolickiego 19 marca 1985 r.⁶ Powyższe dokumenty zawierają zatem normy prawne obowiązujące wszystkie seminaRIA duchowne. Na ich podstawie – jak stwierdza Dyrektorium *Ecclesiae Imago* – winny być opracowane własne regulaminy (statuty) zatwierdzone przez biskupa diecezjalnego. Oczywiście mogą one zawierać rozmaite normy uwzględniające specyfikę poszczególnych kościołów partykularnych⁷. Odnosi się to zarówno do struktury organizacyjnej seminarium, jak również do podstawowych zasad formacji kapłańskiej. Powyższe kwestie zostaną tu potraktowane ze szczególną uwagą, choć niekiedy bez możliwości odwołania się do źródeł pisanych partykularnego prawa diecezji łódzkiej.

W niniejszym opracowaniu uwzględniono też niektóre aktualnie obowiązujące przepisy prawa cywilnego odnoszące się do seminariów duchownych, co – jak się wydaje – ukazuje tę instytucję w pełniejszym świetle.

1. STRUKTURA ORGANIZACYJNA ŁÓDZKIEGO SEMINARIUM

1.1. Normy prawa powszechnego

Każde seminarium duchowne utworzone przez kompetentną władzę kościelną otrzymuje w Kościele o s o b o w o ś ć p r a w n ą⁸, czyli staje się podmiotem wszystkich praw i obowiązków zgodnych z jego naturą. Zgodnie z normą zawartą w kanonie 118, osoba prawna zawsze działa za pośrednictwem swego reprezentanta. W odniesieniu do seminarium ma w tym względzie zastosowanie przepis kanonu 238 par. 2, z którego brzmienia wynika, że wszystkie sprawy w imieniu seminarium załatwia rektor, chyba że kompetentna władza kościelna inaczej postanowiła, co do niektórych spraw.

Mając na względzie wyżej cytowany kanon oraz postanowienie kanonu 239 par. 1, należy stwierdzić, że każde seminarium musi mieć rektora. W razie potrzeby biskup diecezjalny może rektorowi przydzielić do pomocy zastępcę, czyli wicerektora⁹.

Ponadto w każdym seminarium winni być ustanowieni inni wychowawcy, zwani też moderatorami¹⁰, kierownik studiów¹¹ i wykładowcy¹², jeśli zajęcia odbywają się w samym seminarium, a także ekonom¹³.

⁶ Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis (dalej RF), Romae 1985.

⁷ EI, nr 191, [w:] PPK, t VI, z. I, nr 10917.

⁸ Kanon 238 par. 1.

⁹ Kanon 239 par. 1.

¹⁰ Kanon 239 par. 3.

¹¹ Kanon 239 par. 1.

¹² Kanon 261 par. 2.

¹³ Kanon 239 par. 3.

Nad formacją duchową alumnów czuwa w seminarium kierownik duchowy¹⁴ (*spiritus director*) oraz spowiednicy zwyczajni lub nadzwyczajni¹⁵, a także moderatorzy życia duchowego (*moderator vitae spiritualis*)¹⁶.

1.2. Specyfika struktury organizacyjnej łódzkiego Seminarium

Wprawdzie struktura organizacyjna Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi zasadniczo uwzględnia przepisy prawa powszechnego, jednakże można mówić o pewnych specyficznych rozwiązaniach przyjętych w tej uczelni kościelnej. Odnosi się to między innymi do terminologii używanej w odniesieniu do niektórych urzędów seminaryjnych. Chodzi tu o urząd prefektów odpowiedzialnych za utrzymanie karności w Seminarium, a także o urząd ekonoma, który w łódzkim Seminarium nosi nazwę dyrektora administracyjnego. Zgodnie z praktyką stosowaną w innych polskich seminariach, kierownik duchowy, o którym mowa w kanonie 239 par. 2, nazywany jest ojcem duchownym.

Specyfiką łódzkiego Seminarium jest również i to, że za formację intelektualną odpowiada w nim wicerektor, a nie kierownik studiów, którego wymienia się w kanonie 261 par. 2. Biblioteka łódzkiego Seminarium jest administrowana przez dyrektora, którego ustanawia biskup diecezjalny.

Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi należy do grupy tych uczelni, w których alumni uczestniczą w wykładach odbywających się w gmachu seminaryjnym. Jednakże od roku akademickiego 1989/90 klerycy V i VI roku na mocy porozumień zawartych z Akademią Teologii Katolickiej w Warszawie – są studentami Wydziału Teologicznego tej uczelni, odbywają studia zaoczne zakończono uzyskaniem tytułu magistra teologii ogólnej.

W roku akademickim 1990/91 Biskup Ordynariusz ustanowił opiekunów (moderatorów) poszczególnych roczników. Ich zadaniem – najogólniej rzecz ujmując – jest sprawowanie funkcji wychowawcy danego roku.

W łódzkim Seminarium, podobnie jak w wielu uczelniach tego typu, grono wykładowców stanowią, oprócz duchownych, także świeccy. Prowadzą oni przede wszystkim lektoraty języków nowożytnych oraz zajęcia z takich dziedzin, jak medycyna pastoralna, fonetyka pastoralna, elementy wiedzy o języku, język polski w duszpasterstwie oraz wychowanie fizyczne. Wydaje się, że łódzka uczelnia duchowna należy do grona nielicznych seminariów, w których wychowanie fizyczne jest obowiązkowe dla studentów I i II roku.

¹⁴ Kanon 239 par. 2.

¹⁵ Kanon 240 par. 1.

¹⁶ Kanon 246 par. 4.

2. PRZYGOTOWANIE ALUMNÓW DO KAPŁAŃSTWA W ŁÓDZKIM SEMINARIUM

2.1. Normy kościelnego prawa powszechnego co do formacji seminaryjnej

Mając na uwadze przepisy kościelnego prawa powszechnego, zwykło się wyróżniać następujące podstawowe aspekty formacji seminaryjnej: formacja duchowa, naukowa, duszpasterska oraz kulturalna.

Kodeks Prawa Kanonicznego stanowi, że Konferencje Biskupów poszczególnych krajów winny opracować własne zasady formacji seminaryjnej dostosowane do własnych potrzeb, uwzględniające normy wydane w tej materii przez najwyższą władzę kościelną. Zasady te winny być przed wejściem w życie zatwierdzone przez Stolicę Apostolską¹⁷.

Formacja seminaryjna, jak już wyżej wspomniano, obejmuje zasadniczo następujące dziedziny: życie duchowe, zdobywanie wiedzy teoretyczno-praktycznej oraz nabywanie postaw właściwych ludziom kulturalnym. Celem tej formacji jest także harmonijne uporządkowanie i ukierunkowanie jej poszczególnych aspektów, aby kandydaci do kapłaństwa wraz ze zdobywaniem odpowiedniej ludzkiej dojrzałości nabywali także ducha Ewangelii i nawiązywali ścisłą łączność z Chrystusem¹⁸. Należy też podkreślić, że istotnym zadaniem seminarium jest kształcenie przyszłych duszpasterzy, a zatem cała formacja seminaryjna winna być skoncentrowana na realizacji tegoż zadania¹⁹.

Jest oczywiste, iż formacja seminaryjna stanowi pewną całość, nie można zatem wyróżniać w niej następujących po sobie etapów, choć niewątpliwie zachodzi pewna kolejność w zdobywaniu najpierw wiedzy filozoficznej, następnie teologicznej, czy też pewna gradacja zadań zlecanych alumnom uwzględniająca stopień i zakres zdobytej przez nich wiedzy teoretycznej oraz ich czas pobytu w seminarium.

Kodeks Prawa Kanonicznego, podobnie jak uprzednio promulgowane dokumenty Stolicy Apostolskiej, w przepisach odnoszących się do formacji seminaryjnej szczególne miejsce przyznają tym dyspozycjom prawnym, które regulują kwestie związane z formacją duchową alumnow. Jej celem – bardzo ogólnie rzecz ujmując – jest odpowiednie przygotowanie kleryków do owocnego wypełniania w przyszłości posługi pasterskiej oraz do wypracowania w nich postaw stanowiących praktyczną realizację prawdy, iż są w szczególny sposób odpowiedzialni za misyjną działalność Kościoła²⁰. Ponadto poprzez systematyczną pracę nad sobą seminarzyści powinni postępować na drodze doskonałości osobistej oraz nabywać te cnoty moralne, które pomogą im prawidłowo kształtować ich relacje z innymi ludźmi²¹.

¹⁷ Kanon 242 par. 1. Por. E. Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. I. Warszawa 1985, s. 319.

¹⁸ Kanon 244.

¹⁹ RF, nr 45, s. 36

²⁰ Kanon 244 i 245; nadto por. EI, nr 195, [w:] PPK, t. VI, z. I, nr 10925; RF nr 44–58, s. 35–45.

²¹ Kanon 245 par. 1.

Zarówno dekret soborowy *Optatam totius*, jak i dokumenty Stolicy Apostolskiej wydane w 1970 i 1985 roku, określające podstawowe zasady formacji kapłańskiej, szczegółowo omawiają rozmaite cele, jakim winno być podporządkowane życie duchowe alumnów. Zgodnie z normami zawartymi w tychże dokumentach, poprzez formację duchową przyszli kapłani winni stawać się w szczególny sposób „drugim Chrystusem”, coraz doskonalej naśladować Go, a także dobrze zrozumieć służebny charakter swej posługi²². Ponadto duchowe życie alumnów, wspierane pielęgowaniem wspólnotowych więzi między sobą, winno zmierzać do stopniowego włączania ich do diecezjalnego prezbiterium²³.

Formacja duchowa w seminarium ma także służyć świadomemu i wielkodusznemu przyjęciu daru celibatu, należytemu rozumieniu i praktykowaniu posłuszeństwa oraz ubóstwa²⁴. Ma nadto przyczyniać się do umiłowania przez alumnów Eucharystii i Liturgii Godzin, a także do pielęgnowania przez nich cnoty pokuty, chętnego praktykowania zewnętrznego milczenia umożliwiającego wewnętrzne skupienie oraz kształtowanie właściwych kontaktów ze światem²⁵.

W odniesieniu do formacji naukowej dokumenty wydane przez Stolicę Apostolską stanowią, że alumni winni w seminarium otrzymać obszerne i solidne wykształcenie zarówno w zakresie nauk humanistycznych i ścisłych, jak i filozoficzno-teologicznych²⁶. Gruntowna formacja naukowa ma przyczyniać się do umocnienia wiary samych alumnów oraz winna przygotowywać ich do podjęcia w przyszłości zadania głosicieli Ewangelii współczesnemu człowiekowi oraz powinna wykształcić w alumnach umiejętność wszczepiania ewangelicznego orędzia zbawienia w rozmaite dziedziny współczesnej kultury²⁷.

Celem formacji duszpasterskiej, jak wynika z odnośnych norm zawartych w Kodeksie Prawa Kanonicznego²⁸ oraz w *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* z 1970²⁹ i 1985³⁰ roku, jest przekazanie alumnom odpowiedniej wiedzy teoretycznej i praktycznej umożliwiającej im właściwe wypełnienie w przyszłości rozmaitych duszpasterskich zadań. Formacja pastoralna winna jak podkreślają wspomniane dokumenty kościelne ożywiać cały proces kształtowania przyszłych kapłanów. W toku seminaryjnych studiów należy koniecznie zwrócić uwagę na to, aby formacja ściśle duszpasterska uwzględniała specyfikę miejsca i czasu, w jakim alumni jako przyszli duszpasterze będą spełniać swą posługę. Formacja ta winna obejmować między innymi praktykę katechetyczną, homiletycz-

²² RF, nr 44, s. 35–36.

²³ RF, nr 47, s. 36–37.

²⁴ RF, nr 48–50, s. 37–40.

²⁵ RF, nr 52–58, s. 41–45.

²⁶ RF, nr 65–69 i 70–81, s. 49–50 i 51–59.

²⁷ Kanon 248.

²⁸ Kanon 255–258.

²⁹ PPS, t. III, z. 1, nr 4738–4973.

³⁰ RF, nr 82–85, s. 59–61.

ną, liturgiczną, kierownictwo duchowe różnych grup wiernych, administrowanie parafii, duszpasterski kontakt z akatolikami lub niewierzącymi. Tego rodzaju formacja winna być prowadzona przez cały czas seminaryjnych studiów, zarówno w ciągu roku akademickiego, jak i w okresie wakacji, oczywiście z uwzględnieniem miejscowych warunków, a także roku studiów seminaryjnych.

Wprawdzie cytowane wyżej podstawowe dokumenty kościelne nie wymieniają oddzielnie formacji kulturalnej alumnów, jednakowoż traktują ją jako integralną część procesu kształcenia przyszłych duszpasterzy. Jest rzeczą ze wszech miar godną podkreślenia, iż dyspozycje prawne odnoszące się do kwestii nabywania przez seminarzystów kultury osobistej są zamieszczone w kodeksowych normach określających cele seminaryjnej formacji duchowej³¹. Prawodawca wychodzi bowiem z bardzo słusznego założenia, że winna ona obejmować całego człowieka, a więc ma rozciągać się także na sferę jego osobistych kontaktów z innymi. Kontakty te powinny charakteryzować m.in. odpowiednia kultura bycia, dotrzymywanie złożonych obietnic, skromność w rozmowach itp. Kultura osobista każdego duszpasterza przejawia się także w umiejętności jasnego i poprawnego językowo wypowiadania myśli, cierpliwego słuchania innych, nawiązywania właściwego kontaktu osobistego, okazywania każdemu należytego szacunku³².

Formacja kulturalna seminarzystów winna nadto obejmować przekazywanie im odpowiedniego zasobu wiedzy z różnych dziedzin humanistycznych, takich jak, np. języki obce, rozumienie rozmaitych form twórczości artystycznej sakralnej i świeckiej³³. Ważne w tym względzie jest również nauczanie alumnów umiejętności należytego korzystania ze współczesnych środków audiowizualnych³⁴.

Oprócz formacji seminaryjnej dokonującej się w toku studiów filozoficzno-teologicznych, dokumenty kościelne postulują odpowiednio zorganizowane kształcenie kapłanów w zakresie duchowości, wiedzy oraz duszpasterstwa³⁵.

2.2. Realizacja w archidiecezji łódzkiej norm prawa powszechnego o formacji seminaryjnej

Wydaje się, że w łódzkim Seminarium Duchownym, podobnie jak w innych tego typu polskich uczelniach, są w pełni realizowane przepisy kościelne określające podstawowe cele oraz zasady formacji duchowej, intelektualnej, pastoralnej i kulturalnej. Obecnie zajmujemy się syntetycznym omówieniem formacji kapłańskiej w łódzkim Seminarium, ze szczególnym uwzględnieniem tego, co stanowi

³¹ Kanon 245 par. 1.

³² RF, nr 21, s. 26.

³³ Kanon 249; por. także RF, nr 67, s. 49.

³⁴ RF, nr 68, s. 50.

³⁵ Kanon 279; por. także RF, nr 100, s. 68-69.

owoc przemysłów i ustaleń jego przełożonych oraz wychowawców, które zostały aprobowane przez miejscowego ordynariusza.

Wśród środków chrześcijańskiej pobożności niezbędnych w duchowym dojrzwaniu alumnów do kapłaństwa, można wyróżnić te, które praktykowane są codziennie lub regularnie (okresowo).

W łódzkim Seminarium stosowane są codziennie następujące ćwiczenia ascetyczne: modlitwy poranne połączone z rozmyślaniem, uczestnictwo w Eucharystii (zawsze z homilią głoszoną przez kapłanów lub diakonów), Liturgia Godzin (diakoni zgodnie z przyjętymi zobowiązaniami, inni alumni wedle natchnień łaski Bożej), Anioł Pański (odmawiany rano, przed obiadem i wieczorem), południowy i wieczorny rachunek sumienia, indywidualna lub wspólnotowa (dwa razy w tygodniu) adoracja Najświętszego Sakramentu, modlitwa różańcowa (przynajmniej jedna częstka), lektura Pisma Świętego, czytanie duchowne, modlitwy wieczorne (odmawiane indywidualnie kilka razy w tygodniu) oraz silentium sacrum.

Alumni łódzkiego Seminarium wypełniają ponadto następujące praktyki pobożne: sakrament pojednania (przynajmniej co dwa tygodnie), rozmowy z ojcem duchownym (3–4 razy w roku), konferencje ascetyczno-formacyjne wygłaszane przez ojca duchownego lub innych specjalnie zaproszonych kapłanów, nabożeństwa przyjęte zgodnie z tradycją i wskazaniem Kościoła lub seminaryjnymi zwyczajami (np. nabożeństwa majowe, czerwcowe, październikowe, nowenny, nieszpory), miesięczne skupienia (także w ciągu wakacji), rekolekcje (na rozpoczęcie roku akademickiego, w okresie Wielkiego Postu oraz przed diakonatem i święceniami kapłańskimi), wspólnotowa modlitwa w ramach tego samego rocznika, pokoiku lub grupy apostoelskiej.

W ramach formacji duchowej stosowane są w łódzkim Seminarium pewne szczególne środki służące lepszemu przygotowaniu alumnów do obłóczyn, posług, kandydatury i święceń.

Alumni II roku, przygotowujący się do przyjęcia sutanny na początku studiów teologicznych, uczestniczą w dwóch konferencjach wygłaszanych przez ich opiekuna (I i II semestr), odbywają dwie rozmowy z ojcem duchownym (na początku I i II semestru), dwie rozmowy z przełożonymi (w I semestrze z przełożonym delegowanym przez rektora, w II semestrze zaś z rektorem) oraz jedną rozmowę z biskupem ordynariuszem (II semestr). W trakcie czerwcowej zwyczajnej sesji Rady Pedagogicznej są oni dopuszczani do obłóczyn.

Klerycy III roku przygotowują się do przyjęcia w trakcie wielkopostnych rekolekcji posługi lektora, natomiast alumni roku IV – do akolitu. Są oni zobowiązani do udziału w jednej konferencji wygłaszanej przez opiekuna danego rocznika (I semestr), odbywają jedną rozmowę z ojcem duchownym (I semestr) oraz przeprowadzają rozmowę z przełożonym delegowanym przez rektora (I semestr). Decyzja o dopuszczeniu alumnów do lektoratu lub akolitu podejmowana jest w trakcie wiosennej nadzwyczajnej sesji Rady Pedagogicznej.

Studenci roku V przygotowują się do włączenia ich do grona kandydatów do diakonatu i kapłaństwa, a także do przyjęcia święceń diakonatu, które zgodnie z obecnie stosowaną w diecezji łódzkiej praktyką są udzielane po wakacjach na początku ostatniego roku studiów. Zarówno przed tzw. kandydaturą, jak i przed diakonatem alumni są zobowiązani do wysłuchania jednej konferencji głoszonej przez ich opiekuna, do odbycia rozmowy z ojcem duchownym, rektorem i biskupem ordynariuszem. Decyzja w sprawie dopuszczenia do kandydatury podejmowana jest w czasie zimowej sesji Rady Pedagogicznej, natomiast dopuszczenie do święceń diakańskich odbywa się w trakcie czerwcowej sesji (przed wakacjami).

Diakoni przed przyjęciem święceń kapłańskich (udzielanych zazwyczaj w drugą sobotę czerwca, a więc w wigilię Archidiecezjalnego Święta Eucharystii), uczestniczą obowiązkowo w konferencji, którą wygłasza ich opiekun, odbywają specjalną rozmowę z ojcem duchownym, rektorem i biskupem ordynariuszem. Przygotowanie bliższe do święceń odbywa się w II semestrze, natomiast decyzja o dopuszczeniu diakonów do kapłaństwa podejmowana jest w trakcie wiosennej nadzwyczajnej sesji Rady Pedagogicznej.

Formacja naukowa przebiega w łódzkim Seminarium zgodnie z postanowieniami Konferencji Episkopatu Polski zawartymi w dokumencie noszącym tytuł *Zasady formacji kapłańskiej w seminariach duchownych w Polsce*³⁶. Dokument ten zwany również Ratio studiorum został aprobowany w 1971 r., a następnie poprawiony i uzupełniony w 1977 r. Jednakże, porównując układ przedmiotów na poszczególnych latach studiów przyjęty w tymże Ratio studiorum z programem zajęć dydaktycznych obowiązującym w łódzkim Seminarium, da się zauważyć pewne różnice. Dotyczą one nie tylko liczby godzin przewidywanych na wykładanie określonych dyscyplin filozoficzno-teologicznych, ale także samych przedmiotów najczęściej nie wyszczególnionych w Ratio studiorum, jak np. metodyka pracy naukowej (2 godz. w II semestrze na I roku), historia czasów Starego i Nowego Testamentu (na roku III – 1 godz. tygodniowo), archeologia biblijna (rok IV – 1 godz. tygodniowo), pedagogika mediów masowych (V rok – 1 godz. tygodniowo), współczesne kierunki filozoficzne (VI rok – 1 godz. tygodniowo). Niektóre z ogólnie zarysowanych różnic zachodzących między ogólnopolskim Ratio studiorum a programem zajęć dydaktycznych obowiązujących w łódzkim Wyższym Seminarium Duchownym wynikają z troski o możliwie jak najbardziej gruntowne przygotowanie kadr przyszłych duszpasterzy, są zatem zgodne z dyspozycjami zawartymi w oficjalnych dokumentach wydanych przez Stolicę Apostolską. Należy nadto podkreślić, że *Zasady formacji kapłańskiej w seminariach duchownych w Polsce* przewidują możliwość dodawania pewnych przedmiotów lub ćwiczeń nie uwzględnionych w układzie dyscyplin teoretyczno-praktycznych przyjętym w tymże dokumencie wydanym przez Konferencję Episkopatu Polski³⁷.

³⁶ Dokument ten został wydany w formie maszynopisu staraniem Komisji Episkopatu Polski do spraw Seminarium Duchownych.

³⁷ Por. s. 31.

Jak już wspomniano, od roku akademickiego 1989/90 alumni V i VI roku stają się zaocznymi studentami Wydziału Teologicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Zgodnie z przyjętymi ustaleniami klerycy piszą prace magisterskie zatwierdzone przez ATK, pod kierunkiem wykładowców łódzkiego Seminarium. Zalicza się im wszystkie wykłady i egzaminy, jakie zdają w Seminarium, natomiast tzw. obrona pracy magisterskiej odbywa się w ATK.

Jedną z form pogłębiania formacji intelektualnej stosowanych w łódzkim Seminarium jest udział przedstawicieli poszczególnych seminariów naukowych w ogólnopolskich zjazdach organizowanych przez katolickie uczelnie. Alumni mają nadto możliwość ubogacania swojej wiedzy przez przynależność do rozmaitych kół zainteresowań (np. Koło historyczne, ekumeniczne).

Formacja *p a s t o r a l n a* prowadzona jest w łódzkim Seminarium, oczywiście w różnym zakresie, przez cały okres sześcioletnich studiów filozoficzno-teologicznych. Polega ona nie tylko na przekazywaniu rzetelnej wiedzy teoretycznej, ale także na zajęciach praktycznych (np. ćwiczenia z fonetyki, homiletyki, katechetyki). W roku akademickim 1990/91 przyjęto zasadę, że wszyscy alumni – zgodnie z uzyskaną wiedzą teoretyczną, zdobytym doświadczeniem i przyjętymi posługami lub święczeniami – są zobowiązani do odbywania w okresie wakacyjnym rozmaitych praktyk duszpasterskich (np. udział w koloniach organizowanych przez łódzką Caritas, w obozach harcerskich, w rekolekcjach dla osób niepełnosprawnych). Zgodnie z postanowieniami Biskupa Ordynariusza każdy kleryk przynajmniej raz w ciągu studiów seminaryjnych winien uczestniczyć w pieszej pielgrzymce na Jasną Górę, wspierając w rozmaitych działaniach kapłanów odpowiedzialnych za poszczególne grupy pielgrzymów. Ponadto winien uczestniczyć (przynajmniej raz) w oazach organizowanych w czasie wakacji przez Ruch Światło-Życie.

W ciągu roku akademickiego alumni łódzkiego Seminarium, zgodnie ze swoimi zainteresowaniami, uczestniczą w różnych formach apostołstwa charytatywnego, podejmują tzw. akcje powołaniowe, wspomagają kapłanów w prowadzeniu rekolekcji dla młodzieży, uczestniczą w spotkaniach z harcerzami, w opłatkach organizowanych przez katechetów w szkołach, biorą udział w tygodniu modlitw o jedność chrześcijan odbywanych w różnych kościołach i wspólnotach chrześcijańskich miasta Łodzi.

W 1991 r. po wielu latach poszukiwań najlepszych rozwiązań, postanowiono, iż alumni ostatniego kursu przed przyjęciem święceń diakońskich są zobowiązani do odbycia w czasie wakacji miesięcznych praktyk duszpasterskich (przełom sierpnia i września). Przed ich rozpoczęciem Zarząd Seminarium spotyka się z proboszczami, u których owe praktyki mają się odbywać. Celem tego spotkania jest dokładne omówienie przebiegu zajęć duszpasterskich, jakie winni alumni podjąć i wykonać w trakcie praktyk.

Jak wynika z dyspozycji zawartych w zatwierdzonych przez Biskupa Łódzkiego *Zasadach życia wspólnoty seminaryjnej* alumni mogą w szerokim zakresie korzystać z rozmaitych dóbr kultury dzięki takim mediom masowym, jak np. pra-

sa, radio, telewizja, a także poprzez udział w spektaklach filmowych, teatralnych czy koncertach³⁸. W ten sposób klerycy nie tylko pogłębiają i ubogacają swoją wiedzę z rozmaitych dziedzin szeroko pojmowanej kultury, lecz także mają możliwość lepszego poznania mentalności oraz zainteresowań współczesnego człowieka, co niewątpliwie stanowi ważną pomoc w rozeznaniu właściwych sposobów coraz bardziej skutecznego przekazywania mu ewangelicznych wartości³⁹.

Cytowany wyżej dokument zachęca nadto alumnów do rozwijania własnych zainteresowań odnoszących się do różnych dziedzin kultury, m.in. przez przynależność do rozmaitych zespołów i kół (np. zespoły muzyczne, koło plastyczne, fotograficzne)⁴⁰. Co więcej, dokument ten stanowi, że „alumn staje się twórcą kultury poprzez poprawne używanie literackiego języka ojczystego, przestrzeganie zasad grzeczności, zachowanie atmosfery skupienia w czasach i miejscach gdzie ona obowiązuje, unikanie hałasu, dbanie o własną powierzchowność”⁴¹.

Zasady życia wspólnoty seminaryjnej diecezji łódzkiej zawierają też pewne wskazania dotyczące formacji społecznej, przez którą kształtuje się w alumnach postawa odpowiedzialności za budowanie właściwej atmosfery w całej społeczności seminaryjnej, a także stają się oni bardziej wrażliwi za odpowiednie korzystanie z takich wspólnych dóbr materialnych, jak np. wyposażenie sal wykładowych, pokoiów, refektarza, czytelní, sprzętu muzycznego i sportowego oraz wyposażenie ciemni fotograficznej⁴².

Jest godne podkreślenia, że *Zasady życia wspólnoty seminaryjnej* diecezji łódzkiej osobno i wyjątkowo szeroko traktują kwestię wychowania do odpowiedzialności. Wydaje się, że w ten sposób we wspomnianym dokumencie pragnie się zaakcentować pilną konieczność wyrabiania u alumnów postawy odpowiedzialności za swoje słowa i czyny, właściwej człowiekowi w pełni osobowo dojrzałemu. W myśl wskazań zawartych w cytowanym wyżej dokumencie, nabywaniu przez alumnów tej jakże ważnej postawy, ma służyć m.in. osobista troska o rozwój i umocnienie swego powołania, systematyczna praca nad sobą, należyte wypełnianie kleryckich obowiązków i zleconych prac, umiejętne opanowywanie osobistych zachcianek, właściwe wykorzystywanie wolnego czasu (zwłaszcza w trakcie ferii i wakacji), roztropne korzystanie z zewnętrznej wolności, utrzymywanie właściwych kontaktów ze świeckimi oraz należyte rozumienie i praktykowanie posłuszeństwa⁴³.

³⁸ *Zasady życia wspólnoty seminaryjnej* (maszynopis), nr 19, s. 6–7.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże, nr 24, s. 8.

⁴¹ Tamże, nr 21, s. 7.

⁴² Tamże, nr 26, s. 8–9.

⁴³ Tamże, nr 31–35, s. 10–15.

3. STATUS WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W ŁODZI W ŚWIELE PRZEPISÓW POLSKIEGO PRAWA CYWILNEGO

Seminarium Duchowne w Łodzi otrzymało w 1938 r. uprawnienia, jakie w owym czasie uzyskały wszystkie polskie wyższe szkoły. Uprawnienia te nie zostały do tej pory wyraźnie odwołane, choć w okresie powojennym aż do 1989 r. nie były respektowane przez władze państwowe⁴⁴. Aktualny stan prawny w tej materii regulują zasadniczo trzy ustawy promulgowane 17 maja 1989 r., a mianowicie ustawa o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁴⁵, o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁴⁶ oraz o ubezpieczeniu społecznym duchownych⁴⁷. Ustawy te weszły w życie 23 maja 1989 r. Normy w nich zawarte odnoszą się oczywiście do wszystkich wyższych seminariów duchownych działających na terenie Polski. Zatem sytuacja prawno-cywilna łódzkiego Seminarium jest taka sama, jak i wszystkich innych tego typu uczelni kościelnych.

Jedną z podstawowych zasad przyjętych w ustawie o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego brzmi następująco: „Kościół rządzi się w swych sprawach własnym prawem, swobodnie wykonuje władzę duchowną i jurysdykcyjną oraz zarządza swoimi sprawami”⁴⁸. Zasada ta oznacza, że Kościół katolicki w sprawach ściśle związanych z jego posłannictwem rządzi się własnym prawem promulgowanym przez kompetentną władzę kościelną. Oczywiście odnosi się to także do wszystkich spraw dotyczących erygowania, wewnętrznej struktury organizacyjnej i funkcjonowania seminariów duchownych.

Brzmienie cytowanego wyżej przepisu ustawy o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego nasuwa jednak pewne wątpliwości. Odnoszą się one przede wszystkim do tego, czy słusznie rozróżnia się w nim władzę duchowną i jurysdykcyjną. Aktualnie obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego nie zna bowiem pojęcia „władza duchowna”, natomiast termin „władza jurysdykcyjna” pojawia się w nim tylko raz jako synonim określenia „władza rządzenia” (*potestas regiminis*). Termin „władza duchowna” był dawniej często używany w języku potocznym na oznaczenie osób lub instytucji kościelnych zarządzających diecezją (np. dawniej mówiło się, że „władza duchowna podjęła jakąś decyzję”, a przy uzasadnianiu pewnych decyzji podejmowanych przez biskupa mówiono, że „taka jest wola władzy duchownej”). Nie było to jednak określenie ściśle prawne, którym posługiwano by się w oficjalnym ustawodawstwie kościelnym.

Wydaje się nadto, że pojęcie „władza duchowna”, abstrahując od przypomnianego uprzednio jego potocznego rozumienia, znaczeniowo pokrywa się cał-

⁴⁴ Por. *Diecezja łódzka. Terytorium, organizacja, duchowieństwo*, Łódź 1987, s. 63.

⁴⁵ *Dziennik Ustaw*, 1989, nr 29, poz. 154.

⁴⁶ Tamże, poz. 155.

⁴⁷ Tamże, poz. 156.

⁴⁸ Tamże, poz. 154, art. 2.

kowie z techniczno-prawnym określeniem „władza jurysdykcyjna”, gdyż oba oznaczają władzę rządzenia sprawowaną wobec osób podlegających kompetentnym przełożonym kościelnym. Należy też dodać, że zgodnie z kanonem 129 par. 1 władza jurysdykcyjna jest wykonywana przez tych, którzy otrzymali święcenia, a zatem przez osoby należące do stanu duchownego. Z powyższego wynika, że w Kościele nie ma władzy jurysdykcyjnej, która mogłaby być wykonywana przez świeckich. Jeśli więc przyjmie się, że termin „władza duchowna” oznacza władzę, jaką spełniają w Kościele osoby duchowne, to należy uznać, że utożsamia się ona z określeniem „władza jurysdykcyjna”.

Omawiany tu artykuł ustawy o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Polsce używa też dwóch innych pojęć, które wydają się treściowo całkowicie ze sobą utożsamiać. Mianowicie chodzi o następujące sformułowania: „wykonywanie władzy duchownej i jurysdykcyjnej” oraz „zarządzanie swoimi sprawami”. W odniesieniu do tych dwóch sformułowań rodzi się wątpliwość, czy istnieją także przypadki zarządzania sprawami kościelnymi, które nie oznaczałyby wykonywania przez kompetentne osoby kościelne władzy jurysdykcyjnej.

Zauważmy najpierw, że użyte w ustawie sformułowanie „zarządzanie swoimi sprawami” nie może odnosić się do spraw tzw. forum mieszanego obejmującego kwestie, w których kompetentna jest zarówno władza kościelna, jak i cywilna. W takich przypadkach następuje kanonizacja przepisów prawa danego państwa, jeśli prawodawca kościelny nie wydał w określonych sprawach własnych ustaw. Oznacza to, że w takich okolicznościach Kościół wykonuje swą autonomiczną władzę, a więc zarządza swoimi sprawami, posługując się ustawami przyjętymi w prawie obowiązującym na terenie danego państwa.

Ponadto należy przypomnieć, że zgodnie z kanonem 135 par. 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego władza rządzenia obejmuje władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. A zatem w prawie kościelnym, podobnie jak we współczesnych systemach prawa cywilnego, przyjmuje się trójpodział władzy, w którym mieszczą się wszystkie możliwe rodzaje władzy. Zarządzanie sprawami danego państwa lub wspólnoty kościelnej przejawia się zatem w wydawaniu ustaw, ferowaniu wyroków i w załatwianiu wszystkich innych spraw, które nie są związane ze stanowieniem prawa lub wymierzaniem sprawiedliwości. Wobec powyższego, należy przyjąć, że nie zachodzą takie przypadki zarządzania sprawami kościelnymi, które nie byłyby równocześnie wykonywaniem władzy jurysdykcyjnej.

Omawiana tu ustawa o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego z natury rzeczy nie może regulować wszystkich spraw związanych z relacjami zachodzącymi między Państwem a Kościołem. Dlatego też w art. 3, ust. 2 tejże ustawy zawarty jest zapis, że inne kwestie dotyczące Kościoła regulują powszechnie obowiązujące przepisy prawa, o ile nie są sprzeczne z zasadami przyjętymi w ustawie z 17 maja 1989 r.

Na mocy art. 8, ust. 1, pkt 9 każde wyższe seminarium duchowne ma osobowość prawną. Jego organem wykonawczym jest rektor (art. 8, ust. 2, pkt 9).

Powyższa norma ma bardzo ważne znaczenie praktyczne. Mieć bowiem osobowość prawną oznacza być zdolnym do nabywania i wykonywania prawa. Jedną z ważniejszych konsekwencji tego przepisu jest możliwość nabywania, posiadania i zbywania przez seminarium mienia ruchomego i nieruchomego, nabywanie i zbywanie innych praw oraz zarządzanie swoim majątkiem (art. 52).

Ważne postanowienie zawiera ust. 4 art. 23 omawianej ustawy. Z jego brzmienia wynika, że wszyscy wykładowcy, wychowawcy i inni pracownicy wyższych seminariów uzyskują te same prawa i obowiązki, jakie spoczywają na nauczycielach i wychowawcach zatrudnionych w państwowych szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych. Zakres owych uprawnień i obowiązków zgodnie z art. 21 ust. 2 – ustali minister edukacji narodowej na wniosek Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski. Natomiast alumnom wyższych seminariów duchownych przysługują świadczenia społecznej służby zdrowia oraz ulgi w opłatach za przejazdy publicznymi środkami lokomocji. Rodzice lub prawni opiekunowie alumnów mają prawo do zasiłków rodzinnych (art. 22, ust. 2). Kościelne osoby prawne mogą przyznawać studentom seminariów stypendia lub inne świadczenia socjalne (art. 22, ust. 3).

Zgodnie z postanowieniem art. 29 ust. 1 ust. z 17 maja 1989 r. alumni wyższych seminariów duchownych korzystają z prawa do odraczania zasadniczej służby wojskowej. Natomiast w razie ogłoszenia mobilizacji oraz w czasie wojny alumni mogą być przeznaczeni do służby sanitarnej lub służby w obronie cywilnej (art. 29, ust. 3, pkt 2).

W myśl przepisów zawartych w omawianej przez nas ustawy Seminarium może bez zezwolenia organizować i prowadzić działalność kulturalną i artystyczną związaną z wypełnieniem swych zadań (art. 50, ust. 3).

Ważne znaczenie praktyczne mają także normy prawne umieszczone w dziale III traktującym o sprawach majątkowych kościelnych osób prawnych. Z art. 53 ust. 1 wynika, że seminaria są zwolnione od obowiązku uzyskiwania zezwolenia na przyjmowanie spadku, zapisu i darowizny. Natomiast na podstawie art. 57 seminaria mają prawo do zbierania ofiar na prowadzenie działalności naukowej oraz utrzymanie studentów.

Ustawa z 17 maja 1989 r. regulująca kwestie związane z gwarancjami wolności sumienia i wyznania w interesującej nas materii zawiera jeden ważny przepis zawarty w art. 19, ust. 2, pkt 5. Stanowi on, że Kościoły i inne związki wyznaniowe mogą w sposób swobodny kształtować i zatrudniać duchownych. Przepis ten stanowi potwierdzenie ustaleń przyjętych w omawianej poprzednio ustawie o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Polsce.

Ostatnią z ustaw promulgowanych 17 maja 1989 r. odnoszących się po części także do seminariów duchownych jest ustawa o ubezpieczeniach społecznych duchownych. Art. 2 ust. 1 teże ustawy stanowi, że alumni seminariów duchownych nie podlegają obowiązkowi ubezpieczenia. Korzystają oni ze świadczeń wynikających z ubezpieczenia społecznego na zasadach ustalonych w odniesieniu do

młodzieży uczącej się (art. 2, ust. 2). Jeśli alumnom z jakiegoś tytułu (np. ukończenia 26 roku życia) nie będą przysługiwać świadczenia z ubezpieczenia społecznego, będą oni mieli prawo do świadczeń leczniczych na zasadach ustalonych dla pracowników (tamże). Ustawie o ubezpieczeniach społecznych duchownych podlegają ci alumni, którzy ze względu na wiek nie mogą korzystać ze świadczeń przysługujących młodzieży uczącej się (art. 2, ust. 3).

ZAKOŃCZENIE

Zgodnie z sugestiami nadesłanymi do Rzymu z różnych stron świata, Ojciec Święty Jan Paweł II postanowił, iż VIII Zwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów (1990 r.) podjęło temat formacji kapłańskiej we współczesnym świecie. Kwestię tę szeroko omawia adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* promulgowana przez Jana Pawła II 25 marca 1992 r., w której można odnaleźć wiele wskazań dotyczących struktury organizacyjnej, a przede wszystkim rozmaitych aspektów formacji przyszłych duszpasterzy. Wspomniany dokument papieski wymaga podjęcia bezzwłocznie prac od kompetentnych instytucji kościelnych zmierzających do *aggiornamento* zasad funkcjonowania seminariów duchownych tak aby były one szkołami wszechstronnie przygotowującymi alumnów do podjęcia misji ewangelizowania współczesnego świata. Należy spodziewać się, iż owocem tychże prac będą w miarę szybko opublikowane nowe zasady formacji kapłańskiej w polskich seminariach duchownych. Na ich podstawie pasterze kościołów partykularnych w Polsce zatroszczą się o opracowanie regulaminów działania diecezjalnych szkół duchownych.

bp. ADAM LEPA

WYŻSZE SEMINARIUM DUCHOWNE W ŁODZI W SWOICH RELACJACH „AD EXTRA”

WSTĘP

Seminarium Duchowne jest uczelnią o wyjątkowej specyfice. Składają się na to różnorakie czynniki: realizowane cele, stosowane metody, struktura studiów, obowiązujący regulamin, pielęgnowane tradycje itp. O istniejącej specyfice mówią m.in. nazwy niektórych funkcji, sprawowanych w społeczności seminaryjnej, często już dziś nieczytelne dla człowieka „z zewnątrz”, jak np. „regens”, „prokurator”, „prefekt”¹. Adhortacja Papieża Jana Pawła II *Pastores dabo vobis* podkreśla, że seminarium jako wspólnota wychowująca, służy „formacji ludzkiej, duchowej, intelektualnej i duszpasterskiej przyszłych prezbiterów”². Jest ono zatem czymś więcej niż tylko szkołą zapewniającą wykształcenie i zawód. Seminarium duchowne w swojej zwyczajnej działalności idzie również o wiele dalej niż zwykła instytucja wychowawcza. Zapewnia kandydatom do kapłaństwa wszechstronną formację, aby mogli się stać duszpasterzami dobrze przygotowanymi do skutecznego pełnienia posługi na różnych polach swojej pracy³. O wyjątkowości zadań, przed którymi stoi seminarium duchowne świadczy też dość szeroki wachlarz funkcji i posług, jakie podejmują jego absolwenci w ramach pełnionych prac duszpasterskich. Dla przykładu można tu wymienić posługę kapelana szpitala i garnizonu wojskowego, policji i klubu sportowego, katechety w szkole i wykładowcy w uczelni państwowej, spowiednika wspólnoty zakonnej i opiekuna prasy parafialnej, duszpasterza akademickiego i dyrektora szkoły katolickiej⁴. Najczęściej bywa jednak, że wymienione zadania seminarium duchownego są zmajoryzowane poprzez pozostałe jego funkcje, stąd relacje tej uczelni w stosunku do innych instytucji nie były dotąd postrzegane w należytych proporcjach. Artykuł niniejszy jest więc pierwszą próbą nakreślenia obrazu tych

¹ „Regens” w niektórych seminariach duchownych jeszcze do niedawna był odpowiednikiem funkcji „rektora”; „prokurator” zaś to „dyrektor administracyjny” seminarium; natomiast „prefekt” jest jednym z najmłodszych przełożonych „sprawujących nadzór nad klerykami w seminariach duchownych”. Zob. ks. M. K o w a l e w s k i, *Mały słownik teologiczny*, Poznań 1960.

² Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska, Pastores dabo vobis* (61).

³ Por. DFK nr 4.

⁴ Zob. np. *Archidiecezja Łódzka. Informator*, Łódź 1992.

licznych kontaktów, które w latach 1989-1991 zostały nawiązane, bądź były kontynuowane między Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi a różnorakimi instytucjami⁵. Autor zdaje sobie sprawę, że jest to niewielki fragment z bogatej panoramy problemów i zadań, przed którymi stoją obecnie w Polsce wyższe seminaria duchowne⁶. Stanowi za to przyczynek do wiedzy na temat głębokich zmian, jakie w następstwie przeobrażeń ustrojowych dają znać o sobie w wielu instytucjach Kościoła katolickiego w Polsce.

Należy też wyrazić zrozumiałe przekonanie, że przedstawiony tu pobieżny zarys problematyki będzie wymagał z czasem pogłębienia i dalszych uzupełnień.

Artykuł zawiera trzy części. W pierwszej części ukazane są różnorakie kontakty Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi jako uczelni z innymi uczelniami; natomiast w części drugiej przedstawiona jest działalność pracowników dydaktyczno-naukowych łódzkiego Seminarium w ich współpracy z instytucjami naukowymi. Trzecia część wreszcie prezentuje członkostwo wykładowców seminaryjnych w gremiach naukowych z podkreśleniem ich funkcji kierowniczych.

1. WSPÓŁPRACA Z UCZELNIAMI

Panujący w Polsce długie lata system totalitarny nie pozwolił na nawiązywanie jakichkolwiek więzi z innymi uczelniami, choć po II wojnie światowej Łódź stała się miastem akademickim, samo zaś Seminarium Duchowne powstało w tym mieście w 1921 r.⁷ Były jedynie kontakty prywatne między profesorami WSD a profesorami innych łódzkich uczelni. Ich inicjatorem i wiernym do końca współtwórcą był biskup Michał Klepacz, trzeci ordynariusz diecezji łódzkiej, były profesor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie⁸. Jego przybycie w 1946 r.

⁵ Dlatego wzięto pod uwagę lata 1989–1991, ponieważ w 1989 r. dokonały się bardzo istotne zmiany w życiu społecznym i politycznym państwa (m.in. Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła z 17 maja 1989 r.), natomiast rok 1991 był rokiem jubileuszu Uczelni.

⁶ Nadal istnieje dotkliwy niedostatek publikacji na temat seminariów duchownych w Polsce. Jeżeli podejmowano niektóre zagadnienia tych uczelni, to najczęściej dotyczyły one troski o powołania do kapłaństwa oraz wybranych problemów dydaktyki seminaryjnej. Ze zrozumiałych przyczyn nie podejmowano (w publikacjach) krytycznej oceny istniejących „blasków i cieni” w dotychczasowym systemie funkcjonowania seminariów duchownych. Zob. bp S. Szymeczek, *Blaski i cienie formacji kapłańskiej w polskich seminariach*, „Znaki Czasu”, 1991, nr 22, s. 92–107.

⁷ ks. T. Grałiński, *Seminarium Duchowne w Łodzi. Szkic historyczny z lat 1921–1948*, WDL, 1948, nr 5, s. 121–127 i nr 6, s. 140–147; ks. K. Gabriel, *Historia Seminarium Duchownego w Łodzi*, WDL, 1972, nr 1, s. 10–14; A. Gniazdowski, *Łódzki ośrodek naukowy*, [w:] *Województwo miejskie łódzkie. Zarys dziejów, obraz współczesny, perspektywy rozwoju*, H. Mortimer-Szymczak (red.), Łódź 1981, s. 407–414.

⁸ W latach 1945–1947 biskup Klepacz pełnił funkcję dziekana Wydziału Teologicznego (w Białymstoku). W 1947 r. w dwa dni po konsekracji biskupiej (odbyła się 13 kwietnia) otrzymał doktorat honoris causa Wydziału. Por. ks. M. Hołodok, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana*

do Łodzi zbiegło się z powstawaniem i rozbudową uczelni państwowych tego miasta i dało początek wielu trwałym kontaktom, a nawet bliskim więziom ze środowiskiem akademickim⁹.

W czasach totalitaryzmu komunistycznego łódzkie Seminarium Duchowne skazane zostało na całkowitą nieobecność w życiu społecznym i kulturalnym miasta oraz województwa. Nie wymienia go wtedy żaden wykaz uczelni miasta. Jedynym „publicznym” śladem jego istnienia była... książka telefoniczna, w której jednak figurowało ono pośród szkół „różnych i osobliwych”¹⁰. Całkowicie ignorowano fakt, że jeszcze przed II wojną światową Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi otrzymało państwowe prawa szkoły wyższej¹¹.

Do doświadczeń powojennych nawiązał niezwłocznie biskup Władysław Ziółek, piąty ordynariusz diecezji łódzkiej. Już w pierwszych miesiącach po objęciu rządów, podjął kroki zmierzające do stworzenia nowych więzi ze środowiskiem naukowym miasta. Zaowocowało to m.in. w licznych udziałach łódzkich nauczycieli akademickich w uroczystościach o charakterze duszpasterskim (np. spotkania opłatkowo-noworoczne).

W 1988 r., dzięki inicjatywie i staraniu biskupa Władysława Ziółka, powstał w Łodzi od dawna oczekiwany Punkt Konsultacyjny warszawskiej Akademii Teologii Katolickiej. Rok 1988/89 był pierwszym rokiem pracy tej nowo powstałej uczelni teologicznej w Łodzi. Na kursie zwyczajnym rozpoczęły studia osoby świeckie i siostry zakonne, natomiast na kursie licencjackim podjęli naukę kapłani (trzy najmłodsze roczniki), którzy na mocy decyzji Biskupa Łódzkiego zostali zobowiązani do odbycia studiów specjalistycznych. Nowa uczelnia teologiczna znalazła swoją siedzibę w budynku diecezjalnym przy ul. Worcella 13 (dziś ul. ks. Ignacego Skorupki). Bliskie sąsiedztwo z WSD stało się, jak się później okaże, jedną z okoliczności ułatwiających podejmowanie zajęć w „łódzkiej ATK” przez wykładowców WSD.

Nowa obecność ATK w Łodzi znalazła swoje odbicie również w działalności naukowej WSD. W wyniku zawartego porozumienia z władzami Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, studenci WSD od 1989 r. mogą przedstawiać swoje prace magisterskie na Wydziale Teologicznym ATK i w następstwie tego uzyskiwać tam dyplomy magisterskie. Promotorami tych prac są pracownicy dydaktyczno-naukowi Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi. W chwili

Batorego w Białymstoku (1945–1951), „Studia Teologiczne”, 1992, nr 10, s. 117–136.

⁹ abp K. Wojtyła, *Kazanie wygłoszone w czasie uroczystości pogrzebowych biskupa Michała Klepacza*, WDL 1967, nr 2, s. 36–48. Zob. także liczne wypowiedzi o biskupie Klepacz, np.; N. Han-Ilgiewicz, *Spotkania Biskupa z pedagogiką specjalną*, [w:] *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, bp B. Bejze (red.), Warszawa 1978, s. 18–22.

¹⁰ W *Spisie telefonów* z 1984 r. Wyższe Seminarium Duchowne „znalazło się” pod nagłówkiem „Państwowa Szkoła Pracowników Socjalnych” (sic!). Nie trzeba tłumaczyć, że odszukanie ukrytego w taki sposób Seminarium w książce telefonicznej wymagało wręcz akrobacji intelektualnych.

¹¹ ks. K. Gabryel, ks. S. Grad, *Rys historyczny Seminarium Duchownego w Łodzi*, [w:] *Diecezja Łódzka. Terytorium. Organizacja. Duchowieństwo*, Łódź 1987, s. 62–65.

zainicjowania współpracy na tym szczeblu, funkcjonowało w Seminarium Duchownym w Łodzi 10 seminariów magisterskich.

Biskup Łódzki podjął w 1988 r. decyzję o obowiązku obrony przez alumnów prac magisterskich jeszcze przed ich święceniami kapłańskimi. Pierwszym widocznym rezultatem tych ustaleń i decyzji były dyplomy magisterskie uzyskane w czerwcu 1990 r. przez 20 absolwentów łódzkiego Seminarium Duchownego.

Innym przejawem współpracy obydwu uczelni był aktywny udział przedstawicieli ATK w inauguracjach roku akademickiego w WSD w Łodzi. Profesorowie uczelni warszawskiej głosili homilie podczas mszy inaugurującej rok akademicki albo wygłaszali wykłady inauguracyjne w auli seminaryjnej¹².

Z kolei WSD uczestniczyło czynnie w regularnych spotkaniach naukowych, organizowanych wspólnie przez ATK i Uniwersytet Łódzki, a poświęconych nauce społecznej Kościoła. Ostatnia część wielu z tych spotkań, wypełniona gorącą dyskusją, odbywała się najczęściej w refektarzu profesorskim Seminarium Duchownego.

W roku akademickim 1988/89 rektor WSD w Łodzi biskup Adam Lepa zaproszony został oficjalnie do czynnego udziału w pracach Konferencji Rektorów Uczelni Łódzkich. Pozwoliło to z bliska poznać ważniejsze problemy środowiska akademickiego miasta (wśród których były niektóre sprawy z dziedziny duszpasterstwa akademickiego i kontaktów między uczelniami), jak również przedstawić łódzkiemu środowisku naukowemu specyfikę studiów seminaryjnych. W Konferencji zasiadają rektorzy: Uniwersytetu Łódzkiego, Politechniki Łódzkiej, Akademii Medycznej, Wojskowej Akademii Medycznej, Akademii Muzycznej, Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych, Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Teatralnej i Telewizyjnej, Wyższego Seminarium Duchownego. Przewodniczącymi Konferencji są *per turnum* rektorzy poszczególnych uczelni. Na mocy uchwały Konferencji, rektor Wyższego Seminarium Duchownego reprezentuje w tym gremium sprawy wszystkich pozostałych uczelni teologicznych w mieście.

Od roku akademickiego 1988/89 rektor WSD zapraszany bywa przez uczelnie łódzkie do udziału w inauguracjach roku akademickiego; najpierw przez niektóre z nich, a później (od 1989/90) przez wszystkie¹³. Z rektorami łódzkich uczelni nawiązał kontakt już w 1987 r., gdy w imieniu Biskupa Łódzkiego zapraszał ich do udziału w przygotowywanym wtedy spotkaniu z inteligencją łódzką mającego

¹² W latach 1988–1991 byli to następujący profesorowie Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie: ks. prof. Jan Łach, ks. prof. Helmut Juros, ks. prof. Wincenty Myszor, ks. doc. Antoni Lewek, ks. prof. Edmund Morawiec.

¹³ Uczelnią, która dokonała w tej dziedzinie pionierskiego „wylomu” był Uniwersytet Łódzki, w okresie, gdy urząd rektora sprawował prof. Leszek Wojtczak.

przybyć do Łodzi Papieża Jana Pawła II¹⁴. Z kolei rektorzy tych uczelni uczestniczą w uroczystych inauguracjach roku akademickiego WSD oraz w innych spotkaniach okolicznościowych (np. akademie ku czci św. Tomasza z Akwinu, z racji rocznic związanych z Soborem Watykańskim II itp.).

W wyniku współpracy z Uniwersytetem Łódzkim w Wyższym Seminarium Duchownym odbyły się dwa szczególnie interesujące spotkania. Jednym z nich była sesja zatytułowana: „Uniwersytet Łódzki Kościołowi Łódzkiemu na 70-lecie Diecezji”, odbyta 27 i 28 kwietnia 1990 r.¹⁵ Rok później odbyło się w sali konferencyjnej Seminarium sympozjum poświęcone Całunowi Turyńskiemu. Jego organizatorami były Uniwersytet Łódzki i Wyższe Seminarium Duchowne¹⁶. Do udziału w spotkaniach zaproszeni zostali czynni duszpasterze i katecheci z terenu diecezji łódzkiej. Uczestniczyli w nich także przedstawiciele alumnów.

Osobną kartę w dziedzinie kontaktów międzyuczelnianych stanowi współpraca WSD w Łodzi z Wyższym Seminarium Duchownym Ojców Franciszkanów Konwentualnych w Łodzi-Łagiewnikach. Kontakty te nawiązywane są na kilku płaszczyznach: wzajemny udział w inauguracjach roku akademickiego i w różnych sesjach naukowych, spotkania przełożonych, organizowanie wspólnych rozgrywek sportowych. W związku z odbywającym się w Rzymie w 1990 r. Synodem Biskupów, poświęconym formacji kapłanów we współczesnym świecie – przedstawiciele obydwu seminariów, przełożeni i alumni, dwukrotnie uczestniczyli we wspólnym czuwaniu modlitewnym na Jasnej Górze¹⁷.

Trzeba tu jeszcze dodać, że w roku akademickim 1990/91 po raz pierwszy w historii łódzkiego Seminarium Duchownego jego alumni uczestniczyli aktywnie w zawodach sportowych, organizowanych przez Akademicki Zespół Sportowy w Łodzi. Reprezentacje sportowe WSD w Łodzi brały udział w rozgrywkach piłki nożnej oraz tenisa stołowego.

2. WYKŁADY I DZIAŁALNOŚĆ ODCZYTOWA PROFESORÓW WSD NA FORUM POZASEMINARYJNYM

Już przed II wojną światową wykładowcy z WSD w Łodzi prowadzili zajęcia na innych uczelniach. Jednym z pierwszych był ks. docent Antoni Rosz-

¹⁴ Spotkanie przedstawicieli łódzkiego świata nauki i kultury z Papieżem Janem Pawłem II odbyło się w katedrze 13 czerwca 1987 r. Z przybyłymi na tę uroczystość rektorami łódzkich uczelni Papież odbył bardzo serdeczną rozmowę po ich przedstawieniu przez biskupa Władysława Ziółka. Zob. bp A. Lepa, *Papież Jan Paweł II w Łodzi*, Łódź 1992, s. 123–139.

¹⁵ *Uniwersytet Łódzki Kościołowi Łódzkiemu*, M. Kamińska (red.), Łódź 1990.

¹⁶ W sympozjum odbytym 22 maja 1991 r., a zatytułowanym „Całun Turyński w świetle badań naukowych” wzięli czynny udział pracownicy naukowcy Uniwersytetu Łódzkiego, Politechniki Łódzkiej i Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi oraz goście spoza Łodzi.

¹⁷ Rektor WSD biskup Adam Lepa kilkakrotnie udzielał alumnom Seminarium w Łagiewnikach święceń diakonatu i prezbiteratu.

kowski, wykładowca m.in. na Uniwersytecie Poznańskim socjologię i naukę społeczną Kościoła¹⁸.

Obecnie, tj. w roku akademickim 1990/91, w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie pracują dwaj profesorowie WSD w Łodzi: biskup prof. dr hab. Bohdan Bejze, który jest w ATK kierownikiem Katedry Filozofii Religii oraz ks. prof. dr hab. Szczepan Ślaga kierujący Katedrą Filozofii Przyrody¹⁹.

W Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ks. prof. dr hab. Lech Stachowiak pracuje na stanowisku kierownika Katedry Starego Testamentu Ksiąg Historycznych i Dydaktycznych.

Wykładowca w WSD medycynę pastoralną prof. dr hab. med. Włodzimierz Fijałkowski prowadzi zajęcia z tej dziedziny również w innych seminariach duchownych w Polsce.

Wielu wykładowców seminaryjnych pracuje także w dwóch innych uczelniach teologicznych Łodzi: w łódzkim Punkcie Konsultacyjnym ATK oraz w Instytucie Teologicznym.

W miejscowym ośrodku Akademii Teologii Katolickiej wykładają: bp Bohdan Bejze, ks. Stanisław Grad, ks. Jan Jachym, ks. Antoni Just, ks. Waldemar Kulbat, bp Adam Lepa, ks. Andrzej Perzyński, ks. Ireneusz Pękalski, ks. Tadeusz Sikorski, ks. Lech Stachowiak, ks. Sławomir Szczyrba, ks. Eugeniusz Szewc, ks. Szczepan Ślaga i ks. Andrzej Świąteczak, który pełni funkcję kierownika tej uczelni.

W łódzkim Instytucie Teologicznym natomiast prowadzą zajęcia następujący wykładowcy Wyższego Seminarium Duchownego: ks. Bogdan Bakies, który jest rektorem Instytutu, ks. Józef Fijałkowski, Włodzimierz Fijałkowski, ks. Stanisław Grad, ks. Jan Jachym, ks. Aleksander Janeczek, ks. Antoni Just, ks. Waldemar Kulbat, bp Adam Lepa, ks. Andrzej Perzyński, ks. Ireneusz Pękalski²⁰.

W Wyższym Seminarium Duchownym Ojców Franciszkanów Konwentualnych w Łodzi-Łagiewnikach prowadzili ostatnio wykłady: ks. Andrzej Dąbrowski (prawo kanoniczne) i ks. Andrzej Świąteczak (teologia moralna).

Należy również odnotować epizodyczne wystąpienia wykładowców WSD w innych uczelniach czy instytucjach łódzkich o charakterze naukowym (wykłady, referaty, konferencje itp.). Już w 1982 r. podjęli wykłady (unicestwione w następstwie stanu wojennego – 13 grudnia 1992 r.): ks. Bogdan Bakies (filozofia) na Politechnice Łódzkiej i ks. Waldemar Kulbat (filozofia) na Uniwersytecie Łódzkim. Biskup Adam Lepa wygłaszał odczyty w Uniwersytecie

Trzeciego Wieku i w Klubie Akademickim przy łódzkim Oddziale Polskiej

¹⁸ ks. A. Roszkowski, *Naczelna Izba Gospodarcza w Polsce i za granicą*, Łódź 1928; tenże, *Katolicyzm społeczny*, Poznań 1992.

¹⁹ W latach wcześniejszych wykładali w ATK: ks. Antoni Just, ks. Tadeusz Sikorski i ks. Henryk Janus.

²⁰ Z porównania dwóch przedstawionych wykazów osób wynika, że wielu wymienionych wykładowców seminaryjnych prowadzi zajęcia w obydwu uczelniach.

Akademii Nauk, ks. Bogdan Bakies w Wojskowej Akademii Medycznej, ks. Andrzej Dąbrowski w Uniwersytecie Trzeciego Wieku²¹.

Wykładowcy łódzkiego Seminarium Duchownego biorą również aktywny udział w kształceniu katechetów, organizowanym wspólnie przez Kurie Biskupią i Kuratorium Oświaty i Wychowania w Łodzi. Od 1990 r. wykładają tam: ks. Józef Fijałkowski, ks. Jan Jachym i ks. Andrzej Perzyński.

Innym jeszcze terenem wystąpień wykładowców seminaryjnych są sesje i sympozja, a także konferencje prasowe, mające charakter duszpasterski. Ich współorganizatorami są albo odpowiednie komisje Wydziału Duszpasterstwa Kurii Biskupiej, albo instytucje z nią współpracujące. Dla przykładu można wymienić dwie sesje duszpasterskie, mające także charakter konferencji prasowych: „Rodzina łódzka w zagrożeniu”, przeprowadzona w 1990 r. oraz „Kościół Łódzki Anno Domini 1991”, zorganizowana rok później. Obydwie sesje odbyły się w gmachu WSD w Łodzi – za każdym razem z udziałem wykładowców seminaryjnych. Wzięli w nich udział: bp Bohdan Bejze, Włodzimierz Fijałkowski, bp Adam Lepa, ks. Tadeusz Sikorski, ks. Andrzej Świątczak²².

3. UDZIAŁ WYKŁADOWCÓW SEMINARYJNYCH W PRACACH GREMIOŃ KRAJOWYCH I MIĘDZYNARODOWYCH

Innym przejawem pracy i zaangażowania *ad extra* wykładowców WSD w Łodzi jest ich członkostwo w różnorodnych komisjach, towarzystwach naukowych i komitetach. Nie wszystkie te gremia wykazują charakter ściśle naukowy, niemniej jednak zasiadanie w nich jest następstwem kwalifikacji danego wykładowcy i jego wysokich kompetencji²³.

Przedstawione zostanie najpierw członkostwo w gremiach międzynarodowych, a następnie wymienieni będą wykładowcy pełniący funkcje przewodniczących tych gremiów, które funkcjonują w skali kraju.

Nie uwzględnia się w niniejszym opracowaniu zwykłego członkostwa wykładowców seminaryjnych w różnych gremiach krajowych, takich jak komisje, rady naukowe, komitety, redakcje periodyków itp. Informacje na ten temat zamieszczone zostały w części zawierającej biogramy naukowe tych wykładowców²⁴.

²¹ Specjalność naukową wszystkich wymienionych wykładowców podano w ich biogramach naukowych.

²² Pomija się w tym miejscu wystąpienia profesorów łódzkiego Seminarium Duchownego w instytucjach i środowiskach pozalódzkich. Opracowanie tego, dość rozległego nurtu ich aktywności naukowej przekraczałoby ramy niniejszego artykułu.

²³ Uwzględnia się wyłącznie członkostwo aktualne, tzn. istniejące w chwili opracowania artykułu (1991 r.). Pomija się w tym miejscu działalność redakcyjną i wydawniczą profesorów WSD. Jest ona uwzględniona w biogramach naukowych.

²⁴ Ze względu jednak na trwający w Polsce II Synod Plenarny, będący największym wydarzeniem w życiu religijnym ostatniej dekady XX stulecia, należy tu odnotować, że czterech wykładowców WSD w Łodzi było do 1991 r. członkami Komisji Przygotowawczych II Synodu Plenarnego w

Pięciu wykładowców łódzkiego Seminarium Duchownego jest członkami gremiów międzynarodowych. Członkiem Cocieta Internazionale Tommaso d'Aquino jest biskup Bohdan Bejze. Biskup Adam Lepa zasiada w Europejskim Komitecie Biskupów do Spraw Mediów Masowych (CEEM). Członkiem Papieskiej Komisji Biblijnej jest ks. Lech Stachowiak. Do Międzynarodowego Stowarzyszenia Etyków (Societas Ethica) należy ks. Tadeusz Sikorski. Członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Psychologii Prenatalnej jest Włodzimierz Fijałkowski.

Ponadto kilku wykładowców WSD w Łodzi przewodniczy gremiom działającym w skali całego kraju.

Biskup Bohdan Bejze przewodniczy Komisji Episkopatu Polski ds. Dialogu z Niewierzącymi oraz Sekcji Filozoficznej wykładowców uczelni katolickich.

Biskup Adam Lepa jest przewodniczącym Komisji Episkopatu Polski ds. Środków Społecznego Przekazu.

Ksiądz Lech Stachowiak przewodniczy Sekcji Biblistów Polskich przy Komisji Episkopatu Polski ds. Nauki Katolickiej.

Ksiądz Antoni Lewek jest przewodniczącym Sekcji Homiletów Polskich przy Komisji Episkopatu Polski ds. Nauki Katolickiej.

Włodzimierz Fijałkowski jest honorowym przewodniczącym Sekcji Psychologii Prenatalnej Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.

Autor zdaje sobie sprawę, że naszkicowany w artykule obraz relacji łódzkiego Seminarium Duchownego z innymi instytucjami jest dość pobieżny i zgoła fragmentaryczny, dlatego też wymaga dalszych uzupełnień i pogłębienia. Wydaje się ponadto, że podjęte tu zagadnienie należałoby rozciągnąć na całe dzieje Uczelni. Wymaga to jednak gruntownych badań i cierpliwych poszukiwań²⁵.

Polsce: ks. Bogdan Dziwosz, bp Adam Lepa, ks. Ireneusz Pękalski i ks. Lech Stachowiak.

²⁵ Dla przykładu tylko należy tu wspomnieć postaci kilkorga wykładowców Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi, którzy po II wojnie światowej pracowali również w innych uczelniach i w różnorodnych gremiach naukowych: dr Natalia Han-Ilgiewicz, ks. prof. Henryk Rybus, prof. Tadeusz Hilarowicz, dr Wanda Półtawska, prof. Franciszek Wesołowski.

ks. SŁAWOMIR SZCZYRBA

W TROSCE O NOWY KSZTAŁT PRACY WYCHOWAWCZO-FORMACYJNEJ W SEMINARIUM DUCHOWNYM

PRZYCZYNEK DO TEOLOGII FORMATORA¹

WSTĘP

Siedemdziesięciolecie istnienia Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi jest skromnym jubileuszem w skali czasu, na której chciałoby się odnotować fakt powołania do istnienia tego typu instytucji kościelnych, jakimi są seminaria duchowne, czy też gdyby miało się na uwadze – perspektywę kończącego się drugiego tysiąclecia chrześcijaństwa i istnienia Kościoła.

Jedno nie podlega dyskusji, a zarazem podporządkowuje sobie rozważania historyczne, prawne i inne, tzn. sens istnienia Kościoła. Odczytywanie zamysłu Bożego w zmiennych ramach wydarzeń historycznych, owocowało i owocuje nowymi przedsięwzięciami. Nowymi w formie i w sposobach realizacji Bożego planu zbawienia. W ten oto sposób zrodziła się myśl o potrzebie lepszego przygotowywania sług Odkupienia i podniesienia poziomu życia duchowego kleru, której owocem był Sobór Trydencki i soborowa uchwała reformująca, a właściwie powołująca do istnienia seminarium duchowne². Na tej linii leżało dzieło, jakim był Sobór Watykański II, a w czasach najnowszych – VIII Synod Biskupów poświęcony formacji kapłańskiej³.

¹ Od czasu ostatniego Synodu Biskupów poświęconego formacji kapłańskiej obok terminu „formacja” upowszechnił się, rzec by można stał się modny, termin „formator”. W wypowiedziach jednomyślnie określano mianem formatora pierwszorzędного Ducha Świętego, dając przez to wyraz przekonaniu, że formacja kapłańska jest owocem działania Ducha Świętego. Jednocześnie pojawiało się często w wypowiedziach określenie „formator pośredni (drugorzędny)” w odniesieniu do osoby wychowawcy seminaryjnego. Coraz liczniej dawało się słyszeć głosy o potrzebie formacji formatorów. Jest to, jak mniemam, ważny sygnał zapotrzebowania na refleksję teologiczną dotyczącą samego zadania, przed którym stoją i nad którym pochylają się seminaryjni wychowawcy. Zob. *La formazione dei sacerdoti. Lineamenta del Sinodo 1990*, Collana “Servizio dell’unita” n. 71, Ed. Elle Di Ci, Torino 1990, p. 15–24. Por. C. Courtois, *Le choix et la formation des formateurs*, “Seminarium”, 1990, nr 1–2, s. 204–226; ks. K. Dyrek SJ, *Rozeznanie powołania jako sztuka towarzyszenia i dialogu w poszukiwaniu woli Bożej*, „Homo Dei”, 1991, 50, 70–79.

² Zob. kard. S. Wyszyński, *O właściwą formację kapłana*, [w:] *O Bogu i o człowieku*, pod red. bpa B. Bejze, t. 2, Warszawa 1969, s. 193–208.

³ Zob. bp S. Szymbek, *Formacja formatorów. Refleksje posynodalne*, „Znaki Czasu”, 1991,

Pałacy problem naszych czasów, podjęty przez VIII Synod Biskupów, pośrednio świadczy, że nie tylko doświadczamy kryzysu katolickiej koncepcji kapłaństwa, wypracowanej przez Sobór Trydencki i odnowionej przez Sobór Watykański II⁴, lecz ciągle znajdujemy się w drodze ku określeniu duchowości typowo kapłańskiej⁵, a dokładniej – ku określeniu praktycznych, skutecznych (tzn. na ile to po ludzku jest możliwe) środków realizowania tej duchowości na miarę potrzeb ewangelizacji dzisiejszego świata. Kryzys, który już w widocznym stopniu objawił się w Europie Zachodniej (a i jakieś symptomy tegoż być może niebawem doświadczymy i w Polsce), zdaje się lokalizować, zdaniem Prefekta Kongregacji ds. Nauki Wiary, w świadomości teologicznych podstaw kapłańskiej posługi⁶. Nie jest to oczywiście jedyna przyczyna, ale to ona w głównej mierze warunkuje skuteczność innych czynników negatywnych. W sposób niewątpliwy kryzys tożsamości kapłańskiej stymuluje kryzys wiary, on sam zaś jest stymulowany kryzysem koncepcji Kościoła, eklezjologii⁷. Teologia kapłańska ma chrystologiczne korzenie⁸, musi więc wyrastać z eklezjologii, bądź ściśle się łączyć z eklezjologią. Trudno bowiem zrozumieć istotę kapłaństwa bez właściwego pojmowania sensu Kościoła i odwrotnie. Trudno zrozumieć rzeczywistość Kościoła bez zrozumienia sensu kapłaństwa⁹. Z teologii kapłaństwa i eklezjologii, które muszą stanąć u podstaw świadomości, które winny stać się integralnym jej fundamentem, wyłania się teologia formatora, czyli teologia tego, który uczestniczy w tajemnicy kształtowania się (uzyskiwania nowej tożsamości) powołania kapłańskiego i poniekąd – przekazywania sukcesji apostoelskiej¹⁰.

nr 21, s. 55–63; J. P. Schotte, *Perche un Sinodo sulla formazione sacerdotale?*, „Seminarium”, 1990, nr 1–2, s. 47–68; Z. Ziółkowski, *Synod Biskupów w Rzymie: Kapłan 2000 roku*, „Życie i Myśl”, 1991, nr 1–2, s. 92–99; ks. T. Fitych, *Kapłan cywilizacji miłości. Nowe perspektywy VIII Synodu Biskupów (30 IX – 20 X 1990)*, „Homo Dei”, 1991, 60, 5–12.

⁴ Por. kard. J. Ratzinger, *O naturze kapłaństwa*, „L'Osservatore Romano”, (wyd. polskie), 1990, nr 7–8, s. 3–5.

⁵ Zob. L. Bouyer, *Introduction a la vie spirituelle. Precis de theologie ascetique et mystique*, Paris 1960. Tłumaczenie polskie L. Rutkowskiej (*Wprowadzenie do życia duchowego. Zarys teologii ascetycznej i mistycznej*) ukazało się w Instytucie Wydawniczym PAX w 1982 r. Autor w sposób bardzo przejrzysty kreśli ewolucję, jaką przechodziła duchowość kapłańska, która poniekąd stała się z czasem konkurencyjna w stosunku do czcigodnych duchowości zakonnych, a modelową w jakimś sensie dla duchowości świeckiej (por. s. 149 nn, zob. także, s. 116–119, 131–139). Zob. B. Przybylski OP, *Kapłan Chrystusowy – Historia teologii i duchowości kapłaństwa*, „Ateneum Kapłańskie”, 1976, 86, 168–175 (dalej AK). Por. tenże, *Historia teologii, duchowości i roli kapłaństwa w Polsce*, AK, 1976, 86, 411–422.

⁶ Zob. kard. J. Ratzinger, *op. cit.*, s. 3.

⁷ Zob. *Raport o stanie wiary. Z ks. kardynałem Josephem Ratzingerem rozmawia Vittorio Messori*, tłum. zesp., Wyd. Michalineum, Kraków-Warszawa-Struga 1986, s. 39–59.

⁸ Por. kard. J. Ratzinger, *op. cit.*, s. 4; zob. E. Castellucci, *L'identita del presbitero in prospettiva cristologica ed ecclesiologica*, „Seminarium”, 1990, nr 1–2, s. 92–139.

⁹ Zob. tamże, s. 4–5.

¹⁰ Zob. tamże.

W niniejszych rozważaniach usiłuję zarysować pewną perspektywę teologiczną, w której porusza się wychowawca seminaryjny. Bez jej uwzględnienia, prezentacja pewnego kierunku wysiłków grona wychowawców, aktualnie pełniących swe obowiązki – swoją posługę, okazałaby się pozbawiona głębi. Mogłyby być owe wysiłki odczytywane wyłącznie w perspektywie posunięć administracyjnych¹¹.

Niniejszy szkic składa się z dwóch części. W części pierwszej kreślę perspektywę teologiczną, która toruje sobie drogę w świadomości zespołu wychowawców, stając się podstawą praktycznych poczynań. Jest to rekonstrukcja pewnych idei oraz próba połączenia ich – w miarę możliwości – w spójną całość. W części drugiej, na sposób nieco sprawozdawczy, prezentuję „łódzkie doświadczenie”.

TROSKA O NOWE POKOLENIE KAPŁAŃSKIE W PERSPEKTYWIE TEOLOGICZNEJ

1.1. Sługa Odkupienia

Troska o solidne przygotowanie, czyli o formację nowych pokoleń kapłańskich, wynika nie tylko z zapatrzenia się na samego Chrystusa Pana, który – jak temu daje świadectwo Ewangelia – poświęcał swoim uczniom wiele czasu i pozostawał z nimi w szczególnie zażyłych, osobistych relacjach. Wynika ona w o wiele większym stopniu z charakteru misji, do jakiej powoływał i nieustannie – jak wierzymy – powołuje Zbawiciel, Jednorodzony Syn Ojca. Powołanie do kapłańskiej służby dotyczy bowiem bezpośrednio misji Bożego Syna¹². Kapłan – jak przypomina Jan Paweł II – jest „Sługą Odkupienia”¹³. Powaga zatem zadania przynagla nie tylko do troski o budzenie nowych powołań kapłańskich¹⁴, lecz także, i przede wszystkim, do troski o właściwą dla tego zadania formację. Formacja ta dotyczy całej osoby, zarówno w aspekcie duchowym, wewnętrznym, jak i zewnętrznym, kultury osobistej i obywatelskiej (w szerokim znaczeniu – politycznej). Doniosłą pozycję w formacji kapłańskiej odgrywa formacja intelektualna, jako nieodłączny i istotny moment formacji duchowej¹⁵ młodego człowieka.

¹¹ Taka pokusa patrzenia na cały Kościół, oraz krytyka Kościoła jako instytucji, dotyka nie tylko Zachód (np. perfekcyjnie urządzony administracyjnie Kościół w Niemczech), lecz również nie jest obca i w Polsce. Wyłącznym celem nie może być jedynie sprawna administracja.

Por. bp S. Szymecki, op. cit., s. 60 nn. Zob. ks. K. Panuś, *Formacja kapłanów w obecnych okolicznościach w świetle Lineamenta Synodu Biskupów 1990 roku*, „Homo Dei”, 1990, 59, 201–207.

¹² Por. kard. J. Ratzinger, op. cit., s. 4.

¹³ Por. *List Ojca Świętego Jana Pawła II do wszystkich kapłanów Kościoła na Wielki Czwartek 1983 roku*, p. 2 i 3. Zob. ks. J. Machniak, *Kapłan i jego duchowość w wielkoczwartkowych „Listach do kapłanów” Jana Pawła II*, „Homo Dei”, 1991, 60, 28–44.

¹⁴ Zob. *Dekret o formacji kapłańskiej (Optatam totius)*, 2–3, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje – Dekrety – Deklaracje*, (tekst polski), Pallottinum, Poznań 1968.

¹⁵ Niekiedy przeciwstawia się formacji duchowej formację intelektualną. Powiada się, że kapłan nie musi być naukowcem. Wydaje się, że owo przeciwstawianie wynika z nieporozumienia.

Celem pracy wychowawczej w Wyższym Seminarium jest stymulowanie indywidualnego rozwoju osoby w kierunku nabywania przez nią nowej tożsamości, która w języku teologicznym, klasycznym, określana była formułą – *sacerdos alter Christus*¹⁶, a współcześnie znajduje wyraz w sformułowaniu Pawłowym, przytoczonym przez Jana Pawła II w homilii na rozpoczęcie VIII Zwyczajnego Zgromadzenia Generalnego Synodu Biskupów 30 września 1990 r.: „niech was ożywia to dążenie, które było w Jezusie Chrystusie” (por. Flp 2,5)¹⁷. To dążenie, które ma ożywiać uczniów Chrystusa, jest poniekąd konstytutywne dla kapłańskiego „ja”¹⁸, jest podstawą nowego sposobu realizowania siebie – właśnie w kapłaństwie, w uczestnictwie w jedynym Kapłaństwie Jezusa Chrystusa.

Troska wychowawcza dotyczy zatem, z jednej strony, wiernego zachowania tego, co jest treścią misji Chrystusa, tego, co jako dążenie ożywiało Jezusa Chrystusa, z drugiej zaś strony, służy dojrzewaniu każdego, z powierzonych i powierzających się pieczy wychowawców seminaryjnych, do identyfikowania się w sposobie życia i z misją samego Zbawiciela.

Ponieważ zaś „nowe” – nowe w sensie nie tylko nowych kandydatów zgłaszających swoje pragnienie służenia ludziom w kapłaństwie, lecz również nowe w sensie nowych doświadczeń i okoliczności codziennego życia, a nawet nowe w widzeniu samego kapłaństwa¹⁹, zderza się ze „starym” – starym w sensie tradycji sięgającej zamysłu samego Boga, w sensie Tradycji Kościoła usiłującej wiernie odczytywać ów zamysł i strzec świętego dziedzictwa, istnieje potrzeba świadomości pedagogicznej, która jest świadomością misji²⁰. Winien towarzyszyć jej i być dla niej natchnieniem ewangeliczny obraz „uczonego w Piśmie, który stał się uczniem Królestwa niebieskiego”, o którym Chrystus mówi, że „podobny jest do ojca rodziny, który ze swego skarbcza wydobywa rzeczy nowe i

Niepokój powinien budzić jednak kierunek objawiający się unikaniem i usprawiedliwianiem owej niechęci w stosunku do rzetelnego studiowania, wysiłku intelektualnego oraz nastawienie pragmatyczne. Nie wydaje się, aby to służyło właściwej formacji pastoralnej, jaka jest celem wychowania seminaryjnego. Zob. *Optatam totius*, 4; 8; 14.

¹⁶ Por. o. C. M a r m i o n, *Chrystus wzorem kapłana*, tł. W. Eborowicz, rozdz. III, Warszawa 1956.

¹⁷ Synod był poświęcony zagadnieniu formacji kapłańskiej. Inauguracyjna homilia papieska była odpowiedzią na pytanie: Czym jest formacja kapłańska? Zob. „L'Osservatore Romano”, 1990, nr 7–8, s. 1.

¹⁸ Por. *List Ojca Świętego Jana Pawła II do wszystkich kapłanów*, p. 2; ks. J. Machniak, *op. cit.*, s. 29–31.

¹⁹ Jest charakterystyczne dla naszych czasów, że nowo przybywający do seminarium mają już jakąś wizję kapłaństwa. Nie byłoby to całkiem niedorzeczne, gdyż wzór osobowy kapłana, jest jednym z zasadniczych momentów zrodzenia się myśli o kapłaństwie w młodym człowieku (szacunkowo przekracza ów wpływ zdecydowanie 90%!). Zresztą tego rodzaju pedagogię stosował sam Chrystus. Uczniom Jana Chrzciciela pytającym: „Nauczycielu, gdzie mieszkasz?”, odpowiedział: „Chodźcie, a zobaczycie” (J 1, 38–39). Jest jedna różnica. Apostołowie mieli za wzór samego Syna Bożego! Nam zagraża subiektywizacja, będąca owocem zatrzymania się w rozpoznawaniu tajemnicy kapłaństwa i jednoznacznego identyfikowania kapłaństwa z jednym ze sposobów realizowania go przez konkretną jednostkę. Wbrew pozorom jest to niebagatelny problem wychowawczy!

²⁰ Por. bp S. S z y m e c k i, *op. cit.*, s. 60 nn. Zob. ks. K. Panuś, *Formacja kapłanów w obecnych okolicznościach w świetle Lineamenta Synodu Biskupów 1990 roku*, „Homo Dei”, 1990, 59, 201–207.

stare”(Mt 13,52). Taka świadomość misji obecna jest w posłudze papieskiej Jana Pawła II²¹.

1.2. „Czy możecie pić kielich, który Ja mam pić?” (Mt 20, 22)

Pytanie postawione niegdyś apostołom: Jakubowi i Janowi, nie straciło nic ze swej doniosłości, jeśli idzie o kształtowanie nowych sług Odkupienia. Więcej, syntetycznie zawiera w sobie to wszystko, co staje się treścią codzienności w seminaryjnej wspólnotcie, wspólnotcie wychowawców, profesorów i alumnów. Odpowiedź „możemy” – zawarta w prośbie o przyjęcie do Wyższego Seminarium Duchownego, a następnie potwierdzana w prośbie o udzielenie kolejnych posług, podlega ocenie i osądowi Kościoła. Sam Chrystus poprzedził swoje pytanie – w następstwie prośby matki synów Zebedeuszowych – uwagą, i to skierowaną wprost do nich, a nie do zanoszącej prośby – matki: „Nie wiecie o co prosicie”. W jakiejś mierze uwaga Chrystusa dotyczyła wtedy, i dziś również, najgłębszego sensu bycia z Chrystusem i bycia jak On, pozostawania w służbie tajemnicy Odkupienia.

W toku seminaryjnej formacji dokonuje się zatem zarówno dopuszczenie do udziału w misterium Odkupienia już nie tylko charakterystycznego dla wszystkich ochrzczonych, ale poniekąd do czynnego uobecniania tego misterium, którego wyrazem jest desygnowanie alumnów do kolejnych posług i święceń. Można powiedzieć, że formacja dokonuje się w nieustannym dialogu, którego celem jest rozeznanie wspomagające rozwój i postęp na drodze uzyskiwania nowej tożsamości oraz ocena aktualnego stanu i oznak owej identyfikacji, która spoczywa na przełożonych i kolegium profesorów²².

Osąd Kościoła kulminuje w skrutinium poprzedzającym święcenia diakonatu, a następnie prezbiteratu. Biskup konsekurator, po prezentacji kandydatów przez przełożonego Seminarium Duchownego i prośbie o wyświęcenie – wypowiedzianej teraz w imieniu Kościoła („Czcigodny Ojczy, Matka Kościoła prosi, abyś wyświęcił tych naszych braci...”), zapytuje: „Czy wiesz, że są tego godni?” W pytaniu tym zawiera się nie tylko Chrystusowe zapytanie: „Czy możecie pić kielich, który ja mam pić?”, ono bowiem znajdzie swój osobny wyraz w postaci dialogu konsekratora z kandydatami w obliczu wspólnoty ludu Bożego, lecz również obiektywizacja owego subiektywnego „mogę” – „możemy”, będącego indywidualną odpowiedzią każdego z kandydatów²³. Wyrazem obiektywizacji jest

²¹ W swej ostatniej encyklice *Centesimus annus* (p. 3) Jan Paweł II daje temu wyraz w słowach (po zacytowaniu wyżej przytoczonego fragmentu Ewangelii wg Mateusza): „Skarbem jest wielki nurt Tradycji Kościoła. Niesie on »rzeczy stare«, przyjmowane i przekazywane od początku, i pozwala odczytywać »nowe« wśród których żyje Kościół i świat.”

²² Por. *Optatam totius*, n. 4–7.

²³ Zob. *Posługi i święcenia. Ustanowienie lektorów i akolitów i przyjęcie kandydatów do diakonatu i kapłaństwa oraz obrzędy święceń diakonów, kapłanów i biskupa*, Warszawa 1977, s. 18, p. 12, s. 37, p. 12.

odpowiedź przełożonego (lub jego delegata), udzielona na pytanie „Czy wiesz, że są tego godni?": „Po zbadaniu opinii wiernych i po zasięgnięciu rady osób odpowiedzialnych za ich przygotowanie zaświadczam, że uznano ich za godnych święceń”²⁴.

Godności kapłańskiej bowiem nikt nie może sobie sam wziąć, jak pisze autor *Listu do Hebrajczyków* (por. Hbr 5,4). Pobrzmiewa w nich Chrystusowe: „Nie wyście Mnie wybrali, ale Ja was wybrałem” (J, 15,16). Znaczy to, że podmiotem wybierającym jest Chrystus oraz w Jego imieniu – wyznaczeni (na mocy misji) kompetentni przełożeni. Do nich należy troska o urobienie sobie sądu o godności kandydata do kapłaństwa oraz odpowiedzialności za jego – powyższego sądu – wiarygodność. Kandydat jest natomiast podmiotem odpowiedzi na wezwanie, które odczytuje i przeżywa w swojej subiektywności²⁵.

Już choćby z tego, co zostało wyżej powiedziane, wynika osobliwy i nie mogący ulec zapoznaniu specyficzny charakter takiej uczelni jak Wyższe Seminarium Duchowne. Jej tożsamość, która nie powinna się rozmyć w upodobnieniu Seminarium Duchownego do świeckich uczelni wyższych, polega właśnie na przyporządkowaniu wszystkich, z zachowaniem hierarchicznej odpowiedzialności i kompetencji na mocy misji, tajemnicy Odkupienia. Rozróżnienie dotyczy szczególnie rozumienia bycia podmiotem (zwłaszcza – podmiotem „czego?”) oraz rozumienia uczestnictwa w godności kapłańskiej, prorockiej i królewskiej samego Chrystusa – *in Persona Christi*.

2. Z NAJNOWSZYCH DOŚWIADCZEŃ WŁASNYCH

Uświadomienie sobie odpowiedzialności spoczywającej na zespole wychowawców, odpowiedzialności kulminującej, jak powiedziano wyżej, w oczekiwaniu przez biskupa konsekratego, a ostatecznie w przypadku Kościoła diecezjalnego – ordynariusza, odpowiedzi na pytanie: „Czy wiesz, że są tego godni?”, zaowocowało w postaci pewnej nowej formy pracy wychowawczo-formacyjnej w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi, podjętej w roku akademickim 1990/91 po raz pierwszy.

Jest to pewne *novum*, choć zakorzenione dobrze w tym, co dawne, co ciągle było obecne w dotychczasowej pracy wychowawczej, *novum* jednak co do sposobu (nie tyle treści, istoty). Zmieniły się m.in. okoliczności, a konkretnie – przede wszystkim liczba alumnów²⁶. Do 1990 r. nie zmieniła się natomiast

²⁴ Tamże.

²⁵ Stawiając w swojej homilii pytanie: Czym jest owa „formacja”, Jan Paweł II daje odpowiedź: „Rzec można, iż jest to odpowiedź na wezwanie Pana winnicy. Odpowiedź bezpośrednia, pierwsza: gotowość pójścia drogą powołania – oraz odpowiedź dalsza, stopniowa, całościowa: odpowiedź, którą daje się przez całe życie i całym życiem.” Zob. „L'Osservatore Romano”, 1990, nr 7–8, s. 1, p. 2 homilii.

²⁶ W ciągu ostatniego dziesięciolecia (1980–1990) podwoiła się liczba alumnów. W roku aka-

liczba członków Zarządu (cztery osoby) oraz ojców duchownych (jeden ojciec duchowny).

Z inicjatywy obecnego rektora Seminarium – biskupa Adama Lepy, przy współudziale ojca duchownego – ks. Jerzego Świątka, Biskup Ordynariusz – za zgodą władz zakonnych – powołał, w roku akademickim 1990/91, ks. Aleksandra Janeczka SDB – na stanowisko drugiego ojca duchownego. Również z początkiem tego roku rektor Seminarium zaprosił dwóch dalszych kapłanów (spośród Zarządu gospodarczego oraz wykładowców) do bliższej współpracy wychowawczej z członkami Zarządu Seminarium, w charakterze opiekunów konkretnego roku studiów. W ten oto sposób każdy rocznik alumnów otrzymał swego opiekuna. Zespół wychowawców powiększył się zatem do ośmiu osób (poprzednio liczył pięć osób).

W ten sposób owo *novum* leży na linii wskazań soborowego Dekretu o formacji kapłańskiej. W punkcie 7 tego dokumentu czytamy: „W seminariach zaś, gdzie jest wielka liczba alumnów, należy – przy zachowaniu jedności kierownictwa i kształcenia naukowego – dzielić ich wedle odpowiednich kryteriów na mniejsze grupy, ażeby zaradzić lepiej potrzebie osobowego wyrobienia poszczególnych alumnów”²⁷. Leży ono również na linii oczekiwań samych alumnów, ceniących sobie osobowy kontakt. Zresztą, jak powiedziano wyżej, pozostaje on czymś fundamentalnym dla środowiska seminaryjnego, które jest środowiskiem formacyjnym tylko dlatego, że jest ukonstytuowane bezpośrednimi relacjami międzyosobowymi i dialogiem, zarówno indywidualną modlitwą, modlitwą wspólną, jak i dialogiem wychowanków i wychowawców, nade wszystko zaś dlatego, że jest ono – wspólnotą wiary.

Opiekunowie poszczególnych lat podzielili pomiędzy siebie troskę o bezpośrednie przygotowanie alumnów do kolejnych etapów, przewidzianych w toku formacji seminaryjnej, a zatem do obłóczyn (rok I i II), do posługi lektora (rok III), do posługi akolity (rok IV), do kandydatury do święceń diakonatu i kapłaństwa i do diakonatu (rok V), do kapłaństwa (rok VI). Przygotowanie bezpośrednie obejmuje konferencję wprowadzającą opiekuna, pogłębiającą dany moment formacji (np. moment obłóczyn, lektoratu itd.) oraz inicjującą rozmowę indywidualną (opiekun poniekąd przygotowuje do takiej rozmowy) z ojcem duchownym. Po rozmowach indywidualnych z ojcem duchownym odbywają się rozmowy indywidualne z przełożonym, wydelegowanym przez rektora. Do istotnych momentów takiej rozmowy należy m.in. zapytanie kandydata – czy otrzymał zgodę ojca duchownego na przystąpienie do posługi. Po kolejnej konferencji opiekuna, pogłębiającej rozumienie posługi, przewidziane jest następne spotkanie z ojcem

demickim 1990/91 zbliżyła się do 150. Zaistniała nie tylko pilna potrzeba rozbudowy gmachu Seminarium (z inicjatywą taką wystąpił w 1982 r. biskup Józef Rozwadowski – ówczesny ordynariusz; budowę zakończono i gmach przekazano do użytku praktycznie w 1987 r. – już za rządów obecnego biskupa łódzkiego Władysława Ziółka). Zob. ks. K. Gabryel, ks. S. Grad, *Rys historyczny Seminarium Duchownego w Łodzi*, [w:] *Diecezja Łódzka. Terytorium. Organizacja. Duchowieństwo*, oprac. zesp., Diecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1987.

²⁷ *Optatam totius*, 7.

duchownym, a następnie indywidualna rozmowa z rektorem i Biskupem Ordynariuszem²⁸. Dopiero po tym, najczęściej także w kontekście sesji księży profesorów i wspólnie z nimi, Zarząd podejmuje decyzję o dopuszczeniu alumnów poszczególnych kursów do posług i święceń²⁹. Zasadniczo Zarząd jest podmiotem decyzji o dopuszczeniu, aczkolwiek na wniosek kolegium księży profesorów, decyzja może ulec zmianie. Ostateczna decyzja należy jednak do Ordynariusza, który może wstrzymać udzielenie święceń. Oprócz tzw. obowiązkowych spotkań formacyjnych opiekuna roku z poszczególnym rocznikiem przewidziane są i mile widziane, inne formy spotkań wedle zapotrzebowań, czy to proponowanych przez opiekuna, czy też zgłaszanych przez samych alumnów. Są one zawsze okazją wzmacniania więzi przyjaźni i braterstwa, które w życiu kapłańskim pełnią doniosłą rolę.

Można powiedzieć, że tak przedsięwzięte starania mobilizują grono bezpośrednich wychowawców seminaryjnych do ściślejszej współpracy – i to w pewnym sensie – zespołowej. Zostaje w ten sposób poniekąd zniesiona ostra „linia demarkacyjna”, dzieląca przełożonych (tzw. „zewnętrznych”) i ojca duchownego, na którym przede wszystkim spoczywała odpowiedzialność za ukształtowanie duchowe alumnów. Odpowiedzialność powyższa jest wspólnym zadaniem, z niepodlegającym uszczupleniu zachowaniem kompetencji i niezależności instytucji ojca duchownego – jako powiernika i kierownika sumień. Racją takiego patrzenia jest sam człowiek – jako całość (osoba), w którym nie ma podziału na to, co wewnętrzne i to, co zewnętrzne. Rozdział kompetencji – co do forum *externum* i *internum* podyktowany jest zarówno szacunkiem dla życia wewnętrznego osoby, jak i zapewnienia wolności w decyzji członkom Zarządu Seminarium.

Bliska zatem współpraca obliuguje do większego, harmonijnego współdziałania, do przestrzegania terminów kolejnych spotkań, wcześniejszego ich planowania, uzgadniania ze sobą podejmowanych działań. Zaowocowało to wypracowaniem *Ramowego programu pracy formacyjnej*, w którym dla poszczególnych lat studiów, naniesiono szacunkowo omówione wyżej działania. Do pracy formacyjnej, zaplanowanej w ciągu roku akademickiego, włączeni są również proboszczowie parafii, z których pochodzą alumni. To oni są przełożonymi i wychowawcami w czasie ferii świątecznych i wakacji. Ich pisemna opinia powakacyjna (wcześniej – kwestionariusz wstępny dotyczący kandydata na pierwszy rok), jak rów-

²⁸ Biskup Ordynariusz spotyka się indywidualnie z każdym z alumnów: przed obłóczynami (rok II), przed kandydaturą (rok V), przed diakonatem (rok V), przed święceniami kapłańskimi (rok VI). Podobnie – rektor, niezależnie od indywidualnych rozmów przed rozjazdem na wakacje (tzw. „wywiadówki”) i wedle zapotrzebowania w ciągu roku akademickiego. Te spotkania indywidualne są obowiązkowe.

²⁹ Por. *Optatam totius*, p. 5 i 6. Por. także Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele (*Christus Dominus*), p. 11, 19. Por. także *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* z 1983 roku (*Kodeks Prawa Kanonicznego*), tekst łac.-pol., kan. 237–245, 259, 381, 1018–1023, 1051–1052, Poznań 1984.

niez spotkania, wspólne czy indywidualne, z rektorem i innymi wychowawcami, są kolejnym źródłem informacji i urabiania sobie opinii o alumnach – kandydacie do kapłaństwa. O świadectwo prezentujące postawę i zaangażowanie alumnów w pracę duszpasterską proszeni są także (tę prośbę indywidualnie wypowiadają sami alumni) opiekunowie praktyk, moderatorzy oaz, obozów duszpasterskich, pielgrzymek, kolonii itp. Niezależnie od tego „echa” ze strony ludu Bożego, sami alumni składają pisemne sprawozdanie – tzw. sprawozdanie wakacyjne, będące (z założenia) okazją do samooceny.

Od dwóch lat również społeczność seminaryjna – w postaci ankiety dotyczącej kandydatów do święceń diakonatu – ma swój udział w „osądzie Kościoła”. Jest to nie tylko opinia społeczności kleryckiej o poszczególnych osobach piętego roku (pytania ankiety, tzw. otwarte, dają możliwość indywidualnej charakterystyki), która stanowi (może stanowić) dla przełożonych okazję spojrzenia na kandydatów oczami najbliższych im członków tejże społeczności, lecz również stawia piszącym (jest to ankieta imienna) bardzo trudne zadanie³⁰ odpowiedzialnego wypowiedzenia się o tych, z którymi łączy ich aktualnie nie tylko jeden cel, a zatem i szczególnego rodzaju braterstwo, lecz również – w przyszłości – będzie łączyła wspólna troska i „braterstwo sakramentalne”³¹. Udział alumnów w „osądzie Kościoła” jest zatem momentem formacji eklezjalnej, wychowywania do odpowiedzialności za Kościół i troski o godnych szafarzy³², a nadto utwierdza w przekonaniu, że kapłaństwo jest nade wszystko darem, wyborem – powołaniem Bożym, a nie jedynie własną decyzją pojedynczej osoby.

ZAKOŃCZENIE

Poczynione uwagi zdominowane zostały pragnieniem prezentacji w formie syntetycznej zadania, przed jakim stają wychowawcy seminaryjni i przedstawienia jego realizacji w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi. Nie wydaje

³⁰ Przeprowadzone dotychczas ankiety w sposób wyjątkowy ujawniły ów trud rzetelnego wypowiedzenia się o innych. W wielu wypadkach, mimo dawanych szerszych wyjaśnień i uzasadnień, co do celu ankiety, piszący uciekali się do ogólników, uchylali się od odpowiedzi i odpowiedzialności nawet za wskazanie pozytywnych (trzy pytania ankiety otwierały perspektywę pozytywnego spojrzenia na kandydatów, w aspekcie: koleżeńskość, kolega – współpracownik w pracy duszpasterskiej w tej samej parafii, przykład żywej wiary). Przyjawszy poczuwanie się do osobliwej lojalności w stosunku do kolegów, „uczestników tego samego losu”, podbudowanej podejrzliwością pod adresem przełożonych – mogących „zaważyć” na jego kształcie, wypadało stwierdzić (mimo uwzględnienia okoliczności różnego zaawansowania w latach studiów seminaryjnych i w formacji, jak i trudu zdobywania się na odpowiedzialną i w miarę możliwości zobiektywizowaną ocenę drugiego człowieka) znaczącą niedojrzałość niektórych (w sumie – dużej grupy) alumnów. Przeprowadzona ankieta dostarczyła zatem wychowawcom kolejny obraz ich troski wychowawczej – budzenie współodpowiedzialności za Kościół w jego wymiarze pasterskim, pedagogicznym i wychowywanie do takiej odpowiedzialności nowych pokoleń kapłańskich.

³¹ Por. Dekret o posłudze i życiu kapłanów (*Presbyterorum ordinis*), p. 8.

³² Por. *Optatam totius*, p. 6.

się nam, aby zaprezentowane wyżej treści były odkrywczymi, czy też pionierskimi w realizacji. Pewne doświadczenia są już udziałem wychowawców innych seminariów, czego wyrazem są echa z corocznych spotkań rektorów Wyższych Seminariów Duchownych diecezjalnych i zakonnych z terenu Polski, odbywanych w pierwszych dniach września. Jako takie są zatem zapisem poczynąń w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi.

Wydaje się, że dzielenie się pewnymi przemyśleniami, w które pragniemy się w powyższy sposób włączyć, staje się wspólnym podejmowaniem troski za Kościół Chrystusa w jego wymiarze znaczącym – kapłaństwa sakramentalnego. Jest to troska nie tylko aktualnych wychowawców seminaryjnych i biskupów, z których mandatu to zadanie wychowawcy podejmują, lecz także troska samych odpowiadających na głos powołania – seminarzystów.

PRACOWNICY DYDAKTYCZNO-NAUKOWI
WYKŁADAJĄCY W WYŻSZYM SEMINARIUM W ŁODZI
W ROKU AKADEMICKIM 1990/91

BIOGRAMY I BIBLIOGRAFIE*

WYKAZ SKRÓTÓW

AT	– „Ateneum Kapłańskie”
BI	– „Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej”
BK	– „Biblioteka Kaznodziejska”
BT	– „Bollettino Teologico”
CT	– „Collectanea Theologica”
ChS	– „Chrześcijanin w Świecie”
DL	– „Dziennik Łódzki”
Gin. Pol	– „Ginekologia Polska”
GK	– „Głos Katolicki”
GP	– „Głos Poranny”
HD	– „Homo Dei”
KA	– „Królowa Apostołów”
ŁST	– „Łódzkie Studia Teologiczne”
MS	– „Myśl Społeczna”
PGK	– „Przegląd Katolicki”
PK	– „Przewodnik Katolicki”
PO	– „Pismo Okólne”
PRK	– „Prawo Kanoniczne”
PTL	– „Polski Tygodnik Lekarski”
PR	– „Powiernik Rodzin”
RBL	– „Ruch Biblijny i Liturgiczny”
RF KUL	– „Roczniki Filozoficzne KUL”
RTK	– „Roczniki Teologiczne-Kanoniczne”
SP	– „Słowo Powszechne”
SPCh	– „Studia Philosophiae Christianae”
STV	– „Studia Theologica Varsaviensia”
TP	– „Tygodnik Powszechny”
WAŁ	– „Wiadomości Archidiecezjalne Łódzkie”
WDL	– „Wiadomości Diecezjalne Łódzkie”
ZN KUL	– „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”
ZW	– „Zwiastun Miłosierdzia”
ŻChP	– „Życie Chrześcijańskie w Polsce”
ŻK	– „Życie Katolickie”

* Informacje zawarte w biogramach i bibliografiach wykładowców WSD w Łodzi uwzględniają dane z 15 listopada 1993 r.

KS. BOGDAN BAKIES

Urodzony 20 maja 1936 r. w Pabianicach. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1965). Świecenia kapłańskie w 1965 r.

Studia z zakresu filozofii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1969). Doktorat (1976) oraz habilitacja (1982) na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1976 r. wykłada filozofię bytu.

Rektor i wykładowca nauk filozoficznych Instytutu Teologicznego w Łodzi.

W 1990 r. mianowany kapłanem Jego Świątobliwości.

PUBLIKACJE:

1. *Twardowskiego koncepcja przedmiotu jako korelatu aktu*, SPCh, 1975, (11), 2, s. 11-48.
2. *Struktura wewnętrzna przedmiotu według Twardowskiego*, SPCh, 1976, (12), 1, s. 5-22.
3. *Poznanie metafizyczne a argumentacja na istnienie Boga w ujęciu M. Krąpca*, [w:] *Studia z filozofii Boga*, IV, pr. zbior. pod red. bpa B. Bejze, Warszawa 1977, s. 9-189.
4. *Filozofia Boga a filozofia bytu*, SPCh, 1977, (13), 1, s. 85-100.
5. Rec., A. B. Stępień, *Wstęp do filozofii*, Lublin 1976, SPCh, 1977, (13), 2, s. 224-226.
6. *Proces tworzenia pojęcia bytu a kwestia istnienia Boga*, „*Analecta Cracoviensia*”, 1978, X, s. 49-65.
7. *Sądy egzystencjalne a punkt wyjścia metafizyki*, SPCh, 1978, (14), 1, s. 5-24.
8. *Przedmiot afirmacji sądu egzystencjalnego*, SPCh, 1978, (14), 1, s. 25-30.
9. *Poznanie metafizyczne a poznanie potoczne*, SPCh, 1978, (14), 1, s. 109-115.
10. *W sprawie stosunku teorii bytu do innych dyscyplin filozoficznych*, RF KUL, 1978, XXVI, 1, s. 256-262.
11. Rec., A. Luijpen, *Myth and Metaphysics*, tł. z holenderskiego, J. Koren, The Hague 1976, ZN KUL, 1978, (21), nr 3-4, s. 147-151.
12. Rec., Z. J. Zdybicka, *Człowiek i religia. Zarys filozofii religii*, Lublin 1977, SPCh, 1978, (14), 2, s. 228-230.
13. Rec., *Zło a istnienie Boga*, SPCh, 1978, 14, 2, s. 5-20.
14. Rec., D. Dembińska-Siury, *Byt i istnienie w filozofii Plotyna*, Warszawa 1979, SPCh, 1980, (16), 2, s. 171-174.
15. *Próba reinterpretacji teorii aktu i możliwości*, SPCh, 1980, (16), 2, s. 7-24.
16. *O właściwą koncepcję poznawalności istnienia*, SPCh, 1981, (17), 1, s. 25-32.
17. *Wokół koncepcji etyki Stycznia*, RF KUL, 1981, (XXIX), 1, s. 129-135.
18. *Między konkretystycznym a abstrakcjonistycznym pojęciem bytu*, RF KUL, 1982, (XXX), 1, s. 75-92.
19. *Zawartość pojęciowa bytu*, SPCh, 1982, (18), 1, s. 5-26.

BISKUP BOHDAN BEJZE

Urodzony 28 lutego 1929 r. w Pabianicach. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1953). Świecenia kapłańskie w 1953 r.

Studia z zakresu filozofii i doktorat na Wydziale Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1959).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi wykłada filozofię Boga (od 1958 r.), religioznawstwo i współczesne kierunki filozoficzne.

Od 1961 r. jest wykładowcą metafizyki i filozofii Boga na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

Mianowany biskupem pomocniczym diecezji łódzkiej (tytułarnym Idassy w Afryce), sakrę biskupią przyjął 1 września 1963 r.

W 1972 r. habilitacja i nominacja na docenta Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

Od 1976 r. kieruje Katedrą Filozofii Boga i Religii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej ATK.

W 1987 r. nominacja na profesora nadzwyczajnego. Na stanowisko profesora zwyczajnego mianowany w 1993 r.

Członek Senatu ATK od 1969 r.

Wykładowca metafizyki i filozofii Boga w Łódzkim Ośrodku Akademii Teologii Katolickiej.

Przewodniczący Komisji Episkopatu ds. Dialogu z Niewierzącymi, członek Komisji Episkopatu ds. Nauki Katolickiej, członek Komisji Episkopatu ds. Wydawnictw Katolickich, przewodniczący Sekcji Wykładowców Filozofii przy Komisji Episkopatu ds. Nauki Katolickiej, przewodniczący Podsekcji Wykładowców Metafizyki.

Członek Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w Warszawie i Societa Internazionale Tommaso d'Aquino w Rzymie.

Laureat Nagrody Społecznej im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego, przyznanej „za wybitny wkład pracy w popularyzowanie dorobku Vaticanum II w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem serii wydawniczej *W nurcie zagadnień posoborowych* oraz *Chrześcijaństwo*” (1987).

Laureat Nagrody Naukowej im. Włodzimierza Pietrzaka – za wybitny wkład w rozwój katolickiej nauki, kultury i filozofii chrześcijańskiej ze szczególnym uwzględnieniem zasług i dorobku w dziele organizowania ruchu intelektualnego i upowszechniania odnowy soborowej w Polsce (1993).

Przewodniczący Wydziału Nauki i Kultury Chrześcijańskiej Kurii Archidiecezji Łódzkiej.

Prałat archidiakon Archikatedralnej Kapituły Łódzkiej.

PUBLIKACJE:

1. *Przyczyny niepowodzeń tomizmu*, „Filozofia”, 1955, I, s. 44–50. (Uwaga: „Filozofia” była czasopismem studentów Wydziału Filozofii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, które wydawano w maszynopisie i udostępniano do czytania w Zakładzie Filozofii KUL.)
2. *O kongresach profesorów filozofii w Lyon*, „Filozofia”, 1955, IV, s. 33–36.
3. *Zagadnienie Boga w nauczaniu filozofii*, „Filozofia”, 1955, IV, s. 6–47.
4. *Prace seminaryjne o traktacie de primo Principio Jana Dunsza Szkota*, [w:] *Streszczenia rozpraw doktorskich, magisterskich i seminaryjnych*, Poznań 1956, s. 138–139. *Zagadnienie Boga jako bytu pierwszego w ujęciu Dunsza Szkota na podstawie III rozdziału traktatu „De primo Principio”*, „Filozofia”, 1955, IV, s. 141–144.
5. *Filozofia Boga – problem żywy*, „Katecheta”, 1957, 2, s. 114–120.
6. *Migawki z życia KUL-u*, „Związkowiec”, (Toronto), 13 VII 1957.
7. *Przed rokiem (Wspomnienia z jasnogórskich ślubowań narodu)*, „Gość Niedzielny”, 1957, 33.
8. *Ksiądz Prymas na Podhalu*, „Gość Niedzielny”, 1957, 39.
9. *Niezwykła audyencja u Jasnogórskiej Pani*, „Gość Niedzielny”, 1957, 41.
10. *Czy klęska katolicyzmu?*, TP, 1957, 48.
11. *Proces nad metafizyką na Wydziale Filozofii KUL (w latach 1954/55–1956/57)*, ZN KUL, 1958, 1, s. 105–108.
12. *W służbie nauki i kultury katolickiej (O działalności Biblioteki Głównej KUL)*, „Katecheta”, 1958, 2, s. 119–123.
13. *Zagadnienia biblijne wobec nauki*, „Znak”, 1958, 49, s. 862–868.
14. *Na marginesie dyskusji o dowodzie kinetycznym*, „Znak”, 1958, 47, s. 598–600.
15. *O poprawne ujmowanie dowodów istnienia Boga*, „Znak”, 1958, 47, s. 608–606.
16. *Ten, Który jest (O poprawną koncepcję istoty Boga)*, ZN KUL, 1958, 2, s. 67–72.
17. *Filozoficzna nauka o Bogu a metafizyka*, ZN KUL, 1958, 3, 93–97.
18. *O tomistycznej filozofii Boga*, „Znak”, 1958, 50/51, s. 897–910.
19. *Tydzień Filozoficzny na KUL*, AK, 1958, (56), 295, s. 318–319.
20. *Zastosowanie analogii w dowodzeniu istnienia Boga*, RF, 1958, (6), 1, s. 149–173.
21. *Zasada analogii w poznawaniu Boga*, „Znak”, 1959, 59, s. 579–587.
22. *Nad grobem ks. Szczepana Machnickiego T.J. profesora Seminarium Duchownego w Łodzi*, WDŁ, 1959, 9, s. 241–242.
23. *Głosy do sporu o poznawalność Boga*, AK, 1959, (59), 303; s. 127–133.
24. *Czasopisma filozoficzne nowe i wznowione („Aquinas”, „Ruch Filozoficzny”)*, „Znak”, 1959, 55, s. 114–116.
25. *O publikacjach Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z zakresu filozofii*, „Znak”, 1959, 55, s. 116–117.
26. *Recenzje książek filozoficznych (Kowalewski, Tatarkiewicz, Jaworski, Wilczek)*, HD, 1959, (28), 2, s. 317–319.
27. *Tomizm mniemany i autentyczny*, „Znak”, 1960, 77; s. 1428–1432.
28. *Wielkiemu tomiście w hołdzie*, HD, 1961, (30), 1, s. 91–93.
29. *Recenzje dzieła filozoficznego (Charisteria)*, HD, 1961, (30), 2, s. 188.
30. *Rozmowy poświęteczne*, PK, 1961, 5.
31. *Na półmetku roku*, PK, 1962, 26.

32. Recenzje książek filozoficznych (Pastuszka, Granat, Mascall, Kamiński, Mazierski), HD, 1961, (30), 4, s. 377–378; 388–382.
33. *O „Tomizmie” Gilsona*, TP, 1962, 5.
34. *Analogia bytu istniejącego*, ZN KUL, 1962, (5), 1, s. 121–126.
35. *Analogia proporcjonalności i jej odmiany*, RF, 1962, (10), 1, s. 105–118.
36. Recenzje książek filozoficznych (De Finance, Fabro, Klubertanz), RF, 1962, (10), 1, s. 189–192.
37. *Teodycea. Program i metoda jej wykładu.*, RF, 1962, (10), 4, s. 92–94.
38. *Analogia w metafizycznym poznaniu Boga*, RF, 1963, (11), 1, s. 41–53.
39. *Z życia Seminarium Duchownego*, WDL, 1963, (1–3), s. 68–62.
40. *Asceza zawsze aktualna*, PK, 1964, 21.
41. Propozycja do projektu *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym*, „Biuletyn Prasowy”, (Concilio Ecumenico Vaticano II – Ufficio Stampa) 34, 30 X 1964.
Przedruk:
1) bp Bohdan Bejze, *O chrześcijańską współczesność*, Warszawa 1986, s. 76–78. Ten sam tekst w wersjach krótszych:
2) *La philosophie chretienne. La beatification de Jean XXIII*, „La Documentation Catholique”, 20 XII 1964, s. 1658–1659.
3) „La Civiltà Cattolica”, 1965, (116), t. 2, s. 484.
4) G. Caprile SJ, *Il Concilio Vaticano II*, t. 4, Roma, s. 317.
42. Propozycja do projektu *Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim*, „Biuletyn Prasowy”, (Concilio Ecumenico Vaticano II – Ufficio Stampa), 47, 19 XI 1964.
Przedruk: *O chrześcijańską współczesność*, s. 94–96.
43. *Solidarność międzyludzka*, TP, 1964, (831), 52.
44. *O nauczaniu filozofii Boga*, „znak”, 1964, 120, s. 667–671; 1964, 121/122, s. 882–895.
45. *Wokół tomistycznej filozofii Boga*, [w:] *Pod tchnieniem Ducha Świętego. Współczesna myśl teologiczna*, Poznań 1964, s; 3–24.
46. *Problemy dyskusyjne w teodycei tomistycznej*, SPCh, 1965, 2, s. 5–31.
47. *W sprawie badań nad filozofią. Boga*, „Les Etudes Philosophiques”, 1966, 3, s. 458–460 (w j. franc.)
Przedruk:
1) SPCh, 1966, (2), 1, s. 165–172.
2) ZN KUL, 1966, (9), 4, s. 59–62.
3) CT, 1967, 37, s. 205–209.
4) HD, 1967, (36), 3, s. 162–164.
5) RF, 1967, (15), 1, s. 172–176.
48. *Ojciec Maksymilian – temat aktualny*, TP, 1966, 47.
49. *O beatyfikację ojca Maksymiliana Kolbego*, PK, 1966, 47.
50. *W rocznicę zakończenia, które było początkiem*, PK, 1966, 50.
51. *O realizację programu odnowy*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, Warszawa 1967, s. 7–12.
Przedruk: Ten sam tekst w wersji częściowo zmienionej i krótszej:
Aktualne zadania kościołów lokalnych, TP, 1968, 14.
52. *W poszukiwaniu współczesnego systemu filozofii Boga*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, Warszawa 1967, s. 41–56.

53. *Cierpienia i nadzieje naszego czasu*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, Warszawa 1967, s. 363–386.
54. *Rozmowy posoborowe*, PK, 1967, 49.
55. *Czego oczekujemy od teologii współczesnej*: [w:] *Tajemnica Boga*, Poznań 1967, s. V-XXVIII
56. *Przedmowa*, [w:] *O Bogu i o człowieku*, Warszawa 1968, s. 7–8
57. *Filozoficzne rozumienie istoty Boga*, [w:] *O Bogu i o człowieku*, Warszawa 1968, s. 105–120.
58. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia z filozofii Boga*, Warszawa 1968, s. 5–10
59. Wypowiedź na temat punktu wyjścia argumentu kinetycznego na istnienie Boga, SPCh, 1968, (4), 2, s. 269–270.
60. *Wśród głównych zagadnień filozofii Boga*, [w:] *O Bogu i o człowieku*, t. 2, Warszawa 1969, s. 11–78.
61. *W poszukiwaniu współczesnego pojęcia duszy ludzkiej*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 2, Warszawa 1968, s. 51–78.
62. *Wspomnienie o biskupie Michale Klepaczku*, CT, 1968, (38), 1, s. 85–87.
63. *Aktualna problematyka antropologii filozoficznej*, SPCh, 1969, (5), 1, s. 5–61; 1969, (5), 2, s. 5–47.
64. *W poszukiwaniu współczesnego ujęcia problemu zła*. [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 3, Warszawa 1969, s. 13–50.
65. *Prace zespolowe w dziedzinie filozofii chrześcijańskiej*, [w:] *Mysł posoborowa w Polsce*, Warszawa 1970, s. 388–393.
66. *Wiara odnowiona*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 4, Warszawa 1970, s. 7–13.
67. *Kronika Soboru Watykańskiego II*, [w:] J. Walker, *Album Soborowy* (ze wstępem kard. Stefana Wyszyńskiego), Poznań 1971, s. 11–100.
68. *Przedmowa*, [w:] *Studia o ojcu Maksymilianie Kolbe*, Warszawa 1971, s. 3–4.
69. *Przedmowa*, [w:] *W kierunku człowieka*, Warszawa 1971, s. 5–6.
70. *Chrześcijanin wobec zła*. [w:] *W kierunku człowieka*, Warszawa 1971, s. 297–323.
71. *Przedmowa*, [w:] Ks. A. Fedorowicz, *Rozważania i myśli*, Poznań 1971, s. 5–6.
72. *Posoborowa działalność polskich ośrodków teologicznych*, PK, 9.
73. *Aby nasza więź z Janem XXIII trwała*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 5, *Jan XXIII i jego dzieło*, Warszawa 1972, s. 5–6.
74. *Ojciec Maksymilian Kolbe a nasza współczesność*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 6, *Błogosławiony Maksymilian wśród nas*, Warszawa 1972, s. 5–10.
75. *Słowo wstępne*, [w:] *Studia z filozofii Boga*, t. 2, Warszawa 1973, s. 5–6.
76. *O potrzebie badań nad antropologią chrześcijańską* [w:] *Teologia a antropologia*, Kraków 1973, s. 48–58. W tejże książce wypowiedzi dyskusyjne, s. 149–150, 157–159
77. *Analogia w filozoficznym poznaniu Boga*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 1, Lublin 1973, s. 497–498.
78. *Filozofia – po co i jaka?* AK, 1973, 387, s. 153–154.
79. *Na marginesie nowej książki o istnieniu Boga*, AK, 1973, 386, s. 449–451.
80. *Przedmowa* [w:] *Aby poznać Boga i człowieka, część 1, O Bogu dziś*, Warszawa 1974, s. 7–10.
81. *Lektura na Rok Świąty*, PK, 1974, 15.
82. *Przedmowa*, [w:] *Chrześcijananie*, t. 1, Warszawa 1974, s. 9–10.

83. *Żył w prawdzie* (Wspomnienie o ks. Aleksandrze Fedorowiczu), [w:] *Chrześcijananie*, t. 1, Warszawa 1974, s. 368–370.
84. *O myśl katolicką naszych czasów*, TP, 1975, 35, (Rozmowa red. Jacka Susuła z biskupem B. Bejze).
85. *Słowo wstępne* [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 7, *Ksiądz Aleksander Fedorowicz w Kościele dzisiejszym*, Warszawa 1975, s. 5–7.
86. *Wierność i rozwój*, PK, 1975, 49.
87. *Świadectwa i wezwania*, AK, 1976, (86), 1, s. 142–144.
88. *Zakorzenie i rozwój*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 8, *Chrześcijaństwo żywych*, Warszawa 1976, s. 5–8.
89. *Redakcyjne słowo wstępne*, [w:] *W kierunku prawdy*, Warszawa 1976, s. 11–13.
90. *Jan XXIII i odnowa katolickiej doktryny*, [w:] *W kierunku prawdy*, Warszawa 1976, s. 23–29.
91. *Po kongresie i przed kongresem*, TP, 1976, 28.
92. *Na kanwie filozoficznych dyskusji o człowieku*, „Znak”, 1976, 265, s. 1042–1043.
93. *Aby filozofów średniowiecza zrozumieć*, [w:] *Opera Philosophorum Medii Aevi*, t. 1, Warszawa 1976, s. 5–6.
94. *Dyscypliny, systemy i interpretacje w obrębie problematyki Boga*, [w:] *Studia z filozofii Boga*, t. 3, Warszawa 1977, s. 5–10.
Przedruk:
 - 1) *L'enseignement de la philosophie de Dieu aujourd'hui*, [w:] *The human Person and Philosophy in the Contemporary World* (ed. by J. M. Życiński), 2, Kraków 1980, s. 419–426.
 - 2) CT, *Fasciculus specialis*, 1978, s. 231–234.
95. *Człowiek – jęstestwo zwrócone ku Bogu*, BI, 1977, 5, s. 28–29.
96. *Koncepcja realnej różnicy między istotą a istnieniem w trzeciej drodze na istnienie Boga*, [w:] *Teologia nauk o Bogu*, Kraków 1977, s. 199–200.
97. *Uczelnie katolickie w nurcie odnowy*, TP, 1977, 41.
98. *Nota redakcyjna*, [w:] *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, Warszawa 1978, s. 26–27.
99. *Wśród posoborowych problemów uczelni katolickich*, [w:] *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, Warszawa 1978, s. 63–71. Fragmentem tego artykułu jest wypowiedź w ankiecie „Żywotne tradycje uniwersytetu europejskiego”, ZN KUL, 1978, 2, s. 54–58.
100. *Wypowiedź w ankiecie o znaczeniu wyboru kardynała Karola Wojtyły na Papieża*, „Więź”, 1978, 12, s. 27 n.
Przedruk: *Papież i my*, Warszawa 1981, s. 46–47.
101. *Rozmowy w Radio Watykańskim o książkach*, „Więź”, 1979, 11–12, s. 173–180.
102. *Zajęcia interdyscyplinarne dotyczące filozoficznej problematyki Boga*, BI, 1979, 3, s. 39.
103. *Co współcześni chrześcijanie chcą wiedzieć o Bogu?* [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 12, *Być człowiekiem i chrześcijaninem*, Warszawa 1980, s. 211–221.
104. *Zło w świecie ludzi*, „Więź”, 1981, 7–8, s. 109–111.
105. *Some remarks on the Philosophy of God for our time*, [w:] *Evangelizzazione et ateismo* (Atti del Congresso Internazionale su Evangelizzazione e ateismo, Roma; 6–11 ottobre 1980), Roma–Brescia 1981, s. 341–342.
106. *Evangelism in the face of total atheism*, [w:] *Evangelizzazione et ateismo*, Roma–Brescia 1981, s. 343–345.

107. *Świadectwo nadal żywe*, PK, 1981, 4.
Przedruk: Ten sam tekst w częściowo innych wersjach:
1) *I valori di un messaggio*, „L'Osservatore Romano”; 16 X 1981.
2) *Padre Massimiliano Kolbe e !l nostro oggi*, [w:] *Padre Massimiliano Kolbe* (Atti del Convegno, Mestre–Venezia, 24–25 ottobre 1981), Milano 1982, s. 48–50.
108. *Sobór Watykański II: wciąż aktualny program pracy*, „Więź”; 1981, 2, s. 4–8.
109. *Komunikat Komisji Episkopatu do Spraw Realizacji Uchwał Soboru Watykańskiego II*, „Więź”, 1981, 2, s. 8–9.
110. *Posoborowe doświadczenia i perspektywy* (Rozmowa red. Józefa Smosarskiego z biskupem B. Bejze), „Więź”, 2, 1981, s. 9–15.
111. *Przed setną rocznicą urodzin Jana XXIII*, „Tygodnik Solidarność”, 1981, 31.
Przedruk:
1) „Gość Niedzielny”, 1981, 32.
2) „Niedziela”, 1981, 32.
3) TP, 1981, 32.
4) „Ład”, 1981, 16/17.
5) PK, 1981, 34.
112. *Jak uczcić setną rocznicę urodzin Jana XXIII*, „Gość Niedzielny”, 1981, 45.
Przedruk:
1) „Ład”, 1981, 26.
2) „Niedziela”, 1981, 46.
3) „Tygodnik Solidarność”, 1991, 47.
4) TP, 1991, 48.
5) Ten sam tekst: *Janowi XXIII w hołdzie*, „Rycerz Niepokalanej”, 1982, VI, s. 111.
113. *Z tekstów o błogosławionym Maksymilianie i Papieżu Janie XXIII*, HD, 1982, 3, s. 208–214.
114. *Zasłużył na pamięć wdzięczną*, (Wspomnienie o ks. Zygmuncie Franczewskim), [w:] *Chrześcijaństwo*, t. 9, Warszawa 1982, s. 193–194.
115. *W stulecie urodzin Jana XXIII i kard. Augusta Hlonda*, „Duszpasterz Polski Zagranicą”, 1982, 3, s. 383–387.
Przedruk: BI, 1983, 5, s. 3–8.
116. *Ojciec Maksymilian Kolbe*, PK, 1982, 32.
Przedruk: Ten sam tekst z częściowymi zmianami: *S. Massimiliano Kolbe e la realizzazione del rinnovamento post-conciliare*, „Miles Immaculae”, (Roma), 1982, 1–3, s. 32–36.
117. *Słowo wstępne*, [w:] *W kierunku Boga*, Warszawa 1982, s. 5–6.
118. *Filozofia Boga dla naszego czasu*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 13, *Modlitwa i praca*, Warszawa 1981, s. 355–364.
119. *Poznać istnienie Boga – ale jak?* [w:] *W kierunku Boga*, Warszawa 1982, s. 7–20.
120. *Dzisiejsza problematyka poznania Boga w ogniu dyskusji*, [w:] *W kierunku Boga*, Warszawa 1982, s. 368–371.
121. *W sprawie uprawiania i przekazywania wiedzy o Bogu*, [w:] *W kierunku Boga*, Warszawa 1982, s. 372–423.
122. *Bóg w świetle metafizyki*, [w:] *W kierunku Boga*, Warszawa 1982, s. 424–429.
123. *Wokół filozofii religii*, [w:] *W kierunku Boga*, Warszawa 1982, s. 438–434.
124. *Rola pięciu dróg w afirmacji istnienia Boga*, „Więź”, 1982, 9, s. 52–60.
Przedruk: *W kierunku religijności*, Warszawa 1983, s. 18–17.

125. *Przedmowa*, [w:] *W kierunku religijności*, Warszawa 1983, s. 6–7.
126. Kazania wygłoszone podczas mszy świętej transmitowanej przez Polskie Radio, [w:] *Świątokrzyskie kazania radiowe*, Kraków 1983, s. 194–196; 226–229; 288–291.
127. *Pojąć Boga – sprawcę świata i źródło moralności*, [w:] *W służbie Ludowi Bożemu*, Poznań 1983, s. 99–114.
128. *Uwagi wstępne*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 15, *Kontemplacja i działanie*, Warszawa 1983, s. 5–6.
129. *Wprowadzenie*, [w:] *Chrześcijan*, t. 11, Warszawa 1983, s. 7–8.
130. *Śpośród spostrzeżeń dotyczących Księdza Prymasa Stefana Wyszyńskiego, które wymagają upowszechnienia*, BI, 1983, 4, s. 7–13.
131. *Przedmowa*, [w:] *Macierzyńska miłość życia. Teksty o Stanisławie Leszczyńskiej*, Warszawa 1984, s. 7–12.
132. *Wybrany i wierny*, (Wspomnienie o ks. Tomaszu Bojasińskim), [w:] *Chrześcijan*, t. 13, Warszawa 1984, s. 137–138.
133. Ks. Zygmunt Gorazdowski, „Gość Niedzielny”, 1984, 50.
Przedruk: *Stulecie Zgromadzenia Sióstr św. Józefa*, [w:] *Świątokrzyskie kazania radiowe*, t. 2, Kraków 1985, s. 355–357.
134. *Przed dwudziątą rocznicą zakończenia Soboru Watykańskiego II*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 16, *Wiara i życie*, Warszawa 1985, s. 5–6.
Przedruk: PK, 1985, 29.
135. *O Stanisławie Leszczyńskiej na dalekich kontynentach*, „Niedziela”, 1985, 40.
136. *Słowo redakcyjne do czytelnika*, [w:] *Chrześcijan*, t. 16, Warszawa 1985, s. 7–8.
137. Jesienią 1985 r. z racji 20 rocznicy zakończenia Soboru Watykańskiego II cykl sześciu artykułów o tematyce soborowej zamieszczono w „Niedzieli”, 1985, 39.
Przedruk: bp Bohdan Bejze, *O chrześcijańską współczesność*, Warszawa 1986, s. 274–298.
138. *Lekcja życia*, PK, 1986, 1.
139. *Życie i kolejne tomy „Chrześcijan”*, KA, 1986, 5, s. 20–21.
Przedruk: *Chrześcijan*, t. 17, Warszawa 1986, s. 7–9.
140. *O chrześcijańską współczesność*, Warszawa 1986, wyd. Akademia Teologii Katolickiej, ss. 428. Książka obejmuje teksty artykułów i przemówień zgrupowane w trzech częściach: *Święty Maksymilian Kolbe, Jan XXIII i Sobór Watykański II, Wśród chrześcijan XX wieku*, (m.in. przemówienia o biskupie Michale Klepaczku i ojcu Tomaszu Rostworowskim TJ)
141. *O Bogu wczoraj i dziś*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 16, *Wiara i życie*, Warszawa 1985, s. 141–156; t. 17, *Wezwani do prawdy i miłosierdzia*, Warszawa 1987, s. 46–61.
142. Kazania wygłoszone podczas mszy świętej transmitowanej przez Polskie Radio, [w:] *Świątokrzyskie kazania radiowe*, t. 3, Warszawa 1987, s. 208–210; 295–297.
143. *Ku prawdzie i miłosierdziu*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 17, *Wezwani do prawdy i miłosierdzia*, Warszawa 1987, s. 5–6.
144. *Jak upowszechniać katolickie książki*, „Ład”, 1987, 14.
145. *Świadek wielkości Boga*, „Ład”, 1987, 21.
146. *W nurcie zagadnień posoborowych. Z księdzem biskupem Bohdanem Bejze rozmawia ks. Waldemar Wojdecki*, PK, 1987, 41.
147. *Na rzecz soborowego programu odnowy. Z ks. biskupem prof. Bohdanem Bejze rozmawia Piotr Nitecki*, „Ład”, 1987, 23.

148. *Sobór Watykański II a Episkopat Polski*, STV, 1987, 2, s. 213–225.
149. *Wspominając Sobór*, PK, 1987, 49.
150. *Na marginesie reportażu o wizycie Jana Pawła II w Łodzi*, „Ład”, 1988, 2.
151. *Był człowiek posłany od Boga*, PK, 1988, 7.
152. *Reagowanie na znaki czasu. Rozmowa z ks. bpem prof. dr hab. Bohdanem Bejze z Łodzi* (rozmawiała red. Katarzyna Wyzga), „Nowe Życie”, 1988, (120), 5.
153. *Wypowiedź na temat aktualności encykliki „Pacem in terris”*, „Ład”, 1988, 17.
154. *Macierzyńska miłość życia*, „Niedziela”, 1988, 22.
155. *Wprowadzenie*, [w:]: *Macierzyńska miłość życia*, wyd. 2, Łódź 1988, s. 5–6; *Zamiast zakończenia*, tamże, s. 161–164.
156. *O profesor Stefani Skwarczyńskiej*, „Ład”, 1988, (212), 43; *O pogrzebie profesor Stefani Skwarczyńskiej*, WDL, 1988, 8–9, s. 187–188.
157. *O książce ks. bpa Kazimierza Majdańskiego „Będziecie moimi świadkami”*, PO, 1988, 51.
158. *Przemówienie Księdza Biskupa Jubilata na zakończenie mszy świętej w katedrze* (Z obchodów jubileuszowych 25-lecia biskupstwa biskupa Bohdana Bejze), WDL, 1989, 1, s. 23–26; *Kilka końcowych zwierzeń*, tamże, s. 36–38.
159. *Dalla sua testimonianza una spinta al rinnovamento religioso e morale*, „L’Osservatore Romano”, 23 IV 1989. Ten sam tekst w wersji szerszej: *Beatyfikacja matki Franciszki Siedliskiej a dzisiejsze potrzeby religijne*, „L’Osservatore Romano”, (wyd. polskie), 1989, (112), 4.
160. *Błogosławiona Urszula Ledóchowska*, „Ład”, 1989, 34.
161. *W nurcie historii Polaków*, KA, 1989, 9.
Przedruk:
1) „Gazeta Niedzielną”, (Londyn); 22 X 1989.
2) W wersji uzupełnionej jako wstęp do pracy zbiorowej *Chrześcijananie*, t. 19, Niepokalanów 1992, s. 7–8.
162. *Rozważania wokół Jana XXIII*, KA; 1989, 9, s. 16–17.
163. *Święty Maksymilian – znany i nieznan*, „Kronika Rzymska”, 1989, VII–VIII, s. 24–25.
Przedruk: ten sam tekst w wersji uzupełnionej jest *Słowem wstępnym* do tomu zbiorowego *Zrozumieć Świętego Maksymiliana*, Niepokalanów, 1991, 12, s. 5–7.
164. *Wśród pilnych problemów Kościoła*, KA, 1989, 12, s. 26
Przedruk: „Gazeta Niedzielną”, (Londyn), 2 VII 1989.
165. *Apostolstwo żywej wiary wyzwaniem naszego czasu*, „Czyn Katolicki”, (Londyn), 1989, IV, s. 18–16.
Przedruk: „Duszpasterz Polski Zagranicą”, (Rzym), 1989, VII–IX, s. 297–300.
166. *O Janie XXIII – Papieżu Dobroci* [w:]: *Świątokrzyskie kazania radiowe*, t. 4, Kraków 1989, s. 268–262.
167. *Sobór Watykański II*, [w:]: *Katolicyzm A – Z*, Łódź 1989, s. 415–430.
168. *Chronologia Soboru II*, „Kalendarz Rycerza Niepokalanego”, 1990, s. 16–34.
169. *Nauczyciel konsekwencji* (Rzecz o ks. Jerzym Mirewiczu TJ), „Czyn Katolicki”, (Londyn), 1990, I, s. 2–3.
170. *Słowo wstępne*, [w:]: *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 19, *O życie godne człowieka*, Warszawa 1990, s. 5–7.

171. *Przed 25 rocznicą zakończenia Soboru Watykańskiego II*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 19, Warszawa 1990, s. 335–347.
172. „DŁ” rozmawia z ks. bp Bohdanem Bejze. *Wojna – pokój – odnowa*, DŁ, 29 V 1990.
173. *W nurcie zagadnień posoborowych. Z księdzem biskupem Bohdanem Bejze rozmawia ksiądz Waldemar Wojdecki*, PK, 1990, 25.
174. „DŁ”, rozmawia z bpem prof. Bohdanem Bejze. *O łódzkim ośrodku ATK*, DŁ, 25 VI 1990.
175. *Przeciw wojnie – za pokojem w jedności z Janem Pawłem II*, KA, 1990, 9, s. 23.
Przedruk:
1) „Nasza Rodzina”, (Paryż), 1991, I, s. 4, 5, 7.
2) „Biuletyn”, Centrum Jana Pawła II (Orchard Lake, Michigan, USA), VII–X 1990, s. 3–4.
176. *Katecheci w dzisiejszych szkołach*, „Niedziela”, 1990, 39.
177. *25 rocznica zakończenia Soboru Watykańskiego II. Z biskupem Bohdanem Bejze rozmawia ks. Florian Pełka, kierownik Polskiej Sekcji Radia Watykańskiego*, „Kronika Rzymska”, 1990, IX–X, s. 22–24.
178. *O życie godne człowieka*, WD, 31 X – I XI 1990.
179. *Wśród pilnych zadań Kościoła*, PO, 1990, 44.
Przedruk:
1) PK, 1990, 45/46, (34–395).
2) „Rycerz Niepokalanej”, 1991, 1, (415), s. 6–7.
180. *Solidarni z. Janem Pawłem II w realizacji Soboru Watykańskiego II*, „Niedziela”, 1990, 47.
181. *Wokół współczesnej biografistyki katolickiej w Polsce*, [w:] *Prasa i książka religijna* (Materiały z IV Warmińskich Dni Duszpasterskich), Olsztyn 1990, s. 61–65. Tamże inne teksty: s. 134–135, 167–168.
182. *Sobór Watykański II i jego polskie wątki*, „Niedziela”, 1990, 49.
183. *Msza św. radiowa z okazji 25 rocznicy zakończenia Soboru Watykańskiego II*, PO, 1990, 49.
Przedruk:
1) PK, 1990, 49/50, (338–339).
2) WD, 7–9 XII 1990.
3) „Gazeta Niedzielną”, (Londyn), 16 XII 1990.
184. *25 rocznica Soboru Watykańskiego II. Otworzył Kościół na Świat* (Rozmowa z red. D. Zajączkowską), „Codzienna Gazeta Polska”, 8–9 XII 1990.
185. *W Rzymie bezpośrednio po Soborze*, „W drodze”, 1990, 12, s. 34–38.
186. *Przedmowa*. [w:] *Z Chrystusem w drogę* (Tekst: ks. Remigiusz Popowski SDB, obrazy: ks. Tadeusz Furdyna SDB), Warszawa 1990, s. 5.
187. *O rocznicach Maksymilianowskich*, PO, 1991, 7, s. 12–13.
Przedruk: WDŁ, 1991, 1–2, s. 41–43.
Fragmenty tego tekstu:
1) „Rycerz Niepokalanej”, 1991, (405), 3, s. 91.
2) „Rycerz Niepokalanej”, (Santa Severa), 1991, (408), 6, s. 229.
188. *Za życiem – przeciw śmierci*, [w:] S. Leszczyńska, *Nie, nigdy! Nie wolno zabijać dzieci!*, Warszawa 1991, s. 5–7.
189. *Jeśli ten apel ma być skuteczny*, [w:] S. Leszczyńska, *Nie, nigdy! Nie wolno zabijać dzieci!*, Warszawa 1991, s. 65–69.

190. *O Soborze Watykańskim II z perspektywy 25 lat posoborowych*, „W drodze”, 1991, 3, s. 28–40.
191. Wypowiedź o Ojcu Świętym Janie Pawle II, [w:] *Moje spotkania z Janem Pawłem II*, Warszawa 1991, s. 16–18.
192. *Wobec Świętego Maksymiliana. W 50. rocznicę śmierci ojca Maksymiliana Kolbego z biskupem Bohdanem Bejze rozmawia ksiądz Ireneusz Skubiś*, „Niedziela”, 1991, 33
193. *Millennium a Sobór*, [w:] P. Raina, „*Te Deum*” narodu polskiego. *Obchody Tysiąclecia Chrztu Polski w świetle dokumentów kościelnych*, Olsztyn 1991, s. 524–526.
194. *Wzór moralnej prawości. 20 rocznica beatyfikacji o. Maksymiliana Kolbego*, „Niedziela”, 1991, 41.
Przedruk: w wersji dłuższej i częściowo zmienionej:
1) *Msza św. radiowa w intencji katolickich księży aresztowanych przed 50 laty*, PO, 1991, 42, s. 6–8.
2) „Informator Rycerstwa Niepokalanej”, 1991, 12 (24), s. 271–273.
195. *Książka w służbie Kościoła. Rozmowa z biskupem Bohdanem Bejze* (Rozmawiał ks. Jerzy Szymik), „Gość Niedzielny”, 1991, 43.
196. *50. rocznica akcji ludobójstwa przeciwko duchowieństwu polskiemu*, „Niedziela”, 1991, 44.
Przedruk: „Gazeta Niedzielna”, (Londyn), 1 XII 1991.
197. „*Był człowiek posłany od Boga, a Jan mu było na imię*”. *O Janie XXIII w 110 rocznicę urodzin*, „Niedziela”, 1991, 47.
198. *Przed sprowadzeniem relikwii bł. Urszuli Ledóchowskiej z Rzymu do Polski*, [w:] *Świątokrzeskie kazania radiowe*, t. 5, Kraków 1991, s. 71–73.
199. *25 rocznica zakończenia Soboru Watykańskiego II*, [w:], *Świątokrzeskie kazania radiowe*, t. 5, Kraków 1991, s. 344–346.
200. *Zawierzenie Szkoły Liderów Katolickich Matce Bożej*, „Niedziela”, 1992, 3.
201. *Symposium Sekcji Filozoficznej Wykładowców Uczelni Katolickich poświęcone religii w życiu społecznym*, SPCh, 1992, 2, s. 259–260.
202. *Cykl filozoficznych wykładów o poznaniu Boga*, SPCh, 1992, 2, s. 262–268.
203. *Punkt wyjścia współczesnego dowodu na istnienie Boga*, [w:] *Zadania filozofii we współczesnej kulturze*, red. Z. J. Zdybicka, Lublin 1992, s. 91–94
204. *Wprowadzenie*, [w:] *Studia z filozofii Boga*, t. 5, *O filozoficznym poznaniu Boga dziś*, Warszawa 1992, s. 7–8.
205. *Wśród współczesnych projektów filozoficznego poznania Boga*, [w:] *Studia z filozofii Boga*, t. 5, *O filozoficznym poznaniu Boga dziś*, Warszawa 1992, s. 142–146.
206. *Modły o beatyfikację o. Tomasza Rostworowskiego TJ i drużyny Joanny Skwarczyńskiej*, WdŁ, 1992, 1, s. 19.
Przedruk:
1) „Gazeta Niedzielna”, (Londyn), 9 II 1992.
2) „Ład”, 1992, 9.
207. *Odpowiedzialność kapłanów za nową ewangelizację*, WdŁ, 1992, 1, s. 23–26.
208. *Dwie rocznice w działalności biskupa Bohdana Bejze*, WdŁ, 1992, 1, s. 12–14.
Przedruk: SPCh, 1992, 2, s. 257–259.
209. *Ewangelizował swym życiem. W 18 rocznicę śmierci o. Tomasza Rostworowskiego TJ*, „Niedziela”, 1992, 16.

210. *Wszędzie był sobą. O. Tomasz Rostworowski na wolności i w więzieniu*, „Gazeta Niedzielną”, (Londyn), 12 VII 1992.
211. *Wśród naglających potrzeb Kościoła w Polsce. Sytuacja przed 30. rocznicą otwarcia Soboru Watykańskiego II*, „W drodze”, 1992, 8, s. 92–98.
Przedruk: „Duszpasterz Polski za granicą”, 1992, 3, s. 357–363.
212. *Przedmowa*, [w:] K. Pietrzyk SDB, *W radości i poświęceniu, Bł. Piotr Jerzy Frassati*, Warszawa 1992, s. 5–6.
213. *Biogram*, [w:] *Kto jest kim w województwie łódzkim*, Łódź 1992, s. 14.
214. *W trosce o Kościół. 30. rocznica inauguracji Soboru Watykańskiego II i 10 rocznica kanonizacji św. Maksymiliana*, „Niedziela”, 1992, 41.
215. *O prawidłową formację młodych pokoleń Polaków*, „Niedziela”, 1992, 42.
216. *Jak dziś mówić o Bogu*, „Ład”, 1992, 43.
Przedruk:
1) PK, 1992, 44.
2) KA, 1992, 12, s. 8.
217. *Przejęty każdym z osobna człowiekiem*, WAŁ, 1992, 9, s. 268–269.
218. *Słowo wstępne*, [w:] *Martyrologia duchowieństwa polskiego 1939–1956*, Łódź 1992, s. 7–8.
219. *O poznanie prawdy*, [w:] *Martyrologia duchowieństwa polskiego 1939–1956*, Łódź 1992, s. 279–280.
220. „DŁ” rozmawia z biskupem prof. Bohdanem Bejze, *Ojcem Soboru. To były wielkie dni...* DŁ, 8 XII 1992.
221. *Homilia biskupa Bohdana Bejze*, WAŁ, 1992, 18–11, s. 317–320.
222. *Sobór Watykański II – wydarzenie wyjątkowe. Wspomnienia i refleksje uczestnika*, „Kronika Rzymska”, 1992, X–XI–XII, s. 24–26.
223. *Streszczenie wypowiedzi z sesji na temat eksterminacji inteligencji w czasie wojny*, [w:] *Eksterminacja inteligencji Łodzi i Okręgu łódzkiego 1939–1940*, Łódź 1992, s. 147.
224. *O soborowe odrodzenie i nową ewangelizację*, [w:] *Chrześcijananie*, t. 20, Niepokalanów 1993, s. 7.
225. *Nowa książka o poznaniu Boga*, „Niedziela”, 1993, 10.
226. *Współczesne wzory postaw chrześcijańskich. Z biskupem Bohdanem Bejze rozmawia ks. Ireneusz Skubiś*, „Niedziela”, 1993, 20.
227. *Przed 30 laty zmarł papież Jan XXIII*, „Niedziela”, 1993, 23.
228. *Jan Paweł II i realizacja Soboru Watykańskiego II*, KA, 1993, 7, s. 5.
229. *Istotne przymioty Boga*, SPCh, 1993, 1, s. 7–19.
230. *Cykl wykładów „Jak dzisiejszemu człowiekowi mówić o Bogu”*, SPCh, 1993, 1, s. 212–215.
231. *O Bogu u kresu XX wieku*, „W drodze”, 1993, 6, s. 89–93.
232. *Bezmiar cierpienia ofiar Oświęcimia*, [w:] *Świętokrzyskie kazania radiowe*, t. 6, Kraków 1991, s. 168–163.
233. *Rola MI w dzisiejszym Kościele*, „Informator Rycerstwa Niepokalanej”, 1993, 7–8, s. 201–207.
234. *W jedności duchowej z Głową Kościoła – na wzór świętego Maksymiliana*, „Słowo. 23 Dziennik Katolicki”, 13–15 VIII 1993.
235. *Ojciec Święty ocenia nas i wzywa, a my...*, „Niedziela”, 1993, 35.

Poza tym krótsze recenzje i sprawozdania w BI, PO, WDL i innych czasopismach.

Oprócz zestawionych wyżej tekstów autorskich biskup B. Bejze opublikował następujące prace zbiorowe jako ich redaktor:

236. *Studia z filozofii Boga*, t. 1, Warszawa 1968, ss. 443, Wyd. ATK.
237. *Studia z filozofii Boga*, t. 2, Warszawa 1973, ss. 388, Wyd. ATK.
238. *Studia z filozofii Boga*, t. 3, *Strefy współczesnej wiedzy o Bogu*, Warszawa 1977 ss. 496, Wyd. ATK.
239. *Studia z filozofii Boga*, t. 4, *Wśród współczesnych ujęć teizmu i ateizmu*, Warszawa 1977, ss. 400, Wyd. ATK.
240. *Studia z filozofii Boga*, t. 5, *O filozoficznym poznaniu Boga dziś*, Warszawa 1992, ss. 269, Wyd. ATK.
241. *Opera Philosophorum Medii Aevi*, t. 1, *Studia wokół problematyki „esse”*, Warszawa 1976, ss. 375, Wyd. ATK.
242. *Opera Philosophorum Medii Aevi*, t. 3, *Z filozofii św. Augustyna i św. Bonawentury*, Warszawa 1980, ss. 403, Wyd. ATK.
243. *O Bogu i o człowieku*, t. 1, *Problemy filozoficzne*, Warszawa 1968, ss. 288, Wyd. Sióstr Loretanek.
244. *O Bogu i o człowieku*, t. 2, *Problemy filozoficzne i teologiczne*, Warszawa 1969, ss. 245, Wyd. Sióstr Loretanek.
245. *Aby poznać Boga i człowieka*, cz. 1, *O Bogu dziś*, Warszawa 1974, ss. 238, Wyd. Sióstr Loretanek.
246. *Aby poznać Boga i człowieka*, cz. 2, *O człowieku dziś*, Warszawa 1974; ss. 264, Wyd. Sióstr Loretanek.
247. *W kierunku człowieka*, Warszawa 1971, ss. 384, Wyd. ATK.
248. *W kierunku prawdy*, Warszawa 1976, ss. 642, Wyd. ATK.
249. *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, Warszawa, 1978, ss. 724, Wyd. ATK.
250. *W kierunku Boga*, Warszawa 1982, ss. 589, Wyd. ATK.
251. *W kierunku religijności*, Warszawa 1983, ss. 366, Wyd. ATK.
252. *W służbie Ludowi Bożemu*, Poznań 1983, ss. 703, Wyd. Pallottinum.
253. *W nurcie zagadnień posoborowych*, Wyd. Sióstr Loretanek, Warszawa.
254. t. 1 (temat: *Bóg i Kościół*), 1967, ss. 472.
255. t. 2 (temat: *Człowiek – jego natura i postępowanie*), 1968, ss. 560.
256. t. 3 (temat: *Światopoglądowe i moralne zagadnienie zła*), 1969, ss. 460.
257. t. 4 (temat: *Wiara odnowiona*), 1970, ss. 472.
258. t. 5, *Jan XXIII i jego dzieło*, 1972; ss. 524.
259. t. 6, *Błogosławiony Maksymilian wśród nas*, 1972, ss. 516.
260. t. 7, *Ksiądz Aleksander Fedorowicz w Kościele dzisiaj*, 1975, ss.: 440
261. t. 8, *Chrześcijaństwo żywych*, 1976. ss. 520.
262. t. 9, *Maria Teresa Ledóchowska i misje*, 1977, ss. 408.
263. t. 10, *Jeśli Ewangelię przyjmuje się dosłownie*, 1977, ss. 472.
264. t. 11, *Na rzecz postawy chrześcijańskiej*, 1978, ss. 488.
265. t. 12, *Być człowiekiem i chrześcijaninem*, 1980, ss. 532.
266. t. 13, *Modlitwa i praca*, 1981, ss. 500.
267. t. 14, *Chrześcijańska duchowość*, 1981, ss. 504.
268. t. 15, *Kontemplacja i działanie*, 1983, ss. 448.
269. t. 16, *Wiara i życie*, 1985, ss. 360.

270. t. 17, *Wezwani do prawdy i miłosierdzia*, 1987, ss. 358.
271. t. 18, *Odrodzenie jest możliwe*, 1988, ss. 384.
272. t. 19, *O życie godne człowieka*, 1990, ss. 356.
Chrześcijananie, Wyd. ATK, Warszawa
273. t. 1, 1974, ss. 393.
274. t. 2, 1976, ss. 582.
275. t. 3, 1978, ss. 535.
276. t. 4, 1980, ss. 547.
277. t. 5, 1980, ss. 506.
278. t. 6, 1981, ss. 524.
279. t. 7, 1982, ss. 635.
280. t. 8, 1982, ss. 496.
281. t. 9, 1982, ss. 312.
282. t. 10, 1983, ss. 340.
283. t. 11, 1983, ss. 332.
284. t. 12, 1984, ss. 292.
285. t. 13, 1984, ss. 326.
286. t. 14, 1985, ss. 328.
287. t. 15, 1985, ss. 307.
288. t. 16, 1985, ss. 278.
289. t. 17, 1986, ss. 340.
290. t. 18, 1987, ss. 301.
Chrześcijananie, Wyd. Ojców Franciszkanów, Niepokalanów
291. t. 19, 1992, ss. 279.
292. t. 20, 1993, s. 320.
293. *Macierzyńska miłość życia. Teksty o Stanisławie Leszczyńskiej*, wyd. ATK, 1984, ss. 204. Wydanie drugie, powiększone, Diecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1988, ss. 164.
294. S. Leszczyńska, *Nie, nigdy! Nie wolno zabijać dzieci*, Wyd. Sióstr Loretanek, Warszawa 1991, ss. 70.
295. *Zrozumieć Świętego Maksymiliana*, Wyd. Ojców Franciszkanów, Niepokalanów 1991, ss. 215.
296. *Martyrologia duchowieństwa polskiego 1939–1956*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1992, ss. 280.

KS. ZDZISŁAW CZOSNYKOWSKI

Urodzony 30 lipca 1924 r. w Makosze (woj. białkopodlaskie). Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1951). Świecenia kapłańskie w 1951 r.

Studia z zakresu teologii pastoralnej i doktorat na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1967).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1964 r. wykłada teologię pastoralną.

W latach 1968-1982 przewodniczący Wydziału Duszpasterstwa Kurii Biskupiej w Łodzi.

W 1986 r. mianowany kapłanem Jego Świątobliwości, w 1987 r. – kanonikiem gremialnym Kapituły Katedralnej Łódzkiej.

Proboszcz parafii św. Antoniego w Łodzi.

PUBLIKACJE:

1. *Biskup Wincenty Tymieniecki (1871–1934)*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, red. bp B. Bejze, t. 4, Warszawa 1970, s. 277–302.
2. *Wychowanie mężczyzn do ról społecznych w rodzinie*, WdŁ, 1971, 10, s. 291–296
3. *Duszpasterstwo w diecezji łódzkiej w okresie minionego pięćdziesięciolecia*, WdŁ, 1971, 2, s. 72–83.
4. *Biskup Wincenty Tymieniecki*, [w:] *Wincenty Tymieniecki, Kazimierz Tomczak*, Łódź 1989, s. 9–117.
5. *Zarys dziejów archidiecezji łódzkiej* (współautor), [w:] *Archidiecezja Łódzka, Informator*, Łódź 1992, s. 33–45.

KS. ANDRZEJ DĄBROWSKI

Urodzony 28 listopada 1947 r. w Dąbiem n. Nerem (woj. kaliskie). Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1971). Święcenia kapłańskie w 1971 r.

Studia z zakresu prawa kanonicznego i doktorat na Wydziale Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. (1980).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1980 r. wykłada prawo kanoniczne i prawo wyznaniowe.

Wykładowca prawa kanonicznego w Wyższym Seminarium Duchownym Ojców Franciszkanów Konwentualnych w Łodzi–Łagiewnikach.

Kapłan Jego Świątobliwości (1990).

Kancierz Kurii Archidiecezji Łódzkiej.

KS. BOGDAN DZIWOSZ

Urodzony 22 listopada 1934 r. w Sosnowcu. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1957). Święcenia kapłańskie w 1958 r. w Rzymie.

Studia w Papieskim Instytucie Muzycznym w Rzymie w zakresie śpiewu gregoriańskiego (1961) oraz kompozycji muzyki sakralnej (1964).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi w latach 1965–1972 wykłada zasady śpiewu liturgicznego, a od 1972 r. – liturgikę.

W 1985 r. mianowany kanonikiem honorowym Kapituły Katedralnej Łódzkiej, 1988 r. – kapelanem Jego Świątobliwości.

Proboszcz parafii Matki Boskiej Zwycięskiej w Łodzi, przewodniczący Archidiecezjalnej Komisji ds. Liturgii i Muzyki Kościelnej.

Członek Podkomisji Episkopatu Polski ds. Muzyki Kościelnej.

PUBLIKACJE:

1. *Muzyka a religia*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, red. bp B. Bejze, Warszawa 1974, t. 4, s. 245–254.
2. *W soborowym Rzymie*, [w:] *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, Warszawa 1978, s. 23–25.
3. *Kultyczny charakter sakramentu pokuty*. RBL, 1976, s. 148–156.
4. *Msze żałobne wg nowego Ordo Missae*, WDŁ, 1970, 7–8, s. 167–170.
5. *Msze w różnych potrzebach wg nowego Ordo Missae*, WDŁ, 1970, 9, s. 207–208.
6. *Nowy porządek biblijnych czytań mszalnych*, WDŁ, 1970, 10, s. 223–226.
7. *Ryt mszy świętej z udziałem wiernych*, WDŁ, 1970, 11, s. 246–260.
8. *Ryt mszy świętej bez udziału wiernych*. WDŁ, 1970, 11, s. 260–261.
9. *Nowy Ordo Missae w aspekcie duszpasterskim*, WDŁ, 1970, 12, s. 285–289.
10. *Sprawowanie Eucharystii dziełem całego Kościoła*, WDŁ, 1971, 3–4, s. 139–144.
11. *Koncelebracja wg nowego Ordo Missae*, WDŁ, 1971, 5, s. 146–154.
12. *Komunia święta pod dwiema postaciami*, WDŁ, 1971, 6, s. 173–179.
13. *Miejsce gromadzenia się Ludu Bożego*, WDŁ, 1971, 7–8, s. 215–224.
14. *Celebracja sakramentu chrztu*. WDŁ, 1973, 1–3, s. 33–52.
15. *Celebracja sakramentu małżeństwa*, WDŁ, 1975, 1–2, s. 15–34.
16. *Celebracja niedzieli*, WDŁ, 1976, 4, s. 73–88.

KS. JÓZEF FJJAŁKOWSKI

Urodzony 3 grudnia 1938 r. w Borowie (woj. płockie). Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1961). Święcenia kapłańskie w 1961 r.

Na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie studia z zakresu katechetyki (1970).

Od 1986 r. wykłada w WSD w Łodzi katechetykę.

W 1990 r. mianowany kapelanem Jego Świątobliwości i kanonikiem gremialnym Kapituły Katedralnej Łódzkiej.

Od 1972 r. diecezjalny wizytator nauki religii.

Proboszcz parafii Przemienienia Pańskiego w Łodzi.

PUBLIKACJE:

1. *Katechizacja w liczbach*, WDŁ. 1987, 5, s. 114–115.

WŁODZIMIERZ FIJAŁKOWSKI

Urodzony 4 czerwca 1917 r. w Bobrownikach n. Wisłą (woj. wrocławskie)
Studia medyczne na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego (1946), doktorat na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej w Gdańsku (1948).

Więzień obozów koncentracyjnych, w Oświęcimiu–Brzezince, Frotmern i Dautmergen.

W roku akad. 1945/46 studia uzupełniające na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Edynburgu.

Habilitacja i docentura w zakresie nauk medycznych na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej w Łodzi w 1966 r. Rada Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej w Łodzi podjęła uchwałę o nadaniu tytułu profesora (1992).

Od 1974 r. wykłada w. Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi medycynę pastoralną.

Członek Międzynarodowego Towarzystwa Psychologii Prenatalnej i Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego.

Honorowy przewodniczący Sekcji Psychologii Prenatalnej Polskiego Towarzystwa Psychologicznego oraz honorowy przewodniczący Stowarzyszenia na Rzecz Naturalnego Rodzenia i Karmienia.

Dwukrotnie odznaczony papieskim orderem „Pro Ecclesia et Pontifice” (1964, 1990).

PUBLIKACJE:

1. *Wyrównywanie się składników postaciowych i koloidalnych krwi po krwotokach położniczych*, praca doktorska, Pol. Tyg. Lek., 1948, 3, s. 1297.
2. *Wyniki spostrzegania 30 przypadków krwotoków położniczych*, Pamiętnik X Zjazdu Ginekologów Polskich, Warszawa 1950.
3. *Wyniki leczenia balneologicznego spraw zapalnych narządu rodneho*, (współ. z Gądzikiewiczem), Gin. Pol., 1956, 27, s. 559.
4. *Okupacyjne dzieje rocznika medycyny, który rozpoczął studia lekarskie w Warszawie w r. 1935*, (współ. z J. Hornowskim), Arch. Hist. Med., 1959, 22, s. 275.
5. *Przypadek wrośnięcia łożyska w czaszkę płodu*, (współ. z S. Bagińskim i H. Kozłowskim), Gin. Pol., 1959, 30, s. 1.
6. *Horyzonty psychoanalgezy porodowej*, Gin. Pol., 1959, 30, s. 441.
7. *Psychoanalgeza w świetle materiału ankietowego*, (współ. z J. Goliszek), Gin. Pol., 1961, 32, s. 15.
8. *Rola oddychania podczas porodu*, Gin. Pol., 1962, 33, s. 25.
9. *Stan psychiczny kobiety rodzącej*, (współ. z A. Bukowczykiem), Gin. Pol., 1962, 33 s. 601
10. *Podstawy psychoprofilaktyki i metodyka jej oceny w położnictwie*, Ann. Ac. Med., Łódź 1963, 3.
11. *Udział czynników psychogennych w przedłużaniu się porodu*, Gin. Pol., 1963, 34, s. 377
12. *Podstawy psychoprofilaktyki i metodyka jej oceny w położnictwie*, Ann. Ac. Med., Łódź 1963, 3.

13. *Wpływ psychoprofilaktycznego przygotowania w ciąży na przebieg I okresu porodu*, Gin. Pol., 1963, 34, s. 215.
14. *W sprawie metodyki psychofizycznego przygotowania do porodu*, Pamiętnik X-lecia Kliniki, Łódź 1965, 55.
15. *Obraz morfologiczny krwi podczas ciąży a utrata krwi w czasie porodu u kobiet w różnych grupach zatrudnienia*, (współ. z A. Romejko), Pamiętnik X-lecia Kliniki;
16. *Hexametfosforan tetracykliny w leczeniu stanów zapalnych narządu rodnoego* (współ. z S. Krzysztoperskim i J. Tomaszewskim), Pamiętnik X-lecia Kliniki, Łódź 1965, s. 223.
17. *Zastosowanie elenium w patologii ciąży* (współ. z S. Krzysztoperskim i J. Tomaszewskim), Pamiętnik X-lecia Kliniki, Łódź 1965, s. 239.
18. *Rozpoznanie różnicowe wirusowego. zapalenia wątroby w ciąży* (współ. z R. Stempniem i B. Tkaczem), Gin. Pol., 1965, 36, s. 766.
19. *Szkoła rodzenia oparta na nowych założeniach psychagogicznych*, (rozprawa habilitacyjna), wyd. na powielaczu, Łódź 1965.
20. *Psychagogy in the preparation to childbirth*, Med. Psychosom. in Obst. et Gynaec., Vienna 1965, s. 159.
21. *The influence of psychagogy on the course of childbirth and on the condition of the new born infant*, (współ. z S. Krzysztoperskim), Med. Psychosom. in Obst. et Gynaec., Vienna 1965, s. 195.
22. *Niedokrwistość niedobarwliwa w okresie przedporodowym a utrata krwi podczas porodu*, (współ. z J. Borowską i A. Romejko), Pamiętnik XIV Zjazdu PTG, Łódź 1965.
23. *Psychagogy in the preparation to Childbirth*, Med. Psychosom. in Obstetr. Gynaec., Vienna 1965, s. 159.
24. *New Ways of Psychophysical Preparation for Childbirth*, Amer. J. Obstetr. Gynaec., 1965, 92, s. 1018.
25. *Rola szkoły rodzenia w kształtowaniu postawy macierzyńskiej*, Gin. Pol., 1966, 37, s. 381.
26. *Przebieg rozwierania szyjki macicy w porodach z gestozą*, Pamiętnik XIV Zjazdu PTG, Łódź 1966.
27. *Utrata krwi podczas porodu w różnych grupach zatrudnienia kobiet*, (współ. z A. Romejko), Gin. Pol., 1966, 37, s. 37.
28. *Rola szkoły rodzenia w kształtowaniu postawy macierzyńskiej*, Gin. Pol., 1966, 37, s. 381.
29. *Kilka uwag w sprawie wymiany tlenowej płodu*, Pol. Tyg. Lek., 1966, 21, s. 18.
30. *Wpływ Raupasilu na przebieg porodu u rodzących z gestozą*, (współ. z Ł. Kamińską i W. Jędrzejczak), Red. Biul. Inf. Polfa, Warszawa 1966.
31. *Wpływ czynników społecznych na przebieg porodu*, Zdr. Psych., 1966, 1–2, s. 135–145.
32. *Szkoła rodzenia*, (poszerzone wydanie pracy habilitacyjnej), Warszawa 1967, 1974, 1977.
33. *Ciąża w przebiegu cukrzycy w świetle obserwacji własnych* (współ. z E. Swieżawską), Przegl. Lek., 1967, 29, s. 522.
34. *Zagadnienie paracyklicznej owulacji w świetle obserwacji własnych*, Gin. Pol., 1967, 38, s. 501–511.
35. *Temperatura poranna czy spoczynkowa?* (współ. z E. Johanowiczem i Z. Reterskim), Endokrynol. Pol., 1967, 18, s. 465–467.

36. Rola szkoły rodzenia w profilaktyce urazu porodowego, *Pamiętnik Sympozjum Pediatryczno-Położniczego w Augustowie*, Białystok 1967, s. 103.
37. Przebieg cukrzycy matki a śmiertelność okołoporodowa płodów i noworodków (współ. z E. Swieżawską), *Pamiętnik Sympozjum Pediatryczno-Położniczego w Augustowie*, Białystok 1967, s. 222.
38. Wartość lecznicza elenium w zagrażających poronieniach i porodach przedwczesnych (współ. z S. Krzysztoporskim i J., Tomaszewskim), *Pamiętnik Sympozjum Pediatryczno-Położniczego w Augustowie*, Białystok 1967, s. 100.
39. Zachowanie się części pochwowej macicy w ciąży przeterminowanej (współ. z J. Curyńem, *Gin. Pol.*, 1967, 38, s. 513–518.
40. Zmiany psychiczne u kobiet po przerwaniu ciąży (współ. z S. Cieślakowskim i M. Terajewiczową), *Zdr. Psych.*, 1967, VIII, 3, 19, 28.
41. Charakterystyka ćwiczeń gimnastycznych stosowanych u kobiet w ostatnich miesiącach ciąży w świetle badań energetyki wysiłku. *Doniesienie wstępne*, (współ. z A. Ronikierem, W. Stażyńskim i J. Kęsiakiem), *Gin. Pol.*, 1968, 39, s. 95–100.
42. Przypadek ciąży przebiegającej z objawami zatrucia ciężowego u chorej na cukrzycę powikłaną (współ. z E. Swieżawską), *Gin. Pol.*, 1968, 39, s. 669.
43. Częstość występowania cyklów owulacyjnych w wieku przekwitania (współ. z Z. Reterskim), *Pamiętnik XVII Zjazdu PTG*, Poznań 1968, s. 330.
44. Świąd sromu u starszych kobiet jako wczesny objaw cukrzycy (współ. z W. Jędrzejczak i E. Swieżawską), *Pamiętnik XVII Zjazdu PTG*, Poznań 1968, s. 399.
45. Próby zastosowania Oxycortu–Aerozolu w ginekologii i położnictwie z równoczesnym porównaniem serii wyprodukowanej na merystynianie izopropylu z serią zawierającą merystynian propylu, (współ. z S. Krzysztoporskim, W. Jędrzejczak, J. Szymczykiewiczem i Cz. Wojcierowskim), *Dokumentacja naukowa Polfa 15 XII 1968 r.*
46. Aktualne kierunki psychoprofilaktyki okresu ciąży i porodu, *Gin. Pol.*, 1969, 40, s. 97, tłum. na j. angielski w *Polish Med. J.*, 1969, 8, s. 768.
47. Analiza przeżyć porodowych i zachowania się kobiet po przygotowaniu psychoprofilaktycznym, (współ. z M. Latosińską), *Gin. Pol.*, 1969, 40, s. 517.
48. Akceptacja wczesnej ciąży a charakter przeżyć porodowych. *Pamiętnik psychofarmakologii i Psychoterapii Zaburzeń Psychosomatycznych*, Wrocław 26–27 IX 1969.
49. *Effect of training on the experience of labour*, *Pamiętnik Zjazdu Ginekologów Bułgarskich*, Warna 1–5 X 1969.
50. Energetyka wysiłku u kobiet nieciężarnych i jej porównanie z energetyką wysiłku u ciężarnych w ostatnim trymestrze ciąży (współ. z A. Ronikierem i J. Kęsiakiem), *Gin. Pol.*, 1970, 41, s. 101–106.
51. Rola ćwiczeń fizycznych w przygotowaniu do porodu (artykuł redakcyjny), *Gin. Pol.*, 1970, 41, s. 369–374.
52. Wpływ czynnika środowiskowego na częstość występowania porodów przedwczesnych i rozwój noworodków (współ. z D. Krassowską i E. Pogorzelską), *Pol. Tyg. Lek.*, 1970.
53. Biologiczny rytm płodności a regulacja urodzeń, (monografia), Warszawa 1971, 1973 (w j. ros.), 1974, 1976, (II wyd. w j. ros.), 1978.
54. Obraz kliniczny, badania histologiczne i histochemiczne błony śluzowej pochwy u chorych na cukrzycę, leczonych insuliną TZF (współ. z zespołem współpr. Kliniki i Ośrodka Naukowego AM w Łodzi), redakcja „Biuletynu Informacyjnego Polfa”, 1970.
55. Badania mikroskopowo-elektronowe naczyń błony śluzowej przedsonka pochwy

- u chorych na cukrzycę leczonych insuliną TZF*, (współ. z zespołem Kliniki i Ośrodka Naukowego AM w Łodzi), redakcja „Biuletynu Informacyjnego Polfa”, 1970.
56. *Ćwiczenia ruchowe i koncentracyjno-rozluźniające w przygotowaniu do porodu*, „Zdrowie Psychiczne”, 1971.
57. *Okres noworodkowy u dzieci matek chorych na cukrzycę, rozwiązanych planowo przed terminem porodu*, (współ. z H. Nowakowską i E. Swieżawską), „Przegląd Lekarski”, 1971.
58. *Czynnik psychogeny w ciąży przenoszonej*, (współ. z S. Cieślikowskim), *Pamiętnik XVIII Zjazdu Ginekologów Polskich*, Białystok 1971.
59. *Kierowanie płodnością w oparciu o prawidłowości biologiczne*, [w:] *Erotyka w aspekcie zdrowia psychicznego*, red. M. Grzywak-Kaczyńska, Warszawa 1972, 1973, 1975, 1977, 1985.
60. *Rodzi się człowiek*, Warszawa 1973, 1974, 1977, 1982, 1987.
61. *Miłość w spotkaniu płci*, Warszawa 1977;1984.
62. *Spotkania w szkole rodzenia*, Warszawa 1980, 1987.
63. *Poród naturalny po przygotowaniu w szkole rodzenia*, Warszawa 1981, 1989.
64. *Wpływ psychologii prenatalnej na kierunek rozwoju szkoły rodzenia w Polsce*, Gin., Pol., 1982, 53, 7–8, s. 465.
65. *Die Bedeutung der psychoprophylaktischen Vorbereitung für die Vermeidung von Geburtstraumen*, [w:] *Geburt, Eintritt in eine neue Welt*, (red. S. Schindler), Gottingen–Toronto–Zürich 1982, s. 147.
66. *Dar rodzenia*, Warszawa 1983, 1985, 1988.
67. *Natürliche Familienplanung und ihre medizinischen Grundlagen*, [w:] *Elternschaft und Menschenwürde*, pr. zbior. pod red. E. Wenischa, Schönstatt 1984.
68. *Płeć, osoba, osobowość*, [w:] *Dar jedności (Nowe spojrzenie na erotyzm człowieka)*, pr. zbior., Warszawa 1987.
69. *Elemente der pränatalen Psychologie in der Geburtschule in Polen*, [w:] *Pränatale und Perinatale Psychologie und Medizin*, red. P. G. Fedor–Freybergh, Saphir 1987, s. 415.
70. *Miłość, Prokreacja, Odpowiedzialność*, [w:] pr. zbior., *Ekologiczne problemy prokreacji oraz Odpowiedzialne rodzicielstwo*, Warszawa 1987.
71. *Ku afirmacji życia*, Warszawa 1989.
72. *Wkład szkoły rodzenia w unowocześnienie położnictwa*, *Materiały IV Sympozjum Sekcji Psychosomatycznej PTG 12–13 maja 1989 w Katowicach*, s. 221.
73. T. Laudański, W. Fijałkowski i W. Tyliński, *Przeżycia mężów uczestniczących w porodzie w świetle ich własnych relacji*, *Materiały IV Sympozjum Sekcji Psychosomatycznej PTG 12–13 maja 1989 r. w Katowicach*, s. 309.
74. *Seks okiełznany? Twórcze przeżywanie płci*, Wrocław 1991.
75. *Moja droga do Prawdy*, Katowice 1991.
76. *Psychoprofilaktyka: znieczulenie czy uwrażliwienie?* Ann. A. M. Bydgosiensis, 1992, V Supplement, s. 97.
77. *Naturalne planowanie rodziny podstawą wczesnego rozpoczęcia „dialogu” z dzieckiem prenatalnym*, współ., Ann. A. M. Bydgosiensis, 1992, Supplement, s. 101.
78. *Ekologia prokreacji*, „Studia Demograficzne”, 1986, 3, s. 3.
79. *Odpowiedzialność za miłość i życie w kontekście ekologii*, ETHOS, 1989, 5, s. 85.
80. *Progeneza w świetle ekologii*, Wyd. Ulga w cierpieniu, ŚAM, Katowice 1993, s. 51.
81. *U progu rodzicielstwa*, Wrocław 1992.

82. *Czy stosowanie antykoncepcji jest działaniem lekarskim?* „W drodze”, Poznań 1993, 7; s. 96.
83. *Udział ojca w porodzie*, Pęplin 1993 (w druku).

KS. KAZIMIERZ GABRYEL

Urodzony 31 lipca 1934 r., w Kole, (woj. konińskie). Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1956). Święcenia kapłańskie w 1956 r.

Studia z zakresu historii Kościoła na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1958). Doktorat na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1967).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1968 r. wykłada historię Kościoła; w 1971 r. podejmuje wykłady z zagadnień ekumenizmu. W latach 1969–1976 prorektor Uczelni w latach 1976–1979 jej rektor.

Jest wykładowcą historii Kościoła w Łódzkim Ośrodku Akademii Teologii Katolickiej i w Instytucie Teologicznym w Łodzi. Kanonik honorowy Kapituły Archikatedralnej Łódzkiej (1986) i kapelan Jego Świątobliwości (1990).

Proboszcz parafii św. Floriana w Pabianicach.

PUBLIKACJE:

1. *Znaczenie historyczne Soboru Watykańskiego Pierwszego*, WdŁ, 1970, 7–8, s. 176–181.
2. *Powstanie diecezji łódzkiej*, WdŁ, 1971, 1–2, s. 66–72
3. *Historia Seminarium Duchownego w Łodzi*, WdŁ; 1972, 1, s. 10–14.
4. *Działalność kościelna biskupa Piotra Tomickiego (1464–1535)*, [w:] *Studia z historii Kościoła w Polsce*, red. ks. H. E. Wyczawski, Warszawa 1972, 1, s. 239–233.
5. *Martyrologium duchowieństwa diecezji łódzkiej w latach 1939–1945*, WdŁ, 1977, 9–10, s. 181–184.
6. *Bibliografia historii Kościoła w Polsce za lata 1944–1970*, red. ks. H. E. Wyczawski, cz. 1–3, Warszawa 1977
7. *Historia Seminarium Duchownego w Łodzi w latach 1939–1945*, [w:] *Kościół katolicki na ziemiach Polski w czasie II wojny światowej*, red. ks. F. Stopniak, Warszawa 1978, s. 27–31.
8. 40 biogramów w *Encyklopedii katolickiej* oraz w *Słowniku teologów katolickich*, red. ks. H. E. Wyczawski, t. 1–4, Warszawa 1981–1983.
9. *Rys historyczny Seminarium Duchownego w Łodzi*, [w:] *Diecezja łódzka. Terytorium. Organizacja. Duchowieństwo*, red bp B. Bejze, Łódź 1987; 62–65.
10. *Stanisława Leszczyńska (1896–1974)*, Łódź 1989, ss. 85
11. *Zarys dziejów archidiecezji łódzkiej*, [w:] *Archidiecezja łódzka. Informator*, pr. zbior., Łódź 1992, s. 33–34.

KS. STANISŁAW GRAD

Urodzony 27 stycznia 1941 r. w Królowej Woli (woj. piotrkowskie). Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1964). Święcenia kapłańskie w 1964 r.

Studia z zakresu historii Kościoła i doktorat na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie 1976.

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi wykłada od 1976 r. historię Kościoła. W latach 1981–1988 był rektorem Uczelni.

Wykładowca historii Kościoła w Łódzkim Ośrodku Akademii Teologii Katolickiej i w Instytucie Teologicznym w Łodzi.

W 1986 r. mianowany kapłanem Jego Świątobliwości.

Proboszcz parafii św. Antoniego w Tomaszowie Mazowieckim.

PUBLIKACJE:

1. *Dzieje łódzkiej katedry*, WDL, 1971, 9, s. 241–256.
2. *Najstarsza parafia łódzka*, WDL, 1974, 1, s. 13–19.
3. *Bączek Jan, ks.*, *Encyklopedia katolicka*, t. 2, Lublin 1976, s. 155.
4. *Działalność kościelna prymasa Jana Łaskiego*, [w:] *Studia z historii Kościoła*, t. 5, 1979; s. 181–322.
5. *Organizacja życia kościelnego w Łodzi w latach 1875–1920*, WDL, 1984, 7–8, s. 175–183.
6. *Sprawy polskie na Soborze Laterańskim V*, RTK, 1987, 4, s. 27–36.
7. *Zagadnienie powołań kapłańskich*, WDL, 1988, 1, s. 20–24.
8. *Fondaliński Jan bp*, *Encyklopedia katolicka*, t. 5, Lublin 1989, s. 376.
9. *Zarys dziejów archidiecezji łódzkiej*, [w:] *Archidiecezja łódzka. Informator*, pr. zbior., Łódź 1992, s. 33–45.
10. *100-lecie kościoła pw. św. Antoniego w Tomaszowie Mazowieckim*, WAŁ, 1992, 10–11, s. 308–311.

KS. JAN JACHYM

Urodzony 1 lipca 1942 r. w Nowej Jastrzębce (woj. tarnowskie). Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1966). Święcenia kapłańskie w 1966 r.

Studia z zakresu teologii biblijnej i doktorat na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1977).

W Wyższym Seminarium duchownym w Łodzi od 1991 r. wykłada historię zbawienia i prowadzi lektorat z języka greckiego.

Wykładowca nauk biblijnych w Instytucie Teologicznym w Łodzi.

PUBLIKACJE:

1. *Wstęp*, [w:] M. Galizzi, *Ewangelia według św. Marka*, t. 1, s. 5–6; *Człowiek, który umie wybierać*, t. 2, s. 5–6; *Wy go zabiliście*, Warszawa 1986.
2. *Wstęp*, [w:] M. Galizzi, *Ewangelia według św. Łukasza*, t. 1, s. 5–6; *Wybór ubogich*, t. 2, s. 5–6; *Długa droga Jezusa*, t. 3, s. 5–6; *Jezus ofiarą władzy*, Warszawa 1989.
3. *Słowo w czyn – materiały do kazań, katechezy i przemówień, wybór i opracowanie z własnych lektur, poprzedzone wstępem*; Łódź 1990, ss. 376.
4. *Chrystus a moralność. Teksty z Ewangelii, oprac.* A. Kowalski, ks. J. Jachym, Łódź 1992, ss. 42.
5. *Biblia w rodzinie*, PR, 1993, 2, s. 22–23.
6. *Biblia w rodzinie*, PR, 1993, 3, s. 18 i 19.

KS. ALEKSANDER JANECZEK SDB

Urodzony 10 września 1950 r. w Łodzi. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1974). Świecenia kapłańskie w 1974 r.

Studia specjalistyczne z teologii dogmatycznej i doktorat na Papieskim Uniwersytecie Salezjańskim w Rzymie (1978).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1987 r. wykłada teologię dogmatyczną, od 1990 r. teologię życia wewnętrznego. W 1990 r. mianowany ojcem duchownym w WSD w Łodzi.

PUBLIKACJE:

1. *Pneumatologia trinitaria nella impostazione di V. Lossky*, Roma 1982, ss. 62.
2. *Atteggiamento apofatico nella conoscenza dello Spirito Santo*, BT, 1982, 1, s. 19–36.
3. *Dimensione pneumatologica della ecclesiologia. Spirito Santo principio della deificazione della Chiesa*, BT, 1982, 3, s. 88–102.
4. *Aspetti pneumatologici del concetto della persona*, BT, 1982, 4–5, s. 102–117.
5. *Atteggiamenti principali cattolici del Magistero*, BT, 1985, 6, s. 53–63.
6. *Recezione dogmatica*, BT, 1985, 6, s. 82–94.
7. *Criteri della interpretazione dogmatica*, BT, 1986, 6–7, s. 114–125.
8. *Carattere peculiare delle dichiarazioni dogmatiche*, BT 1986, 6–7, s. 161–173.
9. *Duchowość salezjańska*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, red. bp B. Bejze, t. 15, Warszawa, 1983, s. 60–78.

KS. HENRYK JANUS

Urodzony 25 lipca 1940 r. w Karsznicach. Studia Teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1964). Świecenia kapłańskie w 1964 r.

Na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie studia z zakresu teologii dogmatycznej (1968). Doktorat na Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu w Rzymie (1972).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi wykłada od 1972 r. teologię dogmatyczną.

PUBLIKACJE:

- 1 *Il Cristo e lo Spirito Santo come principi dell'unità della Chiesa*, Romae 1972.
- 2: *Wewnętrzny związek Chrystusa z Kościołem w aspekcie jedności Kościoła wg Y. Congara*, STV, 1987, 2, s. 91–108.
3. *Eucharystia a jedność Kościoła*, WDL, 1988, 6–7, s. 172–176.

KS. ANTONI JUST

Urodzony 10 lutego 1932 r. w Majkowie Średnim (woj. piotrkowskie). Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1959). Święcenia kapłańskie w 1959 r.

Studia z zakresu pedagogiki i doktorat na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Strasburgu (1965).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1966 r. wykłada pedagogikę.

Wykładowca pedagogiki w Łódzkim Ośrodku Akademii Teologii Katolickiej i w Instytucie Teologicznym w Łodzi.

PUBLIKACJE:

1. *Psychologiczne podstawy religijnego wychowania dzieci*, [w:] *O Bogu i o człowieku*, red. bp B. Bejze, t. 2, Warszawa 1969, s. 225–240.
2. *Formowanie sumienia*, [w:] *W kierunku człowieka*, red. bp B. Bejze, Warszawa 1971, s. 275–284.
3. *Osobotwórcza funkcja religii*, STV, 1975, (13), 1, s. 157–182.
4. *Do historii pedagogiki w Polsce – Janusz Korczak*, [w:] *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, red. bp B. Bejze, Warszawa 1978, s. 618–632.
5. *Wspomnienie o Natalii Han-Iglewicz*, TP, 1978, 43.
6. *Tajemnica człowieka*, CT, 1983, (53), 3, s. 5–24.
7. *Podanie do ... Ducha Świętego*, „Katecheta”, 1988, 1, s. 29–31.

STANISŁAW KRAJSKI

Urodzony 3 sierpnia 1956 r. w Warszawie. Studia z zakresu filozofii bytu i doktorat na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1987).

Od 1991 r. w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi wykłada historię filozofii.

Wykładowca nauk filozoficznych na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej ATK w Warszawie i w Szkole Liderów Katolickich.

Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Członek redakcji dwumiesięcznika „Emaus”.

PUBLIKACJE:

1. *Polacy u Papieża*, MS, 1982, 3, s. 4–5.
2. *Koncepcja Boga w piątym rozdziale „De ente et essentia” Tomasza z Akwinu*, SPCh, 1983, (19), 1, s. 170–176.
3. *Czarna owca z rodu Akwinatów*, MS, 1983, 42, s. 5.
4. *Tess – potępienie chrześcijaństwa*, MS, 1983, 43, s. 21.
5. *Nowe prawo kanoniczne*, MS, 1983, 48, s. 1 i 5.
6. *Czym jest chamstwo?* MS, 1984, 2, s. 2.
7. *Chrystus w poezji Leśmiana*, MS, 1984, 3, s. 22.
8. *Wokół dyskusji o subsystencji*, SPCh, 1984, (20), 1, s. 121–130.
9. *Powinny być piękne*, MS, 1984, 3, s. 2.
10. *A jednak przewrót kopernikański św. Tomasza*, MS, 1984, 10, s. 20.
11. *Kłopoty z kłamstwem*, MS, 1984, 29, s. 2.
12. *Czy Polacy cenią filozofię?* MS, 1984, 30, s. 10.
13. *Bezdroża etyki zwierząt*, MS, 1984, 35, s. 2.
14. *Bóg i człowiek w poezji Bolesława Leśmiana*, ŻK, 1984, 5, s. 123–130.
15. *Studium Filozofii i Teologii* (sprawozdanie), ŻK, 1984, 7–8, s. 253–254.
16. *Substancja żywa i życie według „De ente et essentia” Tomasza z Akwinu*, SPCh, 1985, (21), 1, s. 157–165.
17. *Samobójstwo – trudny problem moralny*, MS, 1985, 38, s. 5.
18. *Rec., Awicenna i średniowieczna filozofia arabska*, pr. zbior. red. M. Gogacz i A. Aduszkiewicz, Warszawa 1982, ŻChP, 1985, 6, s. 79–80.
19. *Inteligencje jako zewnętrzne przyczyny konstytuowania się ontycznej struktury duszy (metafizyczne podstawy teorii aniołów w „De ente et essentia”)*, SPCh, 1985, (22), 2, s. 183–186.
20. *Chrześcijanki XX wieku*, ŻChP, 1985, 5, s. 76–81.
21. *Rec., „Cuda” Akwinaty*, „Kierunki”, 1986, 9, s. 4.
22. *Amerai il prossimo tuo come stesso (la concezione filosofica dell’amore cristiano)*, „Journal Philosophique”, 1986, 7, s. 90–96.
23. *Dziecko i literatura religijna*, „Kierunki”, 1986, 23, s. 4.
24. *Rec., Na wzór Apostołów*, „Kierunki”, 1986, 23, s. 4.
25. *Rec., Antropologia wierna człowiekowi*, „Kierunki”, 1986, 26, s. 5.
26. *Moralny wymiar pracy*, MS, 1986, 29, s. 4–5.
27. *Dziecko i rodzice, dialog i współdziałanie*, MS, 1996, 32, s. 4.
28. *Alkohol jak ogień*, MS, 1986, 35, s. 4.
29. *Rec., Chrześcijaństwo i kontemplacja*, „Kierunki”, 1986, 36, s. 4.
30. *Rec., Zginąć za wiarę*, „Kierunki”, 1986, 36, s. 4.
31. *Dziecko jest osobą*, MS, 1986, 37, s. 4.
32. *Rec., A. Krąpiec, Człowiek, kultura, uniwersytet*, wybór i oprac. ks. A. Warzyński, Lublin 1982, ŻChP, 1986, 2, s. 94–95.

33. *Komputer i humanizm*, z prof. Mieczysławem Gogaczem, kierownikiem Katedry Historii Filozofii Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie rozmawiają S. Krajski i K. Letki, „Komputer”, 1986, 5, s. 21.
34. *Polak z „Rozmówek włoskich”*, MS, 1986, 42, s. 2.
35. *Nowe przekłady z historii filozofii*, „Kierunki”, 1986, 42, s. 4.
36. *Łatwiej wielbłądowi*, MS 1986, 43, s. 4
37. *Miracles de Thomas d’Aquin*, „Journal Philosophique”, 1986, 9, s. 276–279.
38. *Zanim dziecko „zmądrzeje”*, MS, 1986, 51, s. 4.
39. *Aksjologia pracy*, ŻK, 1986, 5, s. 187–195
40. Rec., M. Gogacz, *Metafizyczne ujęcie jedności*, Warszawa 1985, ŻChP, 1986, 9, s. 99–100.
41. Rec., M. Gogacz, *Człowiek i jego relacje*, Warszawa 1985, ŻChP, 1986, 9, s. 100:–101.
42. *Mistyka i ateizm*, ŻChP, 1986, 10, s. 10–18.
43. *Kto się nie bawi ten grzeszy*, MS, 1987, 1, s. 20.
44. Rec., *Nawrócić się do wspólnoty*, „Kierunki”, 1987, 1, s. 4.
45. *Czy piekło przyjdzie do naszego domu?* MS, 1987, 9, s. 6–7.
46. *Co to jest wiara dojrzała?*, „Kierunki”, 1987, 12, s. 5.
47. *Wątpliwy mariaż filozofii współczesnej z chrześcijaństwem*, „Kierunki”, 1987, 14, s. 4.
48. *Kto w Polsce będzie czytał Koran?* MS, 10 VI 1987, s. 20.
49. *Zagadnienie principium w „De ente essentia” św. Tomasza z Akwinu*, [w:] *Substancja i osoba według św. Tomasza z Akwinu*, Warszawa 1987, s. 17–66.
50. *Komputery a duchowy wymiar człowieka* (współ. z K. Letkim), ŻChP, 1987, 3, s. 49–53.
51. *Komputer i humanizm, rozmowa z prof. dr hab. Mieczysławem Gogaczem, kierownikiem Katedry Historii Filozofii w Akademii Teologii katolickiej w Warszawie* (współ. z K. Letkim), „Głos Katolicki” (Paryż), 1987, 19, s. 6–7.
52. *Szatana słysząc śmiech*, MS, 1987, 27, s. 4.
53. *Praca a potrzeby społeczne*, ŻK, 1987, 5, s. 46–54.
54. *Muzyka i satanizm*, „Kierunki”, 1987, 34, s. 7.
55. *Bułchakow i chrześcijaństwo, Chrystus oczami szatana*, MS, 1987, 40, s. 4
56. Rec., *Poznać Matkę Bożą*, „Kierunki”, 1987, 40, s. 4.
57. *W kręgu „Augustianum”* (spraw.), ŻK, 1987, 6, s. 246–247.
58. Rec., *Towiański i rozterki romantyzmu*, „Kultura, Oświata, Nauka”, 1987, 5–6, s. 147–150.
59. *Spotkanie z Matką Bożą* (rec.), „Kierunki”, 1987, 40, s. 4
60. *Świeccy w parafii – jaka będzie po Synodzie nasza aktywność?*, SP, 1987, 233, s. 9.
61. *Etyka pierwszego przykazania*, GK, 1987, 32, s. 7.
62. *Satanizm – nowa subkultura*, GK, 1987, 33, s. 12.
63. *Gdzie skarb twój tam i serce twoje*, GK, 1987, 42, s. 6–7.
64. Rec., *Odpowiedzialność za kulturę*, ŻK, 1987, 6, s. 183–194
65. *Problematyka filozoficzna w traktacie „De sortibus” Tomasza z Akwinu*, SPCh, 1988, 24, 1, s. 176–182.
66. *Humanizacja i komputeryzacja, rozmowa z Mieczysławem Gogaczem*. (współ. z K. Letkim), „Kalendarz Caritas 1988”, 1988, s. 134–143.
67. *Dziecko z próbówki – nowe problemy moralne*, „Kierunki”, 1987, 3, s. 4.
68. *Myśl filozoficzna Ojca Jacka Woronieckiego*, „Kierunki”, 1987, 7, s. 3.

69. Sesja w OCHMS „Augustianum”, *Dobro wspólne jako zadanie* (spraw.), SP, 1988, 43, s. 1 i 6.
70. *Moralne wartości pracy. Nad społeczną katechezą Jana Pawła II*, ŻK, 1988, 1, s. 38–44.
71. *Instynkt katolicki*, „Kierunki”, 1988, 12, s. 4.
72. *Oto mój wiemy sługa*, „Kierunki”, 1988, 15, s. 4.
73. Rec., *Nad tomem „Wyboru Pism” w edycji IW PAX* – ks. prof. Piotr Chojnacki – filozof naszych czasów, SP, 1988, 74, s. 8–9.
74. *Świat współczesny w oczach Andre Frossarda*, „Kierunki”, 1988, 24, s. 4.
75. *Spór z „Księżeczką o człowieka”*, „Kierunki”, 1988, 32, s. 3.
76. *Pewność i prawda w opusculach Tomasza z Akwinu*, SPCh, 1988, 2, s. 194–198.
77. *Streszczenie katolicyzmu (rec.)*, „Odpowiedzialność i Czyn”, 1988, 1, s. 148–151.
78. *Czy Jan Paweł II jest tomistą?*, „Kierunki”, 1988, 45, s. 3.
79. *Breviarium fidei czyli o obowiązku pogłębiania znajomości wiary*, „Kierunki”, 1988, 49, s. 4.
80. *Antropologiczne podstawy katolickiej etyki wychowawczej o Jacka Woronieckiego*, „Odpowiedzialność i Czyn”, 1988, 2.
81. *Kościół jest wyspą pokoju*, MS, 1989, 1, s. 3.
82. *Szatan w nauczaniu Jana Pawła II*, „Zorza”, 1989, 5, s. 6 i 8.
83. *Jaka jest prawda o aniołach? Z prof. Mieczysławem Gogaczem rozmawia dr Stanisław Krajski*, „Zorza”, 1989, 6.
84. *Logika miłości*, MS, 1989, 9, s. 5.
85. *Chrześcijańska jedność Europy prędkiej czy później stanie się faktem. Z prof. M. Gogaczem z ATK rozmawia dr S. Krajski*, „Zorza”, 1989, 15, s. 5 i 6.
- 86–109. *Rozmowy o nauczaniu społecznym Kościoła. Z prof. M. Gogaczem rozmawia dr S. Krajski*, „Zorza”, 1989, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 28, 30, 31, 33, 35, 36, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50–51.
110. *Wokół gnozy*, „Kierunki”, 1989, 23, s. 4.
111. *Trafiły pod strzechy*, GK, 1989, 5, s. 12.
112. *Uśmiech w życiu dziecka*, GK, 1989, 15, s. 4.
113. *Obrona życia nie narodzonych i wybory*, „Kierunki”, 1989, 24, s. 15.
114. *Czy prawo jest źródłem moralności*, „Zorza”, 1989, 25, s. 8–9.
115. *W Polsce nie ma i nie będzie dzieci niechcianych*, SP, 1989, 117, s. 9.
116. *W USA – w obronie dzieci nienarodzonych*, SP, 1989, 119, s. 5.
117. *Etyka przełożonego*, „O ład moralny”, 1, s. 22–34.
118. *Spółeczna obecność katolików – polskie perspektywy i polskie problemy*, „Kierunki”, 1989, 28, s. 1 i 3.
119. *Dokument, który nie wszedł w życie*, SP, 1989, 132, s. 7.
120. *Syndrom postaborcyjny*, SP, 1989, 142, s. 7.
121. *Ateizm po polsku*, GK, 1989, 21, s. 4–5.
122. *RFN – kontrowersje wobec ustawy dopuszczającej aborcję*, SP, 1989, 150, s. 7.
123. *Nieskończoność Boga w świetle opusculów Tomasza z Akwinu*, SPCh, 1989, 25, s. 199–204.
124. *Dlaczego są przeciwko życiu*, „Zorza”, 1989, 38, s. 8.
125. *Jacques Maritain, Pisma filozoficzne (rec.)*, „O ład moralny”, 1989, 2, s. 116–118.
126. Rec., „Przegląd Tomistyczny”, ŻK, 1989, 7–8, s. 150–152.
127. *Teologiczne badania nad pokojem*, ŻK, 1989, 11, s. 145–149.

128. Etienne Gilson – *filozof poszukujący prawdy*, „Kierunki”, 1989, 49, s. 4.
- 129–132. *Rozmowy o społecznym nauczaniu Kościoła. Z prof. M. Gogaczem rozmawia dr S. Krajski*, „Zorza” 1990, 1, 2, 3, 5.
133. *Sensus catholicus czyli katolicki instynkt samozachowawczy*, „Stańczyk”, 1990, 12, s. 33–36.
134. Rec., E. Podrez, *Człowiek, byt, wartość*, SPCh, 1990, 26, s. 168–170.
135. *Jedność doświadczenia moralnego*, SP, 1990, 101, s. 8–9.
136. *Zasada pomocniczości*, „Integracje”, 1990, 12–13, s. 23.
137. „Esse” w „De ente et essentia”, SPCh, 1990, 26, s. 112–116.
138. *Bądźcie jako bogowie – państwo neutralne światopoglądowo czy państwo służące człowiekowi*, „Emaus”, 1990, 4, s. 2–4.
139. *Osobowy rozwój człowieka*, „Odpowiedzialność i Czyn”, 1990, 2, s. 27–32.
140. Ks. Sopoćko – *apostol Miłosierdzia Bożego*, „Odpowiedzialność i Czyn”, 1990, 2, s. 51–62.
141. *Polityka w nauce społecznej Kościoła*, „Wież i Państwo”, 1990, 2–3, s. 50–58.
142. *Metoda analogii jako metoda poznania Boga w ujęciu „Compendium theologiae” Tomasza z Akwinu*, SPCh, 1991, 27, s. 117–124.
143. *Klerykalizm czy katolicyzm?* „Emaus”, 1991, 5, s. 5–6.
144. *Chcemy być Kościołem walczącym*, „Emaus”, 1991, 5, s. 17–18.
145. *Polskiemu Kościołowi potrzebna jest odnowa*. Z prof. Mieczysławem Gogaczem rozmawia Stanisław Krajski, „Emaus”, 1992, 1, s. 7–9.
146. *Polska kraj Judaszów*, (bez podpisu), „Emaus”, 1992, 1, s. 10–14.
147. *Miejsce Kościoła i zadania dla elity katolickiej w Polsce*, „Emaus”, 1992, 1, s. 49–52.
148. *Czy filozofia współczesna może człowieka doprowadzić do oblędu*, „Emaus”, 1992, 1, s. 81–83.
149. *Chcemy być Kościołem walczącym*, (pod pseudonimem Adam Kamiński), „Emaus”, 1992, 1, s. 21.
150. *Granice wolności*, (pod pseudonimem Adam Kamiński), „Emaus”, 1992, 1, s. 25–26.
151. *Konstytucja a nauczanie Kościoła*, (pod pseudonimem Tomasz Mazur), „Emaus”, 1992, 1, s. 28–30.
152. *Konstytucja jakiej domaga się Episkopat*, (pod pseudonimem Halina Wnukowska), „Emaus”, 1992, 1, s. 31–32.
153. *Manifestacja katolicka*, (pod pseudonimem Gerard Wróblewski), „Emaus”, 1992, 1, s. 52–55.
154. *Siedem grzechów głównych, lenistwo intelektualne*, (pod pseudonimem Piotr Worchita), „Emaus”, 1992, 1, s. 58–49.
155. *Obowiązki wypływające z wiary*, (pod pseudonimem Zbigniew J.), „Emaus”, 1992, 1, s. 60–61.
156. *Jan Paweł II o szatanie*, (pod pseudonimem Roman Kurski), „Emaus”, 1992, 1, s. 61–64.
157. *„Breviarium fidei” – jak katolikowi nie wolno myśleć?*, (pod pseudonimem Janusz Głębiński), „Emaus”, 1992, 1, s. 64–65.
158. *Ksiądz Michał Sopoćko – nieznany polski kandydat na ołtarze*, (pod pseudonimem Stefan Krzak), „Emaus”, 1992, 1, s. 74–76.
159. *„Cóż to jest prawda?”*, (pod pseudonimem Konrad Styczeń), „Emaus”, 1992, 1, s. 79–81.
160. *Diabeł przegrał – nie będziemy bogami*, (pod pseudonimem Damian Tarski), „Emaus”, 1992, 1, s. 90–92.

161. *Święty Tomasz z Akwinu. Wszystko o Bogu. List o sposobie studiowania*, (tłumaczenie, bez podpisu), „Emaus”, 1992, 1, s. 100.
162. *Wierzę w cudowny medalik*, (pod pseudonimem s. Weronika), „Emaus”, 1992, 1, s. 101.
163. *W obronie przed świadkami Jehowy*, (pod pseudonimem Krzysztof Sztoma), „Emaus”, 1992, 1, s. 101.
164. *Seks w życiu katolika*, (pod pseudonimem Kamil Stubala), „Emaus”, 1992 1, s. 105–107.
165. *Kościół wobec masonerii*, SP, 1992, 243, s. 2.
166. *Czego oczekujemy od naszych księży?*, „Myśl Polska”, 1992, 8, s. 8.
167. *Masoneria Polska 1993. Fakty. Konteksty. Komentarze*, Warszawa 1993, ss. 136.

KS. WALDEMAR KULBAT

Urodzony 7 stycznia 1944 r. w Piotrkowie Trybunalskim. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1968). Święcenia kapłańskie w 1968 r.

Studia z zakresu socjologii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1973) i doktorat na Wydziale Nauk Społecznych KUL (1990).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi wykłada katolicką naukę społeczną (1982–1993), współczesne kierunki filozoficzne (1986–1988), socjologię, podstawy ekonomii oraz historię katolickiej nauki społecznej (od 1992).

W Uniwersytecie Łódzkim w roku akad. 1981/82 prowadził zajęcia zlecone z filozofii.

Od 1988 r. wykłady.. z katolickiej nauki społecznej i z socjologii religii w Łódzkim Ośrodku Akademii Teologii Katolickiej i w Instytucie Teologicznym.

W latach 1976–1991 diecezjalny duszpasterz inteligencji technicznej, od 1982 do 1991 r. diecezjalny duszpasterz nauczycieli.

PUBLIKACJE:

1. *Religijność ludowa – problemy i zadania*, WDŁ, 1987, 10–11, s. 245–253.
2. *Powołanie kapłańskie jako owoc wiary*, WDŁ, 1988, 4, s. 94–98.
3. *Kto pierwszy poznał się na faszyzmie?*, „Odgłosy”, 1989, 33.
4. *Jak przygotowywać młodzież do sakramentu bierzmowania*, WDŁ, 1990, 3–4, s. 109–111.
5. *Czy grozi nam widmo klerykalizmu?* „Odgłosy”, 1991, 91
Przedruk: WDŁ, 1992, 1.
6. *Dialog z cywilizacją pluralistyczną czy z cywilizacją śmierci?* „Odgłosy”, 1991, 91
Przedruk: WDŁ, 1991, 1.
7. *Aktualność idei „Rerum novarum”*, WDŁ, 1991, 7, s. 184–192.
8. *Strach przed gniewem Bożym*, wywiad, „Tygodnik Piotrkowski”, 1991, 41.
9. *Czy Kościół pomagał faszyzmowi?*, WDŁ, 1992, 2, s. 59–62.

10. *Niektóre elementy marksistowskiej i chrześcijańskiej antropologii*, WdŁ, 1991, 12, s. 333–336.
11. *Czy mamy być śpiący i niemi w owczarni Chrystusa?* „Niedziela”, 1991, 51–52.
12. *Kto kogo potraktuje powrozem?* „Odgłosy”, 1992, 4.
13. *Kim jest człowiek?* GP, 28 III 1992.
14. *Na czym polega nowa ewangelizacja?* WAŁ, 1992, 9, s. 273–275.
15. *Czy grożą nam puste kościoły?* WAŁ, 1992, 7–8, s. 235–240.

Przedruk:

- 1) „Niedziela”, 1992, 27.
- 2) „Świat z Piotrkowskiej”, 1993, 44.
16. *Grzech, wina, przebaczenie*, GP, 1992, 77.
17. *Ta gra mi się nie podoba!* GP, 1992, 84.
18. *Święto Kościoła Młodych*, GP, 1992, 87.
19. *Światła Zmartwychwstania*, GP, 1992, 93.
20. *Przesłanie Miłosierdzia*, GP, 1992, 98.
21. *Słońce Sprawiedliwości*, GP, 1992, 111.
22. *Czy Kościół boi się mediów?* „Niedziela”, 1992, 24.
23. *Chrześcijanin a media*, „Niedziela”, 1992, 26.

Przedruk:

- 1) WAŁ, 1992, 9, s. 271–273.
- 2) „Świat z Piotrkowskiej”, 1993, 43.
24. *Kościół wierny, czy niewierny Bogu i Człowiekowi*, „Prawo i Życie”, 1992, 29.
25. *Fundament duchowy Europy*, AWŁ, 1992, 12, 351–353.

Przedruk: „Niedziela”, 1993, 9.

26. „*Śpiący Olbrzym?*”, „Nowy Świat”, 1993, 7.

Przedruk:

- 1) „Niedziela”, 1993, 8.
- 2) WAŁ, 1993, 9, s. 317–318.
27. *Spór o fundament Europy*, „Nowy Świat”, 1993, 9.
28. *Fundamenty ładu cywilizacyjnego*, „Nowy Świat”, 1993, 19.
29. *Łódź – wierna czy niewierna?* „Świat z Piotrkowskiej”, 1993, 22.

Przedruk: „Niedziela”, 1993, 18.

30. *Satanizm – geneza destrukcji*, „Świat z Piotrkowskiej”, 1993, 24.

Przedruk:

- 1) WAŁ, 1993, 4, s. 137–140.
- 2) „Słowo”, 1993, 128.
- 3) „Niedziela”, 1993, 32.
31. *Zagrożenia i szanse Kościoła Młodych*, „Świat z Piotrkowskiej”, 1993, 25.

Przedruk:

- WAŁ, 1993, 9, s. 215–218.
32. *Jakiego Kościoła potrzebuje polska demokracja?* „Świat z Piotrkowskiej”, 1993, 26.

Przedruk: „Słowo”, 1993, 65.

33. *Od sekularyzacji do ewangelizacji*, „Świat z Piotrkowskiej”, 1993, 36.
34. *Przypatrzenie się Bracia powołaniu waszemu*, „Świat z Piotrkowskiej”, 1993, 42.

Przedruk: „Niedziela”, 1993, 24.

35. *Duchowni w dialogu ze światem postkomunistycznym?* „Słowo”, 1993, 83.
36. „*Bunt*” z zewnątrz sterowany, „Słowo”, 1993, 132.

37. *Duchowni – dialog i świadectwa*, „Przegląd Katolicki”, 1993, 20.
38. *Czy damy się „uświadomić”?*, „Niedziela”, 1993, 46.
39. *Kościół w Polsce a zagrożenie wolności*, WAŁ, 1993, 11, s. 402.
40. *Refleksje na zakończenie kolędy*, „Niedziela”, 1994, 6.

BISKUP ADAM LEPA

Urodzony 17 marca 1939 r. w Łodzi. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1961). Święcenia kapłańskie w 1962 r.

Na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie studia z zakresu katechetyki (1965). Studia specjalistyczne z pedagogiki i doktorat na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1974).

Od 1975 r. wykłada w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi pedagogikę mediów masowych, od 1978 r. – psychologię.

Wykładowca psychologii w Łódzkim Ośrodku Akademii Teologii Katolickiej i w Instytucie Teologicznym w Łodzi.

W 1986 r. mianowany kapłanem Jego Świątobliwości, w 1987 r. – kanonikiem gremialnym Kapituły Katedralnej Łódzkiej.

Mianowany w 1987 r. biskupem pomocniczym diecezji łódzkiej (tytułarnym Regiany w Afryce), sakrę biskupią przyjął w 1988 r.

W latach 1988–1993 był rektorem Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi.

Przewodniczący Komisji Episkopatu Polski do Środków Społecznego Przekazu i członek Komisji Episkopatu ds. Duszpasterstwa Ogólnego (1989).

W 1989 r. powołany do Europejskiego Komitetu Biskupów ds. Mediów Masowych (CEEM).

Członek Komisji Głównej II Polskiego Synodu Plenarnego (1991).

Redaktor naczelny „Łódzkich Studiów Teologicznych” (1991).

Przewodniczący Wydziału Duszpasterstwa Kurii Archidiecezji Łódzkiej.

PUBLIKACJE

1. *Katecheta wobec audiowizji*, WDŁ, 1969, 2, s. 162–167.
Przedruk: „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej”, 1970, 1, s. 17–22.
2. *Wychowanie w rodzinie a przestępczość młodzieży*, [w:] *Działalność naukowa Wydziału Teologicznego*, red. J. Nosowski, Warszawa 1969, s. 296–300.
3. *Kapłan w relacji do konfratrów*, WDŁ, 1970, 10, s. 226–231.
4. *Przemiany rodziny wielkowiejskiej jako problem katechetyczny*, WDŁ, 1971, 5, s. 154–166.
5. *Błędy w zakresie wychowania religijnego*, WDŁ, 1972, 12, s. 297–301.
6. *Z typologii rodzin*, WDŁ, 1973; 5–6; s. 129–132.
7. *Wychowanie w środowisku rodziny wielkowiejskiej*, WDŁ, 1975, 1–2, s. 34–41.

Przedruk:

- 1) „Gorzowskie Wiadomości Kościelne”, 1975, 5, s. 189–195.
- 2) „Prezbiterium”. Pismo Urzędowe Diecezji Szczecińsko-Kamieńskiej, 1975, 5, s. 150–158.
8. *Wartości wychowawcze kultu maryjnego*, WdŁ, 1975, 5–6, s. 133–140.
9. *Rodzina katolicka wobec problemu uświadomienia seksualnego*, AK, 1975 (67), 2, s. 285–293.
10. *Problem wartości osoby ludzkiej w procesie wychowania*, WdŁ, 1976, 10, s. 224–231.
11. *O współpracę katechetów z rodzicami*, WdŁ, 1977, 1–2, s. 29–33.

Przedruk:

- 1) „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 1977, 11–12, s. 254–257.
- 2) „Gorzowskie Wiadomości Kościelne” 1978, 1, s. 44–47.
12. *Rodzina jako środowisko wychowawcze*, WdŁ, 1977, 11–12, s. 250–270.
13. *Rodzina katolicka i środki społecznego przekazu*, WdŁ, 1977, 11–12, s. 270–276.
14. *Autorytet wychowawczy w pedagogii rodziny wielkomiejskiej*, WdŁ, 1978, 4–6, s. 110–116.
15. *Rodzina Kościołem domowym*, BK, 1978, 5, s. 265–269.
16. *Katolicki sens narzeczeństwa*, BK, 1978, 6, s. 310–313.
17. *Wspólnota miłości uświęcona sakramentem*, BK, 1979, 1, s. 36–39.
18. *Rodzina szansą rozwoju człowieka*, BK, 1979, 1, s. 40–43.
19. *Wspólnota żywego świadectwa*, BK, 1979, 3–4, s. 153–156.
20. *Poprawność i błąd w pedagogii rodziny wielkomiejskiej*, „Studia Teologiczne”, red. E. Kopeć, Lublin 1979, t. 2, s. 187–198.
21. *Matka, która wszystko rozumie*, BK, 1979, 5, s. 282–285.
22. *Miłość jest cierpliwa i wszystko przetrwa*, BK, 1979, 6, s. 333–338.
23. *Kształcić się ustawicznie*, „Katecheta”, 1979, 3, s. 97–102.
24. *Niedziela w życiu rodziny chrześcijańskiej*, BK, 1979, 1, s. 54–58.
25. *Biblia w kręgu rodziny czytana*, BK, 1979, 2–3, s. 126–130.
26. *Środki społecznego przekazu: zagrożenie czy szansa rozwoju?*, BK, 1979, 2–3, s. 131–135.
27. *Wspólnota modlitwy*, HK, 1979, 4, s. 249–254.
28. *Czas wolny młodzieży w środowisku rodziny wielkomiejskiej*, WdŁ, 1979, 11–12, s. 263–271.
29. *U podstaw duszpasterskiej pedagogizacji rodziców*, „Katecheta” 1980, 6, 250–255.
30. *Informacja społeczna w praktyce wychowania chrześcijańskiego*, WdŁ, 1981, 3–4, s. 66–75.
31. *Katecheza przekazu społecznego*, „Katecheta”, 1981, 5, s. 193–200.
32. *Obecność ojca w rodzinie*, WdŁ, 1982, 1–2, s. 38–45.
33. *O prawo człowieka do informacji*, „Znak”, 1982, 3, s. 130–137.
34. *Święty Józef – robotnik, wychowawca, człowiek nadziei*, WdŁ, 1982, 4–5, s. 101–108.
35. *Ojciec i jego rola w środowisku rodziny chrześcijańskiej*, AK, 1982 (98), 2, s. 247–259.
36. *Dziekan łaski*, [w:] *Chrześcijanizm*, red. bp B. Bejze, Warszawa 1982, t. IX, s. 173–177.
37. *Środki społecznego przekazu i osobowość człowieka*, WdŁ, 1984, 1–2, s. 41–46.
38. *Aureola sumienia? „Obecność”*, 1984, 2, s. 26–28.
39. *Łódzka uroczystość w dziesiątą rocznicę Stanisławy Leszczyńskiej*, [w:] *Macierzyńska miłość życia*, red. bp B. Bejze, Warszawa 1984, s. 191–199; II wyd. (powiększone), Łódź 1988, s. 129–133, 107–108.

40. *Z rodzinnej parafii*, [w:] *Macierzyńska miłość życia*, bp Bejze, Warszawa 1984, s. 158–160.
41. *Katecheta i świat stereotypów*, „Katecheta”, 1985, 1, s. 3–12.
42. *Łódzki Stary Cmentarz i jego chrześcijańska pedagogia*, WDŁ, 1985, 5–6, s. 125–134
43. *Wychowywać do audiowizji*, WDŁ, 1986, 7–8, s. 154–161
44. *Msza święta radiowa z okazji 90 rocznicy urodzin Stanisławy Leszczyńskiej*, WDŁ, 1986, 7–8, s. 176–180.
45. *W oczekiwaniu Gościa*, DŁ, 4 V 1987, wywiad, red. Zygmunt Chabowski.
46. *Katecheta i świat informacji*, „Katecheta”, 1987; 3, s. 106–116. ,
47. *Poświęcenie tablicy pamiątkowej w 90 rocznicę Stanisławy Leszczyńskiej*, WDŁ, 1987, 4, 84–91.
Przedruk: PO, 1987, 37, s. 28–34.
48. *Duszpasterstwo diecezji łódzkiej w liczbach*, WDŁ, 1987, 5, s. 112–114.
49. *Odpowiedź na ogłoszenie Biskupa Ordynariusza o nominacji*, WDŁ, 1988, 2, 29–31.
50. *Przemówienie wygłoszone na zakończenie uroczystości*, WDŁ, 1988, 2, s. 38–42.
51. *Przemówienie w refektarzu Seminarium Duchownego*, WDŁ, 1988, 2, s. 50–54.
52. *Przemówienie jubileuszowe w Katedrze Łódzkiej*, WDŁ, 1988, 8–9, s. 196–199.
53. *Na marginesie jednej ważnej daty*, WDŁ, 1989, 2, s. 78–80.
54. *Pierwszy program już w sierpniu*, DŁ, 24 VII 1989, wywiad, red. Roman Dębecki – „Interpress”.
55. *Diecezja łódzka w hołdzie błogosławionej Urszuli Ledóchowskiej*, WDŁ, 1989, 9–10, s. 277–282.
56. *Media masowe w duszpasterstwie parafialnym*, WDŁ, 1989, 9–10, s. 312–318.
Przedruk:
1) „Warmińskie Wiadomości Diecezjalne”, 1990, 2, s. 69–73.
2) „Koszalińsko-Kołobrzeskie Wiadomości Diecezjalne”, 1990, 4, s. 144–150.
57. *Pedagogia prasy*, „Mass-Media”, 1989, 1, s. 15–17.
58. *Uroczystość konsekracji arcybiskupa Janusza Bolonka*, WDŁ, 1989, 11–12, s. 324–331.
59. *Nie przywilej lecz słuszne prawo*, DŁ, 29–30 XII 1989 i 1 I 1990, wywiad; red. Zygmunt Chabowski.
60. *Profesor Tadeusz Pawlikowski w oczach duszpasterza*, „Sprawozdania Łódzkiego Towarzystwa Naukowego”, 1989, 5, s. 8–9.
Przedruk: „Endokrynologia Polska”, 1992, t. 43, s. 44–47.
61. *Obchody jubileuszowe diecezji łódzkiej rozpoczęte*, WDŁ, 1990, 1–2, s. 7–9.
62. *Obecność Kościoła w polskich mediach masowych*, WDŁ, 1990, 1–2, s. 47–49.
63. *Zaproszenie ślubne jako środek masowego przekazu*, WDŁ, 1990, 1–2, s. 50–58.
64. *Wystarczy niewielka zachęta*, „Nowe Życie”, 1990, 12, s. 4–5, wywiad, red. Katarzyna Wyzga.
65. *Słowo wprowadzające...* [w:] *Uniwersytet Łódzki Kościołowi Łódzkiemu na 70-lecie Diecezji*, Łódź 1990, s. 8–10.
66. *Stare mity*, „Niedziela”, 1990, 37.
Przedruk: DŁ, 15 IX 1990.
67. *Nowa wata?* „Niedziela”, 1990, 40.
68. *Anatomia manipulowania*. „Niedziela”, 1990, 46.
69. *Kościół wobec mediów masowych*, WDŁ, 1990, 11, s. 366–376.
70. *Łódzkie czasopisma parafialne w dwudziestopięcioleciu międzywojennym*, WDŁ, 1990, 12, s. 440–444.
71. *Oliwa do rany*, PT, 1990, 51/52, wywiad, red. Krzysztof Spychalski.

72. *Nasza дума. Nasz wstyd. Nasza nadzieja*, GP, 2–3 II 1991, wywiad, red. Ewa Paniewicz.
73. *Agresja mediów?* „Niedziela”, 1991, 1.
74. *Inwazja pornografii*, „Niedziela”, 1991, 5.
75. *Parafia wielkowiejska jako środowisko wychowawcze*, [w:] *Dziś i jutro parafii*, red. bp Adam Lepa, Łódź 1991, s. 9–46.
76. *Przedmowa*, [w:] *Dziś i jutro parafii*, red. bp Adam Lepa, Łódź 1991, s. 7.
77. *Zatruta infosfera?* „Niedziela”, 1991, 12.
78. *Droga Krzyżowa kapłanów*, WdŁ, 1991, 1–2, s. 35–40.
79. *Przedmowa*, [w:] *Jan Paweł II w Polsce*, tekst A. Kowara, Łódź 1991, s. 3–5.
80. *Teologia mediów*, „Niedziela”, 1991, 17.
81. *Bądźcie mocni w wierze*, [w:] *Ojciec Święty w Ojczyźnie*, red. J. Klechta, Warszawa 1991, s. 2–3. Przekład w j. ang.: Introduction by Rev. Bishop Dr Adam Lepa, *The Holy Father in His Native Land* by J. Klechta, Published by „Świat”, Warsaw 1991.
82. *Klerykalizacja mediów?* „Niedziela”, 1991, 21.
83. *Media masowe nośnikiem manipulacji*, WdŁ, 1991, 4–5, s. 114–116.
Przedruk: *Człowiek w zagrożeniu*, red. M. Miller, Łódź 1991, s. 45–47.
84. *Czwarta władza*, „Niedziela”, 1991, 26.
85. *Jaki dziennikarz?* „Niedziela” 1991, 32.
86. *Kościół a media*, TP, 1991, 39, wywiad, red. ks. Adam Boniecki.
87. *Pedagogika mediów*, „Niedziela”, 1991, 37.
88. *A jednak nadal brakuje duszpasterzy...*, „Niedziela”, 1991, 39.
89. *Trwa batalia o oblicze Polski*, „Exodus”, Monachium 1991, 9, wywiad, ks. red. Czesław Nowak.
90. *Jaki recipient?* „Niedziela”, 1991, 42.
91. *Nasza infosfera*, „Niedziela”, 1991, 47.
92. *Laikat katolicki wobec mediów masowych*, WdŁ, 1991, 9, s. 225–229.
93. *Dominacja mediów?* „Niedziela”, 1991, 51–52.
94. *Prasa nie nadąza za wydarzeniami historii*, „Kalejdoskop”, 1991, 9, s. 2–3, wywiad, red. Małgorzata Golicka-Jabłońska.
95. *Media masowe w katechezie czwartej pielgrzymki papieskiej*, WdŁ, 1991, 11, s. 304–307.
96. *Empatia jako postawa człowieka*, WdŁ, 1991, 12, s. 327–333.
97. *Falszywy pluralizm*, „Ład”, 1992, 1, wywiad, red. Maciej Łętowski.
98. *Media masowe w ewangelizacji kontynentu europejskiego*, WdŁ, 1992, 1, s. 26–29.
99. *Apostolat mediów*, „Niedziela”, 1992, 10.
100. *Media masowe w nauczaniu Kościoła w Polsce*, WdŁ, 1992, 2, s. 42–48.
101. *A Guiding Hand*, „The Warsaw Voice” 1992, 19, wywiad, red. red. Jadwiga Stachura i Andrzej Stolarczyk.
102. *Tak wychowywać do odbioru mediów masowych, aby je skutecznie doskonalili*, WAŁ, 1992, 4, s. 135–141.
103. *Nowoczesne duszpasterstwo a media masowe*, WAŁ, 1992, 5, s. 165–168.
104. *W obronie prawdy i godności człowieka*, SP, 10–12 VII 1992, wywiad, red. Jan Wojciechowski.
105. *O większą aktywność wobec mediów masowych*, WAŁ, 1992, 6, s. 198–203.
106. *Nowa watykańska Instrukcja duszpasterska o środkach przekazu*, „Niedziela”, 1992, 31.

107. *Czy Kościół w Polsce klerykalizuje społeczeństwo?* „Nasze słowo”, Würzburg 1992, 1, wywiad, red. Marek Zygmunt.
108. *Przeciwstawiać się manipulacji*, „Ład”, 1992, 34.
109. *Papież Jan Paweł II w Łodzi*, Łódź 1992, ss. 207.
110. *Bądź apostołem prasy katolickiej!*, „Ziarna”, 1992, 9, s. 38–39.
111. *Nowy obraz mediów*, PK, 1992, 19.
112. *W każdej rodzinie pismo katolickie*, „Niedziela”, 1992, 39, wywiad, ks. red. Ireneusz Skubiś.
113. *Kształcić się w dziedzinie mediów masowych*; WAŁ, 1992, 7–8, s. 232–235.
114. *Zestarzale owoce leninizmu...*, DŁ, 10–11 X 1992, wywiad, red. Zygmunt Chabowski.
115. *Manipulowanie człowiekiem jako problem współczesnej pedagogii*, „Ethos”, 1992, 1, s. 77–87.
116. *Niedziela Środków Przekazu w parafii*, WAŁ, 1992, 9, s. 269–271.
117. *Kolędy zawsze bliskie i piękne*, [w:] *Kolędy*, oprac. M. Kostołowska, Wrocław 1992, s. 3–5.
118. *Wartości chrześcijańskie w mediach?* „Niedziela”, 1992, 51–52.
119. *Kościół w epoce mediów masowych. Instrukcja „Aetatis novae” – inspiracje i wskazania*, CHS, 1992, 1, s. 173–184.
120. *Od „Inter mirifica” do „Aetatis novae”* [w:] *Prasa, radio, telewizja, film w nauczaniu Kościoła. Antologia tekstów źródłowych*, oprac. K. Klauza, Warszawa 1992, s. 3–4.
121. *Nie wolno trwać w bezczynności*, „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej”, 1992, 8, s. 376–381.
122. *Antykatecheza w mediach masowych?* WAŁ, 1992, 10–11, s. 304–308.
123. *Chaos ideowy w mediach czy chrześcijański system wartości?* SP, 29 XII 1992, wywiad dla PAP, red. Bogusław Sikorski.
Wywiad opublikowano m.in. w:
 - „Rzeczpospolita”, 29 XII 1992, tytuł: *Imperium mediów*. Z komentarzem redakcji.
 - „Nowy Świat”, 29 XII 1992 (wszystkie wydania), tytuł: *Wielka manipulacja*.
 - „Niedziela”, 1993, 2, tytuł: *Chaos ideowy w mediach czy chrześcijański system wartości?*
 - PO, 1993, 1, s. 10, tytuł: *Chaos ideowy w mediach czy chrześcijański system wartości?*
 - „Express Ilustrowany”, 29 XII 1992, tytuł: *Biskup Adam Lepa o polskich massmediach*
 - „Exodus”, *Monachium* 1993, 5, tytuł: *Chaos ideowy w mediach czy chrześcijański system wartości?*
124. *Watykańska Instrukcja „Aetatis novae” o prasie katolickiej*, WAŁ, 1992, 12, s. 137–139.
125. *Od Redakcji*, ŁST, 1992, t. 1, s. 7–8.
126. *Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi w swoich relacjach „ad extra”*, ŁST, 1992, t. 1, s. 57–64.
127. *Wartości chrześcijańskie w radiu i telewizji nikomu nie zagrażają. Wypowiedź ks. Bpa Adama Lepy przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Środków Społecznego Przekazu dla Radia Watykańskiego*, SP, 15 I 1993.
Wypowiedź opublikowano także w:
 - „Niedziela”, 1993, 5, tytuł: *Wartości chrześcijańskie w radiu i telewizji nikomu nie zagrażają. Wypowiedź biskupa Adama Lepy przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Środków Społecznego Przekazu*.

- WAŁ, 1993, 2, s. 66–67, tytuł: *O wartościach chrześcijańskich w radio i telewizji*.
128. *Pomieszać pojęcia i dezinformować*, „Świat z Piotrkowskiej”, 15 III 1993, 1, wywiad, red. Małgorzata Bartyzel.
129. *Wartości chrześcijańskie w kulturze czy dalsza jej sowietyzacja?*, „Niedziela”, 1993, 12. Przedruk: „Exodus”, Monachium 1993, 4.
130. *Katecheta i świat mitów*, „Katecheta”, 1993, 2, s. 65–72.
131. *Propaganda antykościelna dziś?*, „Niedziela”, 1993, 1(15).
132. *O aktywność katolików świeckich w dziedzinie mediów masowych*, WAŁ, 1993, 2, s. 67–69.
133. *Z niezapomnianą wizytą „ad limina”*. *Z zapisków pielgrzyma*, WAŁ, 1993, 2, s. 69–76.
134. *Katolik wobec mediów masowych*, [w:] *Kalendarz rolników 1994*, red. ks. Eugeniusz Marciniak, Włocławek 1993, s. 55–57.
135. *Stare przemilczenia czy nowa cenzura?*, „Niedziela”, 1993, 5(19).
136. *Uroczysta sesja inaugurująca prace synodalne w archidiecezji łódzkiej*, WAŁ, 1993, 3, s. 83–84. Przedruk: PO, 1993, 29.
137. *Praca w zespołach synodalnych – szkołą nowej ewangelizacji*, WAŁ, 1993, 3, s. 85–87. Przedruk: PO, 1993, 32, s. 9–11.
138. *Prasa katolicka troską Kościoła*, „Słowo”, 12 V 1993 r.
139. *Nowy Katechizm o mediach masowych*, WAŁ, 1993, 4, s. 131–134.
140. *O mediach masowych – inaczej*, WAŁ, 1993, 5, s. 157–160.
141. *Usłyszeć Kościół*, „Gazeta Pomorska”, 2 VII 1993, wywiad, red. Michał Górecki.
142. *Powtarzane w mediach kłamstwo staje się pseudoprawdą*, „Niedziela”, 1993, 15(29).
143. *Kościół a polityka*, „Sto Cztery – Miesięcznik Łódzki”, 1993, 7–8, s. 1–2, wywiad, red. Karol Badziak.
144. *Niedziela Środków Społecznego Przekazu jako zadanie duszpasterskie*, WAŁ, 1993, 6, s. 206–210.
145. *O dziennikarstwo odpowiedzialne*, „Słowo”, 4–5 VIII 1993, wywiad, red. Jan Wojciechowski.
146. *Środki przekazu w głoszeniu Słowa Bożego*, „Niedziela”, 1993, 19(33).
147. *Odporność wewnętrzna Kościoła w Polsce wobec mediów masowych*, WAŁ, 1993, 7–8, s. 261–266.
148. *Dziennikarstwo to powołanie*, „Niedziela”, 1993, 23(37), wywiad, ks. red. Ireneusz Skubiś.
149. *Przebaczenie jako wartość chrześcijańska i polskie mass media*, „Słowo”, 17–18 IX 1993.
150. *Prawda w prasie...*, DŁ, 18–19 IX 1993, wywiad, red. Zygmunt Chabowski.
151. *Mass media i zatruta infosfera*, „Ład”, 1993, 40.
152. *Pedagogia rodzinna wobec nowych zagrożeń*, WAŁ, 1993, 9, s. 313–316.
153. *Dlaczego warto czytać prasę katolicką?*, „Ziarna”, 1993, 10, s. 10.
154. *Laikat wobec mass mediów w wypowiedziach Jana Pawła II*, „Ład”, 1993, 42. [w:] *Jak dzisiejszemu człowiekowi mówić o Bogu*, red. bp Bohdan Bejze, Warszawa 1993, s. 129–132.
156. *Autorytety wehikulem propagandy*, „Niedziela”, 1993, 28(42).
157. *Uwięzienie słowa czy ekspansja obrazu*, „Ethos”, 1993, 4(23).
158. *Jan Paweł II wobec manipulacji człowiekiem w mediach masowych*, „Ethos”, 1993, 4(23).

159. *Pierwszy dokument soborowy o środkach przekazu*, WAŁ, 1993, 10, s. 376–378.
Przedruk: *W 30-lecie Dekretu „Inter mirifica”*, „Słowo”, 22 XII 1993.
160. *Chronić środowisko informacji*, „Słowo”, 2 XI 1993.
161. *Katecheta i świat obrazów*, „Katecheta”, 1993, 4, s. 192–199
162. *Kościół – „wielki nieznajomy” polskiej prasy*, „KAI. Biuletyn Katolickiej Agencji Informacyjnej”, wywiad, red. Tomasz Królak, 1993, nr 4, s. 12–15.
Przedruk: „Niedziela”, 1993, nr 36 (52).

KS. ANTONI LEWEK

Urodzony 14 stycznia 1940 r. w Kobylej Górze (woj. kaliskie). Studia teologiczne w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Poznaniu (1963), Święcenia kapłańskie w 1963 r.

Studia z zakresu homiletyki. na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1971) i w Institut für Katechetik und Homiletik w Monachium (1973). Doktorat (1973) i habilitacja (1982) w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

Kierownik Katedry Homiletyki na Wydziale Teologicznym ATK.

Od 1990 r. wykładowca homiletyki w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi i w Łódzkim Ośrodku ATK.

Przewodniczący Sekcji Homiletów Polskich przy Komisji Episkopatu Polski ds. Nauki Katolickiej.

Członek Arbeitsgemeinschaft für Homiletik.

Nagroda III stopnia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (1979).

PUBLIKACJE:

1. *Problem tirocinium dla neoprezbiterów*, HD, 1964, (33), 4, s. 207–211.
2. *Poczucie odpowiedzialności za ewangelizację u młodych księży*, HD, 1965, (34), 4, s. 229–236.
3. *Czy mam powołanie?* BK, 1966, (77), 1, s. 24–26.
4. *Nasz Król*, BK, 1966, (77), 2–3, s. 116–118.
5. *Krzywe drogi staną się proste*, BK, 1966, (77), 4, s. 233–235.
6. *Kościół nowym przymierzem między Bogiem i Jego Ludem*, BK, 1966, (77), 5, s. 294–296.
7. *Przeżycie Wielkiego Postu – wspólną troską biskupów i wiernych*, BK, 1966, (77), 6, s. 345–347.
8. *Radość ze zwycięstwa Chrystusa*, BK, 1967, (78), 2–3, s. 95–97.
9. *Troska dzieci o rozwój wiary innych ludzi*, BK, 1967, (78), 2–3, s. 99–101.
10. *Jak korzystamy z dobrodziejstw Bożych?*, BK, 1967, (78), 5, s. 291–293.
11. *Stajemy się świętymi dzięki Kościołowi*, BK, 1967, (79), 2–3; s. 111–113.
12. *Przygotowałem się na spotkanie z Tobą*, BK, 1967, (79), 5, s. 284–287.
13. *Przystąpię do ołtarza Bożego*, BK, 1967, (79), 5, s. 292–294.
14. *Wierzę w Boga*, BK, 1968, (80), 1, s. 20–23

15. *Módlcie się, bracia*, BK, 1968, (80), 3, s. 152–154.
16. *Chrystus pośród nas*, BK, 1968, (80), 3, s. 161–163.
17. *Przyjdź Królestwo Twoje*, BK, 1968, (80), 6, s. 344–346.
18. *Baranku Boży*, BK, 1968, (81), 1, s. 27–29.
19. *Strzeż mnie na żywot wieczny*, BK, 1968, (81), 1, s. 34–36.
20. *Idź i buduj Królestwo Chrystusowe*, BK, 1968, (81), 2–3, s. 113–115.
21. *Czy nie zmarnowałeś darów Najświętszej Ofiary?*, BK, 1968, (81), 4, s. 221–223.
22. *Wystroić się w Pana Jezusa*, BK, 1968, (81), 5, s. 292–295.
23. *poznajemy Pana Jezusa razem z Mędrkami*, HK, 1968, (81), 6, s. 343–346.
24. *Dziecko chce być kochane*, BK, 1969, (82), 5, s. 289–290.
25. *Bądźcie apostołami miłości*, BK, 1969, (82), 6, s. 342–343.
26. *Niebo należy do tych, którzy kochają*, BK, 1969, (83), 2–3, s. 99–100.
27. *Nasze spotkanie z Bogiem na Sądzie*, BK, 1969, (83), 4, s. 225–226.
28. *Troska dzieci Bożych o trzeźwość*, BK, 1970, (84), 1, s. 28–30.
29. *Przez krzyż do nieba*, BK, 1970, (84), 2, s. 99–101.
30. *Msza Święta– Ofiarą Pana Jezusa i naszą*, BK, 1970, (84), 6, s. 347–349.
31. *Rodzina szkołą miłości*, BK, 1970, (85), 2–3, s. 92–94.
32. *Ku wspólnocie w Chrystusie*, BK, 1970, (85), 6, s. 345–348.
33. *Kilka myśli o śp. Franciszku Ksawerym Arnoldzie*, „Katecheta”, 1970, (14), 1, s. 17–19.
34. *W trosce o odnowę kaznodziejstwa*, HD, 1970, (39), 3, s. 216–222.
35. Rec., B. Dreher, *Biblisch predigen. Ein homiletisches Werkbuch*, Stuttgart 1968, STV, 1971, (9), 1, s. 442–444.
36. *Kurs homiletyczno-katechetyczny na ATK*, STV, 1971, (9), 1, s. 164–168.
37. *Ogólnopolski Kurs Homiletyczny na ATK*, STV, 1971, (9), 2, s. 444–448.
38. Rec., J. Murphy-O’Connor, *Neubelebung der Predigt. Die Predigt bei Paulus, dem Verkünder*, München 1968, HD, 1971, (40), 3, s. 239–240.
39. *Z problematyki odnowy kaznodziejstwa*, STV, 1971, (9), 2, s. 157–164.
40. *Przez śmierć do zmartwychwstania i życia*, BK, 1971, (86), 3–4, s. 165–167.
41. *Odpuść nam nasze winy*, BK, 1971, (87), 1, s. 21–23.
42. *Jezusowe Królestwo*, BK, 1971, (87), 4, s. 231–233.
43. *O dialog w kaznodziejstwie*, BK, 1971, (87), 1, s. 60–64..
44. *Problem dialogu w kaznodziejstwie*, BK, 1971, (87), 2–3, s. 137–141.
45. *Możliwości urozmaicenia form kaznodziejskich*, HD, 1971, (40), 3, s. 199–201.
46. *Kształtowanie świadomości wspólnoty*, [w:] *Chrystus wzywa i uczy, Materiały IV kursu homiletyczno-katechetycznego dla duchowieństwa odbytego w Akademii Teologii Katolickiej 10–12 września 1970 r.*, red. ks. L. Kuc, Warszawa 1971, s. 147–154.
47. Red., *Działalność naukowa Akademii Teologii Katolickiej. Wydział teologiczny 1968–1970. Wydział Filozofii Chrześcijańskiej 1965–1970. Wydział Prawa Kanonicznego 1965–1970*, Warszawa 1971, ss. 521.
48. *Działalność naukowa Wydziału Teologicznego w latach 1968–1970*, [w:] *Działalność naukowa Akademii Teologii Katolickiej*, Warszawa 1971, s. 5–298.
49. *Kronika Akademii Teologii Katolickiej (I VIII 1969–30 VI 1970)*, STV, 1971, (9), 1, s. 449–476.
50. *Kronika Akademii Teologii Katolickiej (I VII 1970–31 I 1971)*, STV, 1971, (9), 2, s. 187–198.
51. *Miejsce kaznodziejstwa w duszpasterstwie*, HD, 1973, (42), 3, s. 183–189.

52. *Geneza i główne kierunki współczesnego ruchu homiletycznego*, STV, 1974, (12), 2, s. 121–160.
53. *Odrodzenie kaznodziejstwa poprzez odnowę homiletyki*, CT, 1974, (44), 4, s. 25–40.
54. *Słowo Boże a Świat współczesny*, ChS, 1974, (6), 30, s. 70–81.
55. *Działalność na rzecz odnowy kaznodziejstwa w Polsce*, HD, 1974, (43), 4, s. 284–292.
56. *Aktualna sytuacja kaznodziejstwa*, AK, 1974, (82), 2, s. 300–314.
57. *Chrystusowe prawo miłości*, BK, 1974, (92), 6, s. 330–331.
58. *Udział ATK w odnowie kaznodziejstwa w Polsce*, BI, 1974, (5), 3, s. 16–20.
59. *Z dziejów teologii praktycznej*, AK, 1974, (82), 1, s. 79–91.
60. *Międzynarodowe sympozjum homiletów w ATK*, BI, 1975, (6), 6, s. 10–18.
61. *Polskie publikacje homiletyczne w latach 1970–1974*, STV, 1975, (13), 2, s. 209–223.
62. *Kursy dla duchowieństwa*, STV, 1975, (13), 2, s. 253–260.
63. *Specjalizacja homiletyczna*, [w:] *Księga pamiątkowa XX-lecia Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie 1954–1974*, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1975, s. 196–205.
64. *Personalizm i egzystencjalizm w kaznodziejstwie*, [w:] *W kierunku prawdy*, red. bp B. Bejze, Warszawa 1976, s. 323–334.
65. *Kaznodziejstwo jako środek zbawienia*, STV, 1975, (13), 1, s. 77–110.
66. *Jak dziś głosić słowo Boże? Wytyczne Vaticanum II*, BK, 1975, (94), 2, s. 124–128.
67. *Metoda indukcji w kaznodziejstwie*, BK, 1975, (94), 5, s. 316–320.
68. *20 lat programowania kaznodziejstwa w Polsce*, AK, 1975, (85), 2, s. 273–282.
69. *Działalność Sekcji Homiletów Polskich*, AK, 1975, (85), 3, s. 388–399.
70. *Udział ATK w odnowie kaznodziejstwa w Polsce*, STV, 1975, (13), 1, s. 281–292.
71. Red.: *Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej*, 1975, (7), 6, s. 1–6.
To samo w wersji franc.
72. *Ogólnopolski Kurs Homiletyczno-Katechetyczno-Liturgiczny*, BI, 1976, (7), 4, s. 6–14.
73. *O należytej formacji homiletycznej w seminariach duchownych*, HD, 1976, (45), 2, s. 113–119.
74. *Ku odnowie kaznodziejstwa w Polsce*, „Więź”, 1976, (19), 1, s. 97–111.
75. *Homilia – ale jaka?*, HD, 1976, (45), 3, s. 222–229.
76. *Uroczysta inauguracja roku akademickiego 1975/76*, BI, 1976, (7), 5, s. 5–13.
77. *Studijne dni soborowej odnowy doktrynalnej w ATK*, BI, 1976, (7), 6, s. 6–14.
78. Red.: *Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej*, 1976, 7, s. 1–6.
To samo w wersji franc.
79. *Ogólnopolski kurs homiletyczno-katechetyczno-liturgiczny nt. „Pokuta chrześcijańska”*, BI, 1977, (8), 5, s. 5–15.
80. *Problemy współczesnego kaznodziejstwa* (wywiad), „Za i przeciw”, 1977, (21), 52.
81. *Nowe spojrzenie na kaznodziejstwo*, „Za i przeciw”, 1977, (21), 8.
82. *Kazania dziś. Co mówi się o kazaniach?* PK, 1977, (67), 5.
83. *Kazania dziś. W trosce o dobre kazanie*, PK, 1977, (67), 6.
84. *Kazania dziś. O dialog i współpracę*, PK, 1977, (67), 7.
85. *Cel i tematyka kazań do dzieci*, HD, 1977, (46), 3, s. 184–188.
86. *Jak głosić słowo Boże dzieciom?* HD, 1977, (46), 4, s. 271–275.
87. *Die Predigt in Polen*, „Diakonia. Internationale Zeitschrift für praktische Theologie“, 1977, (8), 6, s. 419–423.
88. Tłum. z niem.: W. Nastainczyk, *Msze i kazania dla dzieci w Republice Federalnej Niemiec*, CT, 1977, (47), 1, s. 199–210.

89. *O kaznodziejstwie i homiletyce w Polsce* (wywiad), „Życie i Myśl”, 1977, (27), 2, s. 32–43.
90. Red.: *Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej*, 1977, 8, 1–6.
To samo w wersji franc.
91. *Inauguracja roku akademickiego 1976/77 w ATK*, BI, 1977, (8), 6, s. 5–17.
92. Red.: *Skład osobowy oraz spis wykładów i ćwiczeń na rok akademicki 1977/78*, Warszawa 1977, ss. 351.
93. *Informacje ogólne o Akademii Teologii Katolickiej*, [w:] *Skład osobowy oraz spis wykładów i ćwiczeń na rok akademicki 1977/78*, Warszawa 1977, s. 9–14.
94. *O kontaktach między Akademią Teologii Katolickiej a francuskimi ośrodkami naukowymi*, „Hejnał Mariacki”, 1978, 22, s. 5.
95. *Rola i kwalifikacje współczesnego kaznodziei*, MP, 1978, (10), 7–8, s. 117–135.
96. *Ogólnopolski kurs homiletyczno-katechetyczno-liturgiczny nt. „Ludzie chorzy i starsi w Kościele”*, BI, 1978, (9), 4, s. 1–26.
97. *Kazania z magnetofonu?*, TP, 1978, (32), 47.
98. *Ku odnowie kaznodziejstwa* (wywiad), „Zorza”, 1978, (22), 28.
99. *Miejsce kaznodziejstwa w duszpasterstwie*, TP, 1978, (32), 29.
100. *Symposium Sekcji Homiletów Polskich nt. „Język a kaznodziejstwo”*, BI, 1978, (9), 4, s. 13–16.
101. *Odnova kaznodziejstwa – to odnova kaznodziei*, „za i przeciw”, 1978, (22), 20.
102. *Osobiste i egzystencjalne zaangażowanie kaznodziei*, HD, 1978, (47), 3, s. 172–177.
103. *Die Neubelebung der Predigt durch die Erneuerung der Homiletik*, „Theologie und Glaube”, 1978, (68), 1, s. 90–102.
104. *Ruch homiletyczny w trzydziestoleciu powojennym w Polsce*, [w:] *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, red. B. Bejze, Warszawa 1978, s. 581–597.
105. *Konferencja prasowa w ATK*, BI, 1978, (9), 1, s. 8–18.
106. *Udział pracowników naukowych ATK w kongresie teologów polskich w Krakowie*, BI, 1978, (9), 1, s. 18–30.
107. *Inauguracja roku akademickiego 1977/78*, BI, 1978, (9), 5, s. 5–12.
108. *ATK członkiem FIUC od 1973*, TP, 1978, (32), 49.
109. Red.: *Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej*, 1978, 9, s. 1–6.
To samo w wersji franc.
110. Red.: *Skład osobowy oraz spis wykładów i ćwiczeń na rok akademicki 1978/79*, Warszawa 1978, ss. 298.
111. *W 25-lecie Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1954–1979)*, Warszawa 1979, ss. 156 (jako wydanie specjalne BI).
To samo w wersji ang. i franc.
112. *25 lat Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie*, PK, 1979, (69), 44.
113. *Srebrny jubileusz Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Działalność i rozwój*, „Za i przeciw”, 1979, (23), 45.
114. *25-lecie Akademii Teologii Katolickiej. „Wzbudzić zainteresowanie nie tylko samą uczelnią...”*, „Zorza”, 1979, (23), 45.
115. *Kazania dla dzieci. Trafic do wyobraźni*, „Za i przeciw”, 1979, (23), 25.
116. Red.: *Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej*, 1979, 10, s. 1–6.
To samo w wersji franc.
117. Red.: *Skład osobowy oraz spis wykładów i ćwiczeń na rok akademicki 1979/80*, Warszawa 1979, ss. 316.

118. *Specyfika homilii dla dzieci*, MP, 1979, (12), 1, s. 129–138.
119. *Osobowość i funkcje kaznodziei*, AK, 1979, (92), 1, s. 74–79.
120. *Das personale Engagement des Predigers*, „Klerusblatt”, 1979, (59), 1, s. 14–16
121. *Kaznodzieja we wspólnocie kościelnej*, [w:] *Człowiek we wspólnocie Kościoła*, red. ks. L. Balter, Warszawa 1979, s. 269–281.
122. *Współczesna odnowa kaznodziejstwa*, t. 1: *Z najnowszych dziejów ruchu homiletycznego*, t. 2, *Zarys homiletyki ogólnej*, Warszawa 1980, ss. 262 i 258.
123. *W pierwszą rocznicę wizyty Jana Pawła II w Polsce. By nie musiał się wstydić...*, „Za i przeciw”, 1980, (24), 22.
124. *Jubileusz ks. prof. Jana Stępnia*, PK, 1980, (70), 37.
125. Red.: *Skład osobowy oraz spis wykładów i ćwiczeń na rok akademicki 1980/81*, Warszawa 1980, ss. 309.
126. Red.: *Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej*, 1980, 11, 1–6.
To samo w wersji franc.
127. *Inauguracja roku akademickiego w Akademii Teologii Katolickiej*, „Życie Warszawy”, 1981, (38), 245.
128. Red.: *Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej*, 1981, (12), 1–6.
Przedruk: Red.: *Bulletin d'Information de l'Académie de Théologie Catholique*, 1981, 12, s. 1–6.
129. Red.: *Skład osobowy oraz spis wykładów i ćwiczeń na rok akademicki 1981/82*, Warszawa 1981, ss. 321.
130. *Prymas Polski doktorem honoris causa Akademii Teologii Katolickiej*, „Hejnał Mariacki”, 1982, (26), 5.
131. Red.: *Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej*, 1982, 13, 1–6.
To samo w wersji franc.
132. Red.: *Skład osobowy oraz spis wykładów i ćwiczeń na rok akademicki 1982/83*, Warszawa 1982, ss. 327.
133. *Adaptacja kulturowa jako zasada ewangelizacji*, ChS, 1982, (14), 9, s. 64–80.
134. *Kaznodziejstwo*, [w:] *Katolicyzm A–Z*, red. ks. Z. Pawlak, Poznań 1982, s. 206–208.
135. *Ewangelizacja a kultura*, AK, 1983, (100), 2, s. 69–89.
136. *Problem inkulturacji Ewangelii*, AK, 1983, (100), 2, s. 189–198.
137. *Kulturotwórcza funkcja ewangelizacji*, HD, 1983, (52), 1, s. 3–2.
138. *Osobowe uwarunkowania komunikacji kaznodziejskiej*, AK, 1983, (100), 3, s. 413–432.
139. *Integralna wizja Kościoła u podstaw wiary i przepowiadania*, MP, 1983, (15), 6, s. 44–61; 7, s. 29–50.
140. *Implikacje homiletyczne współczesnej chrystologii*, „Communio”, 1983, (3), 3, s. 111–129.
141. *Wierzyć w Kościół*, ChS, 1983, (15), 2, s. 25–38.
142. *Implikacje homiletyczne współczesnych trudności wiary religijnej*, MP, 1983, (15), 12, s. 48–61.
143. *Podstawowe funkcje Kościoła*, HD, 1983, (52), 4, s. 296–307.
144. *Kaznodziejstwo w służbie wiary*, [w:] *W kierunku religijności*, red. bp B. Bejze, Warszawa 1983, s. 119–143.
145. *Rola kaznodziejstwa w budzeniu i kształtowaniu wiary*, WA, 1983, (11), 1–2, s. 212–231.
146. *Pomoce kaznodziejskie w Polsce w latach 1945–1976*, MP, 1983, (15), 9, s. 60–61; 11, s. 53–61.

147. Red.: *Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej*, 1983, 14, s. 1–6.
To samo w wersji franc.
148. Red.: *Skład osobowy oraz spis wykładów i ćwiczeń na rok akademicki 1983/84*, Warszawa 1983, ss. 327.
149. *Kronika Wydziału Teologicznego (II półrocze 1982)*, STV, 1983, (21), 2, s. 291–314.
150. *Ewangelizacja a kultura. By człowiek stawał się bardziej ludzki*, „Za i przeciw”, 1983, (27), 51–52.
151. *Rozwój katolickich badań nad Marcinem Lutrem*, MP, 1983, (15), 9, s. 48–56.
152. *Rok Marcina Lutra. Odstępca czy reformator?* „Tygodnik Polski”, 1983, (2), 41.
153. *30 lat Akademii Teologii Katolickiej. Wierna posłannictwu*, „Za i przeciw”, 1984, (28), 41.
154. *Jubileusz 30-lecia Akademii Teologii Katolickiej*, „Zorza”, 1984, (28), 41.
155. *30 lat ATK. Wczoraj i dziś Akademii*, „Myśl Społeczna”, 1984, (20), 48.
156. Red.: *Skład osobowy oraz spis wykładów i ćwiczeń na rok akademicki 1984/85*, Warszawa 1984, ss. 336.
157. *Kronika Wydziału Teologicznego ATK (styczeń–czerwiec 1983)*, STV, 1984, (22), 1, s. 309–323.
158. *Kronika Wydziału Teologicznego (II półrocze 1983)*, STV, 1984, (22), 2, s. 267–315.
159. Red.: *Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej*, 1984, 15, 1–6.
To samo w wersji franc.
160. *Pomoce kaznodziejskie w Polsce w latach 1945–1976*, MP, 1984, (16), 1, s. 92–94.
161. *Funkcja kerygmaticzna Kościoła w świetle Vaticanum II. Istota i zadania*, Warszawa 1984, t. 1, ss. 240; t. 2, ss. 222.
162. *Problem wiary w Chrystusa a przepowiadanie chrystologiczne*, MP, 1984, (16), 5, s. 85–95; 6, s. 79–94; 7–8, s. 100–111.
163. *Obraz Chrystusa u współczesnych teologów jako inspiracja dla kościelnego przepowiadania*, MP, 1984, (16), 9, s. 7–86.
164. *Zjawisko współczesnej niewiary w Boga – wyzwaniem dla kościelnego przepowiadania*, MP, 1984, (16), 1, s. 78–92.
165. *Odnowa Kościoła jako zadanie kaznodziejstwa*, AK, 1984, (103), 3, s. 369–382.
166. *Sluchanie słowa Bożego jako źródło wiary*, MP, 1984, (16), 3, s. 52–64.
167. *Ku apostołsko-misyjnej wizji kapłaństwa*, ChS, 1984, (16), 1, s. 79–100.
168. *Bóg – Człowiek – Ojczyzna. Homilie wygłoszone w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie w związku z zamordowaniem ks. Jerzego Popiełuszki*, t. 1, Warszawa 1985, ss. 232.
169. *Funkcja kerygmaticzna Kościoła według Vaticanum II*, AK, 1985, (104), 3, s. 349–360.
170. Red.: *Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej* 1985, 16. s. 1–6.
To samo w wersji franc.
171. Tłum. z niem.: F. P. Sonntag, *Luter w refleksji katolickiej*, [w:] *Misterium Verbi*, red. ks. H. Muszyński i ks. A. Skowronek, Warszawa 1985, s. 97–119.
172. Red.: *Skład osobowy oraz spis wykładów i ćwiczeń na rok akademicki 1985/86*, Warszawa 1985, ss. 363.
173. *Kronika Wydziału Teologicznego (I półrocze 1984)*, STV, 1985, (23), 1, s. 301–328.
174. *Kronika Wydziału Teologicznego (II półrocze 1984)*, STV, 1985, (23), 2, s. 331–367.
175. *Nowy rok akademicki. O Akademii Teologii Katolickiej*, „Ład”, 1985, (5), 40.

176. *30 lat Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie*, „Życie chrześcijańskie w Polsce”, 1985, (1), 4, s. 24–74
To samo w jęz. ang., franc., hiszp., niem., wł.
177. *Polska bibliografia adnotowana na temat misji i rekolekcji*, AK, 1985, (105), 1, s. 112–123.
178. *Głoszenie i słuchanie słowa Bożego jako współczynniki wiary*, MP, 1985, (17), 2, s. 81–96.
179. *Męczeństwo kapłana – źródłem żywotności Kościoła*, Warszawa 1985, ss. 16.
180. *Stanowisko Vaticanum II oraz kościelnego przepowiadania wobec niewierzących w Boga*, WA, 1986, (14), 1, s. 120–131.
181. *Problematyka społeczna i polityczno-moralna w kaznodziejstwie według Vaticanum II*, MP, 1986, (18), 10, s. 118–128.
182. *Das Böse besiegen durch das Gute*, „Der Prediger und Katechet”, 1986, (25), 6, s. 748–751.
183. *Przed egzaminami wstępnymi na wyższe uczelnie katolickie*, „Za i przeciw”, 1986, (30), 23.
184. Red.: *Skład osobowy oraz spis wykładów i ćwiczeń na rok akademicki 1986/87*, Warszawa 1986, ss. 369.
185. *Kronika Wydziału Teologicznego (I półrocze 1985)*, STV, 1986, (24), 1, s. 299–327.
186. *Kronika Wydziału Teologicznego (II półrocze 1985)*, STV, 1986, (24), 2, s. 273–300.
187. Red.: *Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej*, 1986, 17, s. 1–6.
To samo w wersji franc.
188. *Męczennik prawdy i nadziei. Ks. Jerzy Popiełuszko*, Warszawa 1986, ss. 216.
189. *Nowe Sanktuarium Polaków. U grobu ks. Jerzego Popiełuszki. Fakty – wydarzenia – perspektywy*, Warszawa 1986, ss. 20.
To samo w j. ang., franc., niem., ros. i wł.
190. *Książd Jerzy w poezji i pieśni*, Warszawa 1986, ss. 40.
191. Rec., S. Olejnik, „*Jam jest Drogą, Prawdą i Życiem*” (J 14, 6). *Homilie niedzielne i świąteczne*, Warszawa 1985, ss. 574, AK, 1987, (108), 1, s. 176–177 oraz „Przegląd Katolicki”, 1986, (75), 44–45.
192. *Kronika Wydziału Teologicznego (I półrocze 1986)*, STV, 1987, (25), 1, s. 269–297.
193. *Kronika Wydziału Teologicznego (II półrocze 1986)*. STV, 1987, (25), 2, s. 327–358.
194. Red., *Skład osobowy oraz spis wykładów i ćwiczeń na rok akademicki 1987/88*, Warszawa 1987, ss. 376.
195. Red.: *Biuletyn Informacyjny Akademii teologii Katolickiej*, 1987, 18, s. 1–6.
To samo w wersji franc.
196. *Rola kaznodziejstwa w kształtowaniu wspólnoty kościelnej, parafialnej i eucharystycznej*, MP, 1987, (19), 12, s. 64–77.
197. *L'Académie catholique de théologie de Varsovie*, „Conscience et Liberté” 1987, 34, s. 121–123.
198. *Sanktuarium żoliborskie* (wywiad), „Nowe Życie”, 1987, (5), 21.
199. *Bóg – Człowiek – Ojczyzna. Homilie wygłoszone w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie*, t. 2, Warszawa 1987, ss. 240.
200. *Ojciec Święty Jan Paweł II u grobu ks. Jerzego Popiełuszki*, Warszawa 1987, ss. 8.
201. *Kaznodziejstwo patriotyczne. Roztropna troska o dobro wspólne*, „Za i przeciw”, 1988, (32), 30.
202. *Kronika Wydziału Teologicznego (I półrocze 1987)*, STV, 1988, (26), 1, s. 282–314.

203. *Kronika Wydziału Teologicznego (II półrocze 1987)*, STV, 1988, (26), 2, s. 279–313.
204. Red.: *Skład osobowy oraz spis wykładów i ćwiczeń na rok akademicki 1988/89*, Warszawa 1988, ss. 380.
205. Red.: *Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej*, 1988, 19, 1–6.
To samo w wersji franc.
206. *Owoce męczeństwa polskiego kapłana*, „Gazeta Niedzielną” (Londyn), 1988, (40), 43.
207. *Kaznodziejstwo patriotyczne*, ChS, 1988, (2), 6, s. 53–69.
208. *Bóg – Człowiek – Ojczyzna. Homilie wygłoszone w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie*, t. 3, Warszawa 1988, ss. 216.
209. *Istota i zadania kaznodziejstwa patriotycznego*, MP, 1988, (20), 11, s. 106–113.
210. *Ku wierze integralnej i dojrzałej*, MP, 1988, (20), 11, s. 107–116.
211. *Bóg–Człowiek–Ojczyzna. Homilie wygłoszone w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie*, t. 4, Warszawa 1989, ss. 216.
212. *Bóg – Człowiek – Ojczyzna. Kazania wygłoszone w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie*, Warszawa 1989, t. 5, ss. 272.
213. *Jaki kaznodzieja – takie kazanie*, [w:] A. Lewek, *Bóg – Człowiek – Ojczyzna. Kazania wygłoszone w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie*, t. 5, Warszawa 1989, s. 7–17.
214. Red., *Biuletyn Informacyjny Akademii Teologii Katolickiej*, 1989, 20, 1–2.
To samo w wersji franc.
215. *Kronika (I półrocze 1988)*, STV, 1989, (27), 1, s. 291–313.
216. *Kronika Wydziałów (II półrocze 1988)*, STV, 1989, (27), 2, s. 279–310.
217. *Za co oddał życie ks. Jerzy Popiełuszko*, List do redakcji, „Ład”, 1989, (7), 43.
218. *Za co oddał życie ks. Jerzy Popiełuszko? „Bóg i Ojczyzna. Biuletyn poświęcony księdzu Jerzemu Popiełuszcze”*, 1990, (6), 1, s. 5–11.
219. *Kronika (I półrocze 1989)*, STV, 1990, (28), 1, s. 291–315.
220. *Kronika (II półrocze 1989)*, STV, 1990, (28), 2, s. 162–188.
221. *W żoliborskim sanktuarium. Nie rozniecał nienawiści...*, „Za i przeciw”, 1990, (34), 3.
222. *Męczeństwo ks. Jerzego źródłem nawróceń*, „Bóg i Ojczyzna. Biuletyn poświęcony księdzu Jerzemu Popiełuszcze”, 1990, (6), 2, s. 7–14.
223. *Poznański Czerwiec – „Solidarność” – Jesień Narodów*, [w:] *Drogi do niepodległości. Wyd. specjalne poświęcone X rocznicy powstania „Solidarności”*, red. J. Pielka, Warszawa 1990, s. 10–14.
224. *Bóg – Człowiek – Ojczyzna. Kazania wygłoszone w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie*, t. 6, Warszawa 1990, ss. 224.
225. *Uwarunkowania recepcji kazań*, [w:] *Bóg – Człowiek– Ojczyzna. Kazania wygłoszone w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie*, t. 6, Warszawa 1990, s. 7–22.
226. *Ksiądz Jerzy – Męczennik. Słowa do narodu. Sprawa beatyfikacji*, Warszawa 1990, ss. 80.
227. *Ks. Jerzy Popiełuszko. Symbol ofiar komunizmu*, Warszawa 1991, ss. 78.
To samo w wersji ang., franc., niem., wł.
228. *Kronika (I półrocze 1990)*, STV, 1991, (29), 1, s. 173–188.
229. *Kronika (II półrocze 1990)*, STV, 1991, (29), 2, s. 293–305.
230. *Uzdrowienie za wstawiennictwem śp. ks. Jerzego Popiełuszki*, „Bóg i Ojczyzna. Biuletyn poświęcony księdzu Jerzemu Popiełuszcze”, 1991, (7), 1, s. 10–13.
231. *Ku chwale ks. Jerzego*, „Bóg i Ojczyzna. Biuletyn poświęcony księdzu Jerzemu Popiełuszcze”, 1991, (7), 3, s. 7–10.

232. „Geburtsland der antikommunistischen Revolution”. Zur herausragenden Rolle Polens – Interview mit Prof. Dr. Antoni Lewek (Warschau), „Wieslocher Woche“, 1991, (43), 30.
233. *Die Rolle der Kirche im Prozess der gesellschaftlichen und politischen Veränderungen in Polen*, [w:] *Basiskurse im Christsein. Zu Ehren von Wolfgang Nastainczyk*, red. H. F. Angel – U. Hemel, Frankfurt am Main 1992, s. 397–405.
234. *Kronika Wydziałów (I półrocze 1991)*, STV, 1992, (30), 1, s. 229–251.
235. *Studium teologiczno-dziennikarskie w ATK*, PO, 1992, (25), 22, s. 8–10.
236. *Kronika (Rok akademicki 1991/92)*, STV, 1992, (30), 2, s. 199–231.
237. *Alternative Entwürfe einer europäischen Pastoral aus polnischer Sicht*, „ET – Bulletin. Europäische Gesellschaft für Katholische Theologie“, 1993, (4), 1, s. 98–106.
238. *Ewangelia a wolność Europy. Elementy nowej ewangelizacji w świetle Synodu Biskupów 1991*, ChS, 1993, (23), 1, s. 54–72.
239. *Jak polityczny powinien (może) być Kościół?*, „Słowo”, 1993, (1), 84.
240. *Studia teologiczno-dziennikarskie w ATK*, (wywiad), „słowo”, 1993, (1), 100.
241. *Szkola im. ks. Jerzego Popiełuszki w Chełmie*, „Słowo”, 1993, (1), 103; Przedruk: „Ład Boży”, 1993, 13.
242. *Jerzy Popiełuszko (1947–1984)*, [w:] Hrag. R. Englert, *Das Kalenderbuch „Woran sie glaubten, wofür sie lebten. 365 Wegbegleiter für die Tage des Jahres”*, München 1993.
243. *Objawienie Boże a ewangelizacja według Vaticanum II*, STV, 1993, (31), 2.
244. *Kościół a mass media*, AK, 1993, (121), 2.

KS. HENRYK MAJCHRZAK

Urodzony 1 lutego 1931 r. w Ręcznie (woj. piotrkowskie). Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1955). Świecenia kapłańskie w 1955 r.

Studia z teologii liturgii w zakresie historii sztuki w Pontificio Atheneo Anselmiano w Rzymie (1971).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1971 r. wykłada historię sztuki kościelnej.

Członek Komisji Episkopatu Polski ds. Sztuki Kościelnej.

Proboszcz parafii św. Kazimierza w Łodzi.

KS. BOLESŁAW MAJDAK FDP

Urodzony 12 lutego 1929 r. w Podśniatynce (d. woj. tarnopolskie). Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym Księży Orionistów w Zduńskiej Woli (1959). Świecenia kapłańskie w 1959 r.

Studia z zakresu historii Kościoła na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1964). Doktorat na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie (1971).

Wykładowca historii Kościoła i patrologii w Wyższym Seminarium Duchownym Księży Orionistów w Zduńskiej Woli.

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1989 r. wykłada patrologię.

Redaktor naczelny „Biuletynu Don Orione”.

PUBLIKACJE:

1. *Czterdziestolecie orionistów w Polsce*, „Kronika Diecezji Włocławskiej”, 1963, 46, s. 204–206.
2. *Orioniści w Polsce*, PK, 1963, 19.
3. *A Varsavia mentre infuriava l'occupazione nazista si aprì nella Casa orionina un seminario clandestino*, „Don Orione”, 1970, 7, s. 12–14.
4. *I religiosi di Don Orione in Polonia*, „Don Orione”, 1972, 4, s. 12–15.
5. *Ksiądz Orione i Polacy*, GN, 1973, 47.
6. *Księża orioniści*, GN, 1973, 43.
7. *Dzieje Zgromadzenia Księży Orionistów w Polsce 1923–1945*, Warszawa 1976.
8. *Studium Clandestinum (Die Söhne der Göttlichen Vorsehung – Orionisten und Marianer)*, [w:] *Les Eglises Chrétiennes dans l'Europe dominée par le IIIe Reich 1939–1945. Section IV Congrès à Varsovie 25 VI–I VII 1978 (Commission Internationale d'Histoire Ecclesiastique Comparée)*.
9. *Un mattone sotto il capo*, „Don Orione”, 1982, 5, s. 13.
10. *Un omaggio alle assassinate*. „Don Orione”, 1982, 5, s. 12.
11. *Działalność Zgromadzenia „Małe Dzieło Boskiej Opatrzności” (Orioniści) wśród Polonii Zagranicznej*, [w:] *Działalność męskich zgromadzeń zakonnych wśród Polonii*, Lublin 1982, s. 129–141.
12. *Orioniści*, [w:] *Życie religijne pod okupacją hitlerowską 1939–1945*, Warszawa 1982, s. 652–662.
13. *Una visita in Spagna*, „Don Orione”, 1983, 2, s. 23–25.
14. *Sete di Dio ...*, „Don Orione”, 1984, 9, s. 14.
15. *I santi Cirillo e Metodio – Greci d'origine, Slavi di cuore, Romani di fede... chi sono*, „Don Orione”, 1985, 10, s. 14–15.
16. *Storia della Congregazione dei sacerdoti di Don Orione in Polonia (1923, 1945)*, Roma 1985.
17. *Cinquantesimo della parrocchia orionina di Włocławek*; „DonOrione”, 1985, 3, s. 25–26.
18. *Interessiamoci un poco della Lituania – per VI centenario della sua fede cattolica*, „Don Orione”, 1986, 6, s. 12–13.
19. *Matka Boża w życiu bł. Alojzego Orione*, „Rycerz Niepokalanej”, 1987, 3, s. 75–76.
20. *Consacrazione della nuova chiesa dedicata a Sant'Antonio di Padova*, „Don Orione”, 1987, 10, s. 20–21.
21. *Il battesimo della Russia di Kiev*, „Don Orione”, 1988, 6, s. 10–11.
22. *I 50 anni dell'Opera Don Orione nell'Arcidiocesi di Varsavia*, „Don Orione”, 1990, 3, s. 14.

KS. WŁADYSŁAW MULARCZYK

Urodzony 16 lipca 1934 r. w Woli Szkuckiej (woj. piotrkowskie). Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1957). Świecenia kapłańskie w 1957 r.

Studia z zakresu filozofii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1965).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi wykłada od 1991 r. logikę i ogólną metodologię nauk.

Proboszcz parafii św. Mikołaja w Wolborzu.

PUBLIKACJE:

1. *Monizm*, [w:] *Katolicyzm A–Z*, Poznań 1982, s. 275.
2. *Żeby choć jeden z nich został kapłanem*, [w:] *Sylwetki matek kapłanów*, Poznań-Warszawa 1981, s. 392–396.

KS. ANDRZEJ PERZYŃSKI

Urodzony 8 czerwca 1958 r. w Głównie. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1984). Świecenia kapłańskie w 1984 r.

Studia z zakresu teologii dogmatycznej na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie i doktorat na Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu w Rzymie (1990).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1991 r. wykłada propeutykę teologii i sakramentologię.

W Łódzkim Ośrodku Akademii Teologii Katolickiej oraz w Instytucie Teologicznym wykłada teologię dogmatyczną (od 1991 r.).

Od 1991 r. w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi pełnił funkcję prefekta studiów. W 1993 r. mianowany prorektorem Uczelni.

Adiunkt na Wydziale Teologicznym ATK w Warszawie (od 1992 r.).

Współpracuje z Tygodnikiem Katolickim „Niedziela”. Członek redakcji „Łódzkich Studiów Teologicznych”.

PUBLIKACJE:

1. *Profile Wielkiego Jubileuszu w trylogii trynitarnej Jana Pawła II*, „Collegium Polonorum”, 1989/90, 10, s. 178–211.
2. *Il principio personalistico nel pensiero ecclesiologico di Karol Wojtyła* (rozprawa doktorska), Romae 1990, ss. 330.
3. *Parafia w świetle teologii Kościoła lokalnego*, [w:] *Dziś i jutro parafii*, red. bp A. Lepa, Łódź 1991, s. 47–74.

4. *Czy inwazja nowych religii na Wschód?* „Niedziela”, 1991, 11, s. 5.
5. *O religijności czysto religijnej*, „Niedziela”, 1991, 14, s. 4.
6. *Nogami na ławkach*, „Niedziela”, 1991, 18, s. 5.
7. *Uwagi o religijności i jej obecnych przemianach*, „Collegium Polonorum”; 1991/92, 11, s. 116–135.
Przedruk: WAŁ, 1992, 12, s. 340–350.
8. Rec., L. Giussani, *La coscienza religiosa nell uomo moderno*, Milano 1985, ss. 79, „Collegium Polonorum”, 1991/92, 11, s. 201–206.
Przedruk: „Ethos”, 1993.
9. *Między przemijaniem a przeznaczeniem*, „Niedziela”, 1992, 2.
10. *Jako. motywacja naszego odrodzenia społecznego*; „Niedziela”, 1992, 6.
11. *Przebudzenie: „religia – tak, Chrystus – nie?”*, „Niedziela”, 1992, 27.
12. Rec., L. Giussani, *La coscienza religiosa nell uomo moderno*, Milano 1985, ŁST, 1992, 1, s. 147–149.
13. *Diariusz wydarzeń*, (oprac.), ŁST, 1992, 1, 157–161.
14. *Istnienie świata: konieczność czy dar?* WAŁ, 1993, 5, s. 161–162.
15. *Nowe kompendium doktryny katolickiej*, „Niedziela”, 1993, 6.
16. *Bliżej teologii – bliżej wiary*, „Niedziela”, 1993, 9.
17. *Zmartwychwstały: nowa obecność w świecie*, „Niedziela”, 1993, 15.
18. *Ludzkie mniemania a zmysł religijny*, WAŁ, 1993, 7–8, s. 266–268.
19. Rec., L. Giussani, *Un avvenimento di vita, cioè una storia*, Il Sabato, Roma 1993, ss. 502, AK, (w druku).
20. *Boży bestseller*, „Niedziela”, 1993, 30.
21. *Oczekując na encyklikę*, „Ład”, 1993, 34.

KS. IRENEUSZ PĘKAŁSKI

Urodzony 9 marca 1950 r. w Tomaszowie Mazowieckim. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1974). Święcenia kapłańskie w 1974 r.

Studia z zakresu prawa kanonicznego na Wydziale Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1979) i doktorat na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie (1981).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi lektor języka łacińskiego (1982) i wykładowca prawa kanonicznego (1983). W latach 1987–1993 prorektor Uczelni, od 1993r. jej rektor.

Przewodniczący Wydziału do Spraw Zakonnych Kurii Archidiecezji Łódzkiej. Członek Komisji Prosynodalnej ds. Upowszechniania Prawa.

Kanonik honorowy Kapituły Archikatedralnej Łódzkiej (1990).

Kapelan Jego Świątobliwości (1993).

Członek redakcji „Łódzkich Studiów Teologicznych”.

PUBLIKACJE:

1. *Facolta attuali delle singole congregazioni*, Roma 1982, ss. 93.
2. *Kapłan dziś*, WdŁ, 1983, 1–2, s. 27–34.
3. *Uwagi na temat aktualnie obowiązującego prawa małżeńskiego*, WdŁ, 1984, 3–4 s. 89–100.
4. *Wady konsensu małżeńskiego w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, WdŁ, 1985, 3–4, s. 72–92.
5. Rec., *Perché un codice nella Chiesa*, pr. zbior., Bolonia 1984, ss. 173, „Prawo Kanoniczne”, 1985, (28), 3–4, s. 285–288.
6. Rec., J. B. Beyer, *Del Concilio al Codice*, Bolonia 1984, ss. 139, „Prawo Kanoniczne”, 1985, (28), 3–4, s. 288–292.
7. Rec., *Gli istituti religiosi nel nuovo Codice di diritto canonico*, pr. zbior., Milano 1984, ss. 212, „Prawo Kanoniczne”, 1985, (28), 3–4, s. 297–300.
8. Rec., *Il matrimonio nel nuovo Codice di Diritto Canonico, annotazioni di diritto sostanziale e processuale*, pr. zbior., Padova 1984, ss. 265, „Prawo Kanoniczne”, 1985, (28), 3–4, s. 300–304.
9. *Interpretacja kanonów: 502 par. 1, 917, 1066, 1067, 1686*, WdŁ, 1986, 1–2, s. 2.
10. *Uprawnienia Kolegium Konsultorów*, WdŁ, 1986, 1–2, s. 3–4.
11. *Przygotowanie alumnów do kapłaństwa w świetle obowiązującego prawa kanonicznego*, WdŁ, 1986, 7–8, s. 161–176.
12. *Uprawnienia kongregacji Kurii Rzymskiej w okresie przed jej reformą dokonaną w 1588 roku przez papieża Sykstusa V*, „Prawo Kanoniczne”, 1986, (29), 1–2, s. 227–241.
13. *Specyfika struktur prawnych wspólnoty parafialnej*, [w:] *Dziś i jutro parafii*, red. bp Adam Lepa, Łódź 1991, s. 75–117.
14. *Status dziekana w aktualnie obowiązującym prawie powszechnym i partykularnym diecezji łódzkiej*, WdŁ, 1991, 3, s. 64–72.
15. *Kanoniczno-cywilny status Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi*, ŁST, 1992, 1, s. 43–56.

KS. PIOTR RYCERSKI

Urodzony 28 lipca 1936 r. w Wohyniu (woj. białkopodlaskie). Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1960). Świecenia kapłańskie w 1960 r.

Studia z zakresu muzykologii i doktorat na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1984).

Od 1977r. wykłada w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi zasady śpiewu liturgicznego. Kierownik chóru seminaryjnego.

Dyrektor i wykładowca Archidiecezjalnej Szkoły Organistowskiej.

KS. TADEUSZ SIKORSKI

Urodzony 20 marca 1935 r. w Pabianicach. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1959). Świecenia kapłańskie w 1959 r.

Studia z zakresu teologii moralnej i doktorat na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Strasburgu (1966).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1966 r. wykłada teologię moralną. W latach 1967–1991 wykładał teologię moralną w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

Członek Międzynarodowego Stowarzyszenia Etyków Societas Ethica i francuskiego Stowarzyszenia Teologów Moralistów (ATEM).

Kanonik honorowy Kapituły Katedralnej Łódzkiej (1985) i kapelan Jego Świątobliwości (1993).

PUBLIKACJE:

1. *Ku etyce społeczności eklezjalnej*, CT, 1969, (39), 2, s. 137–138.
2. *Sesja naukowa na temat encykliki „Humanae vitae”*, CT, 1969, (39), 3, s. 134–138.
3. *Encyklika „Humanae vitae” w orzeczeniach episkopatów*, CT, 1969, (39), 4, s. 110–123.
4. *Eutanazja. Przyczynek do studium moralnego*, STV, 1979, (8), 1, s. 447–478.
5. *Natura podstawą etyki?*, SPCh, 1970, (6), 1, s. 214–217.
6. *Problematyka moralna na kongresie w Toronto*, CT, 1970, (40), 3, s. 105–107.
7. *Teologia małżeństwa*, CT, 1970, (40), 4, s. 110–113.
8. *Problemy moralne świeckich*, CT, 1970, (40), 4, s. 114–115.
9. *Hermeneutyka w teologii moralnej*, CT, 1971, (41), 1, s. 120–121.
10. *Specyfika moralności chrześcijańskiej*, CT, 1971, (41), 2, s. 113–115.
11. *Wizyta Ch. Delhaye’a w ATK*, CT, 1971, (41), 4, s. 112–114.
12. *Z problematyki sumienia*, STV, 1971, (9), 1, s. 425–427.
13. Rec., J. David, *La loi naturelle et autorite de l’Eglise*, STV, 1971, (9), 1, s. 440–441.
14. Rec., Ks. S. Olejnik, *Katolicka etyka życia osobistego*, STV, 1971, (9), 1, s. 437–439.
15. *Eucharystia jako ofiara*, WDL, 1971, 6, s. 187–190.
16. *Ku odnowie sakramentu pokuty*, CT, 1972, (42), 2, s. 116–121.
17. *Jacques Leclercq (1891–1971)*, CT, 1972, (42), 3, s. 115–117.
18. *Teologia świętowania*, CT, 1972, (42), 4, s. 115–116.
19. *Z problematyki nierozzerwalności małżeństwa*, STV, 1972, (10), 2, s. 368–371.
20. *Nad „Etycznym problemem samobójstwa”*, STV, 1972, (10), 3, s. 333–343.
21. *Actus humanus. Ku egzystencjalnej interpretacji Tomaszowej etyki działania ludzkiego*, STV, 1973, (11), 1, s. 141–159.
22. Rec., J. M. Aubert, *Morale sociale pour notre temps*; S. Olejnik, *Moralność życia społecznego*; R. Coste, *Ewangelia i polityka*; H. Camara, *Pour arriver à temps*; R. Metz, *Les groupes informels dans l’Eglise*; M. D. Chenu, *Wybór pism*; E. L. Mascall, *Teologia a przyszłość*; H. Zahrt, *Dieu ne peut pas mourir*; P. de Lecht, *Mariage et sacrement de mariage*, STV, 1973, (11), 1, s. 304–314.
23. *Kronika ATK (lutycz-czerwiec 1972)*, STV, 1973, (11), 1, s. 315–323.

24. *Spotkanie z niewierzącymi w działaniu*, ChS, 1973, 3, s. 66–75.
25. *Kształtowanie katolickiej nauki moralnej*, STV, 1973, (11), 2, s. 119–128.
26. *Eklezjalno-sakramentalny charakter moralności chrześcijańskiej*, AK, 1973, 81, s. 102–112.
27. *Zajęcia z teologii moralnej w Łódzkim Seminarium Duchownym*, CT, 1973, (43), 5, s. 82–85.
28. *LX Sesja francuskich Tygodni Społecznych*, CT, 1974, (44), 2, s. 105–108.
29. *Wizyta René Simona*, CT, 1974, (44), 4, 103–105.
30. *Teologiczna i duszpasterska problematyka adhortacji „Marialis cultus”*, WDL, 1974, 48, s. 244–248.
31. Rec., C. Geffré, *Un nouvel age de la theologie*, STV, 1974, (12), 2, s. 269–271.
32. *Moraltheologische Implikationen der „Praeparatio evangelica”*, „Theologisch–Praktische Quartalschrift”, 1974, 122, s. 51–56.
33. *Teologia czasu sekularyzacji*, „Więź”, 1975, 3, s. 34–41.
34. *Quaestio de abortu procurato*, AK, 1975, 85, s. 374–387.
35. Rec., *Revelation de Dieu et langage des hommes*, pr. zbior.; F. Mussner, *Histoire de l’herméneutique*, STV, 1975, (13), 2, s. 233–237.
36. *Symposium na temat rozwoju*, CT, 1976, (46), 1, s. 116–118.
37. *Ubóstwo i solidarność*, „Więź”, 1976, 4, s. 14–21.
38. *Bogactwo. Aspekt teologiczno-moralny*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, Lublin 1976, s. 709.
39. *Teologia społeczna w kręgu problematyki teologicznej*, [w:] *W kierunku prawdy*, Warszawa 1976, s. 265–275.
40. *Spotkanie moralistów francuskich*, CT, 1976, (46), 4, s. 98–100.
41. *B. Häringa personalizm teologiczny*, CT, 1976, (46), 4, s. 213–217.
42. *Sakramenty święte w pełnieniu zadań moralnych*, AK, 1977, 88, s. 304–314. *Le rôle des sacrements dans la présentation et l’accomplissements des obligations morales*, CT, 1977, (47), fasc. specialis, s. 57–68, tłum. j. franc.
43. *Polaryzacje „walki z grzechem”*, ChS, 1977, 5, s. 38–48.
44. *Wspólnotowy charakter moralności chrześcijańskiej*, ChS, 1977, 11–12, s. 73–84, tłum. j. niem. *Die Aporie des gemeinschaftlichen Lebens*, [in:] *Person im Kontext des Sittlichen*, Düsseldorf 1979, s. 133–143.
45. *Wizyta René Coste’a*, CT, 1977, (47), 1, s. 88–89.
46. *Temat wyzwolenia w dzisiejszej teologii*, CT, 1977, (47), 1, s. 91–94.
47. *Bóg teologii moralnej*, CT, 1977, (47), 2, s. 85–87.
48. *Święto polskiej teologii*, CT, 1977, (47), 2, s. 199–204.
49. *Wizyta J. M. Auberta*, CT, 1977, (47), 3, s. 84–86.
50. *Z teologii grzechu i nawrócenia*, CT, 1977, (47), 4, s. 97–101.
51. Rec., *Powołanie chrześcijańskie*, pr. zbior., CT, 1978, (48), 2, s. 118–121.
52. Rec., W. Molinski, *Teologie der Ehe in der Geschichte*, CT, 1978, (48), 2, s. 122–123.
53. *Kongres biblistów i moralistów francuskich*, CT, 1978, (48), 3, s. 82–84.
54. *Zarys rozwoju katolickiej nauki społecznej* (C. Strzeszewski, *Ewolucja katolickiej nauki społecznej*), CT, 1978, (48), 4, s. 113–115.
55. *Wokół projektu teologii społecznej. Zbliżenia do idei „czynnej obecności Kościoła w budowaniu świata”*, [w:] *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, Warszawa 1978, s. 86–102.
56. *W sprawie chrześcijańskich działań moralnych*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 11, Warszawa 1978, s. 141–156.

57. *Poznanie i tajemnica. Encyklika „Humanae vitae” jako impuls do rozwoju moralności chrześcijańskiej*, ZN, 1978, 9, s. 32–47.
58. *Sakrament małżeństwa w perspektywie chrystologii*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 11, Warszawa 1978, s. 193–201.
59. *Życie o pięć minut dłuższe*, „Życie i Myśl”, 1978, 11, s. 99–103.
60. *Instytut Studiów Społecznych w paryskim Instytucie Katolickim*, CT, 1979, (49), 4, s. 96–98.
61. *A. Manaranche’a idea teologii moralnej*, CT, 1979, (49), 2, s. 85–88.
62. *Kongres moralistów francuskich – ATEM 78*, CT, 1979, (49), 3, s. 100–104.
63. *Życie chrześcijańskie w serii Croire et comprendre*, CT, 1979, (49), 3, s. 105–107.
64. *Przed wszystkim wyrazi wdzięczności*, ŻW, 1979, 7–8, s. 39–40.
65. „Nie tylko o religię chodzi...”, ŻM, 1979, 7–8, s. 109–115.
66. „Nowy się wiek...”. *Refleksje poczerwcowe*, „Więź”, 1979, 10, s. 12–17.
67. Rec., C. Bartnik, *Teologia pracy ludzkiej*, ChS, 1979, 10, s. 82–87.
68. *W odpowiedzi na dar* (ks. S. Olejnik, *W odpowiedzi na dar i powołanie Boże*), ChS, 1979, 11, s. 62–74.
69. *Homo redemptus. Chrystyce podstawy katechezy moralnej Jana Pawła II*, ŻM, 1980, 6.
70. *O chrześcijańską postawę wobec problemu samobójstwa*, CT, 1980, (50), 4, s. 43–59, tłum. franc. *Pour une attitude chrétienne a l’égard du problème du suicide*, CT, 1980, (50), fasc. specialis, s. 161–177.
71. *Chrześcijanin w świecie współczesnym*, CT, 1980, (50), 2, s. 129–134.
72. *Teologia małżeństwa i rodziny*, CT, 1981, (51), 2, s. 106–110.
73. *Małżeństwo chrześcijan. Sakrament odpowiedzialnej miłości*, [w:] *Spojrzenia na współczesną rodzinę w Polsce*, Warszawa 1981, s. 39–58.
74. *Chrześcijaństwo a prawa człowieka*, CT, 1981, (51), 4, s. 91–94. *Rodzina jako źródło kształtowania człowieka*, [w:] *Spojrzenia na współczesną rodzinę w Polsce*, Warszawa 1981, s. 360–368.
75. *Prawo i Ewangelia*, CT, 1982, (52), 2, s. 112–116.
76. *Epikia i oikonomia*, CT, 1982, (52), 3, s. 98–100.
77. „Chcesz się ozdobić...”. *Dwa imiona doskonałości*, „Więź”, 1982, 11–12, s. 79–86.
78. *Pokój. Aspekt moralno-etyczny*, [w:] *Katolicyzm A–Z*, Poznań 1982, s. 309.
79. *Życie. Aspekt moralno-etyczny*, [w:] *Katolicyzm A–Z*, Poznań 1982, s. 404–407.
80. „Zobaczyć wielką sprawę pluralizmu w Kościele...”, „Communio”, 1983, 2, s. 122–128.
81. *Nadzieja wbrew wszelkiej nadziei*, „Communio”, 1984, 4, s. 26–36. Tłum. franc., *L’espoir contre tout espoir*, CT, 1985, (55), fasc. spec., s. 119–127.
82. *Studia zebrane*, ks. prof. S. Olejnika, CT, 1986, (56), 2, s. 80–83.
83. *Rok doniosłej misji Kościoła – naszej misji*, WDL, 1983, (57), s. 122–129.
84. *Interwencja melchickiego biskupa Eliasza Zoghby na Soborze Watykańskim II w sprawie powtórnych małżeństw chrześcijan rozwiedzionych*, STV, 1983, (21), 2, s. 61–128. Tłum. franc., *L’intervention de Mgr Elias Zoghby au concile Vatican II sur le problème des divorcés remariés*, CT, 1984, (54), fasc. spec., s. 157–210.
85. *Kontemplacja i działanie*, „Niedziela”, 1984, 12.
86. *Hasła: Agresja, Bezinteresowność, Chciwość, Czas, Dialog, Dyskrekcja, Dziewictwo, Fanatyzm, Grzech, Kłamstwo, Łakomstwo, Męstwo, Miłość, Nadzieja, Nawrócenie*, [w:] *Słownik teologiczny*, pr. zbior. pod red. A. Zuberbiera, t. 1, Katowice 1985.
87. *Wolność ludzka wobec śmierci*, CT, 1987, 3, s. 19–28.

88. *Zjazd polskich teologów moralistów '86*, CT, 1987, (57), 3, s. 75–77.
89. *Jak żyć po chrześcijańsku w XX wieku?*, CT, 1987, 57, 4, s. 73–74.
90. *Chrześcijańska mistyka pielgrzymowania*, „Przegląd Katolicki”, 1987, 17.
91. *Wrastać w nieskończoność*, „Przegląd Katolicki”, 1988, 22.
92. Ks. prof. J. Pryszmonta *ekumeniczne „pomosty”*, CT, 1988, (58), 4, s. 147–151.
93. *Przeciw wyborom urągającym etyce*, „Ład”, 1988, 32.
94. *Co to jest urbanizacja?*, „Ład”, 1988, 17.
95. „... w rozmyślanie zaszedł głębokie”, „Ład”, 1988, 20.
96. *Złudzenia erosu i realizm agape*, „Ład”, 1988, 32.
97. *Miłość i wytrwanie*, WDL, 1988, (62), s. 217–227.
98. *Księdza Profesora Stanisława Olejnika „opus vitae”*, CT, 1989, (59), 4, s. 154–158.
99. *„Oto są bowiem święta paschalne...”, „Ład”, 1989, 13–14.*
100. *Hasła: Odpowiedzialność, Patriotyzm, Pokora, Pokój, Pokusa, Posłuszeństwo, Powołanie, Przykazania, Pycha, Rady ewangeliczne, Rewolucja, Rodzina, Rozpacz, Rozwój, Samobójstwo, Samotność, Sens życia, Sport, Sumienie, Ślub, Terroryzm, Ubóstwo, Uczucie, Umiarkowanie, Utopia, Wierność, Wina, Wojna, Zazdrość, Zgorszenie, Żal za grzechy, Życie*, [w:] *Słownik teologiczny*. t. II, Katowice 1989.
101. *Słowo o odpowiedzialności*, „Ład”, 1989, 11.
102. *Parafia dziś. Nadzieje i niepokoje. Kilka uwag teologicznych*, [w:] red. bp A. Lepa, *Dziś i jutro parafii*. Łódź 1991, s. 119–149.
103. *Przesłanie starości*, STV, 1991, (29), 2, s. 25–32.
104. *Przyczynek do teologii celibatu*, HD, 1993, 1, s. 9–14.
105. *Moje małe bazyliki wielkie*, „Niedziela”, 1993, 1.
106. *Ucieczki myśli*, „Niedziela”, 1993, 13.
107. *W rymsztunku wiedzy. Biskup Michał Klepacz – artysta żywego słowa*, „Niedziela”, 1993, 15.
108. *Misternie i misteryjnie*, „Więź”, 1993, 7, s. 20–34.
109. *Veritatis splendor, czyli apokalipsa*, „Ład”. 1993, 47.

KS. LECH STACHOWIAK

Urodzony 24 maja 1926 r. w Poznaniu. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi i w Uniwersytecie we Fryburgu Szwajcarskim (1953). Świecenia kapłańskie w 1952 r. we Fryburgu Szwajcarskim.

Doktorat z teologii w 1955 r. Studia z zakresu nauk biblijnych i doktorat w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie (1962).

Habilitacja na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1967). Kierownik Katedry Starego Testamentu Ksiąg Historycznych i Dydaktycznych (1974). W 1974 r. profesorem nadzwyczajnym nauk biblijnych, nominacja na profesora zwyczajnego w 1981 r.

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi wykłada od 1958 r. biblistykę Starego i Nowego Testamentu oraz teologię biblijną a do 1971 r. jęz. biblijne. W latach 1958–1968 prefektem studiów. Prorektorem Uczelni w latach 1968–1969.

Wykładowca nauk biblijnych w Łódzkim Ośrodku ATK.

Członek czynny Towarzystwa Naukowego KUL, członek International Organization for the Study of the OT i Komisji Prosynodalnej Polskiego Synodu Plenarnego.

Redaktor naukowy Biblii Tysiąclecia (Stary Testament), redaktor Biblii Lubelskiej (ST), redaktor serii komentarzy ST: Pismo św. ST, redaktor działu Teologii Biblijnej ST w Encyklopedii katolickiej, redaktor Wykładów Pomocniczych do wykładów z biblistyki, przewodniczący Sekcji Wykładowców Nauk Biblijnych przy Komisji Episkopatu ds. Nauki Katolickiej.

Członek Papieskiej Komisji Biblijnej (1990).

Prałat honorowy Jego Świątobliwości, kanonik honorowy Archikatedralnej Kapituły Łódzkiej.

PUBLIKACJE:

1. *Der Christ und die Güte*, „Schweizerische Kirchenzeitung”, 1956, 124, s. 433–435, 464–466.
2. *Chrestotes, ihre biblisch–theologische Entwicklung und Eigenart*, „Studia Friburgensia”, NF 17, Fribourg (Suisse), 1957, ss, VI+137.
3. *Hoffnung und Verzweiflung in biblischer Sicht*, (współl. z prof. H. Haagiem), Anima 13, 1958, s. 111–118.
4. *Güte*, [w:] *Bibeltheologisches Wörterbuch*, Graz 1959, 1962, 1967 (wyd. II, s. 580–589; wyd. III, s. 648–657).
5. *Rec., Epiphaneia*, München 1955, RBL, 1960, 13, s. 365–369.
6. *Refleksje nad biblijnym pojęciem pokory*, RBL, 1960, 13, s. 199–216.
7. *Dzieje ostatnich sporów biblijnych*, „Znak”, 1961, 13, s. 943–969.
8. *Etyka Zrzeszenia z Qumran a etyka św. Pawła*, [w:] *Ze współczesnej problematyki biblijnej*, Lublin 1961, s. 115–130.
9. *Die Antithese Licht–Finsternis, ein Thema paulinischer Paränese*, „Tübingen Theolog. Zeitschrift”, 1963, 143, s. 385–421.
10. *Paraenesis paulina et Instructio de duobus spiritibus in „Regula Qumranensi”*, „Verbum Domini”, 1963, 41; s. 245–250.
11. *Człowiek między światłem a ciemnością według św. Pawła*, [w:] *Studia biblijne i archeologiczne*, Poznań 1963, s. 179–197.
12. *Modlitwa w Piśmie Świętym*, AK, 1963, 66, s. 299–309.
13. *Teologiczno-biblijna problematyka czasu*, RBL, 1964, 17, s. 291–303.
14. *Traktat teologiczno-moralny o dwóch duchach w Regule Zrzeszenia z Qumran*, AK, 1964, 67, s. 219–228.
15. *List św. Jakuba*, Przekład z oryginału, wpraw. i komentarz, [w:] *Biblia Tysiąclecia* (cztery wyd. zbiorowe, Poznań 1965, 1971, 1980, 1986 i dziewięć oddzielnych samego NT, 1965–1991).
16. *V Międzynarodowy Kongres Studiów ST w Genewie*, CT, 1966, 36, s. 238–244.
17. *Spór między Jahwe a Izraelem (Jr 2, 1–20)*, RBL, 1967, 20, s. 72–85.
18. *Jeremiasz – prorok Izraela*, CT, 1967, 36, 2, s. 35–48.
19. *Księga Jeremiasza w ST*, wyd. I, RTK, 1967, 14, s. 89–92.

20. *Księga Jeremiasza*. Tłumaczenie, aparat krytyczny, komentarz; ekskursy (Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu KUL X, 1), Poznań 1967, ss. 536.
21. Hass, [w:] *Bibeltheologisches Wörterbuch*, wyd. III, Graz 1967, s. 664–669.
22. *Teologiczny temat dwóch duchów w pismach qumrańskich*, ZN KUL, 1967; 3, s. 37–52.
23. *Fäulnis*, kol. 472–473, *Güte*, kol. 646, *Langmut*, kol. 1015, *Sanftmut*, kol. 1521, *Sauerteig*, kol. 1528, *Verfolgung*, kol. 1816–1817, *Vielen (die)*, kol. 1848–1849, [w:] *Bibel-Lexikon* (wyd. H. Haag), wyd. II, Einsiedeln 1968.
24. *Lamentacje. Księga Barucha*. *Wstęp*, przekład z oryginału, komentarz (Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu KUL X, 2), Poznań 1968, ss. 182.
25. *Biblijna koncepcja człowieka*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych II*, Warszawa 1968, s. 209–226.
26. *W poszukiwaniu chrześcijańskiego sensu* ST, AK, 1969, 72, s. 418–426.
27. *Bóg działa w historii zbawienia ku Chrystusowi*, WDL, 1969, 43, s. 243–257.
28. *Geneza dydaktycznego schematu dwóch dróg w piśmiennictwie qumrańskim i międzytestamentalnym*, RBL, 1969, 22, s. 75–85.
29. *Zagadnienie dualizmu antropologicznego w ST i literaturze międzytestamentalnej*, STV, 1969, 7, 2, s. 3–32.
30. *Teologia życia w ST*, RTK, 1970, 17, 1, s. 12–21.
31. *Pouczenia moralne w starszych tradycjach prorockich*, ZN KUL, 1970, (13), 1, s. 3–10.
32. *Nowe wydanie krytyczne Biblii Hebrajskiej*, RBL, 1970, 23, s. 232–234.
33. *O ile prawdy i normy Starego Testamentu zachowały wartość dla kształtowania dzisiejszej doktryny moralnej*, AK, 1971, 76, s. 208–218.
34. *Apokaliptyka i eschatologia u progu ery chrześcijańskiej*, AT, 1971, 77, s. 57–68.
35. *Historia i eschatologia u proroków*, RTK, 1971, (18), 1, s. 85–95.
36. *Adam, Alleluja, Angeolofania, Anioł ST, Asceza w judaizmie, Asztarte, Aszera, Apokaliptyka, Apokryfy ST, Am-ha-ares, Antropologia biblijna, antropomorfizm, Baal, bluźnierstwo, bojaźń Boża, błogosławieństwo, baranek, Baruch, Belial, Bar-Kochba, Bóg w ST, Styl biblijny, Teologia biblijna ST, Tekst Pisma św. ST, biblijne języki, bałwochwalstwo, babilońska niewola, Baltazar, cud w ST, cierpienie ST, chrzest janowy, chasydzi, charyzmaty, ciało ST, cierpliwość ST, Daniel, księga Daniela, dobroć ST*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1971–1979, t. 1–3.
37. *Odwieczne pochodzenie słowa* (J 1, 1–5), RBL, 1972, 25, s. 156–168.
38. *Symboliczne czynności jako forma przekazu prorockiego*, [w:] *Współczesna biblistyka katolicka*, Warszawa 1972, s. 79–90.
39. *Starotestamentalna koncepcja Boga*, RTK, 1972, 19, 1, s. 61–72.
40. *Rec.. Ist Adam an allem schuld?* pr. zbior., Innsbruck 1971, STV, 1913, (11), 2, s. 327–333.
41. *Księga Jeremiasza. Księga Daniela. Księga Psalmów*, [w:] *Biblia Tysiąclecia*, wyd. II, Poznań 1972, (przekład, wprowadz. i komentarz).
42. *Rozwój norm moralnych w historii zbawienia Starego Testamentu*, AK, 1973, 81, s. 39–49.
43. *Spotkanie Jezusa z Nikodemem*, RTK, 1973, 20, s. 69–81.
44. *Literackie i egzegetyczne problemy perykopy o chlebie z nieba* (J 6, 22–59), STV, 1973, (11), 2, s. 57–74.
45. *Teologia słowa prorockiego*, [w:] *Z zagadnień kultury chrześcijańskiej*, Warszawa 1973, s. 111–118.

46. *Prorocy i księgi prorockie*, [w:] *Wstęp do Starego Testamentu*, Poznań 1973, s. 373–500.
47. *Godność mesjańska Jezusa w Ewangelii janowej*, [w:] *Mesjasz w biblijnej historii zbawienia*, Lublin 1974, s. 363–373.
48. *Modlitwa arcykapłańska (J 17)*, RTK, 1974, (21), 1, s. 85–94.
49. *Bóg w pismach starotestamentalnych i literaturze międzytestamentalnej*, [w:] *O Bogu dziś*, Warszawa 1974, s. 155–170.
50. *Eschatologia Ewangelii według św. Jana*, [w:] *Materiały Kongresu Biblistów w Krakowie*, Kraków 1974, s. 150–173.
51. *Pismo św. o powstaniu życia*, AK, 1974, 83, s. 371–382.
52. *Jak rozumieć biblijne wypowiedzi o człowieku*, STV, (12), 1, 1974, s. 167–176.
53. *Ewangelia według św. Jana*. Wstęp, przekład z oryginału, aparat krytyczny, komentarz, (pismo św. Starego i Nowego Testamentu KUL IV), Poznań 1975, ss. 456.
54. *Ewangelia według św. Jana*, [w:] *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, Poznań 1975, s. 359–514.
55. *Listy powszechne*, [w:] *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*, s. 1041–1138.
56. *Dobry Pasterz (J 10, 1–21)*, RTK, 1975, (22), 1, s. 75–84.
57. *Tematy teologiczno-biblijne: choroba, uzdrowienie, problematyka zła*, WDL, 1975, 49, s. 80–88.
58. *Filologiczne uwagi do reguły Zrzeszenia*, [w:] *Materiały do wykładów z biblistyki*, Lublin 1975, s. 167–183.
59. *Elementy eklezjalne w objawieniu ST*, ZN KUL, 1976, (19), 1, s. 11–21.
60. *Rozwój nauk biblijnych w XIX i pocz. XX w.*, [w:] *Dzieje Teologii Katolickiej w Polsce w w. XIX i XX*, t. 3, 1, Lublin 1976, s. 33–66.
61. *Ostatni dialog Jezusa z niewierzącym światem*, Warsz. Studia Bibl., Warszawa 1976, s. 111–120.
62. *Auf den Spuren der Paränese im AT*, CT, 1976, nr spec. 46, s. 58–79.
63. *Królestwo Boże w najstarszych tradycjach ST*, [w:] *Królestwo Boże w Piśmie św.*, Lublin 1976, s. 11–16.
64. *Osiem błogosławieństw na tle pojęć etycznych mieszkańców Palestyny w epoce Chrystusa*, RTK, 1976, (23), 1, s. 49–59.
65. *A bogiem było Słowo (J 1, 1). Pochodzenie i sens janowego określenia Logos*, [w:] *Studia z filozofii Boga*, Warszawa 1977, s. 121–133.
66. *Osiem błogosławieństw na tle etycznych pojęć mieszkańców Palestyny*, [w:] *Bóg, Dekalog, Błogosławieństwa, Modlitwa*, Kraków 1977, s. 135–147.
67. *Filologiczne uwagi do Reguły Zrzeszenia I QS II, II–IV i cz. II, Materiały pomocnicze do studiów z biblistyki II*, Lublin 1977, s. 141–163.
68. *Grzech narodu i możliwość ratunku wg Iz 1, 2–17*, RTK, 1977, (24), 1, s. 5–9.
69. *IX Międzynarodowy Kongres Organization for the Study of the Old Testament w Göttingen 21–26 VIII 1977*, ZN KUL, 1978, 21, s. 90–91.
70. *W poszukiwaniu parenezy w ST*, CT, 1978, 48, 2, s. 37–57.
71. *Katolicka biblistyka polska 1900–1945*, [w:] *W kierunku kultury chrześcijańskiej*, Warszawa 1978, 8, 551–567.
72. *Pouczenia etyczne w literaturze międzytestamentalnej*, CT, 1978, 48, 3, s. 43–62.
73. *Die sittlichen Mahnungen in der intertestamentalen Literatur*, CT, 1978, nr spec. 78, s. 41–60.
74. *Prorocy jako zjawisko religijne starożytnego Wschodu*, RTK, 1978, 25, 1, s. 23–36.

75. *Problematyka zła w ST. Idea życia po śmierci w ST*, [w:] *Studio lectionem facere*, Lublin 1978, s. 198–202, 217–220.
76. *Die „ekklesialen” Formen und Bilder im AT*, ZN KUL, 1978, z. spec. 21, s. 49–57
77. *Dwa aktualne zagadnienia teologiczno-biblijne*, *Materiały Pomocnicze do wykl. z biblistyki III*, 1979, s. 99–106.
78. *Posłannictwo Deuteroizajasza w świetle Iz 40, 1–11 i późniejszej tradycji tego tekstu* STV, 1979, (17), 1, s. 57–70.
79. *Nadchodzący dzień Jahwe*, RTK, 1979, (26), 1, s. 25–34.
80. *Die Paränese im Qumran-Schrifttum*, „Folia Orientalia”, 1980, XXI, s. 117–128.
81. *Wizja chwały Jahwe a misja Izajasza proroka (Iz 6, 1–13)*, RTK, 1980, (27), 1, s. 15–26.
82. *Wartości etyczne tradycji o przymierzu*, [w:] *Biblia Księga Ludu Bożego*, Lublin 1980, s. 19–27.
83. *Odpuszczenie grzechów w pismach prorockich*, [w:] *Biblia Księga Ludu Bożego*, Lublin 1980, s. 61–70.
84. *Ks. Aleksy Klawek jako egzegeta i tłumacz Biblii*, RBL, 1980, 33, s. 191–201.
85. *Prorocy słudzy słowa*, Katowice 1980, s. 285.
86. *Biblijny obraz małżeństwa: od ST do NT*, ZN KUL, 1980, (23), 3, s. 17–24.
87. *Wyrok na Babilon w ocenie Iz 13,1–22*, RTK, 1981, (28), 1, s. 13–23.
88. *Der Sinn der sog. noachitischen Gebote (gen IX, 1–7)*, [w:] *Congress Volume Vienna 1980 (Vetus Testamentum Supplementum XXXII)*, Leiden 1981, s. 395–404.
89. *Die Prophetie als religiöses Phänomen des Alten Orients*, [w:] *Dein Wort beachten*, Leipzig 1981, s. 58–75.
90. *Die Sendung Deuterojesajas im Lichte von Jes 40, 1–11*, [w:] *Dein Wort beachten*, Leipzig 1981, s. 102–115.
91. *Komentarze do czytań (Iz, Jr, Ba, J)*, [w:] *Komentarze Biblijne I–IV*, Lublin 1981.
92. *Idea życia po śmierci w ST*, [w:] *Materiały pomocnicze do nauki i wykładów z biblistyki*, t. 5, 1982, s. 9–26.
93. *Biblijny obraz małżeństwa*, [w:] *Materiały pomocnicze do nauki i wykładów z biblistyki*, t. 5, s. 163–168.
94. *Imperium neoassyryjskie a Juda w połowie w. VIII*, RTK, 1982, (29), 1, s. 29–44.
95. *Przymierze a przykazania noachickie (Rdz 9, 1–17)*, ZN KUL, 1982, (25), 1, s. 17–27.
96. *Badania nad napomnieniami moralnymi św. Pawła w XX w.*, 1983, (53), 2, s. 47–64.
97. *Koncepcja człowieka w Starym Testamencie*, *Materiały pomocnicze do wykładów z biblistyki VI*, Lublin 1983, s. 13–23.
98. *Wystąpienie Izajasza wobec Achaza*, [w:] *Materiały pomocnicze do wykładów z biblistyki VI*, Lublin 1983, s. 111–128.
99. *Eschatologia księgi Izajasza*, CT, 1983, (83), 3, s. 25–36.
100. *Usprawiedliwienie starotestamentalne a doskonałość ewangeliczna*, [w:] *Kultura życia wewnętrznego*, Wrocław 1983, s. 23–36.
101. *Das Problem der Eschatologie im Buche Jesaja*, CT, 1983, nr specj. obcojęz., s. 133–145.
102. *Die Erforschung der paulinischen Paränesen im XX Jahrhundert*, CT, 1983, nr specj. obcojęz., s. 177–194.
103. *Dualizm, duch II–III, Duch Boży, dusza ludzka III, Dzień Jahwe, El, Elohim, Eschatologia, Ewa, gnoza, Gilgamesz, głód, głowa, Gehenna, góra*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1983–1989, t. 4–5.

104. *Stary Testament o Bogu Jedynym, transcendentnym i osobowym*, [w:] *W kręgu Dobrej Nowiny*, Lublin 1984, s. 111–127.
105. *Druga pieśń o Słudze Jahwe (Iz 49, 1–15)*, RTK, 1984, s. 31–42.
106. *Maryja w Kanie Galilejskiej*, [w:] *U boku Syna*, Lublin 1984, s. 85–94.
107. *Opowiadanie biblijne o potopie na tle historii początków*, AK, 1985, 104, s. 96–109.
108. *Dary ducha dla potomka Dawidowego oraz jego przyszłe powszechne królestwo pokoju (Iz 11, 1–10)*, [w:] *Od zgromadzenia Jahwe do Kościoła*, [w:] *Duch Święty – Duch Boży* (Materiały pomocnicze do wykładów z biblistyki VI), Lublin 1985, s. 23–37.
109. *Groźby Tritoizajasza dla odstępców i obietnice dla gorliwych (Iz 65, 1–25)*, RTK, 1985, 32, 1, s. 33–46.
110. *Księżę pokoju (Iz 9, 2–6)*, RTK, 1986, 33, 1, s. 23–35.
111. *Od zgromadzenia Jahwe do Kościoła*, [w:] *Kościół w świetle Biblii*, Lublin, 1986, s. 9–20.
112. *Spółeczność Boża po powrocie z niewoli (Iz 56, 1–12)*, RTK, 1987, (34), 1, s. 5–12.
113. *Potop biblijny*, Lublin 1988, ss. 186.
114. *Rzeczy „dawne” i rzeczy „nowe” w wypowiedziach Deuteroizajasza*, RTK, 1989, (35), 1, s. 15–25.
115. *Stary Testament w świetle ostatnich badań krytycznych*, RBL, 1989, 42, s. 1–10.
116. *Wstęp do Starego Testamentu*, red. L. Stachowiak, Poznań 1990, ss. 496.
117. *Profetyzm, charakterystyka ogólna, Prorocy „więksi”*, [w:] *Wstęp do Starego Testamentu*, Poznań 1990, s. 235–314.
118. *Założenia teologiczne jahwistycznego i kapłańskiego opisu potopu*, [w:] *Studium Scripturae – anima theologiae*. Prace ofiarowane dla ks. S. Grzybka, Kraków 1990, s. 291–301.
119. *Księga Psalmów*, [w:] *Wstęp do Starego Testamentu*, Poznań 1990, s. 347–383.
120. *Księga Izajasza (Biblia Lubelska)*, Lublin 1991, s. 293.
121. *Akcenty ekologiczne w opisie potopu Rdz 6–9*, RTK, 1991/92, (38/39), 1, s. 17–26.
122. *Zbawcze działanie Boże a grzechy Izraela według Iz 59, 1–21*, [w:] *Agnus et sponsa*, Kraków 1993, s. 271–280.
123. *Myśl religijna i teologiczna Księgi Izajasza*, RT, 1993, 1, s. 21–41.

KS. SŁAWOMIR SZCZYRBA

Urodzony 3 kwietnia 1955 r. w Łodzi. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1980). Święcenia kapłańskie w 1980 r.

Studia z zakresu filozofii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1987). Stypendium doktoranckie w roku akademickim 1987/88 w Internationale Akademie für Philosophie (IAP) w Księstwie Lichtenstein.

Od 1988 r. w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi wykłada antropologię filozoficzną, teorię poznania i etykę ogólną. Pełni funkcję prefekta studiów.

Jest wykładowcą nauk filozoficznych w Łódzkim Ośrodku Akademii Teologii Katolickiej.

Członek redakcji „Łódzkich Studiów Teologicznych”.

PUBLIKACJE:

1. „Bileter” Rodzicom i wychowawcom ku zastanowieniu, „Niedziela”, 1991, 17.
2. Czy można bezkarnie igrać z prawdą?, „Niedziela”, 1991, 21.
3. O „personelu Pana B.” – przychylniej, „Niedziela”, 1991, 24.
4. Czy prawda o grzechu jest przeciw godności człowieka?, „Niedziela”, 1991, 27.
5. Ku źródłom nadziei, „Niedziela”, 1991, 31.
6. Polska Wieża Babel. Myśli o ludzkim budowaniu i Bożej Opatrzności, „Niedziela”, 1991, 42.
7. Ateizm, niewiara – problem wielu ludzi, „Niedziela”, 1991, 51–52.
8. Potrzebna inicjatywa. W trosce o poznanie Boga, „Niedziela”, 1992, 1.
9. Zrozumieć Świętego, „Niedziela”, 1992, 19.
- Przedruk: „Rycerz Niepokalanej”, 1992, 170–171.
10. Niewykorzystana szansa, „Informator Duszpasterstw Akademickich”, nr 19 – marzec, 1992, 3–6.
11. Zmitologizowana moc referendum, „Niedziela”, 1993, 50.
12. Teksty polemiczne zamieszczone w pracy zbiorowej *O filozoficznym poznaniu Boga dziś*, red. bp B. Bejze, Warszawa 1992, s. 35–37, 66–67, 81, 107, 116.
13. Człowiek zatroskany (*Śladami o. Jerzego Mirewicza*, cz. 1), „Gazeta Niedzielną”, (Londyn), 1993, 5.
- Przedruk: „Niedziela”, 1993, 6.
14. Człowiek zakonspirowany (*Śladami o. Jerzego Mirewicza*, cz. 2), „Gazeta Niedzielną”, 1993, 7.
- Przedruk: „Niedziela”, 1993, 8.
15. Człowiek czuwający (*Śladami o. Jerzego Mirewicza*, cz. 3), „Gazeta Niedzielną”, 1993, 9.
16. Człowiek Polski Podziemnej (*Śladami o. Jerzego Mirewicza*, cz. 4), „Gazeta Niedzielną”, 1993, 17.
17. Człowiek „civitatit Dei” (*Śladami o. Jerzego Mirewicza*, cz. 5), „Gazeta Niedzielną”, 1993, 27.
18. Mirewicz nie chciał emigrować (*Śladami o. Jerzego Mirewicza*, cz. 6), „Gazeta Niedzielną”, 1993, 28.
- Przedruk: „Niedziela”, 1993, 27.
19. *Introdukcje filozoficzne – i co dalej?*, SPCh, 1993, (29), s. 182–188.
20. *Filozoficzny wkład do nowej ewangelizacji* „Niedziela”, 1993, 46.
- Przedruk: „Słowo”, 1993, 211.
21. *W trosce o nowy kształt pracy formacyjno-wychowawczej w Seminarium Duchownym. Przyczynek do teologii formatora*, ŁST, 1993, 1, s. 65–74.
22. *Posiedzenie Sekcji Filozoficznej. Wykładowców Uczelni Katolickich*, SPCh, 1994, (30), 1, (w druku).

KS. EUGENIUSZ SZEWC

Urodzony 28 lipca 1938r. w Kurowicach k. Łodzi. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1961). Świecenia kapłańskie w 1961 r.

Na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego studia i doktorat z zakresu teologii biblijnej (1973). Studia specjalistyczne w roku akad. 1976/1977 w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie.

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1973 r. wykłada wprowadzenie do biblistyki, archeologię Palestyny, historię czasów Starego i Nowego Testamentu.

Wykłady z nauk biblijnych prowadzi także w Łódzkim Ośrodku Akademii Teologii Katolickiej i w Instytucie Teologicznym.

W latach 1979–1981 był rektorem Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi. W 1990 r. mianowany kanonikiem honorowym Kapituły Archikatedralnej Łódzkiej.

Od 1990 r. jest proboszczem parafii św. Anny w Łodzi.

Przewodniczący Archidiecezjalnej Komisji ds. Środowisk Naukowych i Twórczych.

PUBLIKACJE:

1. *Modlitwa w Piśmie Świętym Starego Testamentu*, WdŁ, 1974, 6, s. 277–280.
2. *Modlitwa w Piśmie Świętym Nowego Testamentu*, WdŁ, 1975, 2, s. 55–58.
3. *Problem autorstwa Ksiąg Pisma Świętego*, WdŁ, 1975, 8, s. 192–195.
4. *Mesjanizm centralną ideą Biblii*, WdŁ, 1975, 9, s. 235–238.
5. *Odwet i miłość według Biblii*, WdŁ, 1975, 10, s. 255–259.
6. *Autorstwo Księgi Henocha*, RBL, 1976, 29, s. 26–26.
7. *Co należy sądzić o „Testimonium Flavianum?”*, WdŁ, 1976, 1–2, s. 19–25.
8. *Czy Biblia zawiera mity?* WdŁ, 1976, 1–2, s. 25–29.
9. *Prawda Biblii w dziedzinie przyrodniczej*, WdŁ, 1976, 1–2, s. 38–42.
10. *Mniej znane symbole paschalne wspomniane w Nowym Testamencie*, WdŁ, 1976, 1–2, s. 42–46.
11. *Całun Turyński w świetle nauki i Biblii*, WdŁ, 1976, 3, s. 61–68.
12. *Kim są ewangeliczni Herodianie?* WdŁ, 1976, 7, s. 160–169.
13. *„Chwały” w listach Łudy i 2 Piotra*, CT, 1976, 1, s. 51–60.
14. *Małżeństwo w Piśmie Świętym*, WdŁ, 1976, 5–6, s. 117–136.
15. *Esseńczycy w Nowym Testamencie*, WdŁ, 1977, 3–5, s. 60–99.
16. *Różnice doktrynalne pomiędzy Jezusem i esseńczykami*, WdŁ, 1977, 3–5, s. 99–107.
17. *Prawda w Biblii w materii historycznej*, WdŁ, 1978, 4–6, s. 116–124.
18. *Sybilli i Księgi Sybilli*, WdŁ, 1978, 11–12, s. 254–261.
19. *Symboliczne znaczenie notatki chronologicznej*, ZN KUL, 1978, (31), 1, s. 10–18.
20. *Nowotestamentalny nakaz milczenia kobiet w Kościele jako przykład historyczno-kulturowych uwarunkowań w Biblii*, WdŁ, 1979, 7–8, s. 157–177.
21. *„Doxai” in den Katholischen Briefen und die qumranische Literatur*, „Folia Orientalia”, 1980, (21), s. 129–140.

22. *Przyczynek do symboliki Biblii*, WdŁ, 1980, 3, s. 66–72.
23. *Konferencje na triduum przed uroczystością św. Józefa*, WdŁ, 1981, 1–2, s. 29–37.
24. *Sprawiedliwość i miłosierdzie w świetle Pisma Świętego*, WdŁ, 1982, 1–2, s. 23–38.
25. *Odkrycia archeologiczne na Masadzie*, WdŁ, 1982, 4, s. 200–204.
26. *Esseńczycy*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. IV, Lublin 1983, s. 1133–1134.
27. *Aspekty soteriologiczne śmierci Chrystusa według św. Pawła Apostoła*, WdŁ, 1983, 1–2, s. 16–21.
28. *Ossuaria a Nowy Testament*, WdŁ, 1983, 1–2, s. 21–17.
29. *Wartość życia w Biblii*, WdŁ, 1984, 5–6, s. 132.
30. Ks. Karol Bohomilski. *Symboliczny język Biblii*, „Ład”, 1985, 21
31. *Sprawiedliwość i miłosierdzie w świetle Biblii*, [w:] *Wezwani do prawdy i miłosierdzia*, red. bp B. Bejze, *W nurcie zagadnień posoborowych*, t. 17, Warszawa 1987, s. 131–148.
32. *Pokój Chrystusa*, [w:] *Teologia pokoju*, red. S. C. Napiórkowski, Niepokalanów 1988, s. 23–68.

Przekłady z języków obcych:

33. A. M. Dubarle, *Oczekiwanie nieśmiertelności w Starym Testamencie i w judaizmie – „Concilium”*, 1970, 6–10, s. 214–222 (z j. franc.).
34. L. A. Schökel, *Czy jest konieczna egzegeza naukowa? „Concilium”*, 1971, 1–10, s. 391–397 (z j. franc.).
35. B. Dreher, *Egzegeza i przepowiadanie*, „Concilium”, 1971, 1–10, s. 397–404 (z j. niem.).
36. J. Audinet, *Stół Pisma Świętego*, „Concilium”, 1971, 1–10, s. 405–413 (z j. franc.).
37. P. Benoit, *Zmartwychwstanie – fundament wiary*, „W drodze”, 1974, 4, s. 28–38, (z j. franc.).

KS. KAROL SZUMACHER

Urodzony 3 kwietnia 1929 r. w Łodzi. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1957). Święcenia kapłańskie w 1957 r.

Studia z zakresu teologii dogmatycznej i doktorat na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1976).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1968 r. wykłada teologię fundamentalną. Pełnił funkcję prefekta studiów (1968–1976) i prorektora (1976–1979).

PUBLIKACJE:

1. *W poszukiwaniu wiary*, ZM, 1977, XI–XII, s. 8–9; 1978, I–II, s. 7–8; 1978, III–IV, s. 7–8.
2. *Kształtowanie osobowości w rodzinie*, ZM, 1978, IX–X, s. 7–9.
3. *Maryja w tajemnicy Kościoła*, ZM, 1978, VII–VIII, s. 12–15.
4. *Chrystus i Kościół*, ZM, 1978, V–VI, s. 7–9.
5. *Niepokalan*, ZM, 1978, XI–XII, s. 10–13.

KS. SZCZEPAN W. ŚLAGA

Urodzony 26 grudnia 1934 r. w Łukowicy (woj. nowosądeckie). Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1957). Świecenia kapłańskie w 1957 r.

Studia z zakresu filozofii przyrody i doktorat na Wydziale Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (1965).

W roku akad. 1982/83 studia specjalistyczne w Institut Supérieur de Philosophie w Louvain-La-Neuve.

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1965 r. wykłada wstęp do filozofii, metodykę pracy naukowej i filozofię przyrody.

Od 1965 r. wykłady na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Habilitacja w ATK w 1974 r. Nominacja na profesora nadzwyczajnego w 1982 r., na stanowisko profesora zwyczajnego – w 1993 r. W latach 1984–1990 prodziekan wydziału Filozofii.

Od 1981 r. Kierownik Katedry Filozofii Przyrody ATK.

Wykładowca filozofii przyrody w Łódzkim Ośrodku Akademii Teologii Katolickiej i w Instytucie Teologicznym w Łodzi.

Redaktor naczelny półrocznika „*Studia Philosophiae Christianae*” oraz współredaktor serii *Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*.

Członek Komitetu Biologii Ewolucyjnej i Teoretycznej Polskiej Akademii Nauk oraz Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Nagrody indywidualne III stopnia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (1977, 1980). Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1990).

Kapelan Jego Świątobliwości (1991) i kanonik honorowy Archikatedralnej Kapituły Łódzkiej (1986).

PUBLIKACJE:

1. Rec., *Filozoficzne aspekty ewolucji*, Symposium on evolution, Pittsburgh 1959, RF, 1962, (10), 3, s. 111–115.
4. *Koncepcja czasu biologicznego*, ZN KUL, 1963, (6), 1, s. 61–77.
3. *Odrębność żywej materii na przykładzie wirusów*, RF, 1963, (11), 3, s. 87–108.
4. Rec., Koren H., *An introduction to the philosophy of nature*, Pittsburgh 1962, RF, 1963, (11), 3, s. 114–115.
5. *Podstawowe założenia i wartość teorii abiogenezy*, RP, 1964, (12), 3, s. 79–86.
6. *Japońskie doświadczenia nad wirusami a problem pochodzenia życia*, ZN KUL, 1965, (8), 1, s. 37–49.
7. Rec., *Problema priczinnosti w sowriemiennoj biologii*, Moskwa 1961, RF, 1965, (13), 3, s. 115–118.
8. *Geneza życia wg K. Yamafuji*, rec., *Nutritional factors in virus formation*, London 1964, SPCh, 1965, (1), 1, s. 244–279.
9. *Goldschmidtowska teoria mechanizmów ewolucji*, SPCh, 1966, (2), 2, s. 199–217.

10. *Z filozofii nauk przyrodniczych*, rec. serii: *Philosophy of science; The philosophy of physics; Philosophy of biology; The logic of science*; New York 1960–1964, SPCh, 1966, (2), 2, s. 257–264.
11. *Powstanie życia wobec genezy i ewolucji wirusów*, SPCh, 1967, (3), 1, s. 193–228.
12. Rec., I. T. Frołow, *Oczerki metodologii biologicznego issledowanija*, Moskwa 1965, SPCh, 1967, (3), 1, s. 281–286.
13. Rec., Ferrater Mora J., *Ontologie de la réalité organique*, *Rev. Met. et Morale*, 1965, SPCh, 1967, (3), 1, s. 286–288.
14. Rec., B. Halpern, *Concepts philosophiques de Claude Bernard*, *Rev Hist. Sci. Appl.*, 1966, SPCh, 1967, (3), 1, s. 288–290.
15. Rec., Owczinnikow, *Osobiennosti sowriemiennogo jestestwoznania*, *Woprosy Filos.*, 1966, SPCh, 1967, (3), 1, s. 290–291.
16. Rec., B. Czuwaszow, *K woprosu o wozniknowienii žizni na Ziemi*, *Woprosy Filos.*, 1966, SPCh, 1967, (3), 1, s. 291–293.
17. Rec., M. Lektorski, *Ot pozitivizmu k neopozitiwizmu*, *Woprosy Filos.*, 1966, SPCh, 1967, (3), s. 361–362.
18. *Sprawozdanie z III Sympozjum Filozofii Przyrody w Bardo Śl.* 1966, SPCh, 1967, (3), 1, s. 380–381.
19. *Z problematyki genezy życia organicznego*, SPCh, 1967, (3), 2, s. 327–342.
20. *Charakterystyka koncepcji organizmalnej*, RF 1968, (16), 3, s. 105–125.
21. *Profesor Bolesław Gawecki (Zarys życia, działalności naukowej i poglądów z okazji jubileuszu 50-lecia pracy naukowej)*, SPCh, 1968, (4), 1, s. 5–22.
22. *Pojęcie, i wartość poznawcza modelowania biologicznego*, SPCh, 1968, (4), 1, s. 97–117.
23. *Niektóre problemy z zakresu filozofii biologii (art. sprawozd.)*, SPCh, 1968, (4), 1, s. 167–197.
24. Rec., J. M. Myers, *On limitations of theories of biology*, *Persp. Biol. Med.*, 1967, SPCh, 1968, (4), 2, s. 207–208.
25. Rec., *Philosophical problems in biology*, ed. by V. E. Smith, New York 1966, SPCh, 1968, (4), 2, s. 208–212.
26. Rec., K. M. Schaffner, *Antireductionism and molecular biology* *Science* 1967, SPCh, 1968, (4), 2, s. 212–214.
27. Rec., *Zagadnienia cybernetyki we współczesnej biologii*, Warszawa 1968, SPCh, 1968, (4), 2, s. 214–218.
28. *Głos w dyskusji o celowości (bez tyt.)*, SPCh, 1968, (4), 2, s. 268–269.
29. *Świadomość ludzka według Teilharda de Chardin*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, pod red. B. Bejze, t. 2, Warszawa 1968, s. 79–95.
30. *Głos nt. nowego ujęcia antropologii filozoficznej*, [w:] *W nurcie zagadnień posoborowych*, pod red. B. Bejze, t. 2, Warszawa 1968, s. 71–73. To samo w SPCh, 1969, (5), 1, 49–51.
31. Ałszeghy Z., *Ewolucjonizm a Urząd Nauczycielski Kościoła*, tłumaczenie, „Concilium”, 1966–1967, 1–10, s. 276–280, Poznań 1969.
32. K. Rahner, *Grzech pierworodny a ewolucja*, tłumaczenie; „Concilium”, 1966–1967, 1–10, s. 288–295, Poznań 1969.
33. Rec., *Pojęcie prawa w fizyce XIX w.; Rozwój pojęcia prawa w naukach biologicznych*, SPCh, 1969, (5), 1, s. 243–244.
34. Rec., J. Kops, *Charakter a hodnotenie biologicznego mechanizmu*, „Filosofia”, 1968, SPCh, 1969, (5), 2, s. 229–230.

35. Rec., W. Dietrich, *Zur Theorie der experimentellen Methode*, Deut. Z. Philos., 1968, SPCh, 1969, (5), 2, s. 230–231.
36. P. Siwokon, *Metodologičeskie problemy jestestwennonaučnogo eksperimenta*, Moskwa 1968, SPCh, 1969, (5), 2, s. 231–235.
37. *Nauki biologiczne a filozofia biologii*, „Znak”, 1969, (21), s. 1419–1440.
38. *Za i przeciw teorii abiogenezy*, SPCh, 1970, (6), 1, 108–138.
39. Rec., A. Bendmann, *L von Bertalanffys organismische Auffassung des Lebens...*, Jena 1967, SPCh, 1970, (6), 1, s. 181–185.
40. *Sprawozdanie z sympozjum na temat przedmiotu filozofii przyrody*, SPCh, 1970, (6), 1, s. 300–302.
41. *Kosmochemiczne badania początków życia*, SPCh, 1970, (6), 2, s. 93–120.
42. Rec., R. Karpinskaja, *Problema celostnosti i molekuljarnaja biologija*, Woprosy Filos., 1969, SPCh, 1971, (7), 1, s. 191–193.
43. Rec., G. P. Korotkowa, *Principy celostnosti (K woprosu o sootnoszenii żywych i nieżywych sistem)*, Izd. Leningr. Uniw., 1968, SPCh, 1971, (7), 1, s. 193–195.
44. Rec., A. Olicki, *Funkcjonalnyj podchod w biologii i postrojenie idealizowanych obiektów*, Woprosy Filos., 1969, SPCh, 1971, (7), 1, 195–199.
45. Rec., I. T. Frołow, *Organiczeskij determinizm. teleologija i celowyj podchod w issledowanii*, Woprosy Filos., 1970, SPCh, 1971, (7), 2, s. 308–310.
46. *Sprawozdanie z sympozjum na KUL nt. ewolucji układów fizycznych i biologicznych*, SPCh, 1972, (8), 1, s. 285–287.
47. *Biologiczne zagrożenie życia (bez tyt.)*, [w:] *W kierunku człowieka*, pod red. B. Bejze, Warszawa 1972, s. 313–319.
48. *Spory wokół genezy materii organicznej w meteorytach*, SPCh, 1972, (8), 2, s. 99–119.
49. *Sprawozdanie z sympozjum antropologicznego ATK 10.4.1972 r.*, SPCh, 1973, (9), 1, s. 293–306.
50. *Problem genezy życia na sympozjach międzynarodowych*, SPCh, 1973, (9), 1, s. 311–318.
51. *Zagadnienie powstania życia organicznego*, WDL, 1973, (47), 5–6, s. 132–136.
52. *Człowiek w perspektywie nauk przyrodniczych*, [w:] *Aby poznać Boga i człowieka*, cz. II, *O człowieku dziś*, pod red. B. Bejze, Warszawa 1974, s. 9–50.
53. *Próba uściślenia Tomaszowego określenia istoty życia*, SPCh, 1974, (10), 2, s. 67–99.
54. Rec., *Theory and experiment in exobiology*, ed. by Schwartz A. W., The Netherlands, v. I–1971, v. II–1972, SPCh, 1974, (10), 1, s. 202–207.
55. *W poszukiwaniu istoty życia*, rec.; T. Ścibor-Rylska, *Porządek i organizacja w przyrodzie*, Warszawa 1974, „Znak”, 1975, (27), 247, s. 100–105.
56. Rec., A. Popow, *O zakonomiornostjach ewolucii kak sistemy*, Frunze 1973, SPCh, 1975, (11), 2, s. 205–209.
57. *Specjalizacja filozofii przyrody*, [w:] *XX lat Akademii Teologii Katolickiej, Księga Pamiątkowa 1954–1974*, Warszawa 1976, s. 332–356.
58. *Pół wieku teorii Oparina*, SPCh, 1976, (12), 2, s. 187–201.
59. *Problem konfirmacji teorii abiogenezy w świetle badań Wowka nad wirusami*, [w:] *Z zagadnień filozofii przyrodznawstwa i filozofii przyrody*, pod red. K. Kłosaka, t. I, Warszawa 1976, s. 107–139.
60. *Dylematy unikalności człowieka*, „Znak”, 1976, (28), 269, s. 1048–1054.
61. Rec., W. Kinastowski, *Podstawy biologii współczesnej*, Warszawa 1974, Biul. Inform. ATK, 1977, 1, s. 8–9.

62. Rec., G. P. Wdowykin, *Eksobiologija Łuny*, Moskwa 1975, SPCh, 1977, (13), 1, s. 228–230.
63. Rec., B. Nagy, *Carbonaceous meteorites*, Amsterdam–New York 1975, SPCh, 1977, (13), 1, s. 225–228.
64. *Geneza i stworzenie życia w światopoglądzie chrześcijańskim*, [w:] *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, pod red. B. Bejze, Warszawa 1978, s. 7–470.
65. Rec., L. Wciórka, *Ewolucja i stworzenie. Próba reinterpretacji problematyki ewolucji i stworzenia na podstawie tomistycznej koncepcji partycypacji*, Poznań 1976, Coll. Theol., 1978, (48), 1, s. 180–183.
66. Rec., R. Buvet, *L'origine des êtres vivants et des processus biologiques*, Paris 1974, SPCh, 1978, (14), 1, s. 153–155.
67. Rec., S. W. Wiszarenko, *Determinacja w biologicznych procesach*, Leningrad 1975, SPCh, 1978, (14), 1, s. 156–158.
68. Rec., J. B. Lancaster, *Primate behavior and the emergence of human culture*, New York 1975, SPCh, 1978, (14), 1, s. 158–160.
69. Rec., *Les mécanismes éthologique de l'évolution. Colloque organisé par J. Medioni et E. Boesiger*, Paris 1977, SPCh, 1978, (14), 2, s. 221–223.
70. *Problem istoty życia w teorii abiogenezy A. Oparina*, [w:] *Z zagadnień filozofii, przyrodoznawstwa i filozofii przyrody*, pod red. K. Kłóska, t. II, Warszawa 1979, s. 217–263.
71. *Eigena fizyczny model ewolucji prebiotycznej*, [w:] *Z zagadnień filozofii przyrody*, pod red. K. Kłósaka, t. III, Warszawa 1979, s. 121–153.
72. *Kierunki pracy naukowej i organizacyjno-dydaktycznej ks. prof. K. Kłósaka*, SPCh, 1979, (15), 1, s. 9–26.
73. *Aspekt systemowy problemu jedności nauki*, (współ. z M. Lubańskim), SPCh, 1979, (15), 1, s. 134–161.
74. Rec., L. W. Fiesienkova, *Metodologiczkie aspekty issledowani i żizni w Kosmosie*, Moskwa 1976, SPCh, 1979, (15), 1, s. 197–199.
75. Rec., *Communicative behavior and evolution*, ed. by H. Hahn, E. C. Simmel, New York–London 1976, SPCh, 1979, (15), 1, s. 197–199.
76. *Wspólnota kościelna w aspekcie systemowym* (współ. z M. Lubańskim), [w:] *Człowiek we wspólnocie Kościoła*, pod red. L. Baltera, Warszawa 1979, s. 117–151.
77. *Dwie cechy wiedzy naukowej*, (współ. z M. Lubańskim), SPCh, 1979, (15), 2, s. 121–131.
78. *Polska bibliografia nauk kościelnych za lata 1972–73* (współpraca), pod red. R. Sobańskiego, Warszawa 1979.
79. *Życie – Ewolucja*, [w:] M. Heller, M. Lubański, Sz. W. Ślaga, *Zagadnienia filozoficzne współczesnej nauki. Wstęp do filozofii przyrody*, Warszawa 1980, s. 297–423. „
80. *Teoria abiogenezy*, [w:] *Zarys filozofii przyrody ożywionej*, pod red. S. Mazierskiego, Lublin 1980, s. 225–277.
81. *Proces badawczy w aspekcie systemowym* (współ. z M. Lubańskim), SPCh, 1980, (16), 1, s. 139–152.
82. *Biolog-humanista z Ville-d'Avray. Jean Rostand (1894–1977)*, SPCh, 1980, (16), 1, s. 179–183.
83. Rec., K. Zawadski, E. Kolczinski, *Ewolucja ewolucii*, Leningrad 1977, SPCh, 1980, (16), 1, s. 183–185.
84. Rec., W. H. Thorpe, *Purpose in a world of chance. A biologist view*, Oxford Univ. Press 1978, SPCh, 1980, (16), 1, s. 186–188.

85. Rec., (współ. z M. Lubańskim), K. Klósak, *Z zagadnień filozoficznego poznania Boga*, Kraków 1979, SPCh, 1980, (16), 1, s. 163–165.
86. *Wokół bioelektroniki i jej twórcy*, SPCh, 1980, (16), 2, s. 199–207.
87. *Problem abiogenezy w ujęciu K. Klósaka*, SPCh, 1981, (17), 1, s. 164–172.
88. Rec. L.S. Dillon, *The genetic mechanism and the origin of life*, New York–London 1978, SPCh, 1981, (17), 1, s. 211–213.
89. Rec., J. Frąckiewicz, *Systemy sprawnego działania*, Wrocław 1980, SPCh, 1981, (17), 2, s. 241–243.
90. Rec., współ. z M. Lubańskim), K. Klósak, *Z teorii i metodologii filozofii przyrody*, Poznań 1980, SPCh, 1981, (17), 2, s. 239–241.
91. Ks. K. Klósak. – *filozof i organizator nauki* [w:] *W kierunku Boga*, pod red. B. Bejze, Warszawa 1982, ATK 167–179 (zmieniona wersja poz. 72).
92. *Życie – ewolucja*, [w:] M. Heller, M. Lubański, Sz. W. Ślaga, *Zagadnienia filozoficzne współczesnej nauki. Wstęp do filozofii przyrody*, wydanie 2, Warszawa 1982, s. 297–423.
93. *Ewolucjonizm*, [w:] *Katolicyzm A–Z*, Poznań 1982, s. 117–119.
94. *Życie*, [w:] *Katolicyzm A–Z*, Poznań 1982, s. 400–404.
95. *Zagadnienie teorii filozofii przyrody*, (współ. z M. Lubańskim), „*Analecta Cracoviensia*”, 1982, (14), s., 61–77.
96. *Ontologia systemowa a filozofia przyrody*, RF, 1982, (30), 3, s. 119–128.
97. *The system approach to scientific research*, (współ. z M. Lubańskim), „*Philosophical Inquiry*”, 1983, (V), 1, s. 1–13.
98. Rec., R. Good, *The philosophy of evolution*, Stanbridge 1982, SPCh, 1983, (19), 1, s. 187–188.
99. Rec., G. Sermoni, Fondi R., *Dopo Darwin. Critica all'evoluzionismo*, Milano 1980, SPCh, 1983, (19), 1, s. 189–192.
100. Rec., P. Wodopijanow, *Ustojcziwost i dynamika biosfery*, Minsk 1981, SPCh, 1983, (19), 1, s. 193–195.
101. Hasła, [w:] *Mały słownik terminów i pojęć filozoficznych*, Warszawa 1983, (hasła własne, uzupełnienia, weryf. itp.).
102. Casimir Klósak, Rev. Philos. de Louvain, 1983, (81), 49, s. 169.
103. *Summer School on chemical evolution and the origin of life*, 4–10 July 1983, Stevensbeek Holland (sprawozd.), SPCh, 1984, (20), 2, s. 211–214.
104. *Ewolucjonizm – kreacjonizm a panspermia*, SPCh, 1984, (20), 2, s. 111–127.
105. Rec., C. E. Folsome, *The origin of life. A little warm pond*, San Francisco 1979, SPCh, 1984, (20), 1, s. 203–206.
106. *Bioelektroniczny model abiogenezy*, [w:] *Perspektywy bioelektroniki*, pod red. J. Zona i M. Wnuka, Lublin 1984, s. 13–26.
107. H. C. Urey (1893–1981) i jego poglądy na powstanie życia, RF, 1984, (32), 3, s. 251–272.
108. *Geneza i rozwój praatmosfery*, [w:] *Z zagadnień filozofii przyrodznawstwa i filozofii przyrody*, pod red. M. Lubańskiego i Sz. W. Ślaga, t. VII, Warszawa 1985, s. 281–318.
109. Rec., A. Henderson–Sellars, *The origin and evolution of planetary atmospheres*, Bristol 1983, SPCh, 1985, (21), 1, s. 213–215.
110. *Komety a życie. Przegląd retrospektywny wybranych publikacji*, SPCh, 1985, (21), 1, s. 199–213.
111. *Wokół problematyki genezy życia*, [w:] *Z zagadnień filozofii przyrody*, t. VIII, Warsza-

- wa 1986, s. 75–83.
112. *Przedmowa*, do: K. Kłosowski, *Rola przypadku w genezie życia*, [w:] *Z zagadnień filozofii przyrody*, t. VIII, Warszawa 1986, s. 85–88.
113. Rec., *Molecular evolution and protobiology*, New York–London 1984, SPCh, 1986, (22), 1, s. 199–201.
114. Rec., G. Norel, *Histoire de la matiere et de la vie. Les transformations de l'énergie et l'évolution*, Paris 1984, SPCh, 1986, (22), 1, s. 201–204.
115. Rec., W. Sedlak., *Kierunek – początek życia. Narodziny paleobiochemii krzemu*, Lublin 1985, SPCh, 1986, (22), 1, s. 204–207.
116. Rec., W. Engelhardt, *Poznanie jawlienii żizni*, Moskwa 1984, SPCh, 1986, (22), 1, s. 207–209.
117. *Przedmowa*, do: M. Wnuk, *Rola układów porfiryńowych w ewolucji życia*, [w:] *Z zagadnień filozofii przyrody*, t. IX, Warszawa 1987, s. 11–14.
118. *U podstaw biosystemogenezy*, SPCh, 1987, (23), 1, s. 21–51.
119. *Model chemotonu w wyjaśnianiu genezy życia*, SPCh, 1987, (23), 2, s. 199–205.
120. Rec., K. Simionescu, F. Denes, *Proischożdienije żizni. Chemiczskie teorii, perewod s rum*, Moskwa 1986, SPCh, 1987, (23), 2, s. 205–208.
121. *Wprowadzenie*, (współl. z M. Lubańskim) [w:] *W poszukiwaniu prawdy. Pamięci prof. K. Kłósaka*, Warszawa 1987, s. 6–11.
122. *Profesor Kazimierz Kłósak*, [w:] *W poszukiwaniu prawdy*, Warszawa 1987, s. 12–28.
123. *U podstaw biosystemogenezy*, [w:] *W poszukiwaniu prawdy*, Warszawa 1987, s. 174–201 (przedruk poz. 118).
124. Resume: *Vers une recherche de la Verité. En memoire du prof. Kasimir Kłósak*, [w:] *W poszukiwaniu prawdy*, Warszawa 1987, s. 102–204.
125. *Wokół problematyki genezy życia*, [w:] *Kalendarz „Caritas”*, Warszawa 1988, s. 116–119 (przedruk ze skrótami poz. 111).
126. *Wokół filozofii zjawiska biologicznego*, SPCh, 1988, (24), 1, s. 201–210.
127. Rec., Krishna Swamy, *Physics of comets*, Smgapore 1986, SPCh, 1988, (24), 2, s. 173–175.
128. Rec., T. Ścibor-Rylska, *Tajemnice uorganizowania żywej komórki*, Warszawa 1986, SPCh, 1988, (24), 2, s. 175–178.
129. *Biologiczny obraz świata (wywiad)*, „Wiara i Odpowiedzialność”, 1988, 4, s. 26–34.
130. Autobiogram z bibliografią, *Ruch. Filoz.*, 1988, (45), 3, s. 299–304.
131. *What the philosophy of biology is and should be?* SPCh, 1989, (25), 2, s. 155–175.
132. *Premises of global-system approach to evolutionary protobiogenesis*, Abstract for the Sixth ISSOL Meeting and the Ninth Int. Conference on the Origin of Life, Prague 3–8 VII 1989.
133. *Generacjonizm*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1989, t. V, kol. 934–944.
134. Rec., G. Wojtkiewicz, *Osnowy teorii proischożdienija Ziemi*, Moskwa 1988, SPCh, 1990, (26), 1, s. 213–215
135. Rec., *Bioplazma*, pod red. W. Sedlaka, J. Zona, M. Wnuka, Lublin 1998, SPCh, 1990, (26), 1, s. 215–217.
136. Rec., Z. Masinovskij, B. Věchet, *Evoluční aspekty fotobiologie*, Praha 1986, SPCh, 1990, (26), 1, s. 217–219.
137. *Założenia globalno-systemowego badania protobiogenezy*, SPCh, 1990, (26), 2, s. 161–163 (poszerz. wersja poz. 131).
138. Rec., *Origin and evolution of planetary and satellite systems*, ed. by D. Mohlmann, H.

- Steller, Berlin 1989, SPCh, 1990, (26), 2, s. 190–192.
139. *Wstęp*, do: S. Kajta, *Włodzimierza Sedlaka kwantowa teoria życia*, [w:] *Z zagadnień filozofii przyrody*, pod red. M. Lubańskiego i Sz. W. Ślaga, t. XII, Warszawa 1991, s. 7–9.
140. *Z pogranicza metabiologii i biofilozofii*, [w:] *Z zagadnień filozofii przyrody*, t. XIII, Warszawa 1991, s. 7–14.
141. *Czym jest i czym powinna być filozofia biologii*, [w:] *Z zagadnień filozofii przyrody*, t. XIII, Warszawa 1991, s. 15–32.
142. *Neopanspermia alternatywą abiogenezy*, (współ. z K. Kłosowskim), [w:] *Z zagadnień filozofii przyrody*, t. XIII, Warszawa 1991, s. 109–156.
143. Rec., Fang Li Zhi, Li Shu Xian, *Creation of the universe*, Singapore 1989, SPCh, 1991, (27), 1, s. 194–195.
144. Rec., *Philosophy of biology*, New York–London 1989, SPCh, 1991, (27), 1, s. 195–197.
145. *Teleonomia organizacji biosystemów*, SPCh, 1991, (27), 2, s. 65–81.
146. Rec., K. Kłosowski, *Zagadnienie determinizmu ewolucyjnego. Studium biofilozoficzne*, Gdańsk 1990, SPCh, 1991, (27), 2, s. 151–154.
147. Konsultacja naukowa tłumaczenia *Fenomen człowieka* Teilharda de Chardin, t. IV, Warszawa 1993.
148. *System approach to teleonomy of biological organization*, „Theoria et Historia Scientiarum”, 1991 (Acta Univ. Torunensis).
149. Rec., Zotin A., *Thermodynamic basis of biological processes. Physiological reactions and adaptations*, Berlin–New York 1990, SPCh, 1992, (28), 1, s. 180–183.
150. Rec., E. Pietruska-Madej, *Odkrycie naukowe – Kontrowersje filozoficzne*, Warszawa 1990, SPCh, 1992, (28), 1, s. 186–189.
151. Rec., B. Küppers, *Geneza informacji biologicznej. Filozoficzne problemy powstania życia*, tłum. W. Ługowski, Warszawa 1991, SPCh, 1992, (28), 1, s. 183–186.
152. Od redakcji: *Pamięci Profesora Kłósaka*, SPCh, 1992, (28), 2, s. 7–9.
153. *Szkic do portretu Kazimierza Kłósaka*, SPCh, 1992, (28), 2, s. 15–26.
154. *Nowe czasopismo z filozofii biologii*, SPCh, 1992, (28), 2, s. 268–269 i 272.
155. *Postępy i przyszłe kierunki badania abiogenezy*, SPCh, 1992, (28), 2, s. 269–271.
156. *Życie – Ewolucja*, [w:] M. Heller, M. Lubański, Sz. W. Ślaga, *Zagadnienia filozoficzne współczesnej nauki. Wstęp do filozofii przyrody*, wyd. 3 zmienione, Warszawa 1992, s. 283–411.
157. *Hasła: Abiogeneza, Celowość, Ewolucja, Ewolucjonizm, Filozofia biologii, Filozofia przyrody, Finalizm, Gatunek, Genetyczne wyjaśnianie, Geneza, Monofiletyzm. Nomogeneza, Organizm. Organizmalizm, Ortogeneza, Panspermia, Parogeneza, Polifileryzm, Rozwój, Samorództwo, Selekcja, Specjacja, Synteza, Transformizm, Życie*, [w:] *Słownik pojęć i terminów filozoficznych*, Warszawa–Lublin 1993.
158. Rec., A. Brack, F. Raulin, *L'évolution chimique et les origines de la vie*, Paris 1991, XIV+181, SPCh, 1993, (29), 1, s. 207–209.
159. Rec., W. Huebner (ed.), *Physics and Chemistry of Comets*, Berlin 1990, XVI+376, SPCh, 1993, (29), 1, s. 210–212.
160. *Przedmowa*, do: W. Dyk, *Termodynamiczne aspekty genezy życia*, [w:] *Z zagadnień filozofii przyrodznawstwa i filozofii przyrody*, pod red. M. Lubańskiego i Sz. W. Ślaga, t. XV, Warszawa 1993.
161. *Problemy światopoglądowe*, rec.: *Jaki światopogląd odpowiada rzeczywistości?*, red. J. Knappik, Katowice 1993, LST, 1992, 1, s. 149–153.

162. *Wokół idei Boga kosmologów*, ŁST, 1992, 1, s. 153–156.
163. *Filozof na łódzkim bruku*, „Niedziela”, 1993, 18.
164. *Czy naturalista może być zbawiony?* „Niedziela”, 1993, 6.
165. *Myśl filozoficzna bpa M. Klepacza, Szkicu część pierwsza*; SPCh, 1993, (29), 2, s. 7–26.
166. *Myśl filozoficzna bpa M. Klepacza, Szkicu część druga*, SPCh; 1994, (30), 1, s. 73–97.
167. *O doktoracie honoris causa bpa M. Klepacza*, WAŁ; 1993, 6, s. 210–214.
168. *Pamięci Księdza Profesora Włodzimierza Sedlaka (1911–1993)*, SPCh, 1994, (30), 1, s. 193–196.
169. Rec., S. Maziarski, *Prawa przyrody. Studium metodologiczne*, Lublin 1993, SPCh, 1994, (30), 1, s. 169–170.

KS. ANDRZEJ ŚWIĄTCZAK

Urodzony 22 sierpnia 1946 r. w Zgierzu. Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1970). Świecenia kapłańskie w 1970 r.

Studia z zakresu teologii moralnej i doktorat na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1989).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1976 r. Wykłada teologię moralną. W latach 1976–1979 był prefektem studiów.

Od 1988 r. jest wykładowcą teologii moralnej i kierownikiem Łódzkiego Ośrodka Akademii Teologii Katolickiej.

Kapelan Klubu Inteligencji Katolickiej w Łodzi.

Wykłada spowiednictwo w Wyższym Seminarium Duchownym Ojców Franciszkanów Konwentualnych w Łodzi-Łagiewnikach.

W latach 1990–1993 był przewodniczącym Wydziału Duszpasterstwa Kurii Archidiecezji Łódzkiej.

Członek Koła Teologów Moralistów w Polsce. Współpracuje z „Collectanea Theologica”.

PUBLIKACJE:

1. *Śmierć paschą chrześcijanina*, WDŁ, 1978, 10, s. 226–230.
2. *Idee sprawiedliwości i miłości w tekstach Vaticanum II*, [w:] *Studia z antropologii teologicznej*, Warszawa 1978, s. 265–279.
3. *Eucharystia – rękomią odnowy świata. Teologiczne sympozjum w ramach Kongresu Eucharystycznego*, CT, 1982, (52), 4, s. 66–69.
4. Rec., R. Coste, *L'amour qui change le monde. Théologie de la charité*; Paryż 1981, STV, 1983, (21), 1, s. 313–317.
5. *Wojna i pokój w refleksji teologicznej René Coste'a*, STV, 1983, (21), 1, s. 127–137.
6. *Chrześcijaństwo a kultura polska (X Kongres Teologów Polskich)*, CT, 1984, (54), 3, s. 90–93.
7. *Wskazania w sprawie nauki społecznej Kościoła*, CT, 1990, (60), 3, s. 95–97.
8. *Rodzina łódzka w zagrożeniu*, „Niedziela”, 1990, 12.
9. *Aktualne sprawy duszpasterskie Diecezji łódzkiej*, „Niedziela”, 1991, 9.

KS. JERZY ŚWIĄTEK

Urodzony 18 sierpnia 1937 r. w Utracie (woj. sieradzkie). Studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi (1960). Święcenia kapłańskie w 1960 r.

Studia z zakresu teologii życia wewnętrznego w Prymasowskim Studium Życia Wewnętrznego w Warszawie (1970).

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi od 1969 r. wykłada teologię życia wewnętrznego. Pełni funkcję ojca duchownego.

W 1990 r. mianowany kapłanem Jego Świątobliwości i kanonikiem gremialnym Kapituły Katedralnej Łódzkiej.

Przewodniczący Archidiecezjalnej Komisji ds. Powołań Duchownych.

PUBLIKACJE:

1. *Misterium a świętość kapłana*. WDŁ, 1970, 9, s. 212–216.
2. *Teologiczne podstawy celibatu kapłańskiego*, WDŁ, 1972, 5, s. 124–129.
3. *Apostolica vivendi forma*, „Notitiae Unionis Apostolicae”, 1986, 11, s. 2–8.

ŚWIADOMOŚĆ RELIGIJNA CZŁOWIEKA WSPÓŁCZESNEGO

Luigi Giussani, *La coscienza religiosa nell'uomo moderno. Note per cattolici „impegnati”*, Jaca Book, Milano 1985, ss. 79.

Dojrzały chrześcijanin nie może nie interesować się historią. W sposób szczególny winny mu być bliskie religijne dzieje Europy, albowiem fakt chrześcijański wpisał się na trwałe w kulturę ludzką naszego kontynentu. Człowiek zamieszkujący Europę musiał w przeszłości i nadal jest zobowiązany do konfrontacji siebie z roszczeniem chrześcijaństwa jako nosiciela prawdy o każdym człowieku j o całym człowieku. Roszczenie to wymaga jasnej decyzji opowiedzenia się za prawdą lub przeciwko niej.

Analiza historii religijnej Europy zawarta jest w książce ks. Luigi Giussaniego *Świadomość religijna w człowieku współczesnym*. Praca jest próbą orientacji w skomplikowanej i ciągle płynnej sytuacji religijnej naszych czasów. Podstawowy cel, jaki stawia sobie autor, to odnalezienie się w obecnym czasie przez nazwanie duchowego klimatu – obcego duchowi chrześcijaństwa, jakim ogarnięty jest człowiek nowożytny. Przewodnia myśl książki zawarta jest w słowach samego autora z krótkiego wstępu: „W tych rozważaniach będę nade wszystko szukał, aby zidentyfikować sytuację kulturalną i społeczną w jej aspekcie krępującym i hamującym autentyczną świadomość religijną, a w drugiej części przedstawię postawę chrześcijaństwa wobec takiego faktu” (s. 9).

Książka składa się z dwóch części. W pierwszej z nich zatytułowanej *Czy ludzkość opuściła Kościół?* autor przedstawia diagnozę sytuacji kulturalnej i społecznej w aspekcie świadomości religijnej. Tytuły poszczególnych rozdziałów tej części są następujące: 1. *Pewne zapomnienie w historii religijnej człowieka*; 2. *Jak do tego doszło*; 3. *Bóg, jeśli jest, to nie ma znaczenia*; 4. *Bardziej charakterystyczne znaczenie potrojnego dziedzictwa*; 5. *Zagubienie kulturalne człowieka współczesnego*; 6. *Opcja*. Giussani opisuje jak tworzyła się całość poglądów na świat w czasach średniowiecza i jak ten obraz ustępuje miejsca nowożytnej wizji, jaki sens przybierają podstawowe elementy istnienia: rozum, wolność, sumienie i kultura. W ten sposób autor w pierwszej części swojej pracy wprowadza czytelnika w rozumienie tych terminów na przestrzeni ostatnich stuleci. Na tej podstawie, w drugiej części książki, może już swobodnie rozwinąć rozważania o charakterze systematyczno-normatywnym i to z punktu widzenia Objawienia chrześcijańskiego.

Sytuacja: religijna dużej części dzisiejszej ludzkości jest adekwatnie scharakteryzowana przez cytowany fragment poezji T. S. Eliota:

Ludzie opuścili Boga nie dla innych bogów,
Lecz jak mówią dla żadnego boga; i to nie zdarzyło się nigdy wcześniej.
Ludzie negowali bogów i adorowali bogów,
wyznając przede wszystkim Rozum.
Później Pieniądz i Władzę i to co nazywają Życiem
lub Rasą czy Dialektyką.
Kościół porzucony, wieża powalona. dzwony wywrócone,
co wobec tego możemy zrobić.

W drugim rozdziale autor stawia pytanie: jak to możliwe, że tak się stało? Jak do tego doszło, iż na początku czasów nowożytnych ludzie odrzucili chrześcijaństwo i w to miejsce nie przyjęli żadnej innej religii? Epoka Średniowiecza uznawała jako bohatera takiego człowieka, który był całkowicie pochłonięty przez wydarzenie zbawiającego. Bohater średniowieczny, to święty, który pozwalał, by to zbawcze wydarzenie osądzało każdy wymiar jego życia. Natomiast w czasach nowożytnych człowiek skoncentrowany jest na sobie samym, na ideale samorealizacji i bezwzględnej autonomii. Szuka on wewnątrz siebie mocy do realizacji tego ideału, ponieważ uważa siebie za jedynego twórcę własnego losu i przeznaczenia. Humanista nowożytny pokłada całą nadzieję we własnych siłach i energiach, a bogami stają się „sława”, „sukces” i „fortuna”. Antyczny mit o Prometeuszu, który wykrał bogom ogień, zdaje się być zrealizowany w epoce wielkich wynalazków technicznych. Bóg chrześcijański staje się atrakcyjny i przeciwstawiony sprawom ziemskim.

Nowożytne areligijne ideały znajdują dziś swoje ucieleśnienie w postawach laickich, według których nawet jeśli Bóg jest, to nie ma to żadnego znaczenia dla życia człowieka. Zdrada Boga ze strony człowieka ma swoje konsekwencje w postaci redukcji znaczenia fundamentalnych wymiarów życia ludzkiego. I tak przykładowo, rozum staje się miarą wszystkich rzeczy, a nie jest już więcej pojmowany jako respekt, zdumienie i darmość w stosunku do wszystkiego co realne. Wolność nie jest już więcej przeżywana jako związanie z prawdą bytu, lecz jako pewna energia do wykorzystania w celu dominacji nad rzeczywistością. Sumienie – według mentalności laickiej – nie jest spotkaną prawdą, ale ma za zadanie mierzyć spójność moralną i wierność człowieka samemu sobie. Kultura staje się projektem nad rzeczywistością mającym na celu dominację zamiast być cierpliwym wysiłkiem wychowawczym wydobywającym to, co ludzkie w człowieku. Konsekwencją takiego odwrócenia znaczeń jest utrata przez człowieka swojej tożsamości i towarzysząca temu desperacja i sfrustrowany optymizm. Człowiek nowożytny żyje w iluzjach posiadania, utracie smaku życia i przepastnej samotności. Jego opcja fundamentalna doprowadziła go od odrzucenia Boga do odrzucenia samego siebie.

Druga część książki zatytułowana *Czy Kościół opuścił ludzkość?* składa się z następujących rozdziałów: 1. *Protestantyzacja chrześcijaństwa*; 2. *Chrześcijaństwo jako fakt obiektywny*; 3. *Dwie fundamentalne charakterystyki faktu chrześcijańskiego*; 4. *Fakt chrześcijański jako obecność*.

W tej części Giussani podejmuje ten sam problem historii religijnej, idąc odwrotną drogą interpretacyjną. Jest to pytanie o Kościół, w którym daje się zauważyć pewien rodzaj protestantyzacji chrześcijaństwa. W myśleniu protestanckim wiara jest zredukowana do Słowa i jakby zwolniona z funkcji osądzania świata. „Słowo Boże” czy „Ewangelia” nie są tam przyjmowane jako kryterium osądu wobec całej rzeczywistości, jako skała, n której może się oprzeć sumienie indywidualnego człowieka. Konsekwencje takiego redukcyjnego myślenia nie mogą być inne, jak subiektywizm i relatywizm, w którym każdy człowiek jest ostatecznym arbitrem i kryterium prawdy. Chrześcijaństwo zredukowane do Słowa Bożego interpretowanego przez indywidualne sumienie jest bezbronne wobec różnych idei i przekonań uznanych za prawdziwe przez panującą mentalność społeczną i dominującą kulturę laicką.

Inną bezpośrednią konsekwencją redukcji chrześcijaństwa do słowa jest osłabienie organicznego związku między teraźniejszością i przeszłością, tak nieodzownego dla faktu chrześcijańskiego. Jego organiczna jedność uwidacznia się w sposób najbardziej wyrazisty w prymacie Papieża.

Wobec takiego stanu rzeczy, autor książki postuluje pilną potrzebę odnowy życia Kościoła, a to oznacza głębokie nawrócenie ku Jezusowi Chrystusowi. Aby tego dokonać potrzebne jest nade wszystko odzyskanie obiektywizmu wydarzenia chrześcijańskiego. Giussani podkreśla z naciskiem, że chrześcijaństwo jest zwiastowaniem pewnego Faktu, który jest dobrą nowiną dla człowieka, Ewangelią Chrystusa narodzonego, ukrzyżowanego i zmartwychwstałego. Chrześcijaństwo nie jest abstrakcyjną ideą ani pewną myślą, którą można tak lub inaczej interpretować. Słowo Boga jest faktem ludzkim, wydarzeniem w pełni ludzkim. Jego obiektywizm polega na tym, że nie idzie tutaj o jakieś idee czy wizje do wyobrażenia, czy wymyślenia sobie, lecz chodzi o rzeczywistość do naśladowania. Droga człowieka ku prawdzie i swemu przeznaczeniu jest obiektywnym faktem, życiem Kościoła, które przed chrześcijaninem staje jako rzeczywistość do naśladowania.

Przeglądając samo tylko wyliczenie zagadnień które są omawiane w książce, widzimy jak są one znaczące i doniosłe dla człowieka wierzącego. Jeżeli świadomość religijna i wiara chrześcijańska nie istnieją jak zamknięta bryła, to nieodparcie narzucają się pewne pytania. Co stanowi warunkowania i zagrożenia wiary i jakie związki łączy chrześcijaństwo ze światem? Jaki jest właściwy chrześcijaninowi sposób istnienia? Na czym polega życie faktem chrześcijańskim jako obecnością i co nowe wnosi ono w świat?

Zdobyć coraz większą jasność i pewność tych zagadnień - to znaczy zdobyć coraz większe rozeznanie w naszym świecie i naszych czasach - to znaczy odszukać swoje miejsce. Zbędne jest podkreślenie, że chodzi tu kwestie fundamentalne. Pełniejsze zrozumienie własnej egzystencji w świecie, wraz z całą odpowiedzialnością, którą ta egzystencja niesie – egzystencja obecności pewnego Faktu, egzystencja wiary, która staje się kulturą – sownie wynagrodzi wysiłek. lektury książki Luigi Giussanigo.

ks. Andrzej Perzyński

WOKÓŁ IDEI BOGA KOSMOLOGÓW

Na marginesie książki K. Maślanki, *Kosmologia współczesna* (Kraków 1991, Wydawnictwo „Secesja”, ss. 75) i jego artykułów z kosmologii.

Pisanie spóźnionych recenzji, zwłaszcza z zakresu nauk szybko rozwijających się, jest trudem mało użytecznym tak pod względem naukowym, jak i informacyjnym. Jeżeli jednak decyduję się na przypomnienie książki K. Maślanki *Kosmologia współczesna*, to czynię to z kilku powodów.

Przede wszystkim jest to książeczka piękna i urzekająca, a jej Autor, kosmolog z Centrum Astrofizycznego PAN (Prac. Astrofizyki w Krakowie), okazał się – nie po raz pierwszy – wręcz znakomitym popularyzatorem tej trudnej i zmatematyzowanej dziedziny. Po wtóre, wydana przez mało znane wydawnictwo „Secesja”, była trudno dostępna i może wskutek tego niemal nie zauważona przez zainteresowanych poruszana w niej problematyką. Nadto, dla mnie zajmującego się filozofią przyrody, nader ważne okazało się zdanie Autora: „A przede wszystkim warto zapytać ponownie o sens pojęcia zrozumienia we współczesnej kosmologii” (s. 25); ów sens zrozumienia, czy „logika wydarzeń” (s. 9), jak można odczytywać także z artykułów, do których za chwilę się odwołam, nie wyklucza akceptacji Stwórcy.

I. Cztery szkice K. Maślanki, które nie mogły ukazać się w znanej serii „Nauka dla Wszystkich”, po uaktualnieniu weszły w skład *Kosmologii współczesnej*. Praca w całości dotyczy Powstania i początkowych etapów rozwoju Wszechświata.

Rozdział I – *Dramat Wszechświata* (s. 7–18) opisuje ogólnie, w formie kolejnych aktów i scen, tworzenie się materii, od stanu pierwotnej „egzotycznej (fałszywej) próżni” i symetrii, poprzez wyłanianie się z jednolitej siły pierwotnej najpierw grawitacji, potem sił jądrowych, słabych i elektromagnetycznych aż do podstawowych cząstek, elementarnych składników materii: bozonów X, kwarków, leptonów. Mechanizmy kwantowej kreacji tworzą cząstki materii i antymaterii, nierozróżnialne początkowo przy ogromnie wysokich temperaturach i zachowujące się jak kwanty światła, stopniowo w miarę obniżania się temperatury i wpływu antygravitacji prowadząc kolejno do łączenia się kwarków w hadrony, protony jądra pierwiastków lekkich wodoru i helu.

Przedmiotem rozdziału II jest *Standardowy model kosmologiczny* (s. 19–37). Model ten, powstały z wykorzystaniem ogólnej teorii względności i równania Einsteina, dotyczący wczesnego Wszechświata, zyskał wielorakie potwierdzenia .obserwacyjne (m.in. efekt Dopplera, ucieczka galaktyk; mikrofaleowe promieniowanie tła; dane fizyki wysokich energii i cząstek elementarnych). Nazywany jest też modelem gorącego Wszechświata lub teorią Wielkiego Wybuchu, ze względu

bowiem na skończoną prędkość światła jako źródła informacji, „patrzac dalej patrzymy w głąb historii Wszechświata” (8.31) i w ten sposób – cofając się – dochodzimy do jego początku, do chwili „zerowej”, granicy, do minus nieskończoności. W tych warunkach brzegowych załamują się wszelkie prawa fizyki: nieskończona gęstość energii, znikome wymiary, równowaga termodynamiczna utrzymywana przez szybkie oddziaływanie cząstek, wysoka temperatura, jednym słowem, pierwotna unifikacja oddziaływań i supersymetria, obie łamiące się stopniowo w miarę ochładzania. Ten stan pierwszych chwil wczesnego gorącego Wszechświata, nazwany osobliwością początkową, był i jest przedmiotem intensywnych badań kosmologów. Główne trudności polegają na tym, że w żadnym akceleratorze nie daje się uzyskać tak skrajnie wysokich energii oraz nie istnieje jeszcze kwantowa teoria grawitacji. Stąd – dowodzi Autor – wczesny Wszechświat jest, jak dotąd, jedynym testem teorii unifikacyjnych.

W 1981 r. Alan Guth wysunął tzw. inflacyjny model Wszechświata. W tym modelu – omawianym przez Maślankę w rozdziale III *Inflacja Wszechświata* (s. 38–51) – wczesny Wszechświat, wskutek odłączenia się oddziaływań elektrosłabych od silnych, przeszedł przez fazę rozdęcia, gwałtownego rozszerzenia, a tym samym zwiększenia rozmiarów 10^{30} razy, by po tym epizodzie podlegać już takiej ekspansji, jaką dziś obserwujemy. Model inflacyjny – wykorzystując z fizyki nowe pojęcie próżni, która może przybierać różne stany odróżnialne poprzez energię – przyjmuje, że rozwój Wszechświata zaczął się od próżni „fałszywej” (tzn. pustej, ale nie mającej najniższej energii), o ciśnieniu ujemnym i odpychającej grawitacji. Ta ostatnia doprowadziła do owego rozdęcia (inflacji), które po osiągnięciu temperatury krytycznej spowodowało tzw. skroplenie próżni i wytworzenie prawdziwej, o pewnej najniższej energii (s. 44–45). Omawiany model pomógł rozwiązać wiele dotychczasowych trudności, ale też zrodził nowe problemy do rozwiązania. Niemniej, hipoteza inflacji wraz ze „spontanicznym łamaniem symetrii i postulowaniem nowych sił między cząstkami włączona została do już istniejącej teorii dając tzw. standardowy model inflacyjny. Autor podkreśla, że wprawdzie inflacja, jako faktyczny moment w dziejach Wszechświata, zaciera ślady wcześniejszych zdarzeń, ale też w tym jednorodnym i izotropowym Kosmosie (taki sam w każdym punkcie i w każdym kierunku) przewiduje pewne zaburzenia w strukturze próżni. Jak dotąd, rozkład temperatury relikтового promieniowania tła okazuje się – mimo intensywnych badań – całkiem izotropowy.

W rozdziale IV *Struny kosmiczne – relikty z wczesnego Wszechświata* (s. 52–73), to trudne pojęcie odnoszone jest do pewnych defektów, jakie miały powstać przy przejściach fazowych w trakcie łamania pierwotnej symetrii. Struny kosmiczne jako pewne twory, „defekty liniowe”, badane od lat siedemdziesiątych przez T. Kibble’a, J. Zeldowicza (ucznia Sacharowa), A. Vilenkina, E. Witte-na, byłyby źródłem kwazarów, bursterów, radiogalaktyk i w ogóle niejednorodności prowadzących do tworzenia się pewnych struktur (np. galaktyk) przy równoczesnej jednorodności relikтового promieniowania tła. Struny kosmiczne jako długie, cienkie nici utworzone z „fałszywej” próżni wykazywały olbrzymią koncentrację masy i własne pole grawitacyjne, wielką dynamikę, prędkości bliskie prędkości światła, zdolność przenoszenia olbrzymich prądów elektrycznych przy jednoczesnym nadprzewodnictwie. Przyczyną ich krótkotrwałości i zaniku były mechaniczne drgania i oscylacje tej nieregularnej płataniny i wypromieniowanie masy w postaci fal grawitacyjnych. W uwagach końcowych K. Maślanka wskazuje na pewien sceptycyzm niektórych astrofizyków przeciw euforii względem modeli superstrun kosmicznych.

II. Złota myśl Maślanki, iż „dla naukowców czas płynie bardzo szybko” (s. 73), wkrótce sprawdziła się. Zawrzało! – wprawdzie nie wokół jego *Kosmologii współczesnej* – lecz w związku z prezentowaną przezeń koncepcją strun kosmicznych i w ogóle z całym standardowym modelem inflacyjnym. Zrelacjonujmy to krótko jako: 1) rodzima polemika, 2) dwugłos optymistyczny, 3) polemika drugiego stopnia.

1. Rodzima polemika – pierwsza po opublikowaniu książki Maślanki *Kosmologia współczesna*. Po okrzyknięciu w czasopiśmie zagranicznych teorii superstrun – Teorią Wszystkiego, a Edwarda Wittena – nowym Einsteinem, nastał okres krytyki wynikającej z konfrontacji tej teorii z obserwacjami, a w następstwie tego wyciszenie dyskusji na ten temat. A u nas? Po ukazaniu się omawianej książki już jesienią w „Wiedzy i Życiu” (1991, nr 11) w dziale „Wokół Wielkiego

Wybuchu” ukazały się dwa artykuły polemiczne. Pierwszy J. Kuczyńskiego i I. Włodarczyka pt. *Koniec paradygmatu* (s. 17–21) odczytać trzeba jako totalną krytykę podstawowych twierdzeń teorii Wielkiego Wybuchu i wynikających z nich konsekwencji. W krytyce tej podważa się więc zarówno wewnętrzną spójność modelu, jak i zasadność podejmowanych przezeń. badań odnoszących się m.in. do problemów ekspansji, horyzontu, promieniowania tła, powstawania galaktyk, składu chemicznego Kosmosu itp. Według autorów model ten o „zupełnie wątych” podstawach, ma charakter ideologiczny.

Drogi artykuł to odpowiedź K. Maślanki pod wymownym tytułem *Obrona Wielkiego Wybuchu* (tamże, s. 22–27). Autor w sposób rzeczowy ustosunkowuje się do poszczególnych zarzutów, ukazując zarówno trudności, na jakie nadal napotyka model gorącego Wszechświata, jak i jego niepodważalne i ugruntowane osiągnięcia. Jest świadomy, że model ten, jak każda inna teoria czy hipoteza naukowa, podlega ciągłym korekturom, uzupełnieniom, konfrontacji z obserwacjami, które także są obciążone niedokładnościami i błędami i dlatego nie jest ani doskonały, ani wykończony. Jest natomiast dziś najlepszą, pozbawioną alternatywy, próbą fizykalnego wyjaśnienia wczesnych etapów rozszerzającego się Wszechświata. Cała zaś otoczka sensacji pochodzi bądź z kół dziennikarskich, bądź ze strony paru zdziwaczałych badaczy-anarchistów w stylu Haltona Arpa czy Freda Hoyle’a i mogłaby być przedmiotem analiz socjologii i psychologii środowiska naukowego (s. 24) i odkryć naukowych. Przy całej wyważonej argumentacji Autor stanowczo rozprawia się z bezpodstawnymi uogólnieniami i przypuszczeniami, iż np. sprzeczne z modelem informacje okazały się przytłaczające, a sam model musi okazać się jednym z większych błędów nauki współczesnej.

2. Dwugłos optymistyczny – odnosi się do wydarzenia, kilka miesięcy później, dokładnie 23 kwietnia 1992 r. Omawiają je dwa artykuły: jeden odredakcyjny Coreya S. Powella, *Złoty wiek kosmologii* w „Świecie Nauki” (1992, nr 9, s. 7–12) i drugi K. Maślanki, *Uniewinnienie Wielkiego Wybuchu* w „Wiedzy i Życiu” (1992, nr 9, s. 66–70) wraz z jego równoległym „dolnym” tekstem pt. *Kosmiczna skamieniałość*. We wskazanym dniu na posiedzeniu Amerykańskiego Towarzystwa Fizycznego w Waszyngtonie Gorge F. Smoot wraz ze współpracownikami ogłosili, że dzięki dwuletnim badaniom satelity COBE i obliczeniom komputerowym wykryto poszukiwane fluktuacje (nieregularności) temperatury promieniowania tła, a tym samym ślady rozkładu materii, gdy ta odłączała się od promieniowania wkrótce (ok. 300 tys. lat) po Wielkim Wybuchu. Bez tych nieregularności pierwotnego tła niewytłumaczalny był dotąd fakt powstania galaktyk i gwiazd. Stąd odkrycie tych zmarszczek tła (skamieniałości kosmicznych) stało się wydarzeniem epokowym, które uwiarygodniło (niemal) ostatecznie teorię Wielkiego Wybuchu wraz z modelem inflacyjnym.

3. Polemika drugiego stopnia – to wielkie odkrycie kosmologiczne uczyniło pełniejszy nasz obraz formowania się Wszechświata, który rozpoczął swoje istnienie około 15 miliardów lat temu jako – używając słów Powella – „niewyobrażalnie gorąca i gęsta masa”.

Czy w tym naukowym obrazie początków Wszechświata jest miejsce na Boga-Stwórcę? To ważne pytanie jest, być może, źle sformułowane. Ale, oddajmy znów głos Maślance, który dwukrotnie przynajmniej wprost wypowiadał się jako przyrodnik na temat stosunku nauk przyrodniczych do wiary. W związku z dość częstym w ostatnich latach pojawianiem się w publikacjach kosmologów pojęcia Boga i stworzenia nasz Autor w artykule *Poza fizyką: Bóg kosmologów* w „Problemach” (1990, nr 1–3, s. 20–26) zastanawia się nad tym, czy jest to przelotna moda, czy istotna potrzeba odwołania się do Boga Stwórcy w wyjaśnianiu wczesnego Wszechświata; czy spotkanie nauki z wiarą, czy może jeszcze coś innego. Przytaczane przezeń wypowiedzi wskazują, że głosy kosmologów są wielce różnicowane, od skrajnie pozytywnych do skrajnie negatywnych. Przykładem tych ostatnich jest S. Hawking, który założył (choć nie dowiódł), że „warunki brzegowe dla Wszechświata są takie, że nie ma on brzegu” (s. 22), a więc nie miał początku, a tym samym i Stwórcy. Do skrajnie pozytywnych należy głos P. C. Daviesa stwierdzający, że nauka daje dziś pewniejszą drogę do Boga niż religia, co może oznaczać, że kiedyś wchłonie tę ostatnią. Bardziej umiarkowane stanowiska, m.in. A. Lindego, A. Vilenkina, M. Hellera, oscylują między wskazywaniem momentu i miejsca aktu stwórczego, możliwości stworzenia Wszechświata inaczej czy wielu jego typów, a swoistą nieokreślonością odnośnie do roli Boga w stworzeniu Kosmosu. Odczytywaniu wypowiedzi fizyków towarzyszyć musi szczególna ostrożność, zwłaszcza że

strony niespecjalistów, klasyczne bowiem pojęcia próżni, nicości, stworzenia, przestrzeni i czasu na terenie fizyki kwantowej i fizyki wysokich energii zyskały całkiem nowe znaczenia.

Dobrze, że kosmologia, nie rezygnując ze swej ścisłości matematycznej, staje się bardziej „otwarta” na pytania o Stwórcę i na problemy, które, będąc „poza fizyką”, należą do filozofii i teologii. Może bodaj najważniejsze w tych, tak różnych, wypowiedziach kosmologów jest to, że obok swego „szkiełka i oka” dostrzegli i zaakceptowali sam fakt istnienia innych sfer i płaszczyzn poznania ludzkiego. Za niezwykle celne i piękne uważam twierdzenie naszego Autora (s.25), iż „w fizycznej kosmologii nie należy szukać miejsca dla Boga-Stwórcy. Nie dlatego, by odmawiać Mu tego miejsca, ale z powodu świadomości i głębokiego przekonania, że gdziekolwiek by Go umieścić, zawsze będzie to miejsce różne od tego, w którym od wszechczasów istnieje...”. Istnieje poza czasem i poza przestrzenią, odwiecznie, a jeżeli kosmologia „podprowadza” do twierdzenia, że stworzył rządzące Wszechświatem prawa przyrody, jest to znacznie więcej, niż można było oczekiwać od nauki przyrodniczej.

Do tej myśli o genezie praw przyrody nawiązuje K. Maślanka w szkicu polemicznym *Stwórca Wszechświata: rzemieślnik czy prawodawca* w „Wiedzy i Życiu” (1993, nr 2, s. 67–69), w odpowiedzi na artykuł prof. E. Grodzińskiego *Teoria Wielkiego Wybuchu a wiara w Boga* (tamże, s. 64–66). Jego Autor jako filozof prezentuje i udowadnia tezę, że teoria Wielkiego Wybuchu „może być zaakceptowana wyłącznie przez kosmologów wierzących w boską wszechmoc oraz w ideę stworzenia świata przez Boga” (s. 64). Ateista i agnostyk winien tę teorię *a priori* odrzucić, gdyż w żaden sposób w ramach praw przyrody nie da się ona uzasadnić. Twierdzenie, że cała materia Wszechświata była u jego początku skupiona w nieskończenie małej objętości, miała nieskończenie wielką gęstość i nieskończenie wysoką temperaturę, nie ma żadnego sensu fizycznego. Te określenia oznaczałyby, że „objętość zerowa”, czyli żadna, istnieje poza czasem i przestrzenią, czyli nigdzie. Skoro jednak kosmolog taki stan początkowy przyjmuje, musi też – w imię elementarnych zasad myślenia – przyjmując Sprawcę zarówno takiego stanu, jak i „przełamania” tegoż stanu w momencie rozpoczęcia ekspansji kosmicznej. Od strony metodologicznej to samo należałoby powiedzieć o autokreacji materii proponowanej w odrzuconym nie tak dawno modelu Wszechświata stacjonarnego.

Ustosunkowując się do „dowodu” Grodzińskiego, K. Maślanka wskazuje – pozostając na płaszczyźnie poznania fizykalnego – na to, co w mechanice kwantowej jest już trwałą zdobyczą, a mianowicie, że cząstki elementarne zachowują się w sposób zgoła odmienny od materii makroskopowej, w całkowitej sprzeczności z mechaniką newtonowską i w ogóle z logiką klasyczną. Tym bardziej nie wystarczają tu żadne intuicje zdroworoządkowe. Kontynuując zacytowaną wyżej myśl o Bogu kosmologów, Maślanka – już w płaszczyźnie jakby drugiego stopnia, z pozycji filozoficznej (światopoglądowej) – nie chce ani „lokalizować” Boga, ani przypisać Mu roli „rzemieślnika”, ani tym bardziej rugować Go z naszej wizji początku Wszechświata. Za Barrym Parkerem i Jamesem Trefilem przypisuje Bogu najdonioślejszą i najistotniejszą rolę Stwórcy podstawowych praw przyrody; przyjmuje więc (s. 69) – cytując Trefila – „koncept Boga na tyle mądrego, by ustalić prawa fizyki, które z kolei uczynią nieuniknionym istnienie naszego wspaniałego, świata”. Taka koncepcja ostoi się nawet wówczas, gdy dalsze postępy badań teoretycznych wyjaśnią w sposób naukowy całość problemów związanych z początkiem Wszechświata.

Powtórnie głos zabiera Grodziński (*Bóg i Wielki Wybuch*, „Wiedza i Życie”, 1993; nr 3, s. 5), wyraźnie niezadowolony z Wyjaśnień Maślanki. Uważa, że logika jest jedna (oparta na zasadach poprawnego myślenia) i winna obowiązywać także w mikrofizyce. Grodziński jakby nie dostrzega istnienia różnych logik wielowartościowych, teorii zbiorów rozmytych itp., w których również nie narusza się, np. zasady niesprzeczności. Autor ten podtrzymuje tezę, że stworzenie praw natury musiało dokonać się łącznie ze stworzeniem samej natury, w przeciwnym razie prawa te nie mogłyby funkcjonować. Nasz kosmolog jednak, jak się zdaje, nie wyklucza tego, gdy twierdzi, że Bóg prawodawca „na początku stworzył czas i uczynił nicość niestabilną w czasie” (*Stwórca Wszechświata...*, s. 69). I prawa i czas musiały zaistnieć wraz z materią. Chyba ani kosmolog, ani filozof nie ponad to powiedzieć nie może, jeżeli nie chce popaść w jałowe spekulacje.

Dyskusja, mimo „ostatniego słowa” Grodzińskiego, nie została zakończona. Kolejny numer „Wiedzy i Życia” (1993, nr 4) zamieszcza dwa teksty na temat omawianej dyskusji. S. Mrówczyński z Instytutu Problemów Jądrowych w wypowiedzi pt. *Nie mieszkamy w te sprawy Boga...* (s. 5) próbuje pokazać w sposób prostszy (ale chyba mniej przekonujący), niż czyni to Maślanka, iż teza Grodzińskiego o nielogiczności teorii Wielkiego Wybuchu jest rezultatem błędnego wyobrażenia autora o strukturze materii, a ingerencja Boga w zapoczątkowanie Wszechświata pozostaje sprawą otwartą. W tymże numerze radioastronom J. Gil w artykule polemicznym *Wielki Wybuch a stworzenie świata* (s. 56–57) stwierdza, że „absurdalny wniosek” Grodzińskiego jest nie do przyjęcia, a problem Stworzenia – źle postawiony z naukowego punktu widzenia. Zdaniem Gila „nauka zajmująca się historią naszego Wszechświata nie napotyka żadnego problemu, który choćby w nikłym stopniu wskazywałby na istnienie i ingerencję wszechmocnego Stwórcy. Przesłanki takie mogą wynikać jedynie z opatrznego lub przewrotnego interpretowania naszej ogromnej, ale przecież niekompletnej wiedzy o Wszechświecie” (s. 57). Przy tak apodyktycznej tezie wskazywanie jakiegokolwiek argumentu miałyby się z celem. Wierząc w nieograniczone niemal możliwości nauki, Gil stwierdza, że jego stanowisko nie jest ani agnostyczne, ani ateistyczne. Oczywiście, jako fizyk nie musi stawiać pytań o Stwórcę i przechodzić na teren światopoglądu czy metafizyki, jeżeli zadowalają go hipotetyczne rozwiązania wąsko pojmowanej nauki. Ale tego typu scientyzm może równać się agnostycyzmowi.

Nie odwołując się do wyjaśnień teologicznych, w planie filozoficznym uzasadniony wydaje się pogląd, że chociaż działanie stwórcze Boga – jak On sam – ma charakter absolutny i transcendentny, dla nas jest poznawalne jedynie w swych skutkach, o ile było lub jest „współrozciągłe” z materią, czyli przestrzenno-czasowe.

Dobrze, że Bóg kosmologów – podobnie, jak Bóg filozofów – pojmowany jako: prawodawca czy jako stwórczyni, pozostaje w Swym działaniu i Swej istocie niedookreślony, tajemniczy, nie do końca poznany. Istotne jest to, że JEST i że Jego istnienie „rozpoznaje” na swój sposób tak przyrodnik, jak i filozof.

Niniejszemu szkicowi, referującemu skrótowo i bez oceny aktualne dyskusje wokół problematyki kosmologicznej i idei Boga kosmologów, przyświecał niemal jedyny cel, mianowicie usilna zachęta filozofów i teologów oraz adeptów tych dziedzin do lektury prac przyrodniczych, choćby popularnonaukowych. Poprzez nie bowiem nie tylko wzbogacamy naszą myśl, ale możemy niejako pośrednio, każdy na swój sposób, współuczestniczyć w wielkiej przygodzie intelektualnego odkrywania prawdy o początkach świata, życia, człowieka oraz żmudnego rozszyfrowywania tajemnic przyrody. Lektura prac przyrodniczych prowadzi do przekonania, że ludzie nauki – otwarci w swych badaniach – także mogą uwierzyć Bogu i w Boga, nie wyrzekając się przy tym żadnej ze swych teorii, ani też żadnej z przyjętych metod czy swych nawyków myślowych. Niektórzy może tylko w ten sposób i na tej drodze naprawdę pojmą wiarę. To zaś stanowi niezwykle ważne wyzwanie pod adresem teologów, aby innych wspomagać w tym procesie przejścia od Boga uczonych do Boga wiary, Boga pragnącego poprzez myśl, miłość i łaskę nawiązać z człowiekiem kontakt i głębsze relacje osobowe.

ks. Szczepan W. Ślaga

PROBLEMY ŚWIATOPOGLĄDOWE

Jaki światopogląd odpowiada rzeczywistości? Agnostycy w drodze do poznania Stwórcy. Księga ku czci Franza kardynała Königa, pod red. J. J. Knappika, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1993, ss. 179.

Światopogląd pojmowany najogólniej jako względnie spójny układ przekonań na temat sensu świata i życia ludzkiego, połączony z uznaniem określonych wartości i norm etycznych, stanowi

ważny składnik życia człowieka i kultury ludzkiej. Tego rodzaju układ sądów, będący swoistym typem wiedzy, ukierunkowuje na takie postępowanie i takie działania, które mają na względzie realizację naczelných wartości i ideałów życiowych człowieka.

Światopogląd jest tworem złożonym, zróżnicowanym, zmiennym w czasie, a przez to trudnym do przeprowadzania jego precyzyjnych analiz. Można jednak powiedzieć, że obok sfery emocjonalno-wolitywnej i zespołu norm odpowiedzialnego działania, bardzo ważnym, może nawet podstawowym jego elementem jest wiedza ludzka, w tym zaś wiedza naukowa, warunkująca możliwość, z jednej strony, poznawania i przekształcania rzeczywistości, a z drugiej – tworzenia racjonalnego obrazu świata. I jedno i drugie nie może dokonywać się bez udziału nauk przyrodniczych, które coraz wyraźniej zmieniają nasze zapatrywania na naturę świata, życia, oraz człowieka i jego miejsce w przyrodzie. W tym kontekście rację ma Michał Heller (*Spotkania z nauką*, Kraków 1974, s. 71), gdy pisze: „Wiedza o przyrodzie, jaką dają nam badania podstawowe, należy do dorobku kultury ludzkiej”.

Nie wdając się tu w zawiły splot problemów związanych z definiowaniem, strukturą, typologią światopoglądu i sposobami jego rozwijania i praktycznego realizowania, podkreślimy jedynie, że światopogląd nazywany chrześcijańskim ujawnia pewien szczególny rys. Jest nim przekonanie, że całość wiedzy i postaw człowieka należy ujmować, uzasadniać i oceniać w trzech płaszczyznach: naukowej, filozoficznej i teologicznej, ponieważ, na każdej z nich otrzymujemy odpowiedzi na określone potrzeby natury ludzkiej. Uwzględnianie tych trzech poziomów poznawczych gwarantuje spójny i właściwy zespół przeświadczeń o naturze świata i sensie życia ludzkiego.

O taki właśnie światopogląd chodzi autorom zbioru poświęconego kardynałowi F. Königowi (z okazji 60-lecia kapłaństwa). Artykuł Jubilata *Czy istnieje naukowy ateizm?* (s. 8–22) skierowany jest wprost przeciwko materializmowi dialektycznemu i historycznemu. Kontrargumenty, zaczerpnięte z nauk przyrodniczych i historyczno-etnograficznych, ukazują, że ateizm nie jest wynikiem poznania naukowego, a nauka właściwie rozumiana, nie nadużywana do celów ideologicznych, nie przeczy istnieniu Stwórcy ani wiary i to zarówno dzisiaj, jak i u praczłowieka. Wywody Königa tracą nieco na ostrości w oczach czytelnika polskiego, który po ostatnich przemianach ustrojowych zbyt szybko zapomniał o zniewoleniu umysłów programową ideologią dialektyczną.

We *Wprowadzeniu* (s. 5–7) i w artykule *Moc przekonująca modeli kosmologicznych* (s. 85–101) R. Kijowski pozostaje najbliżej pytania tytułowego książki. Ukazuje właściwe ramy badań naukowych i konieczność ostrożnego wyprowadzania implikacji filozoficzno-swiatopoglądowych. Kilkakrotnie z uporem podkreśla, że „racjonalność nauk przyrodniczych ma swoje granice” (s. 91, 92, 95) i że przyrodoznawstwo tworzy konstrukcje, których nie można utożsamiać z rzeczywistością. W ten sposób tworzy jakby przestrzeń dla dociekań filozoficznych, światopoglądowych, religijnych.

Pierwszy z dwu artykułów J. Knappika (s. 23–38) traktuje o światopoglądzie „z interdyscyplinarnego punktu widzenia”. Autor wychodzi od zestawienia kilku wypowiedzi soborowych na temat swobody badań naukowych i ich zgodności z wiarą. Przyjmuje, że ateizm nie jest czymś pierwotnym (ontologią), lecz wtórnym i dlatego (!?) jako ideologia czy światopogląd ma charakter teoriopoznawczy. Wobec tego Autor przechodzi do analizy poglądów Kanta, Russela, Sartre’a, by stwierdzić, że „niewielu jest zdecydowanych, a jeszcze mniej przekonanych ateistów” (s. 36). W drugim artykule (s. 102–123) Knappik próbuje dowodzić tezy o niemożliwości samoistnienia wiecznego Wszechświata na podstawie swoistej interpretacji względności tak czasoprzestrzeni, jak i materii. Pewny, że tezę tę udowodnił, przyjmuje, że Wszechświat musiał mieć początek za sprawą stwórczego aktu Boga jako transcendentnego i wiecznie samoistniejącego Bytu.

Wokół problemów rozwoju i natury Wszechświata osnute są rozważania przyrodnika, H. Oberhummera. W szkicu *Co działo się przed Adamem i Ewą?* (s. 63–71) mówi o rozmiarach Wszechświata, próżni, powstawaniu pierwiastków oraz o zasadzie antropicznej, która „doprowadziła do eksperymentalnego przewidywania powstania węgla” (s. 70). Według Autora zasada antropiczna sugeruje niejako przystosowanie Wszechświata (już od momentu Wielkiego Wybuchu) do powstania i rozwoju życia.

Także M. Lubański pisze o Wszechświecie (s. 72–84), prezentując nowe spojrzenie na jego strukturę w stosunku do ujęć klasycznych. Proponuje odróżnianie struktury wewnętrznej i zewnętrz-

nej Wszechświata. Pierwsza z nich określana jest przez materię i energię, druga zaś przez informację. Materia i energia są dostępne poznaniu przyrodniczemu, informacja zaś nie jest obserwowalna zmysłami. Swoje istnienie ujawnia poprzez organizację rzeczywistości. Informacja jest czynnikiem organizującym tworzywo, czyli materię i energię.

Szkic J. Tischnera *Ewangelia w świecie techniki* (s. 124–131) traktuje o losie człowieka w świecie, o jego władzy (przez naukę i technikę) nad materią. Znany z dobrego pióra Autor chciał tu powiedzieć prawie wszystko o wszystkim (m.in. o rewolucji przemysłowej, ochronie środowiska, o regulacji poczęć, racjonalności nauki, kryzysie rozumu, doświadczeniu wolności, o miłości i, co jest oczywiste, nie mógł temu zadaniu sprostać na kilku stronach tekstu.

Książkę zamyka obszerny tekst biskupa Bernackiego *Religijne życie wewnętrzne jako czynnik współkształtujący światopogląd* (s. 132–174) ukazujący rolę wychowania, procesów samo wychowania i kierownictwa duchowego w rozwoju życia wewnętrznego człowieka. To cenne studium pedagogiczno-ascetyczne w swym charakterem niezbyt „przystaje” do treści innych prac omawianego zbioru.

Nieco uwagi poświęćmy jeszcze ciekawym wywodom T. Wojciechowskiego w artykule *Ewolucja – świat – wiara* (s. 39–62). Ich sens wyraża cytowana przezeń myśl W. H. Thorpe’a w której stwierdza, iż spośród wszystkich religii tylko religia chrześcijańska odpowiada potrzebom nowego światopoglądu opartego na teorii ewolucji i że jedynie chrześcijaństwo odpowiada ludzkości, która jest świadoma swej ewolucyjnej przeszłości i ewolucyjnej możliwości przyszłości. Uznając, że przyrodnicze teorie powstania świata, życia i człowieka nie sprzeciwiają się teologii i że chrześcijanin może akceptować teorię ewolucji, Wojciechowski przyjmuje pełną zgodność nauki z wiarą nie zacierając przy tym różnic między płaszczyznami poznawczymi. Autor ukazuje wielką otwartość religii chrześcijańskiej na dane naukowe i ewolucyjne pojmowanie świata, przestrzega przed uprawianiem „falszwy apologetyki”, ale i przed „odrzućaniem istnienia Boga jako czegoś nienaukowego” (s. 58). Zarówno nauka, jak i wiara mają własne zakresy badań i własne metody, niemniej ich harmonia i jedność przyczyniają się do pełnego wyjaśnienia świata i człowieka. Wzorem jedności nauki z wiarą może być dzieło Teilharda de Chardin. Przywołując rozwijaną przez siebie w wielu pracach teorię ewolucyjnego pochodzenia duszy ludzkiej, Autor wspomina o monogenizmie. Można tu mieć zastrzeżenie do analogii (podanej za H. K. Erbenem) pomiędzy tezą o monogenicznym pochodzeniu człowieka a tezą o powstaniu wszystkich istot żywych od jednej jedynej komórki macierzystej. Dziś tego ostatniego nie podziela żaden teoretyk abiogenezy. Niemniej myśl ks. Wojciechowskiego odczytuję jako pociągającą i z wycuciem metodologicznym czynioną próbę swoistej „teologii ewolucji”.

Lektura książki rodzi mieszane uczucia. W odróżnieniu od innych tego typu prac skupionych wokół analizy istoty światopoglądu (np. *Nauka Światopogląd Religia*, pod red. Z. Zdybickiej, Warszawa 1989; *Z zagadnień światopoglądu chrześcijańskiego*, pod red. M. Ruseckiego, Lublin 1989) omawiana praca podejmuje raczej wybrane problemy światopoglądowe wiążące się m.in. z postęпами techniki, nauk przyrodniczych, zwłaszcza Kosmologii, ewolucjonizmu, a nawet z samokształceniem życia wewnętrznego człowieka. Wielość podjętych wątków i określone preferencje myślowe autorów wpłynęły, co jest oczywiste, na zróżnicowanie poszczególnych ujęć i niejednorodność całości. Obok prac cennych poznawczo i klarownych w wykładzie (np. Lubańskiego, Bernackiego, Wojciechowskiego) znalazły się i takie, których nie udaje się zrozumieć nawet po kilkakrotnym czytaniu.

Wydawnictwo Księgarni św. Jacka winię nie za drobne, bez znaczenia usterki (np. w *Spisie treści* jest: modele kosmiczne – zamiast kosmologiczne, na s. 57 powtórzono w pracy Wojciechowskiego cz. III – zamiast IV), lecz za to, że zbytnio zaufało redaktorowi książki. O ile artykuły Königa i Oberhummra, tłumaczone przez ks. Knappika, udaje się przeczytać, o tyle dwie prace tego ostatniego stanowią jaskrawe pogwałcenie zasad języka polskiego i jako takie, są całkowicie niezrozumiałe. Recenzent podejrzewa, że zostały napisane w języku niemieckim dla przygotowywanej równolegle edycji w tym języku i następnie przez Autora (mieszkającego w Austrii, przedtem w Niemczech) przetłumaczone tym samym stylem na język polski. To samo (z wyjątkiem zamieszkania) powie dzieć trzeba o artykule ks. R. Kijowskiego. Aby to oskarżenie nie wydało się gołosłowne, przytaczam kilka fragmentów z prac obydwu autorów. Książd Knapik pisze np.: „Równoważność energii

i masy (czyli prawo ekwiwalencji), tj. zmienność równowartościowa materii i energii oddziaływań wymiennych ujawnia się praktycznie w technicznym zakresie pracy reaktorów i akceleratorów” (s. 111); „Całokształt tych Einsteinowskich wywodów prowadzi nas do sumarycznego wniosku, do najgłębszego sensu filozofii przyrody, mianowicie: kontinuum czasoprzestrzenne nie jest absolutne, lecz względne, i to równocześnie relatywne do geometrycznie i bytowo warunkującej je materii; nagromadzenia tejże materii stanowią, masy grawitacyjne, które współoddziałując z tymże kontinuum powodują jego sferyczne zakrzywienie przestrzenno czasowe” (s. 112); „Wszechstwórca w swym odwiecznym samoistnym bytowaniu aktualizuje bezustannie precedencję istnienia, czyli zawsze jest transcendentny. Ontyczna istota transcendencji nie może ujawniać i wyrażać się tylko w ponadświatowości (bo i sama ponadświatowość nie jest ostatecznie wolna od możliwości jej zrelatywizowania), ale sięga w swym bytowaniu o wiele głębiej” (s. 121).

Książd Kijowski pisze, np.: „[...] iż wskutek oddalającego się horyzontu skazani jesteśmy na ucisk znikomości znaczenia w kosmosie, który to ucisk usiłujemy zniwelować przy pomocy przeróżnych interpretacji...” (s. 86); „Jeżeli jednak uprawiamy filozofię przyrody, to przez filozofię chcielibyśmy najpierw rozumieć ratowanie fenomenów [...]” (s. 88); „[...] następnie odsłoni się nastawienie do przyrody, które bezwiednie wyznacza perspektywę poznania (co może się na przykład wyrazić zawężonym kątem patrzenia fizykalnego laboratorium)” (s. 92); „Wiąże się to z zasadniczym zawężeniem wartości samego wyjaśnienia i samej pretensji do wyjaśnienia na podstawie zawężonego spojrzenia i – bądź co bądź – nieco sztucznej ingerencji w przyrodę” (s. 95); „[...] początek wszechświata jest dla niego jedynie matematyczną syngularnością gęstości masy i wysokości temperatury ku nieskończoności lub [...]” (s. 100). Oto przykłady wyrażen ks. Kijowskiego: limitacja wypowiedzi, walentność metod, nauki przyrodnicze przyrodę tematyzując, eksperymentalne doświadczenie katalogizuje się, beztroska oczywistości w widzeniu świata itp.

Wystarczy tych kilka cytatów, aby przekonać się, że nawet w kontekście, stylowo do nich podobnym, nie dają się odczytać. Nadto zauważyć trzeba, że Kijowski zdaje się „wytaczać armaty” przeciwko minionej już, choć zapewne nie do końca przezwyciężonej, pozytywistycznej koncepcji nauk przyrodniczych, opartej na „regulatywnej idei nauki” (dwukrotnie na s. 85). Walcząc słusznie z „apodyktycznością wypowiedzi” nauk przyrodniczych i ich „pretensją do totalności wyjaśnień” (s. 90–91), Kijowski w tym „ograniczaniu” nauki popada w drugą skrajność, gdy przyjmuje, że celem poznania w tych naukach jest jedynie formułowanie praw przyrodniczych (s. 90). Autor na pewno wie – nie wątpię w to – że prawa przyrody niczego nie wyjaśniają, natomiast służą do wyjaśniania w ramach określonej teorii. Poza tym według Autora nauki pojmują przyrodę (świat) raz jako coś pasywnego (s. 94), to znów znajdującego się w dynamicznym rozwoju i ciągłej ewolucji (s. 91). Który człon alternatywy jest prawdziwy?

Wydaje się na koniec, iż na wieloznaczne pytanie tytułowe książki odpowiedź nie jest możliwa, jeśli mamy na uwadze takie rozumienie światopoglądu, jakie zasygnalizowano na wstępie tej recenzji. W sumie o całości zbioru można powiedzieć, że o ile jedne prace pouczają, jak nie należy pisać, o tyle inne wynagradzają to negatywne doświadczenie poprzez dostarczanie interesujących poznawczo informacji i prowokowanie do namysłu i dalszych dyskusji wokół poruszanych problemów światopoglądowych.

ks. Szczepan W. Ślaga

DIARIUSZ WYDARZEŃ SEMINARYJNYCH WRZESIEŃ 1990 – CZERWIEC 1991

1990

29/30 IX – przedstawiciele Wyższego Seminarium Duchownego podczas nocnego czuwania na Jasnej Górze modlili się w intencji tegorocznego Synodu Biskupów w Rzymie poświęconemu formacji kapłańskiej. W czuwaniu brali również udział klerycy z franciszkańskiego Seminarium w Łagiewnikach. Podobne spotkanie modlitewne odbyło się 15/16 X.

13 X – uroczysta inauguracja roku akademickiego 1990/91 dla Wyższego Seminarium Duchownego, Łódzkiego Ośrodka Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie oraz Instytutu Teologicznego w Łodzi. Wzięli w niej udział przedstawiciele wszystkich wyższych uczelni miasta Łodzi. Na program inauguracji złożyły się:

- Uroczysta msza święta w bazylice katedralnej, której przewodniczył bp dr Władysław Ziółek, ordynariusz łódzki, homilię wygłosił wykładowca ATK w Warszawie ks. doc. dr hab. Antoni Lewek.
- W auli Seminarium Duchownego wykład inauguracyjny ks. prof. dr hab. Lecha Stachowiaka, pracownika naukowego KUL i profesora WSD w Łodzi, zatytułowany: „Początki nauki o królewskiej godności Jahwe w Starym Testamencie”. Odczyt został poprzedzony przemówieniem powitalnym Rektora WSD w Łodzi, bpa dra Adama Lepy.
- Immatrykulacja nowych słuchaczy uczelni katolickich. – Słowo kończące Biskupa Ordynariusza.

16. XI – spotkanie społeczności seminaryjnej z dziennikarzem Jerzym Klechtą – byłym redaktorem czasopisma „Radar” oraz prowadzącym popularny program telewizyjny „Bliżej świata”. Podczas spotkania poruszano problemy telewizji „od kuchni” oraz specyfiki środowiska dziennikarskiego w Polsce.

19 XI – Spotkanie z reżyserem Krzysztofem Zanussi, który podzielił się z klerykami oraz przybyłymi profesorami i gośćmi swoimi spostrzeżeniami dotyczącymi tematu: „Kapłan i kultura”. Reżyser odpowiadał na liczne pytania, dotyczące tematyki religijnej w polskim filmie w nawiązaniu do swojego obrazu o św. Maksymilianie Kolbie pt. *Życie za życie*.

24 XI – w związku z rocznicą pielgrzymki WSD w Łodzi do sanktuarium Matki Bożej Miłosierdzia w Ostrej Bramie w Wilnie, wspólnota seminaryjna udała się

do kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Łodzi–Bałuty, w którym znajduje się jedna z najstarszych kopii ostrobramskiego obrazu.

8 XII – uroczysta akademie z racji 25. rocznicy zakończenia prac Soboru Watykańskiego II. Odczyt pt. „O Soborze Watykańskim II z perspektywy 25. lat posoborowych” wygłosił bp prof. Bohdan Bejze – uczestnik soborowych obrad.

9 XII – zakończenie obchodów Jubileuszu Diecezji Łódzkiej 1920–1990

- Procesjonalne przejście Prymasa Józefa Glempa i Nuncjusza Apostolskiego w Polsce, Józefa Kowalczyka, z gmachu Kurii Biskupiej do bazyliki katedralnej,
- Przemówienie powitalne wygłosił ordynariusz łódzki, bp dr Władysław Ziółek,
- Msza święta pontyfikalna, której przewodniczył abp Józef Kowalczyk. Kazanie wygłosił kard. Józef Glemp, Prymas Polski. Dostojni goście spożyli obiad w refektarzu seminaryjnym.

13 XII – gościem wspólnoty WSD w Łodzi był abp Janusz Bolonek obecnie Nuncjusz Apostolski na Wybrzeżu Kości Słoniowej – dawniej wychowanek łódzkiego Seminarium. Arcybiskup podzielił się swoimi wrażeniami z pracy na kontynencie afrykańskim, przedstawiając problemy działalności duszpasterskiej na tym egzotycznym terenie.

14 XII – zwiedzanie Wystawy Sztuki Sakralnej Diecezji Łódzkiej w Centralnym Muzeum Włókiennictwa w Łodzi, zorganizowanej z okazji 70. rocznicy powstania Kościoła łódzkiego. Ekspozycja zawierała dzieła sztuki znajdujące się na co dzień w najstarszych kościołach na terenie diecezji.

15 XII – „Popołudnie otwartych drzwi” – semestralne spotkanie przeznaczone dla maturzystów i wszystkich, którzy pragną się zastanowi nad sprawą swojego powołania. W tym czasie jest możliwość rozmowy z klerykami i przełożonymi Seminarium, wspólnej modlitwy oraz obejrzenia filmu religijnego i zwiedzenia gmachu seminaryjnego.

22 XII – coroczny wieczór wigilijny w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi z udziałem Ordynariusza i Biskupów Pomocniczych, Wykładowców, Sióstr Zakonnych, Wspólnoty Kleryckiej i Pracowników świeckich.

28 XII – w liturgiczne święto Świętych Młodzianków, na zaproszenie Rektora bpa Adama Lepy, przybyli do WSD łódzcy dziennikarze na konferencję prasową na temat: „Rodzina łódzka w zagrożeniu”. Szczególnie dużo uwagi poświęcono sprawie ochrony życia poczętego. Konferencja została zorganizowana z inicjatywy lekarza wojewódzkiego, dra Jacka Danowskiego. Na pytania dziennikarzy odpowiadali: prof. Włodzimierz Fijałkowski, mec. Maria Sawicka, ks. dr Tadeusz Sikorski i ks. Stanisław Kaniewski.

1991

7 I – w Sali Posiedzeń Senatu Uniwersytetu Łódzkiego odbyło się doroczne seminarium naukowe zorganizowane wspólnie przez Uniwersytet Łódzki i Akademię Teologii Katolickiej w Warszawie. Tematem seminarium było zagadnienie tolerancji rozważanej z punktu widzenia etyki. Referaty wygłosiły: dr E. Podrez (ATK) i prof. dr I. Lazari-Pawłowska. Spotkanie kontynuowane było w gmachu WSD w Łodzi, gdzie profesorowie zaprzyjaźnionych uczelni uczestniczyli we wspólnej kolacji.

24 I – ks. Andrzej Szpak SDB, znany w Polsce duszpasterz narkomanów spotkał się z przełożonymi i alumnami. Prelegent mówił o sposobach pracy wśród swoich podopiecznych z terenu Warszawy. Dużo uwagi poświęcił też chorym na AIDS i o zadaniach Kościoła wobec nich. Uczestnicy przeprowadzili długą i bardzo interesującą dyskusję.

25 I – zakończenie pierwszego semestru nauki.

26 I – z okazji liturgicznego wspomnienia św. Tomasza z Akwinu zorganizowano uroczystą akademię ku czci Doktora Anielskiego. Po wprowadzeniu przez Rektora bpa Adama Lepę, wykład zatytułowany „Dwie wizje filozofii europejskiej” wygłosił o. prof. dr hab. Mieczysław A. Krąpiec OP z KUL. Po akademii można było nabyć najnowszą pozycję Ojca Profesora pt. *Suwerenność ... czyja?* wydaną przez Diecezjalne Wydawnictwo Łódzkie i uzyskać dedykację od Autora.

21 II – prelekcję wygłosił ks. prałat Zdzisław Peszkowski, naczelny kapelan Harcerstwa Polskiego na Wychodźstwie. Z dużym zaangażowaniem emocjonalnym mówił o sowieckim obozie koncentracyjnym w Kozielsku, gdzie przebywał z przeznaczeniem na śmierć. Poinformował o aktualnych pracach Polaków nad zdobywaniem dalszych danych o ludobójstwie NKWD.

26 III – Biskup Rektor dokonał poświęcenia pracowni komputerowej oraz „Klubiku” przygotowanego własnymi siłami alumnów. W „Klubiku” przewiduje się m.in. organizowanie spotkań alumnów z twórcami kultury.

6 IV – Seminarium odwiedził Bobbie J. Cavnar, słynny współtwórca ruchu „Ewangelizacja – 2000” i przewodniczący The Catholic Charismatic Services of Dallas (Texas, USA). Podczas spotkania mówił m.in. o swojej długiej drodze do Chrystusa – poprzez służbę w lotnictwie wojskowym i interesy finansowe – oraz o działalności założonych przez siebie instytucji.

14 IV – Koło Historyczne działające w WSD zorganizowało wyjazd do Warszawy. W programie było m.in. zwiedzanie Galerii Porczyńskich i Zamku Królewskiego.

15 IV – z racji przypadającej w tym roku 100. rocznicy ukazania się encykliki *Rerum novarum* Leona XIII, odbyła się uroczysta sesja. Wzięli z niej udział: ks. prof. dr hab. Janusz Mariański (*Odnowa moralna podstawą ładu społecznego*) oraz ks. dr Waldemar Kulbat (*Aktualność encykliki „Rerum novarum”*). Po referatach odbyła się dyskusja zakończona przemówieniem bpa Władysława Ziółka.

21 IV – w ramach Przeglądu Piosenki Kleryckiej, wystąpiła gościnnie w auli WSD Izabela Nawe-Spychalska, solistka Opery Berlińskiej. Recital artystki obejmował przede wszystkim utwory religijne.

Kwiecień – nakładem Diecezjalnego Wydawnictwa Łódzkiego ukazała się praca zbiorowa pod redakcją bpa Adama Lepy pt.: *Dziś i jutro parafii*. Są to studia poświęcone problematyce wspólnoty parafialnej z punktu widzenia pedagogiki chrześcijańskiej, prawa kanonicznego, teologii dogmatycznej i teologii moralnej. Autorami są absolwenci Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi, obecnie jego wykładowcy. Praca ta jest wspólnym darem złożonym Kościołowi łódzkiemu w 70-lecie jego istnienia.

22 V – Uniwersytet Łódzki i Wyższe Seminarium Duchowne zorganizowali seminarium nt.: „Całun Turyński w świetle badań naukowych”. Poruszana problematyka dotyczyła historii, kierunków badawczych oraz oceny najnowszych badań Całunu. Sekretarzem Naukowym Seminarium był doc. dr hab. Tomisław Domański.

30 V – Diecezjalne Święto Eucharystii. Uroczystość centralna rozpoczęła się procesją eucharystyczną z kościoła Matki Boskiej Zwycięskiej do bazyliki katedralnej. Następnie przy ołtarzu polowym celebrowana była msza święta, której przewodniczył i homilię wygłosił bp polowy Leszek Sławoj Głódź. Wspólna agapa odbyła się w refektarzu seminaryjnym.

21–23 VI – po raz pierwszy w historii Kościoła łódzkiego odbyła się w gmachu Seminarium Duchownego 248. Konferencja Plenarna Episkopatu Polski z udziałem biskupów reprezentujących 27 diecezji Polski. 22 czerwca w godzinach wieczornych księża biskupi udali się do różnych parafii diecezji z posługą pasterską. Następnego dnia członkowie Episkopatu Polski wzięli udział w uroczystościach dziękczynnych w Łagiewnikach za beatyfikację o. Rafała Chylińskiego. Uroczystościom przewodniczył kard. Franciszek Macharski metropolita krakowski, kazanie wygłosił kard. Józef Glemp Prymas Polski.

24 VI – w sali audio-wizualnej Seminarium Duchownego została zwołana Konferencja Redaktorów Naczelnych Prasy Katolickiej. Spotkaniu przewodniczył bp Adam Lepa, przewodniczący Komisji Episkopatu Polski ds. Środków Społecznego Przekazu. Poruszano sprawy związane:

- ze stanem prac nad ustawą o prawnej ochronie dziecka poczętego,
- z nieuczciwymi atakami na Kościół w mediach masowych,
- z posłannictwem i zadaniami dziennikarzy katolickich w tworzeniu nowego ładu informacyjnego.

Ukonstytuował się zespół założycielski Katolickiego Stowarzyszenia Dziennikarzy.

Z ŻAŁOBNEJ KARTY

30 X – po krótkiej chorobie zmarł w szpitalu ks. dr Tadeusz Grzegółowski, długoletni wykładowca historii filozofii i wychowawca wielu pokoleń alumnów łódzkiego Seminarium Duchownego. Msza święta pogrzebowa, w której wzięła udział cała wspólnota seminaryjna, celebrowana była w kościele parafialnym pw. św. Anny w Łodzi, gdzie zmarły był długoletnim proboszczem.

10 IV – na cmentarzu św. Franciszka w Łodzi odbył się pogrzeb mgr Władysława Stuczyńskiego, byłego długoletniego wykładowcy chorału gregoriańskiego w naszym Seminarium i dyrygenta chóru alumnów, znanego kompozytora.

oprac. ks. *Andrzej Perzyński*

WYKAZ PRAC MAGISTERSKICH
WYKONANYCH W WYŻSZYM SEMINARIUM DUCHOWNYM W ŁODZI
W LATACH 1990–1992*

ROK 1990

AMBROSZCZYK JACEK	– Kult Boga w duchu i prawdzie (J 4, 23)
Promotor: ks. E. Szewc
BOCHYŃSKI IRENEUSZ	– Przeszkody do zawarcia małżeństwa w ujęciu Prawa
Kanonicznego i polskiego prawa cywilnego
Promotor: ks. I. Pękalski
BRODA STANISŁAW	– Orędzie biskupów polskich do ich niemieckich braci w
Chrystusie z roku 1965 na łamach „Dziennika Łódz-
kiego: (Studium z zakresu psychologii pastoralnej)
Promotor: bp A. Lepa
BUJAK STEFAN	– Łódzka piesza pielgrzymka na Jasną Górę w okresie
powojennym i jej duszpasterskie oddziaływanie
Promotor: ks. Z. Czosnykowski
CHOLEWA JAN	– Aspekty teologii wyzwolenia człowieka w Ruchu
Światło-Życie
Promotor: ks. A. Janeczek
JĘDRZEJCZYK WOJCIECH	– Cierpienie i krzyż w życiu i widzeniach sługi bożej
Wandy Maczewskiej
Promotor: ks. A. Janeczek
GAJEWSKI PAWEŁ	– Nawrócenie w <i>Księdze Izajasza</i> 1–39
Promotor: ks. L. Stachowiak
GRZESIAK JACEK	– Interpretacja teologiczna pojęcia „Diakonia” w Ruchu
Światło-Życie
Promotor: ks. A. Janeczek
HELIŃSKI BOGDAN	– Dzieje parafii św. Katarzyny w Zgierzu w latach 1818–
1920
Promotor: ks. S. Grad
JAROS TADEUSZ	– Eucharystia w życiu Karola de Foucauld
Promotor: ks. A. Janeczek

* Począwszy od roku akademickiego 1989–90 alumni WSD w Łodzi przedstawiają swoje prace magisterskie w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Prace realizowane są pod kierunkiem wykładowców łódzkiego Seminarium Duchownego.

- MAJEWSKI STEFAN – Działalność charytatywna w diecezji łódzkiej w okresie międzywojennym 1920–39
Promotor: ks. Z. Czosnykowski
- MILCZAREK KRZYSZTOF – Sobór Watykański II w relacji łódzkiego „Głosu Robotniczego” (Studium z zakresu psychologii pastoralnej)
Promotor: bp A. Lepa
- NYKIEL KRZYSZTOF – Martyrologium duchowieństwa diecezjalnego w Łodzi w latach 1939–1945
Promotor: ks. S. Grad
- PARAMUSZCZAK MARIAN – Przemoc w filmie jako problem duszpasterski (Studium z zakresu psychologii pastoralnej)
Promotor: bp A. Lepa
- PATER JAROSŁAW – Eucharystia Kościoła prawosławnego w ujęciu „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego”
Promotor: ks. A. Janeczek
- PETERA JERZY – Samobójstwo, wyzwanie rzucone miłości
Promotor: ks. B. Bakies
- STASZCZYK MARIUSZ – Rozwój sieci domów zakonnych żeńskich habitowych w diecezji łódzkiej w latach 1920–1939
Promotor: ks. S. Grad
- ŚWIECH GRZEGORZ – Praktyki religijne w środowisku wiejskim i małomiasteczkowym na przykładzie parafii dekanatu tuszyńskiego
Promotor: ks. Z. Czosnykowski
- WOŹNIAK JAROSŁAW – Elementy eklezjologii Jana XXIII
Promotor: ks. A. Janeczek
- WOŹNIAK WALDEMAR – Religijność wychowanków zakładu poprawczego w świetle przeprowadzonych badań (Studium z zakresu psychologii pastoralnej)
Promotor: bp A. Lepa
- WOŹNIAK WŁADYSŁAW – Jezus Chrystus a Samarytanie
Promotor: ks. E. Szewc

ROK 1991

- BAJER ADAM – Posłannictwo ludzi nauki i kultury na podstawie polskich homilii i przemówień Jana Pawła II
Promotor: ks. T. Sikorski
- BRZUSKA EUGENIUSZ – Jana Pawła II idea praw i obowiązków młodzieży w świetle homilii i przemówień z trzech podróży apostołskich Papieża do Polski
Promotor: ks. T. Sikorski

-
DUDKA WŁODZIMIERZ	– Ofiary wspólnotowe (zebah šelamfm) w Księdze Kapłańskiej
Promotor: ks. L. Stachowiak
DZIEWULSKI GRZEGORZ	– Nauka o Chrystusie i Kościele w hymnie Ef 2, 14–18
Promotor: ks. E. Szewc
Górski Sławomir	– Jana Pawła II idea „Chrystusa – otwartej księgi życia” w świetle homilii i przemówień z trzech podróży apostoelskich Papieża do Polski
Promotor: ks. T. Sikorski
HAŁADAJ STANISŁAW	– Tajemnica Eucharystii w nauczaniu papieskim na Drugim Ogólnopolskim Kongresie Eucharystycznym i w treści Kongresów Eucharystycznych Diecezji Łódzkiej
Promotor: ks. A. Janeczek
JANTCZAK ROBERT	– Wpływ podstępny na ważność zgody małżeńskiej
Promotor: ks. I. Pękalski
KAZIMIERCZAK LESZEK	– Ofiary prześladowane (hatta’t) według Kodeksu Ofiar Księgi Kapłańskiej
Promotor: ks. L. Stachowiak
KOPYTOWSKI GRZEGORZ	– Paula Ricoeura koncepcja zła
Promotor: ks. B. Bakies
KORCZAK GRZEGORZ	– Miłość i cierpienie według św. Teresy z Lisieux
Promotor: ks. B. Bakies
KUCHARSKI DARIUSZ	– Chrystologia według <i>Listu do Kolosan</i> 1, 15–20
Promotor: ks. E. Szewc
LESZCZYŃSKI GRZEGORZ	– Szafarz Komunii Świętej w świetle prawa kanonicznego Kościoła Katolickiego (Studium historyczno-prawne)
Promotor: ks. I. Pękalski
ŁAZAREK MACIEJ	– Chryścijanin a ojczyzna w świetle polskich homilii i przemówień Jana Pawła II: 1978–1990
Promotor: ks. T. Sikorski
MAY–MAJEWSKI PIOTR	– Propaganda ateistyczna w funkcjonowaniu środków masowego przekazu (Studium z zakresu psychologii pastoralnej)
Promotor: bp A. Lepa
OLCZYK KAROL	– Dzieje parafii św. Andrzeja w Łęczycy w latach 1818–1920
Promotor: ks. S. Grad
PIWOWARCZYK ROMAN	– Karola Wojtyły teoria uczestnictwa
Promotor: ks. B. Bakies

- SZKWAREK MARIUSZ – Historia parafii pw. Podwyższenia Świętego Krzyża w Łodzi w latach 1885–1939
Promotor: ks. S. Grad
- TARGASZEWSKI MARCIN – Jana Pawła II idea „Pracy nad pracą” w świetle polskich spotkań papieskich ze światem robotniczym
Promotor: ks. T. Sikorski
- WĘGRZYN IRENEUSZ – Mechanizmy manipulowania człowiekiem w funkcjonowaniu środków masowego przekazu (Studium z zakresu psychologii pastoralnej)
Promotor: bp A. Lepa
- ZWOLIŃSKI PIOTR – Dzieje parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Łodzi w latach 1918–1920
Promotor: ks. S. Grad

ROK 1992

- ADAMEK GRZEGORZ – Duszpasterski problem powtórnych małżeństw chrześcijan rozwiedzionych w polskich publikacjach katolickich po Soborze Watykańskim II
Promotor: ks. Z. Czosnykowski
- BALCERAK MAREK – Moc wytrwałej modlitwy (Łk 18, 1–8)
Promotor: ks. E. Szewc
- BORCZYK ANDRZEJ – Martyrologium duchowieństwa i ludności cywilnej dekanatu konstantynowskiego w latach 1939–1945
Promotor: ks. S. Grad
- BUGAJAK GRZEGORZ – Przyczynowość w mechanice kwantowej w ujęciu Davida Bohma
Promotor: ks. B. Bakies
- KRĘŻEL PRZEMYSŁAW – Kadzidło w rytuale ofiar w Izraelu
Promotor: ks. L. Stachowiak
- KUZIA ROMAN – Wpływ rodziny na kształtowanie powołania kapłańskiego na podstawie materiałów zamieszczonych w polskich czasopismach społeczno-religijnych (1980–1986)
Promotor: ks. Z. Czosnykowski
- MARCINIAK BOGDAN – Szkoła żeńska Heleny Miklaszewskiej w Łodzi (1911–1948) w świetle dokumentów. Przyczynek do dziejów łódzkiego szkolnictwa prywatnego
Promotor: ks. T. Sikorski
- MARKOWSKI PAWEŁ – Działalność duszpasterska ks. Andrzeja Goneta proboszcza parafii Nowosielce Przeworskie w latach 1870–1910
Promotor: ks. S. Grad

- NOWAK KRZYSZTOF – Sieroctwo duchowe jako problem duszpasterski (Studium z zakresu psychologii pastoralnej)
Promotor: bp A. Lepa
- SIECH PIOTR – Cierpienie a miłość. Teologiczno-moralne studium katechezy Jana Pawła II
Promotor: ks. T. Sikorski
- SOBSTEŁ ANDRZEJ – Wspólnota Anonimowych Alkoholików jako miejsce moralnej i religijnej odnowy jej członków na przykładzie duszpasterstwa „AA” przy parafii św. Teresy w Łodzi
Promotor: ks. T. Sikorski
- WITERSKI DARIUSZ – Historia parafii pw. św. Rafała w Aleksandrowie w latach 1818–1939
Promotor: ks. S. Grad
- WOCHNA MAREK – Święta kłątwa (hêrem) w Starym Testamencie
Promotor: ks. L. Stachowiak
- WOJDA GRZEGORZ – Idea odpoczynku sobotniego w starszych tradycjach starotestamentalnych.
Promotor: ks. L. Stachowiak

oprac. ks. *Sławomir Szczyrba*

SPIS TREŚCI

Arcybiskup Władysław Ziśka, przedmowa Arcybiskupa Łódzkiego	5
Biskup Adam Lepa, Od Redakcji	7

ARTYKUŁY

ks. Stanisław Grad, Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi w latach 1921–1940	9
Marek Budzirek, „Gloria victis”. Martyrologia wykładowców łódzkiego Seminarium Duchownego podczas okupacji hitlerowskiej 1939–1945	21
ks. Antoni Woroniecki, Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi po przerwie okupacyjnej 1945–1947	29
ks. Kazimierz Dąbrowski, Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi w latach 1945–1991	35
ks. Ireneusz Pękałski, Kanoniczno-cywilny status Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi	43
bp Adam Lepa, Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi w swoich relacjach „ad extra”	57
ks. Sławomir Szczyrba, W trosce o nowy kształt pracy wychowawczo-formacyjnej w Seminarium Duchownym. Przyczynek do teologii formatora	65
Pracownicy dydaktyczno-naukowi wykładający w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi w roku akademickim 1990/91. Biogramy i bibliografie	75

RECENZJE

ks. Andrzej Perzyński, Świadomość religijna człowieka współczesnego (Luigi Giussani, <i>La coscienza religiosa nell'uomo moderno. Note per cattolici „impegnati”</i> , Milano 1985)..	147
ks. Szczepan W. Ślaga, Wokół idei Boga kosmologów. Na marginesie książki K. Maślanki, <i>Kosmologia współczesna</i> (Kraków 1991) i jego artykułów z kosmologii	149
ks. Szczepan W. Ślaga, Problemy światopoglądowe (<i>Jaki światopogląd odpowiada rzeczywistości? Agnostycy w drodze do poznania Stwórcy. Księga ku czci Franza kardynała Königa</i> , Katowice 1993)	153
Diariusz wydarzeń seminaryjnych wrzesień 1990 – czerwiec 1991	157
Wykaz prac magisterskich wykonanych w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi w latach 1990–1992	162

